

**T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA TEZİ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE DOKTORA PROGRAMI**

**EKONOMİK İSTİKRARIN SAĞLANMASINDA MALİYE
POLİTİKASININ ETKİSİ: MALİ ETKİ ANALİZİ VE TÜRKİYE
ÖRNEĞİ**

Umut TEPEKULE

**Danışman
Prof. Dr. A. Kemal ÇELEBİ**

**MANİSA
2016**

**T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA TEZİ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE DOKTORA PROGRAMI**

**EKONOMİK İSTİKRARIN SAĞLANMASINDA MALİYE
POLİTİKASININ ETKİSİ: MALİ ETKİ ANALİZİ VE TÜRKİYE
ÖRNEĞİ**

Umut TEPEKULE

**Danışman
Prof. Dr. A. Kemal ÇELEBİ**

**MANİSA
2016**

TEZ ONAY SAYFASI

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 11/08/2016 tarih ve 22/10 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 35. Maddesi gereğince Enstitümüz Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Programı Umut TEPEKULE'nin "Ekonomik İstikrarın Sağlanmasında Maliye Politikasının Etkisi: Mali Etki Analizi Türkiye Örneği (1980-2014)" Konulu tezi incelenmiş ve aday 26/08/2016 tarihinde saat 10:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra ..75 Dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna OY BİRLİĞİ
DÜZELTME yapılmasına * OY ÇOKLUĞU
RED edilmesine ** ile karar verilmiştir.

BAŞKAN
Prof. Dr. A. Kemal ÇELEBİ

ÜYE
Prof. Dr. Mustafa Mıyın

ÜYE
Prof. Dr. Bülent Karaman

ÜYE
Doç. Dr. Hakan Ay
Cimen

ÜYE
Prof. Dr. Halil EGEZİ

* Bu halde adaya 6 ay süre verilir.

** Bu halde adayın tez konusu değiştirilir veya adayın isteği halinde tezsiz yüksek lisans programına geçişi sağlanır.

Evet Hayır

Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

Tez, mutlaka basılmalıdır.

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “**Ekonomik İstikrarın Sağlanmasında Maliye Politikasının Etkisi: Mali Etki Analizi ve Türkiye Örneđi**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dűşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gűsterilen eserlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

26/08/2016

Umut TEPEKULE

ÖZET

EKONOMİK İSTİKRARIN SAĞLANMASINDA MALİYE POLİTİKASININ ETKİSİ: MALİ ETKİ ANALİZİ VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

2008 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayan ve tüm dünyaya hızla yayılan finansal krizin ilerleyen süreçte küresel düzeyde, reel ekonomiye sıçraması ile birlikte, küresel ekonomik istikrarın yanında ülke ekonomilerinin istikrarı da bozulmuştur. Ekonomik istikrardan uzaklaşmış olması sonucunda ekonomik büyüme yavaşlamış ve hatta durmuş, işsizlik yaygınlaşmış, uluslararası ticaret yavaşlamış, yoksulluk artmış, mevcut gelir dağılımı adaletsizliği krizin yarattığı bu istikrarsızlık ile daha da büyümüştür.

Yaşanan ekonomik istikrarsızlığın sonuçları sadece ekonomi üzerinde kendini göstermemiş; bunun yanında sosyal ve hatta siyasal birçok önemli problemin ve maliyetin ortaya çıkmasına neden olmuş ve ekonomik istikrarın önemini gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler açısından net bir şekilde ortaya koymuştur. Bu doğrultuda ekonomik istikrarın yeniden sağlanması ve istikrarsızlığın ortaya çıkardığı problemlerin ve maliyetlerin ortadan kaldırılması için tüm ülkeler merkezinde maliye politikası uygulamalarının yer aldığı istikrar programları uygulamaya koymuşlardır.

Bununla birlikte 1929 Bunalımı ve sonrasında maliye politikasının ekonomik istikrarın sağlanmasında ve sürdürülmesindeki etkisi günümüze kadar hem teorik olarak hem de uygulamada tartışmalı bir konu olarak varlığını sürdürmüştür. Bu bağlamda çalışmanın amacı maliye politikasının ekonomik istikrar üzerindeki bu tartışmalı etkisinin var olup olmadığını Türkiye örneği üzerinden 1980–2014 yıllarını kapsayan bir inceleme ile ortaya koymaktır.

Bu doğrultuda çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde ekonomik istikrar ikinci bölümde ise maliye politikasına ilişkin teorik açıklamalar yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise maliye politikası ile ekonomik istikrar arasındaki ilişki literatürde daha önce uygulanmamış bütüncül bir bakış açısıyla ve maliye politikasının ekonomi üzerindeki net etkisini ortaya koyan mali etki analizinden hareketle Türkiye örneği üzerinden incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik İstikrar, Maliye Politikası, Mali Etki Analizi

ABSTRACT

THE ROLE OF FISCAL POLICY IN ENSURING ECONOMIC STABILITY: FISCAL IMPULSE AND THE CASE OF TURKEY

The twin challenge created by the 2008 USA financial crisis that proceeded rapidly and spread across the world to affect global real economies disturbed not only the stability of the global economy but also diminished country-wise economic prospects. Due to this lack of global economic stability, the rate of economic growth slowed and even stopped, unemployment soared, international trade declined, poverty increased and the inequality of distribution of income deteriorated further with the crisis-driven instability.

The results of the global economic instability reflected on both the economy itself and also on social and political spheres due mostly to the emergence of crucial problems and associated costs, which highlighted the significance of economic stability for not only developed but also developing countries. Accordingly, nearly every country in the world decided to introduce stability policies centred on fiscal policy in order to re-establish economic stability and resolve problems and costs associated with instability.

However, the role of fiscal policy in ensuring and sustaining economic stability has been a controversial topic in both theory and practice since the Great Depression of 1929. In this context, the purpose of this study is to demonstrate the controversial role, if any, of fiscal policy in economic stability through the case of Turkey by way of an analysis encompassing the years from 1980 to 2014.

This thesis is comprised of three main parts. The first and second parts include theoretical and conceptual arguments and a discussion of the relevant literature on economic stability and fiscal policy respectively. The third part presents a uniquely holistic view of the relationship between fiscal policy and economic stability with a view to the hypothesized effect of the former on the latter by way of fiscal impulse for the case of Turkey.

Key Words: Economic Stability, Fiscal Policy, Fiscal Impulse

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	i
TEZ VERİ GİRİŞ ve YAYINLAMA İZİN FORMU	iv
YEMİN METNİ	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	xii
TABLolar LİSTESİ	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK İSTİKRARIN TANIMI, KAPSAMI VE NİTELİĞİ

1.1. EKONOMİK İSTİKRARIN TANIMI ve KAPSAMI	5
1.2. EKONOMİK İSTİKRARIN TEMEL BİLEŞENLERİ.....	12
1.2.1. Fiyat İstikrarı	12
1.2.2. İstihdam Düzeyi	16
1.2.3. Dış İstikrar.....	18
1.2.4. Finansal İstikrar.....	21
1.3. EKONOMİK İSTİKRARIN TEORİK ÇERÇEVESİ	27
1.3.1. Klasik Yaklaşım ve Ekonomik İstikrar	28
1.3.2. Keynesyen Yaklaşım ve Ekonomik İstikrar	31
1.3.3. Monetarist Yaklaşım ve Ekonomik İstikrar	33
1.3.4. Rasyonel Beklentiler Yaklaşımı ve Ekonomik İstikrar	36
1.3.5. Arz Yanlı İktisat Yaklaşımı ve Ekonomik İstikrar	38
1.4. EKONOMİK İSTİKRARSIZLIK	40
1.4.1. Ekonomik İstikrarsızlığın Tanımı ve Kapsamı	41
1.4.2. Ekonomik İstikrarsızlığın Türleri	42

1.4.2.1. Konjonktürel İstikrarsızlık.....	42
1.4.2.2. Yapısal İstikrarsızlık	43
1.5. İSTİKRAR POLİTİKASI	44
1.5.1. İstikrar Politikalarının Tanımı ve Kapsamı	44
1.5.2. İstikrar Politikasının Türleri.....	46
1.5.2.1. Ortodoks İstikrar Politikaları.....	46
1.5.2.2. Heteredoks İstikrar Politikaları	47
1.5.2.3. IMF Tipi İstikrar Politikaları	49
1.5.3. İstikrar Politikası Araçları.....	51
1.5.3.1. Para Politikası	52
1.3.5.2. Dış Ticaret Politikası.....	54
1.3.5.3. Gelirler Politikası	55
1.3.5.4. Maliye Politikası	58

İKİNCİ BÖLÜM

MALİYE POLİTİKASI ve EKONOMİK İSTİKRARIN SAĞLANMASINDA MALİYE POLİTİKASI STRATEJİLERİ

2.1. MALİYE POLİTİKASININ TANIMI ve KAPSAMI	60
2.2. MALİYE POLİTİKASININ AMAÇLARI	62
2.2.1. Ekonomik İstikrarın Sağlanması	63
2.2.2. Ekonomik Büyüme ve Kalkınmanın Sağlanması	65
2.2.3. Gelir Dağılımında Adaletin Sağlanması.....	66
2.3. MALİYE POLİTİKASI ARAÇLARI	68
2.3.1. Kamu Harcamaları	69
2.3.2. Vergiler	73
2.3.3. Borçlanma.....	77
2.4. MALİYE POLİTİKASI YÖNTEMLERİ	80
2.4.1. İradi Maliye Politikası	81
2.4.2. Otomatik Stabilizatörler	83

2.4.3. Formül Esnekliği	88
2.5. EKONOMİK İSTİKRARIN SAĞLANMASINA YÖNELİK MALİYE POLİTİKASI STRATEJİLERİ	90
2.5.1. Fiyat İstikrarının Sağlanmasına Yönelik Maliye Politikası	90
2.5.1.1. Durgunlukla (Deflasyonla) Mücadelede Maliye Politikası	91
2.5.1.1.1. Kamu Harcama Politikası	92
2.5.1.1.2. Vergi Politikası.....	95
2.5.1.1.3. Borçlanma Politikası	97
2.5.1.2. Enflasyonla Mücadelede Maliye Politikası	99
2.5.1.2.1. Kamu Harcama Politikası	101
2.5.1.2.2. Vergi Politikası.....	104
2.5.1.2.3. Borçlanma Politikası	106
2.5.1.3. Stagflasyonla Mücadelede Maliye Politikası	109
2.5.1.3.1. Gelirler Politikası.....	115
2.5.1.3.2. Vergi Temelli Gelirler Politikası.....	115
2.5.1.3.3. İndeksleme	116
2.5.1.3.4. Üretim Teşvikleri ve Toplam Arz	117
2.5.1.3.5. Sektörel ve Bölgesel Politikalar.....	117
2.5.2. Tam İstihdama Ulaşılmasına Yönelik Maliye Politikası	118
2.5.2.1. Toplam Talep Yönetimi Yaklaşımı ve Tam İstihdam	120
2.5.2.2. En Son İş Veren Olarak Devlet Yaklaşımı ve Tam İstihdam	122

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MALİYE POLİTİKASININ EKONOMİK İSTİKRAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ ve TÜRKİYE ÖRNEĞİ

3.1. EKONOMİK İSTİKRAR VE MALİYE POLİTİKASININ DEĞİŞEN ROLÜ.....	130
3.2. EKONOMİK İSTİKRARIN SAĞLANMASINDA MALİYE POLİTİKASININ ETKİSİ: MALİ ETKİ ANALİZİ TÜRKİYE ÖRNEĞİ.....	135
3.2.1. Mali Etki Analizinin Teorik Çerçevesi.....	138
3.2.1.1. Mali Etkinin Tanımı ve Kapsamı	139

3.2.1.2. Mali Etkinin Ölçümü ve Hesaplama Yöntemleri	142
3.2.1.2.1. IMF'nin Mali Etki Ölçüm Yöntemi	144
3.2.1.2.2. OECD'nin Mali Etki Ölçüm Yöntemi	147
3.2.1.2.3. Blanchard'ın Mali Etki Ölçüm Yöntemi	149
3.2.1.2.4. Heller, Haas ve Mansur'un Mali Etki Ölçüm Yöntemi	151
3.2.2. Türkiye İçin Mali Etkinin Hesaplanması	153
3.2.3. Ekonomik İstikrarın Sağlanmasında Maliye Politikasının Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama	163
3.2.3.1. Kullanılan Veri Seti ve Yöntem	165
3.2.3.2. Ampirik Uygulama	166
3.2.3.2.1. Birim Kök Testleri	166
3.2.3.2.2. Eş Bütünleşme Testi	171
3.2.3.3. Uygulama Sonuçları	176
SONUÇ	179
KAYNAKÇA	187

KISALTMALAR

GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
GSMH	Gayri Safi Milli Hâsıla
IMF	Uluslararası Para Fonu
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ADF	Genişletilmiş Dickey-Fuller Birim Kök Testi
PP	Philip-Perron Birim Kök Testi
KPSS	Kwiatkowski-Philips-Schmidt-Shin Birim Kök Testi
ARDL	Otoregresiv Dağıtılmış Gecikme Modeli

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye'de Mali Etkinin Büyüklüğü ve Yönü 1980–2014.....	155
Tablo 2: ADF Birim Kök Test Sonuçları	167
Tablo 3: PP Birim Kök Test Sonuçları	169
Tablo 4: KPSS Birim Kök Test Sonuçları.....	170
Tablo 5: Değişkenlerin Zaman Serilerinin Birim Kök Analiz Sonuçları	170
Tablo 6: (16) Nolu Denklem İçin Sınır Testinde Hesaplanan F istatistiğinin Kritik Değerlerle Karşılaştırılması.....	174
Tablo 7: (16) Nolu Denklem İçin ARDL(1,0) Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli Sonuçları	175
Tablo 8: (17) Nolu Denklem İçin Sınır Testinde Hesaplanan F istatistiğinin Kritik Değerlerle Karşılaştırılması.....	175
Tablo 9: (17) Nolu Denklem İçin ARDL(1,3) Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli Sonuçları	176

GİRİŞ

2008 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayan ve tüm dünyaya hızla yayılan finansal krizin ilerleyen süreçte küresel düzeyde, reel ekonomiye sıçraması gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan tüm dünya ülkelerinin ekonomilerinin istikrarına zarar vermiştir. Ekonomik istikrardan uzaklaşmış olması sonucunda ekonomik büyüme yavaşlamış ve hatta durmuş, işsizlik yaygınlaşmış, uluslararası ticaret yavaşlamış, yoksulluk artmış, mevcut gelir dağılımı adaletsizliği krizin yarattığı bu istikrarsızlık ile daha da büyümüştür.

Yaşanan ekonomik istikrarsızlığın sonuçları sadece ekonomi üzerinde kendini göstermemiş; bunun yanında sosyal, siyasal ve hatta jeopolitik birçok önemli problemin ve maliyetin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yaşanan bu süreç, ekonomik istikrardan uzaklaşılması durumunda ortaya çıkacak ekonomik, sosyal ve hatta siyasal maliyetlerin ne kadar büyük olduğunu ve ekonomik istikrarın önemini gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler açısından net bir şekilde ortaya koymuştur.

İstikrar kelime olarak; aynı kararda, biçimde sürme; kararlılık, yerleşme, denge anlamlarına gelmektedir. Ekonomik istikrar kavramı ise bir sabitliği ya da değişmezliği değil öngörülebilir bir değişimi ifade etmektedir. Bu nedenle ekonomik istikrar, statik durağan bir kavram değil; dengesizliklerden yine dengeye dönüşü ya da iktisadi dalgalanmalar ortaya çıktığında dengeden uzaklaşmamasını ifade eden dinamik bir kavramdır. Ekonomik istikrarın temel tanımı bir ekonomide fiyat istikrarı ile tam istihdamın eş anlı olarak sağlandığı durumdur. Bu temel tanım yararlı olmakla birlikte çok dar teorik bir bakış açısı ile yapılmış statik bir tanım olması nedeniyle günümüz dinamik ekonomileri için yetersiz kalabilmektedir.

Bu yetersizliği aşmak adına ekonomik istikrarı, günümüzde genişleyen kapsamı ve içeriği göz önünde tutularak; fiyatlar genel düzeyinin normalleştiği ve değişimlerinin tahmin edilebilir olduğu, doğal işsizlik oranında tüm emeğin istihdam edildiği, reel faiz oranlarının kabul edilebilir bir seviyede olduğu, rekabetçi ve öngörülebilir bir döviz kuru seviyesinde cari işlemler dengesinde bir olumsuzluğun olmadığı, sürdürülebilir ve istikrarlı bir büyümenin sağlandığı ekonomik ortam şeklinde tanımlamak mümkündür. Başka bir ifade ile ekonomik istikrarı, gerçekleşen ekonomik büyüme oranlarında kalıcılık olması ve iç ve dış denge koşullarının sağlanması ile birlikte ekonomik dalgalanmaların olmaması olarak da ifade etmek mümkündür.

Bu tanım 2008 yılında başlayan ve etkileri günümüzde halen devam eden küresel krizin ardından karşılaşılan hem ekonomik hem de sosyal sorunlar göz önüne alındığında ekonomik istikrarın ülke ekonomileri ve toplumlar için önemini net bir

şekilde ortaya koymaktadır. Çünkü ekonomik istikrar ile ekonomik büyüme, fiyat istikrarı, istihdam seviyesi, finansal istikrar, dış ekonomik denge gibi birçok makroekonomik değişken arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında ekonomik istikrarın sağlanmasının; sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesinde, fiyat istikrarının sağlanmasında, istihdam seviyesinin yükseltilmesi ve korunmasında, finansal istikrarın sürdürülmesinde ve dış ekonomik dengenin sağlanmasında hayati bir öneme sahip olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Tüm bu nedenlerle gerek gelişmiş ve gerekse gelişmekte olan ülkeler için ekonomik istikrarın sağlanması; başka bir ifade ile ekonomilerde ortaya çıkan istikrarsızlıkların giderilmesi, iktisat politikası hedeflerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir iktisat politikası hedefi olarak ele alındığında ekonomik istikrar, diğer iktisat politikası hedeflerinden ayrılmakta ve bir adım öne çıkmaktadır. Çünkü diğer iktisat politikası hedefleri olan ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması ve sürdürülebilmesi ile gelir dağılımının daha adil hale getirilebilmesi için öncelikle ekonomik istikrarın sağlanması gerekliliği kabul görmüş bir gerçektir.

Bu doğrultuda gerek yapısal gerekse konjonktürel nedenlerle ortaya çıkan ekonomik istikrarsızlıkları ortadan kaldırarak ekonomiyi yeniden istikrara kavuşturacak politikalar ve programlar bütünü olarak ifade edebileceğimiz istikrar programları, ekonomik istikrarsızlık yaşayan ülkeler tarafından gerektiğinde uluslararası kurumlardan da destek alınarak hazırlanmakta ve uygulanmaktadır. Temel amacı kısa dönemde ekonomik istikrarın yeniden sağlanması olan istikrar politikalarının kullandığı araçlardan biri de maliye politikasıdır.

Maliye politikası makro etkileri açısından zaman zaman ciddi tartışmalara konu olmakla birlikte, 1929 Buhranı'nın ardından Keynes'in görüşleri ve uygulamaları doğrultusunda oluşan geniş anlamıyla, devletin kamu maliyesi araçlarını ekonomiyi belirli iktisadi hedefleri gerçekleştirmeye yönlendirmek için kullanması olarak tanımlanmaktadır. Bu amaçlardan kısa dönemde en önemli olanı ise ekonomik istikrarın sağlanmasıdır. Ancak bir iktisat ve istikrar politikası aracı olarak maliye politikasının ekonomik istikrarın sağlanması ve sürdürülmesi konusunda uygulamadaki başarısına ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır.

Bu farklılık teorik düzeyde farklı iktisadi görüşlerin devletin ekonomi içerisindeki rolüne ve bu doğrultuda maliye politikasının bir iktisat ve istikrar politikası aracı olarak kullanımına ilişkin farklı bakış açılarından kaynaklanmaktadır. Keynesyen yaklaşım ve onun farklı yorumları maliye politikasını ekonomik istikrarın sağlanmasında önemli bir araç olarak görürken; Klasik yaklaşım ve onun farklı

yorumları ise tam ters yönde bir bakış açısına sahiptir. Teorik düzeydeki bu farklılık kendini uygulamada da göstermektedir.

Bu kapsamda yapılan çalışmaların bir kısmında maliye politikasının başarılı ve etkili bir konjonktür karşıtı araç olarak ekonomik istikrarın sağlanması ve sürdürülebilmesinde kullanılabileceğini ifade edilmektedir. Diğer taraftan yapılan bazı çalışmalarda ise maliye politikasının uygulamada konjonktür karşıtı değil konjonktür yönlü olduğu ifade edilmekte ve bu nedenle ekonomik istikrarın sağlanmasında ve sürdürülmesinde kullanılamayacağı; hatta bizatihi ekonomik istikrarsızlığın kaynağı olduğuna vurgu yapılmaktadır.

Teorik ve ampirik boyutta maliye politikasının etkisine ilişkin yapılan bu tartışmalara karşın maliye politikası özellikle durgunluk yönlü krizlerin ve bu krizlerin yarattığı etkilerin ortadan kaldırılmasında 1929 Buhranı'nın ardından günümüze kadar kullanım dozu ve istikrar politikası içerisindeki yeri ve önemi değişmekle birlikte bir iktisat ve istikrar politikası aracı olarak kullanılmış ve halen kullanılmaktadır. Çalışmanın amacı maliye politikasının bu tartışmalı etkisinin varlığının olup olmadığının Türkiye örneği üzerinden yapılacak bir analiz ile ortaya koymaktır. Bu doğrultuda çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde ekonomik istikrar kavramına odaklanılmakta ve ekonomik istikrara ilişkin temel teorik açıklamalar yapılmaktadır. Ekonomik istikrarın teorik çerçevesinin ortaya konulmasının ardından ekonomik istikrarsızlık kavramı ve türleri açıklanmıştır. Sonraki aşamada ise temel amacı ekonomik istikrarsızlıkları ortadan kaldırarak ekonomide yeniden istikrarın tesis edilmesi olan istikrar politikaları incelenmiştir. Bu çerçevede istikrar politikası kapsamında kullanılan istikrar politikası araçlarına ilişkin teorik açıklamalar yapılmıştır.

İkinci bölümde bir iktisat ve istikrar politikası aracı olarak maliye politikasına odaklanılmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak maliye politikasına ilişkin temel teorik açıklamalar yapılmış ve maliye politikasının amaç ve araçları incelenmiştir. Sonraki kısımda ekonomik istikrarın sağlanmasında kullanılabilecek olan maliye politikası yöntemleri uygulamada karşılaşılan sorunlar ve etkinliklerini azaltan sınırlamalar göz önünde tutularak açıklanmıştır. Ayrıca bu bölümde ekonomik istikrarın en temel tanımından hareketle; fiyat istikrarının ve tam istihdamın sağlanmasına yönelik maliye politikası stratejileri ve bu kapsamda maliye politikası araçlarının ne yönde ve nasıl kullanıldıkları teorik düzeyde ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde maliye politikasının ekonomik istikrarın sağlanması konusundaki etkisi üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda öncelikle ekonomik istikrarın sağlanmasında bir iktisat ve istikrar politikası aracı olarak maliye politikasının değişen ve 2008 yılında yaşanan küresel kriz sonrasında yeniden artan

rolü ve önemi açıklanmıştır. Bu genel açıklamanın ardından maliye politikasının ekonomik istikrarın sağlanmasındaki etkisi, Türkiye örneği üzerinden iki aşamalı olarak değerlendirilmiştir. İlk aşamada maliye politikasının ekonomi üzerinde yarattığı etkiyi, konjonktürel etkilerden arındırılmış olarak net bir şekilde ortaya koyan mali etki (fiscal impulse) kavramı açıklanmış ve Türkiye için 1980–2014 arası dönemi kapsayacak şekilde mali etki hesaplanmıştır. Son aşamada ise Türkiye örneğinden hareketle seçilen dönemde ekonomik istikrarı temsil eden değişkenler ile maliye politikasının ekonomi üzerindeki genel etkisini ifade eden mali etki değişkeni arasındaki ilişki analiz edilmiş; maliye politikasının ekonomik istikrarın sağlanmasındaki tartışmalı etkisinin var olup olmadığı incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK İSTİKRARIN TANIMI, KAPSAMI VE NİTELİĞİ

İktisat politikasının amaçları; ekonomik istikrarın sağlanması, ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması ve gelir dağılımının adil hale getirilmesidir. Bu genel hedefler arasında ekonomik istikrar hedefi diğer hedeflerden ayrılan ve diğer hedeflere nazaran öne çıkan bir niteliğe sahiptir. Başka bir ifade ile ekonomik istikrarın diğer iktisat politikası amaçlarına ulaşılmasını kolaylaştıran bir fonksiyonu vardır. Bu açıdan ekonomik istikrar kavramına iktisat politikasının belirlenmesi ve yürütülmesi aşamalarında ayrı bir önem verilmektedir.

Özellikle 2008 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayan ve tüm dünyaya hızla yayılan finansal kriz, gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan tüm dünya ekonomilerinin istikrarına zarar vermiştir. Ekonomik istikrardan uzaklaşmış olması diğer iktisat politikası hedeflerinin gerçekleştirilmesi önünde önemli bir engel oluşturmuştur. Bunun sonucunda ekonomik büyüme yavaşlamış ve hatta durmuştur. Gelir dağılımı adaleti krizin yarattığı bu istikrarsızlık ile daha da bozulmuştur. Bu bölümde ekonomik istikrarın önemi de dikkate alınarak öncelikle ekonomik istikrar kavramı ve temel bileşenleri; sonrasında ise ekonomik istikrarsızlık durumu açıklanacaktır. Son kısımda ise ekonomik istikrarı yeniden sağlamak ve ekonomideki istikrarsızlıkları ortadan kaldırmak için uygulanan iktisat politikaları ile bu kapsamda kullanılan araçlar hakkında genel bilgiler verilecektir.

1.1. EKONOMİK İSTİKRARIN TANIMI ve KAPSAMI

İstikrar kelime olarak; aynı kararda, biçimde sürme, kararlılık, yerleşme, denge anlamlarına gelmektedir¹. Ekonomik istikrar kavramı ise kelime anlamı olarak denge, kararlılık ve önceki durumu koruma şeklinde ifade edilmektedir². Ancak ekonomik istikrar kavramı sadece değişmezliği temsil edecek biçimde ele alınamaz. Çünkü ekonomik istikrar kavramı sadece değişmezliği değil aynı zamanda öngörülebilir bir değişimi de ifade etmektedir³. Bu nedenle ekonomik istikrar, statik durağan bir kavram değil; dengesizliklerden yine dengeye dönüşü, örneğin iktisadi dalgalanmalar ortaya çıktığında dengeden uzaklaşmamasını ifade eden dinamik bir kavramdır.

Ekonomik istikrarın temel tanımı bir ekonomide fiyat istikrarı ile tam istihdamın eş anlı olarak sağlandığı durumdur. Bu temel tanım yararlı olmakla birlikte çok dar

¹ Türk Dil Kurumu, **Büyük Türkçe Sözlük**, <http://www.tdk.gov.tr>, (13.02.2015).

² Ahmet Ulusoy, **Maliye Politikası**, Derya Kitabevi, Celepler Matbaacılık, Trabzon, Eylül 2013, s.340.

³ Arif Özsağır, **İstikrarın Şifreleri (Siyasal İstikrar - Ekonomik İstikrar)**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, Şubat 2015, s. 75.

teorik bir bakış açısı ile yapılmış statik bir tanım olması nedeniyle günümüz dinamik ekonomileri için yetersiz kalabilmektedir. Bu nedenle ekonomik istikrar olgusunun çok yönlü yapısını ortaya koymak adına literatürde farklı bakış açıları ile yapılmış diğer bazı tanımların ifade edilmesi yararlı olacaktır. Böylelikle ekonomik istikrar kavramına ilişkin olarak daha ayrıntılı ve dinamik bir tanımlama ortaya koymak mümkün olacaktır.

Ekonomik istikrar yukarıda yaptığımız temel tanıma benzer bir şekilde bir ekonomide fiyatlar genel seviyesinin istikrarlı bir seyir izlemesi ve o ekonominin üretim kapasitesinin tam olarak kullanılması şeklinde tanımlanabilir⁴. Bir diğer tanımlama ise istikrarın kelime anlamından ve uzun dönem büyüme trendi ile ilişkisinden yola çıkılarak ekonominin nitelik ve nicelik olarak pozitif yönlü ve süreklilik gösteren bir trend içinde olması şeklinde yapılabilir⁵. Ekonomik istikrar ayrıca fiyat istikrarını önceleyen bir yaklaşımla herhangi bir mal ya da hizmetin üretim miktarı veya fiyatındaki ve döviz piyasasında oluşan fiyatlardaki değişimin istenilen düzeyde olması olarak tanımlanabilir⁶.

İktisadi dalgalanmaların etkisi göz önüne alındığında ise ekonomik istikrarı genel ekonomik faaliyetlerde aşırı genişleme ve daralma gibi dalgalanmaların görülmemesi şeklinde tanımlamak mümkündür⁷. Bir diğer bakış açısıyla ve makroekonomik göstergelerdeki değişim ile bir tanımla yapılırsa ekonomik istikrar; ekonomik faaliyetleri önemli derecede etkileyen temel ekonomik göstergelerin belirli bir şekilde ve olumlu yönde gelişmesi şeklinde tanımlanabilir. Yapılan tüm bu tanımlamalardan anlaşılacağı üzere ekonomik istikrar; ekonomideki tüm etkinliklerin sağlıklı bir biçimde yürütülebilmesi için büyük önem taşımaktadır⁸.

Bu tanımlamalara ek olarak ekonomik istikrar kavramını dar ve geniş anlamda farklı bir bakış açısı ile de açıklamak mümkündür. Bu çerçevede, dar anlamda ekonomik istikrar, ekonomik faaliyetlerin potansiyel büyüme trendi içerisinde ekonomik dalgalanmalara yakalanmadan sürdürülmesidir. Geniş anlamda ise ekonomik istikrar bu dar tanımdan ayrılarak makro bir bakış açısıyla tanımlanır. Buna göre ekonomik istikrar fiyatlar genel seviyesinin makul düzeylerde kalması, işsizliğin doğal işsizlik seviyesine yakın seyretmesi, istihdamın düzenli bir şekilde artırılması,

⁴ Aytaç Eker, Asuman Altay, Mustafa Sakal, **Maliye Politikası (Teori, İlkler ve Yöntemler)**, Birleşik Matbaacılık Ltd. Şti, İzmir, 2005, s. 100.

⁵ Özsağır, s. 75.

⁶ Yusuf Akan, İbrahim Arslan, Selahattin Kaynak, "Türkiye'de Ekonomik İstikrarı Sağlamada Maliye Politikası Uygulamaları (Bir Ampirik Çalışma:1980 – 2006)", **Sosyoekonomi Dergisi**, Yıl:4, Sayı:7, Ocak - Haziran 2008, s. 109.

⁷ İlyas Karabıyık ve Metin Uçar, "Türkiye'de 1980 Sonrası Uygulanan IMF Destekli İstikrar Programlarının Ekonomik Açısından Değerlendirilmesi", **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt:5, Sayı:2, 2010, s. 39.

⁸ Aylın Abuk Duygulu, "Döviz Kuru İstikrarının Ekonomik İstikrar Açısından Değerlendirilmesi", **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:13, Sayı:1, 1998, s.108

gerçekleşen ekonomik büyümenin potansiyel büyüme oranına yakın olması ve bütçe açığı ile cari açığın kontrol edilebilir seviyelerde olmasını ifade eder⁹.

Ekonomik istikrar açısından bir diğer ayırım iç-dış istikrar ayırımıdır. Bir ekonominin istikrarlı olabilmesi için hem yurt içi ekonomik istikrarın hem de dış istikrarın yani ödemeler dengesi istikrarının sağlanması gerekmektedir. Ekonomideki tüm faaliyetlerin üretim kapasitesine uygun bir şekilde büyümesi olarak ifade edebileceğimiz iç istikrar; fiyat istikrarı ve tam istihdamın eş anlı olarak gerçekleşmesi,¹⁰ dış istikrar ise dış ödemeler dengesinin yani ödemeler dengesi bilançosu denkleğinin sağlanması şeklinde tanımlanabilir¹¹.

İç ve dış ekonomik istikrar tanımsal açıdan farklı olmakla birlikte, bu iki kavram arasında karşılıklı bir etkileşim bulunmaktadır. Dış ekonomik göstergelerde bir istikrarsızlık olması yani dış ekonomik dengenin sağlanamaması ve bunun süreklilik göstermesi durumunda, bu dengesizlik bir süre sonra iç ekonomik denge üzerinde bozucu etki yapacaktır. Örneğin dış ekonomik denge açısından önemli bir gösterge olan döviz kurlarının üzerinde herhangi bir nedenden kaynaklanan beklenmedik bir şok, enflasyonist bir sürece yani bir fiyat istikrarsızlığına neden olarak iç ekonomik denge üzerinde bozucu bir etki yaratabilmektedir¹². İç ve dış ekonomik denge arasındaki bu ilişki tam tersi yönde de benzer bir şekilde geçerli olmaktadır. Başka bir ifade ile iç istikrara zarar veren fiyat istikrarsızlıkları gibi istikrarsızlıklar dış denge üzerinde bozucu etkiler ortaya çıkarabilmektedir.

İç istikrarın gerçekleşmesi için o ekonomide hem fiyatlar genel seviyesi istikrarının hem de tam istihdamın eş anlı olarak sağlanması gerekmektedir. Ancak bu iki istikrar bileşeninin aynı anda gerçekleştirilmesi çok kolay değildir. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından, karşı karşıya oldukları yapısal sorunlar nedeniyle, iç istikrarın gerçekleştirilmesi ve sürekliliğinin sağlanması gelişmiş ülkelere göre çok daha zorlu bir süreç gerektirmektedir. Bu iki bileşen arasındaki çatışmanın ortadan kaldırılması adına ikisi arasında bir denge gözetilmesi önerilmektedir. Buna göre iç istikrarın sağlanması için bu iki istikrar bileşeni arasında yapılması gereken, fiyatlar genel seviyesinde makul bir artış yaratılarak bu yolla üretimin ve dolayısıyla istihdamın teşvik edilmesidir. Burada önemli olan nokta fiyat artışlarına ilişkin makul olarak kabul edilen seviyenin doğru belirlenmesi ve kontrol altında tutulabilmesidir¹³.

---

⁹ Özsağır, s. 75.

¹⁰ Eker, Altay, Sakal, s. 98.

¹¹ Mevlüt Karabıçak, "Türkiye'de Ekonomik İstikrarsızlığın Tarihsel Gelişim Süreci", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:5, Sayı:2, 2000, s. 50

¹² Abuk Duygulu, s. 109.

¹³ Eker, Altay, Sakal, ss. 100–101.

Ekonomik istikrarın gerçekleşebilmesi için bir ekonomide iktisadi dalgalanmaların yaşanmaması gerekmektedir. Başka bir deyişle ekonomik istikrarın özellikle iç dengenin sağlanabilmesi konjonktürel ya da devri dalgalanmalar olarak da adlandırılan iktisadi dalgalanmaların kontrol altına alınması ile doğrudan ilgilidir¹⁴. Bu bakış açısıyla ekonomik istikrarı ekonomik faaliyetlerde daralma ve aşırı genişleme gibi bir dalgalanmaların görülmediği durum olarak tanımlamak mümkündür¹⁵.

Buna karşın her ekonomi zaman içerisinde bazı dalgalanmalar gösterir. Gerçekleşen büyümenin uzun dönem büyüme trendinden sapmalarına iktisadi dalgalanma (dönemsel, konjonktürel dalgalanma) adı verilir. Başka bir deyişle ekonomik gelişme düz bir eğilim göstermemekte; bütün dünya ekonomilerinde uzun dönem büyüme trendinin etrafında periyodik olmayan ancak birbirini izleyen daralma ve genişleme biçiminde dönemsel dalgalanmalar ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle iktisadi dalgalanmaları uzun dönem büyüme hızı ile yıllık büyüme hızı arasındaki periyodik olmayan ancak birbirini izleyen negatif ve/veya pozitif farklılıklar olarak tanımlamak mümkündür¹⁶. İktisadi dalgalanmalar ekonominin işleyişinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır¹⁷. Ancak bu dalgalanmalar sistematik bir şekilde gerçekleşmemektedir. Bu nedenle söz konusu dalgalanmaların önceden tahmin edilmesi çok zor hatta mümkün değildir¹⁸.

Görüldüğü üzere ekonomik istikrar ile ekonomik büyüme arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında ekonomik istikrarın sağlanmasının sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesinde hayati bir öneme sahip olduğunu belirtmek gerekmektedir¹⁹. Gerçekleşen büyümenin uzun dönem büyüme trendinin altında olduğu dönemler daralma; üzerinde olduğu dönemler ise genişleme yönlü konjonktürü ifade etmektedir. Ekonomiyi uzun dönem büyüme trendinden saptıran, başka bir ifade ile iktisadi dalgalanmaları ortaya çıkaran nedenler her ekonomide farklıdır. Bununla birlikte bu nedenleri üç başlık altında toplamak mümkündür. Buna göre iktisadi dalgalanmalar arz şoklarından, talep şoklarından ya da politika şoklarından kaynaklanabilmektedir²⁰. İktisadi dalgalanmalar süre ve şiddet bakımından tam bir düzenlilik göstermemekle²¹ birlikte sürekli tekrarlanan ve düzenli

---

¹⁴ Özsağır, s. 76.

¹⁵ Karabiçak, s. 50.

¹⁶ Erdal M. Ünsal, **Makro İktisat**, Genişletilmiş 3. Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2000, s. 13.

¹⁷ Y. Tamer Ergül ve M. Oğuz Arslan, "Finansal İstikrarsızlık Hipotezi, Tobin Vergisi ve Uluslararası Finansal Sistem: Post Keynesyen Bir Çerçeve", **Ekonomik Yaklaşım**, Gazi Üniversitesi İktisat Bölümü Cilt: 20, Sayı: 72, 2009, s. 21.

¹⁸ Hüseyin Şen ve İsa Sağbaş, **Vergi Teorisi ve Politikası**, Kalkan Offset, Ankara, 2015, s. 318.

¹⁹ Damir S. Khairulloev ve Marina Nikolaevna Belyaeva, "Theoretical Approaches to Definition of Regional Economic Stability", **Mediterranean Journal of Social Sciences**, MCSER Publishing, Cilt:5, Sayı:28, Kasım, 2014, s. 87.

²⁰ Abuzer Pınar, **Maliye Politikası Teori ve Uygulama**, 6. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2013, ss. 51–53.

²¹ Ünsal, s. 14.

bir şekilde birbirini izleyen bazı aşamaları içermektedir²². Literatürde farklı adlar altında açıklansa bile her biri belirli özellikler gösteren ve farklı sonuçlar ortaya çıkaran bu aşamaları belirli başlıklar altında gruplandırmak mümkündür. Bu çerçevede iktisadi dalgalanmaların aşamaları buhran, genişleme, refah ve daralma şeklinde sıralanabilir²³.

İktisadi dalgalanmaların ve evrelerinin şiddeti ve süresi ülkelerin ekonomik gelişme düzeyi, sanayileşme derecesi, ekonomik yapısı ve uluslararası ilişkilerindeki yoğunluğa göre değişim göstermektedir²⁴. İktisadi dalgalanmaların herhangi bir aşaması süreklilik göstermez. Bu nedenle iktisadi dalgalanmalar buhrandan buhrana veya refaktan refaha olan bir salınımı içermektedir²⁵. Başka bir ifade ile ekonomik faaliyetler sürekli olarak aynı düzeyde devam etmemekte, aksine her genişleme ve/veya refah dönemini, bir daralma ve/veya buhran dönemi izlemektedir²⁶. İktisadi dalgalanma süresince, aşamasına göre farklılaşmakla birlikte; üretim, yatırım, tüketim, istihdam, gelir düzeyi gibi makroekonomik değişkenlerde ve kamu dengesinde dalgalanmalar yaşanmaktadır²⁷. Örneğin genişleme dönemlerinde tüketim, yatırım, istihdam ve gelir düzeyi yükselmekte; kamu dengesinde düzelmeler olmaktadır²⁸.

Buhran dönemlerinde üretim ve satışlar azalmakta, yatırımlar durma noktasına gelmektedir. Bunun sonucunda işletmeler küçülmekte, işsizlik artmaktadır. Gelir ve buna bağlı olarak talep azalmakta; milli gelir düşmektedir. Ancak buhran dönemi diğer iktisadi dalgalanma aşamaları gibi süreklilik göstermez. Bununla birlikte buhranın uzunluğu, buhrana sebep olan ekonomik kriz ve krizi yaratan nedenlere bağlı olarak değişmektedir²⁹. Genelde yaşanan bir ekonomik krizin ya da şokun ardından başlayan buhran dönemi, devlet tarafından uygulanan iradi politikalar ve/veya çeşitli nedenlerle düzelen ve olumlu yöne dönen beklentiler neticesinde ekonominin canlanması ile sona erer. Bu değişim ile birlikte ekonomi yavaş yavaş canlanmaya başlar. Böylelikle ekonomide işsizlik azalmaya; talep, üretim ve gelir artmaya başlar. Bu noktada ekonomi sonraki iktisadi dalgalanma aşaması olan genişleme evresine geçiş yapar.

²² Eker, Altay, Sakal, s. 106.

²³ İsmail Türk, **Maliye Politikası Amaçlar, Araçlar ve Çağdaş Bütçe Teorileri**, 25. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2013, s. 138.

²⁴ Nazım Öztürk, **Maliye Politikası**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2012, s. 305.

²⁵ Elif Haykır Hobikoğlu, "Yeni Ekonomide Konjonktür Dalgalanmaları Bağlamında Schumpeterci Yaklaşım ve İnovasyon İlişkisi", **Sosyoloji Konferansları Dergisi**, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Sosyoloji ve Metodoloji Araştırmaları Merkezi, Sayı:43, Prof. Dr. Mustafa E. Erkal'a Armağan Özel Sayı 1, 2011, s. 298.

²⁶ Recep Tarı ve Funda Sera Kumcu, "Türkiye'de İstikrarsız Büyümenin Analizi (1983–2003 Dönemi)", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 9, 2005/1, 2005, s. 157.

²⁷ Öztürk, s. 305.

²⁸ Pınar, s. 51.

²⁹ Öztürk, ss. 306–307.

Genişleme aşamasında buhranın ardından ekonomi öncelikle canlanmakta ve gelecek beklentileri olumlu yönde değişmektedir. Bunun sonucunda ekonomide talep, üretim, yatırımlar ve milli gelir artmakta; işsizlik azalmaktadır. Piyasa genişledikçe devletin vergi gelirleri ve buna paralel olarak kamu harcamaları artmaktadır. Genişleme sürecine geçişte devlet müdahalelerinin etkisinin yanında ekonominin kendi içerisindeki dinamiklerinde katkısı bulunabilir. Başka bir deyişle para ve maliye politikası uygulamalarının yanında yeni bir ürün geliştirilmesi, önemli bir teknolojik yenilik ya da uluslararası ekonomide yaşanan olumlu bir gelişme de ekonominin kendi dinamiklerini harekete geçirerek ekonomiyi bunalım aşamasından önce canlanma ardından genişleme aşamasına taşıyabilir. Ekonomik canlanmanın yaşandığı genişleme aşamasını ise refah aşaması izleyecektir³⁰.

Refah aşamasında, genişleme döneminde başlayan büyüme devam etmekte, yatırımlar artmakta ve tüketim en üst düzeye ulaşmaktadır. Refah aşamasında ücretler, kiralar, hammadde fiyatları ve faiz oranları; daha genel bir ifade ile fiyat ve ücretler sürekli artmaktadır³¹. Bunun iki temel sebebi vardır. İlki artık ekonominin tam istihdam seviyesine yaklaşmış veya ulaşmış olmasının üretim maliyetlerini arttırması; ikincisi ise azalan verimler yasasıdır³². Ekonominin tam istihdam seviyesine ulaşması ya da yaklaşması sonucunda işsizlik minimum seviyeye inmiş ve ücretler çok yükselmiştir. Bunun yanında ödünç verilebilir fonlar sınıra dayanmış, nitelikli işgücü ve hammadde bulmak zorlanmış ve pahalılaştırmıştır. Üretim ve milli gelir, potansiyel üretim ve milli gelir seviyesine çok yaklaşmış ve hatta ulaşmıştır. Refah sürecinde yaşanan tüm bu gelişmeler sonucunda maliyetler artmakta, artan maliyetler fiyatları yükseltmekte, yükselen fiyatlar ile başlayan ve kendini fiyat istikrarsızlığı (enflasyon) olarak gösteren iktisadi dalgalanma; talebi, tüketimi, yatırımları ve milli geliri düşürmektedir. Ekonomi artık refah döneminin sonuna gelmiştir³³.

Daralma aşamasında ise gelecek beklentilerinin refah döneminde enflasyon olarak ortaya çıkan istikrarsızlık nedeniyle bozulması sonucunda tüketim, yatırımlar, istihdam ve üretim azalmaktadır. Buna paralel olarak artan işsizlikle birlikte gelir, talep ve tüketim daralmakta; milli gelir azalmaktadır. Refah döneminin sonlarında üretim faktörlerinin kıtlaşması ve temin edilmesinin firmalara daha pahalıya mal olması toplam talep artış hızının yavaşlamasına ve ekonominin daralmaya başlamasına neden olmaktadır. Maliyetleri artan firmalar küçülerek varlıklarını sürdürmeye çalışmakta, bu durum ise işsizliğin artmasına sebep olmaktadır. Bu sürecin sonunda

---

³⁰ Eker, Altay, Sakal, ss. 109–108.

³¹ Öztürk, s. 308.

³² Türk, s. 141.

³³ Öztürk, s. 308.

eğer müdahale edilmez ise daralma derinleşerek depresyona dönüşmekte, ekonomi yine buhran aşamasına geri dönmektedir³⁴.

Buraya kadar yapılan tüm bu açıklamalar ve tanımlamalar göz önüne alındığında ekonomik istikrarın gerçekleştirilmesi için ekonomideki gelişmelerin istenen ve beklenen seviyede devam etmesi gerektiğini söyleyebiliriz³⁵. Bu ise iktisadi dalgalanmaların kontrol altına alınması ile mümkündür. Başka bir ifade ile ekonomik istikrar iktisadi dalgalanmaların kontrol altında tutulmasında gizlidir³⁶. İktisadi dalgalanmaların kontrol altına alınabilmesi için öncelikle ölçülebilir bir gösterge belirlenmesi gerekmektedir. Bu gösterge ise genel olarak reel GSYH'da meydana gelen değişim olarak kabul edilmektedir³⁷. Buradan hareketle ekonomik istikrarın sağlanabilmesi için gerçekleşen GSYH ile potansiyel GSYH arasındaki farkın mümkün olduğunca düşük seviyede tutulması gerekmektedir. Başka bir ifade ile bu fark ne kadar az olursa ekonomi istikrara o kadar yaklaşırken bu fark ne kadar fazla olursa ekonomi istikrardan o denli uzaklaşmaktadır³⁸.

Buraya kadar yapılan tüm bu açıklamalar ışığında ekonomik istikrarı, günümüzde genişleyen kapsamı ve içeriği göz önünde tutularak; fiyatlar genel düzeyinin normalleştiği ve değişimlerinin tahmin edilebilir olduğu, doğal işsizlik oranında tüm emeğin istihdam edildiği, reel faiz oranlarının kabul edilebilir bir seviyede olduğu, rekabetçi ve öngörülebilir bir döviz kuru seviyesinde cari işlemler dengesinde bir olumsuzluğun olmadığı, sürdürülebilir ve istikrarlı bir maliye politikasının uygulandığı ekonomik ortam şeklinde tanımlamak mümkündür³⁹. Sonuç olarak ekonomik istikrarı, gerçekleşen ekonomik büyüme oranlarında kalıcılık olması ve iç ve dış denge koşullarının sağlanması ile birlikte ekonomik dalgalanmaların olmaması olarak tanımlayabiliriz⁴⁰.

Ekonomik istikrar, tanımı gereği iktisadi dalgalanmaların kontrol altına alınması ile doğrudan ilgilidir. Ancak ekonomik istikrarın gerçekleştirilmesi için iktisadi dalgalanmaların kontrol altına alınması tek başına yeterli değildir. Aynı zamanda iç ve dış denge koşullarının da sağlanması gerekmektedir. Çünkü ekonomik istikrarsızlık kaynakları çok çeşitlidir ve bu kaynaklar ekonominin iç ve dış istikrarı sürekli olarak etkilemektedir. Bu nedenle ekonomik istikrarı, iktisadi dalgalanmalar üzerinden tanımlamak tek başına yeterli olmamakta; ekonomik istikrar ile iç ve dış dengeye etki

---

³⁴ Türk, s. 142.

³⁵ Karabıçak, s. 50.

³⁶ Özsağır, s. 86.

³⁷ Şen ve Sağbaş, s. 318.

³⁸ Özsağır, s. 86.

³⁹ Şen ve Sağbaş, s. 318.

⁴⁰ Arslan Yiğidim, "Büyüme Politikaları: Türkiye Ekonomisi Açısından Bir Değerlendirme", **Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni 2012/74**, Eylül, 2012, <http://www.tek.org.tr/dosyalar/buyume6.pdf>, (11.02.2015), s. 7.

eden temel değişkenleri ve bu değişkenlerin ekonomik istikrara olan etkilerini de açıklamak gerekmektedir.

1.2. EKONOMİK İSTİKRARIN TEMEL BİLEŞENLERİ

Ekonomik istikrarın sağlanmasında yukarıda açıkladığımız ve tüm ekonomilerde farklı nedenlerle ortaya çıkan iktisadi dalgalanmaların ortadan kaldırılması çok önemli olsa da tek başına yeterli değildir. Çünkü ekonomik istikrarın bir ekonomide sağlanabilmesi için ekonominin farklı alanlarının da istikrarlı olması gerekmektedir. Bu ise her bir alanın diğerleri ile eş zamanlı olarak istikrarlı olması ile mümkündür. Burada ifade edilmek istenen nokta, istikrar kavramının bütüncül bir bakış açısıyla ele alınması gerekliliğidir. Genel denge kuramının temelini oluşturan Walras Kanunu, çerçevesinde kısmi istikrar imkânsız olarak kabul edilir. Çünkü bu alanlardan birinde ortaya çıkan dengesizlik, en az bir diğer alana yansımaktadır⁴¹.

Ekonomik istikrarın geniş anlamli tanımından hareketle ekonomik istikrarın bileşenleri olarak ifade edebileceğimiz bu değişkenleri fiyat istikrarı, istihdam düzeyi, ödemeler bilançosu dengesi (dış istikrar) ve finansal istikrar olarak saymak mümkündür⁴². Bu başlık altında ekonomik istikrarın gerçekleştirilmesi, ekonomide iç ve dış dengenin sağlanabilmesi için kilit öneme sahip olan söz konusu değişkenler ve bunların ekonomik istikrar açısından önemi incelenecektir.

1.2.1. Fiyat İstikrarı

Fiyat istikrarı, ekonomik istikrarın en önemli göstergesi ve iktisat politikasının kısa vadede temel amacıdır. Buradan hareketle fiyat istikrarının, ekonomik istikrarın sağlanması için anahtar bileşen olduğunu belirtmek gerekmektedir⁴³. Başka bir ifade ile ekonomik karar birimlerinin kararlarını etkilemeyecek ve ekonomik dengeleri bozmayacak bir fiyat düzeyinin ya da düşük ve istikrarlı bir enflasyon oranının tutturulması ve bu düzeyin sürdürülmesi ekonomik istikrarın gerçekleştirilebilmesi için çok büyük bir önem arz etmektedir. Çünkü fiyatlar ve dolayısıyla fiyat istikrarı, mikro düzeyde ekonomik birimlerin tüketim, tasarruf ve yatırım kararları; makro düzeyde ise büyüme, kalkınma, istihdam, refah düzeyi ve tabii ki ekonomik istikrar üzerinde doğrudan etkilidir⁴⁴.

---

⁴¹ Başçı, s. 3.

⁴² Özsağır, s. 86.

⁴³ David Laidler, "The Price Level, Relative Prices and Economic Stability: Aspects of The Interwar Debate", **BIS Working Papers**, No:136, Bank for International Settlements, September, 2003, s. 5.

⁴⁴ Özsağır, ss. 86–87.

Gerek mal ve hizmetlerin fiyatlarında uzun bir süre devam eden genel bir artış olarak tanımlayabileceğimiz enflasyon, gerekse genel fiyat seviyesinin uzunca bir süre boyunca düşmesi olarak tanımlayabileceğimiz deflasyon gibi fiyat istikrarsızlıkları ekonomi açısından olumsuz sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Buraya kadar yapılan açıklamalar göz önüne alındığında, fiyat istikrarı, enflasyon veya deflasyonun olmadığı bir ekonomide, ortalama olarak, fiyatların artmadığı veya azalmadığı, yani zaman içinde istikrarını koruduğu durum olarak tanımlanabilir⁴⁵.

Bununla birlikte, bir ekonomide fiyat istikrarının sağlanması o ekonomideki fiyatların sabit tutulması, değişmemesi olarak anlaşılmalardır. Çünkü ekonomik istikrar kavramı daha önce de ifade edildiği üzere, bir değişmemeziğin ötesinde kontrol edilebilir bir değişimi ifade etmektedir ve bu bakış açısı fiyat istikrarı içinde geçerlidir. Buradan hareketle günümüz ekonomileri için fiyat istikrarının sağlanması ile ifade edilenin esasen fiyat değişimlerinin ve fiyatlar genel seviyesindeki değişimlerin kontrol edilebilir seviyede tutulması olduğunu belirtmek gerekmektedir. Çünkü ekonominin doğası gereği üretilen mal ve hizmetlerin fiyatları çeşitli nedenlerle sürekli değişmektedir.

Fiyat istikrarsızlıkları enflasyon ve deflasyon olmak üzere iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Ancak deflasyon yani fiyatların düşmesi çok sık görülen bir fiyat istikrarsızlığı değildir. Bu nedenle fiyat istikrarsızlığı kavramı ile günümüzde ekonomi üzerinde ortaya çıkardığı maliyetler ve bu maliyetlerin sebep olduğu tüm ekonomiyi etkileyen olumsuz sonuçlar nedeniyle enflasyon olgusu ifade edilmektedir⁴⁶. Buradan hareketle fiyat istikrarı, kısaca, ekonomide iktisadi birimlerin tüketim ve yatırım kararlarında ihmal edecekleri kadar düşük bir enflasyon düzeyinin sağlanması olarak tanımlanmaktadır. Bu seviye gelişmiş ülkelerde yıllık %2 - %2,5 düzeyindeki bir enflasyon oranının sürekliliği şeklinde ifadesini bulurken; gelişmekte olan ülkelerde ise bunun birkaç puan üzerindeki bir enflasyon oranı fiyat istikrarı ile uyumlu olarak kabul edilmektedir⁴⁷.

Bu açıklamalar çerçevesinde fiyat istikrarını, fiyatlar genel seviyesinde meydana genel devamlı değişmelerin kontrol altına alınması olarak da ifade edebiliriz. Fiyat istikrarı için fiyatlar genel seviyesinde ekonominin doğasından kaynaklanan ve süreklilik gösteren değişmelerin kontrol altına alınması olarak tanımlandığında fiyat

⁴⁵ Dieter Gerdesmeier, **Price Stability: Why Is It Important For You?**, European Central Bank, 2009, http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/whypricestability_en.pdf, (15.03.2015), s. 24.

⁴⁶ Abdullah Takım, "Türkiye'de Para Politikası Stratejilerinin Fiyat İstikrarına Etkisi: Enflasyon Hedeflemesi Örneği", **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi (Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi)**, Cilt:7, Sayı:13, 2011, s. 17.

⁴⁷ Erdem Başçı, "Fiyat İstikrarı", **2. KPMG Türkiye Finansal Risk Yönetimi Konferansı**, Mayıs 2009, http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/8bba9920-56d9-4b6f-8dd7-74b2b4e89954/ErdemBasci_KPMG.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=8bba9920-56d9-4b6f-8dd7-74b2b4e89954, (18.03.2015), s. 2.

değişimlerine ilişkin olarak iki önemli nokta karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki fiyatlar genel seviyesinde bir değişimin olup olmadığıdır. Başka bir ifade ile fiyat istikrarı açısından önemli olan farklı mal ve hizmetlerin ayrı ayrı fiyatlarındaki değişimden ziyade fiyatlar genel seviyesindeki değişimdir. İkincisi ise genel fiyat seviyesindeki değişimin süreklilik gösterip göstermediğidir⁴⁸.

Daha önce açıklandığı üzere fiyat istikrarı ekonomik istikrarın sağlanması için vazgeçilmez bir değişkendir⁴⁹. Fiyat istikrarının ekonomik istikrara olan bu doğrudan ve önemli etki ve katkısının yanında ekonominin geneline sağladığı bazı önemli faydalar bulunmaktadır. Bu faydaları şu şekilde özetlemek mümkündür⁵⁰:

- Fiyat istikrarı enflasyon, deflasyon gibi fiyat istikrarsızlıklarının oluşmasını engeller ve bu istikrarsızlıkların neden olacağı maliyetleri ortadan kaldırır,
- Fiyat istikrarı, genel fiyat gelişmelerindeki belirsizliği azaltır ve göreceli fiyatların şeffaflığının artmasını sağlar,
- Fiyat istikrarı, fiyat istikrarsızlıklarından kaynaklanan belirsizliği ortadan kaldırarak ekonomide kaynakların daha etkin dağılımını sağlar,
- Fiyat istikrarı, piyasa faiz oranlarındaki risk primini azaltarak yatırımların canlanmasına katkıda bulunur,
- Fiyat istikrarı, istikrarsızlıkların gelir dağılımını bozucu etkilerini ortadan kaldırarak daha adil bir gelir dağılımının oluşmasına yardımcı olur ve
- Fiyat istikrarı, finansal istikrarın sağlanmasına katkı sağlar.

Ekonomik istikrar için vazgeçilmez bir değişken olarak ifade ettiğimiz fiyat istikrarının sağlanması durumunda elde edilen faydaları bu şekilde özetlemek mümkündür. Buna karşın fiyat istikrarsızlığının ortaya çıkardığı önemli maliyetlerde bulunmaktadır. Fiyat istikrarsızlığının nedeniyle ekonomik istikrarın sağlanamaması durumunda ise bir ülkenin en başta ekonomisi, bunun yanında sosyal ve hatta siyasi yapısı önemli ölçüde zarar görmektedir. Ülke ekonomilerine ciddi zararlar veren fiyat istikrarının sağlanmadığı durumlarda ortaya çıkan bu olası sorunları ise şu şekilde özetlemek mümkündür⁵¹:

- Fiyat istikrarı, sağlanmadığında hanehalkı ve firmaların fiyat algılamalarını bulanıklaştırmakta; ekonomideki karar birimleri, yatırım ve tüketim kararlarını verirken göreceli fiyat değişmelerini kolaylıkla ayırt edememekte ve sağlıklı kararlar alınması için yeterli bilgiye sahip olamamaktadırlar.

---

⁴⁸ Özsağır, s. 87.

⁴⁹ Tarı ve Kumcu, s. 159.

⁵⁰ Gerdesmeier, ss. 29–33.

⁵¹ Takım, 2011b, ss. 17–18.

- Fiyat istikrarsızlığının yarattığı belirsizlik ortamı finansal piyasaların aracılık işlevlerinin sağlıklı bir biçimde yerine getirmesini engellemektedir.
- Fiyat istikrarsızlıkları, hükümetlerin uzun vadeli ekonomik programlar uygulamasına engel olmakta ve/veya uygulanan politikalara güvensizliği arttırmaktadır.
- Fiyat istikrarsızlıkları, uluslararası piyasalarda ekonominin rekabet gücünü azaltmaktadır.
- Fiyat istikrarsızlığının varlığı ülkelere gelen yabancı sermayenin ve ülkedeki tasarruf sahiplerinin reel sektöre yönelmek yerine, kısa vadeli, spekülatif yatırımlara yönelmesine neden olmaktadır.
- Fiyat istikrarsızlığı; özellikle de yüksek enflasyon dönemlerinde yatırımcıların, getiri oranlarına ek olarak enflasyon ortamının yarattığı belirsizlik nedeniyle risk primi talep etmeleri, reel faiz oranlarını yükseltmektedir.
- Fiyat istikrarsızlıkları özellikle de enflasyon, işgücü piyasalarının etkin çalışmasını engellemektedir
- Fiyat istikrarsızlıkları özellikle de enflasyon gelir dağılımı düşük gelir grupları aleyhine bozmaktadır.
- Fiyat istikrarsızlıkları özellikle de enflasyon, bireylerin karar almada geleceği dikkate almak yerine geçmişe bakmalarına yol açmakta; bu nedenle de fiyat artış beklentileri kendi kendini besleyen bir mekanizma oluşturmaktadır.

Yapılan tüm bu açıklamalar fiyat istikrarının ekonomik istikrarın sağlanması açısından ne kadar önemli bir bileşen olduğunu net ve tartışmasız bir şekilde ortaya koymaktadır. Ancak fiyat istikrarının sağlanması ekonomik istikrarın gerçekleştirilmesi için tek başına yeterli değildir⁵². Bununla birlikte günümüzde fiyat istikrarın sağlanması, tüm ekonomi ve diğer ekonomik istikrar değişkenleri üzerinde yarattığı olumlu etkiler nedeniyle neredeyse ekonomik istikrarla eş anlamlı olarak görülmektedir. Bu bakış açısının bir sonucu olarak iktisat politikası ve onun önemli bir aracı olan maliye politikası, ekonomik istikrarın sağlanması için fiyat istikrarını, kısa dönemde ulaşılmaması gereken temel hedef olarak kabul etmektedir.

---

⁵² Laidler, s. 29.

1.2.2. İstihdam Düzeyi

Ekonomik istikrarın en genel tanımını bir ekonomide fiyat istikrarının ve tam istihdamın eş anlı olarak sağlanması şeklindedir. İstihdam kavramından yola çıkılarak üretilen tam istihdam kavramının biri dar diğer geniş olmak üzere iki farklı anlamı bulunmaktadır. Dar anlamda istihdam kavramı bir üretim faktörü olan emekle ilgilidir. Geniş anlamda istihdam ise sadece emek ile değil tüm üretim faktörleri ile ilgilidir⁵³. Bu ayırmadan hareketle tam istihdamda benzer bir bakış açısıyla tanımlanabilir. Dar anlamda tam istihdam, çalışmak isteğindeki tüm işgücünün üretim süreçlerinde kullanılmasıdır. Geniş anlamda tam istihdam ise sadece işgücünün değil, diğer tüm üretim faktörlerinin de üretim süreçlerinde kullanılmasıdır⁵⁴.

Ancak her ekonomide bazı üretim faktörleri, çeşitli nedenlerle üretim süreçlerinde kullanılmayabilir; yani istihdam edilmeyebilir. Yapısal ya da friksiyonel nedenlerle ortaya çıkan bu gibi durumlar her ekonomide, ekonominin doğası gereği mevcuttur⁵⁵. İşte bu nedenle tam istihdam kavramı yerine yüksek istihdam düzeyi, fiyat istikrarı ile birlikte ekonomik istikrarın en önemli iki bileşeninden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

İşsizlik oranı ile cari GSMH ve tam istihdam (yani potansiyel üretim düzeyi) GSMH'sı arasındaki negatif ilişkiyi gösteren ve Okun yasasından hareketle⁵⁶ ekonominin tam istihdam seviyesinden uzaklaşmasının ekonomik istikrardan da uzaklaşıldığını gösteren önemli bir gösterge olduğunu söylemek mümkündür. Bu doğrultuda ekonomik istikrar için çok önemli olan tam istihdam kavramı yerine 1970'li yıllardan sonra ekonominin tam istihdama ulaşamamasının sonucu olarak ortaya çıkan işsizlik kavramı literatürde yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır⁵⁷.

Çünkü işsizlik yarattığı gerek ekonomik, gerekse sosyal; doğrudan ve dolaylı maliyetler nedeniyle ekonomilerde çok önemli ekonomik ve sosyolojik sorunlara neden olmaktadır. İşsizliğin gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde yarattığı bu ciddi sorunları bireyler açısından işsiz kalan kişilerin öz güvenlerinin yok olması, hayat tatminlerinin azalması, stres seviyelerinin artması, umutsuzluk ve çaresizlik hissinin yaygınlaşması olarak sıralamak mümkündür. Bu sosyal ve

⁵³ Özsağır, s. 87.

⁵⁴ Esra Karapınar Kocağ ve Sumru Bakan, "Avrupa Birliği'ne Üyeliğin Maastricht Kriterleri Çerçevesinde Ekonomik İstikrar Açısından Değerlendirilmesi" **The Journal of Academic Social Science Studies**, Cilt:6, Sayı:1, Ocak, 2013, s. 945.

⁵⁵ N. Gregory Mankiw, **Principles of Macroeconomics**, Sixth Edition, South-Western Cengage Learning, 2012, ss. 305–306.

⁵⁶ K. Batu Tunay, **50. Yılında Phillips Eğrisi: Makro Ekonomik İstikrar ve Maliyetleri**, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 2010, s. 42.

⁵⁷ Sayım Işık, "Tam İstihdam ve Fiyat İstikrarı Kapsamında Neo-Liberal Yaklaşımlara Post-Keynesyen Karşı Duruşlar: Devletin Nihai İşveren Olma Rolü", **Ekonomik Yaklaşım**, Gazi Üniversitesi İktisat Bölümü, Cilt: 20, Sayı: 70, 2009, s. 64.

psikolojik etkiler işsizliğin sosyolojik sonuçlarını oluşturmaktadır. İşsizliğin sebep olduğu olumsuz ekonomik sonuçları ise bir üretim faktörü olarak emeğin atıl durumda kalması nedeniyle ortaya çıkan gelir ve üretim kaybı, bireysel gelirin düşmesi nedeniyle gelir dağılımı adaletsizliğindeki artış, işsizliğin etkilerini azaltmak için yapılan uygulamalar sonucunda artan kamu harcamaları ile bütçe denkliğinin bozulması olarak sıralamak mümkündür⁵⁸.

Bu çerçevede tam istihdamdan sapma ve ekonomik istikrarsızlık doğuran bir kaynak olarak ifade ettiğimiz işsizlik kavramına bakış açısı iki ana iktisadi yaklaşım olarak ifade edebileceğimiz Klasik yaklaşım ve Keynesyen yaklaşım bağlamında da değerlendirilebilir. Buna göre Klasik bakış açısı tam istihdamdan sapmaları yani işsizliği geçici olarak kabul etmekte ve işsizliğin istihdam piyasasındaki geçici dengesizliklerden veya ekonominin karşılaştığı şoklardan kaynaklandığı belirtmektedir. Buna karşın Keynesyen yaklaşım ise tam istihdamdan sapmaların yani işsizliğin, toplam talep yetersizliğinden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Buradan hareketle Keynesyen bakış açısı tam istihdamın sağlanmasına yönelik olarak ekonomiye devlet müdahalesini içeren çözümler önermektedir⁵⁹. Ancak Klasik bakış açısının devamı niteliğinde olan ve ekonominin kendiliğinden ve kısa sürede doğal işsizlik oranına döneceğini savunan Monetarist görüşün ortaya attığı doğal işsizlik oranı teorisi ile birlikte tam istihdam kavramı yüksek istihdam oranını ifade eden tam çalıştırılabilirliğe dönüşmüştür⁶⁰.

Yaşanan bu kavramsal değişimin politika alanında yansımaları olmuştur. 1970'li yıllara kadar işsizlik sorunu ve tam istihdamın sağlanması ekonomik istikrarı sağlamak isteyen makro politikaların en önemli hedeflerinden biri olmuştur. Ancak Monetarist görüşün etkisi ile 1970'li yılların ortasından itibaren bu görüş değişmiş ve tam istihdamı sağlamaya yönelik makro politikalar terk edilerek emek piyasasında denge sağlamaya yönelik mikro politikalar tercih edilmiştir. Dolayısıyla bu değişim ile birlikte ekonomik istikrar hedefi açısından önemli bir değişken olan tam istihdamın gerçekleştirilmesi önemini yitirmiş ve 1970'li yıllardan itibaren ekonomik istikrar kavramı fiyat istikrarı ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Ancak refahın ve ekonomik istikrarın en önemli belirleyicilerinden biri olan istihdam sorunu veya yüksek istihdam seviyesi piyasaların işleyişine bırakılamayacak kadar önemlidir⁶¹. Çünkü istihdam sorununu çözmeden başta ekonomik istikrarın sağlanması olmak üzere adil gelir

⁵⁸ Seda Bayrakdar, "Türkiye İçin İşsizlik Histerisi ya da Doğal İşsizlik Oranı Hipotezinin Geçerliliğinin Sınanması", *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, 2015, s. 46.

⁵⁹ Işık, ss. 64–65.

⁶⁰ Zeliha Göker, "Küresel Kamusal Bir Kötü Olarak İşsizlik ve Maliye Politikasının Rolü", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 1, 2014, s.82

⁶¹ Göker, 2014b, ss. 82–87.

dağılımı, ekonomik büyüme gibi ekonomik sorunların ve sosyal uyum, politik katılım, cinsiyet eşitliği gibi sosyal sorunların çözülmesi çok zordur⁶². Başka bir deyişle işsizlik sadece enflasyonla mücadelede verilen bir kayıp, bir istatistik ya da bir ekonomik büyüklük olarak görülmemelidir⁶³.

Bu nedenle 2008 krizinden sonra uygulanan politikalarda da görüldüğü üzere bu konuya ilişkin sorunların çözümünde maliye politikası yeniden öne çıkmaya başlamıştır. Bu doğrultuda günümüzde özellikle Post-Keynesyen yaklaşım çerçevesinde, maliye politikasının ve dolayısıyla devletin tam istihdamın sağlanmasındaki rolü üzerinde durulmaktadır. Bu yaklaşıma göre ekonomik istikrarın sağlanmasındaki önemi ve ortaya çıkardığı büyük ekonomik ve sosyal maliyetler göz önüne alındığında piyasanın kendiliğinden sağlayamadığı, tam istihdam hedefini gerçekleştirmek üzere devletin önemli görevleri bulunmaktadır. Devlet ekonomide tam istihdamın sağlanması hedefine iki yolla ulaşabilmektedir. Bunlardan ilki toplam talebin artırılarak ekonominin tam istihdam seviyesine çıkarılmasıdır. Buradaki temel hareket noktası günümüz ekonomilerinin en önemli sorununun talep yetersizliği olduğu varsayımdır. İkinci yol ise devletin, en son işveren olarak çalışmak isteyen herkese doğrudan iş sağlamasıdır⁶⁴. Bu konu ayrıntılı olarak tam istihdamı sağlamaya yönelik maliye politikası uygulamaları başlığı altında açıklanacaktır.

1.2.3. Dış İstikrar

Ekonomik istikrar, ekonomi tam istihdam seviyesinde iken fiyat istikrarının sağlanmasını gerekli kılmaktadır. Bu tanım iç ekonomik dengenin sağlanması açısından yeterlidir. Ancak özellikle 1980'li yılların başından itibaren hızını arttıran küreselleşme süreci ve ekonomilerin liberalizasyonu ile birlikte ekonomik istikrarın sağlanabilmesi için iç ekonomik dengenin yanında dış ekonomik dengenin de sağlanması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle dış ekonomik denge olarak ifade edebileceğimiz dış istikrar; günümüzde, tüm ülke grupları için ekonomik istikrarın temel bileşenlerinden ve önemli göstergelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dış istikrar veya dış ekonomik denge ile ifade edilmek istenen ödemeler bilançosunda bir açık veya fazla bulunmaması, ödemeler dengesinde bir açık bulunmamasıdır⁶⁵. Ödemeler dengesi bir ülkenin başka ülkelerle girmiş olduğu

---

⁶² Işık, s. 85.

⁶³ Joseph E. Stiglitz, **Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı**, Çev. Arzu Taşçıoğlu ve Deniz Vural, 4. Baskı, Plan B San. Tic. Ltd. Şti, Ekim, 2006, s. 46.

⁶⁴ Zeliha Göker ve Kutlu Dane, "Tam İstihdamın Sağlanmasında Maliye Politikasının Rolü ve Post-Keynesyen Çözüm Önerileri", **Akdeniz İİBF Dergisi**, Sayı:26, 2013, s. 104.

⁶⁵ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, Geliştirilmiş 15. Baskı, Güzem Can Yayınları, No:20, İstanbul, Mart, 2003, s. 502.

ekonomik ilişkilerin bir özeti niteliğindedir⁶⁶. Ödemeler bilançosu ise bu ekonomik ilişkilerin hepsinin sistematik bir şekilde topluca ortaya konulduğu ve dolayısıyla dış ödemeler dengesini gösteren çok önemli ve faydalı bir kavramdır. Tüm bu özelliklerine ek olarak dış ödemeler dengesi, ülkede uygulanan ekonomik ve mali politikaların bir sonucu olması nedeniyle o ülkede uygulanan iktisat politikasının ve dolayısıyla maliye politikasının başarısını da gösteren önemli bir kriterdir⁶⁷.

Bir ekonomide dış istikrarın sağlanabilmesi açısından en önemli olgu dış ödemeler dengesinin açık ya da fazla vermemesidir⁶⁸. Çünkü dış ödemeler dengesi açık ya da fazlaları ülke ekonomileri üzerinde oldukça geniş ve derin etkiler ortaya çıkarır. Ülke ekonomileri için önemli olan büyüme hızı, istihdam düzeyi, milli gelir seviyesi, gelir dağılımı, toplam dış borç yükü, enflasyon oranı ve döviz kuru gibi birçok önemli makro değişken, dış ödemeler dengesi ile ilişki içerisinde⁶⁹. Dış ödemeler dengesinin açık vermesinin üç temel nedeni bulunmaktadır. Bunlar yapısal nedenler, konjonktürel nedenler ve arazi nedenler olarak sıralanabilir⁷⁰.

Yapısal nedenler ekonominin yapısından kaynaklanan nedenlerle ortaya çıkan enflasyon ve buna bağlı olarak ulusal parada yaşanan aşırı değerlenme ile ilgilidir. Buna ek olarak ekonomilerin büyüme hızı, verimlilikteki değişimler, bazı kritik hammadde türlerinde dışa aşırı bağımlılık ve toplam talep yapısında tüketici davranışına bağlı olarak ortaya çıkan değişimler yapısal nedenlere örnek olarak verilebilir⁷¹.

Bu çerçevede ekonominin yapısından kaynaklanan kısıtlar nedeniyle ortaya çıkan enflasyon ve bu enflasyona bağlı olarak ulusal paranın değerinde meydana gelen aşırı artışlar, yapısal nedenlerle meydana gelen ödemeler dengesi açıklarına verilebilecek en iyi örneklerden biridir. Çünkü ekonominin kendi yapısal kısıtları neticesinde ortaya çıkan bu durum sonucunda, ihracat yabancı para cinsinden pahalılaşmakta; buna karşın ithalat ise yabancı para cinsinden ucuzlamaktadır. Buna ek olarak enflasyon gibi bir fiyat istikrarsızlığının varlığı ekonomiye uzun dönemli yatırımlara yönelmiş yabancı sermaye girişini olumsuz etkiler⁷². Tüm bunların sonucunda dış ödemeler dengesi açık verir ya da dış ödemeler dengesinde bir açık varsa bu açık daha da büyür. Bu durum ise ekonominin dış dengesi üzerinden olumsuz bir etki meydana getirecek ve ekonomiyi istikrardan uzaklaştıracaktır.

---

⁶⁶ Özsağır, s. 91.

⁶⁷ Seyidoğlu, 2003a, s.395.

⁶⁸ Eker, Altay, Sakal, s. 102.

⁶⁹ Seyidoğlu, 2003a, s. 395.

⁷⁰ Özsağır, s. 92.

⁷¹ Seyidoğlu, 2003a, s. 417.

⁷² Eker, Altay, Sakal, s. 103.

Ülkelerin dış ekonomik istikrarı üzerindeki diğer önemli etken ise iktisadi dalgalanmalardır. Ekonomik istikrar kavramını açıklarken ayrıntılı olarak değindiğimiz iktisadi dalgalanmalar ülkelerin iç istikrarı üzerinde olduğu gibi dış istikrarı üzerinde de etkilidir. İktisadi dalgalanmaların dış ekonomik istikrar üzerindeki temel etkisi dış ödemeler bilançosunda meydana getirdiği etkidir. Bu çerçevede iktisadi dalgalanmaların genişleme aşamalarında gelir, harcamalar, talep ve fiyatlar artacağından ödemeler bilançosunun açık; daralma dönemlerinde ise söz konusu değişkenler tam ters yönde değişeceğinden ödemeler bilançosunun fazla vermesi beklenir⁷³. Her iki durumda da dış ekonomik istikrardan bir sapmayı ve dolayısıyla ekonomik istikrardan uzaklaşmayı ifade etmektedir.

Bir ekonominin dış istikrarını ülke içerisinde yaşanan iktisadi dalgalanmalar kadar ekonomik ilişki içerisinde olduğu ya da olmadığı diğer yabancı ülkelerde yaşanan iktisadi dalgalanmalar da etkiler. Gerçekten de iki dış ticaret ortağı ülkenin içinde bulunduğu konjonktürün iktisadi dalgalanmanın aynı ya da farklı aşamasında olması, her bir ülkenin ödemeler bilançosu üzerinde farklı sonuçların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Basit bir örnekle bu durumu açıklamak mümkündür. Bir ülkenin iktisadi dalgalanmanın genişleme aşamasında olması karşı ülkenin ödemeler dengesini olumlu; daralma aşamasında olması ise karşı ülkenin ödemeler dengesini olumsuz etkileyecektir⁷⁴.

Ödemeler dengesini bozarak ekonominin dış istikrarına zarar veren ve ekonomik istikrardan uzaklaşılmasını sağlayan bir diğer unsur ise arizi nedenlerdir. Bu kapsamda değerlendirilen faktörler ülkelerin kontrolü dışında meydana gelen geçici durum, olay ve faktörlerdir. Dünya hammadde fiyatlarında meydana gelen ani artışlar, olumsuz iklim koşulları ve doğal afetler gibi nedenler arizi faktörlere örnek olarak gösterilebilir. Söz konusu faktörler ithalat ya da ihracat bileşim ve miktarı üzerinde etkili olarak dış dengeyi ve dolayısıyla ekonomik istikrarı bozmaktadır⁷⁵.

Hangi nedenle olursa olsun dış ekonomik istikrarın bozulması neticesinde cari işlemler dengesi açık verir. Cari işlem açıkları sonucunda ülkeler ödeme güçlerini kaybederler. Çünkü bu açıklar ülkelerin yıllar boyunca sürekli olarak borçlanmak zorunda olacakları anlamına gelmektedir⁷⁶. Başka bir ifade ile cari işlemler açığı yaşayan ülkeler, bu açığı yüksek maliyetlerine karşın borçlanma ile kapatmaya çalışmaktadırlar. Cari işlemler açığının kapatılamaması ya da bu açığın kapatılması için gerekli olan kaynak maliyetlerinin çok yüksek olması durumunda ise, ülkenin sermaye piyasasında belirsizlikler ve istikrarsızlık ortaya çıkar. Bu belirsizliklerin

---

⁷³ Eker, Altay, Sakal, s. 103.

⁷⁴ Seyidoğlu, 2003a, s. 418.

⁷⁵ Seyidoğlu, 2003a, s. 419.

⁷⁶ Stiglitz, s. 227.

yarattığı başlıca sonuç ülkeden sermaye çıkışları olmasıdır. Sermaye çıkışları, cari işlemler açığı olan ülkelerin döviz rezervlerini eritmektedir⁷⁷.

Bu çerçevede dış dengesizliğin temel göstergesi olan cari açığın ekonomiyi istikrardan uzaklaştırıcı etkileri üç başlık altında toplamak mümkündür. İlk olarak cari açık; ülke ekonomisini yabancı sermaye akımlarına bağımlı kılmaktadır. Bu durum ekonomik konjonktüre bağlı olarak ekonomi için önemli boyutta bir risk ve istikrarsızlık kaynağı olabilmektedir. Örneğin herhangi bir nedenle uluslararası likiditenin daralması durumunda cari açığın finansmanı mümkün olmamakta ve ortaya çıkan ödeme güçlüğü ekonomik krizlere neden olmaktadır. İkinci olarak cari açığın varlığı ve sürekliliği ülke ekonomilerini dış borçlanmaya bağımlı hale getirmektedir. Üçüncü ve son olarak cari açığın sürekliliği toplam talep bileşimini bozarak yerli üretim artışını, yaratılan katma değeri ve ülkenin rekabet gücünü azaltmakta ve ekonomik büyümede yavaşlamaya; hatta ekonomik durgunluğa yol açmaktadır⁷⁸.

Sonuçta dış ekonomik dengedeki istikrarsızlığın varlığı ve sürekliliği, cari açıkların sürekli olması sonucunu ortaya çıkarmakta; bu durumda ülkelerin döviz ve altın rezervlerini azaltmakta ve artan borçlar yeniden borçlanmayı güçleştirerek açığın finansmanını zorlaştırmaktadır. Görüldüğü üzere, dış istikrarsızlık olarak başlayan süreç önce finansal piyasalarda bozucu bir etki yaratmaktadır. Ardından da bu istikrarsızlık reel ekonomide kendisini göstermekte ve ekonomi istikrardan uzaklaşmakta; ekonomide bir istikrarsızlık oluşmaktadır.

1.2.4. Finansal İstikrar

1980'li yıllar ile birlikte finansal liberalleşme yönünde yapılan düzenlemeler sonucunda uluslararası sermaye ülkeler arasındaki getiri farklılıkları doğrultusunda serbestçe hareket etmeye başlamış ve finansal işlemler hızlı bir büyüme trendi içine girmiştir. Bu doğrultuda özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki yüksek getiri neticesinde bu ülkelere ciddi bir sermaye girişi olmuştur. Sermaye girişleri ile birlikte bu ülkelerde tüketim ve yatırım harcamaları artmış; ulusal para değerlenmiş bunun sonucunda ithalat artmış ve büyüme süreci hızlanmıştır. Buna karşın sermaye girişinin hızlanması ve ulusal paranın değerinin artması ile ithal malları ucuzlamış, ihracat azalmıştır. Dış ticaret dengesinde ithalat lehine yaşanan bu dengesizlik cari işlemler açığını büyütmüş ve parasal borçları arttırmıştır. Finansal serbestleşme ile birlikte artan sermaye giriş ve çıkışları bu ülke gruplarında faiz oranları ve döviz kurları

⁷⁷ Tari ve Kumcu, s. 160.

⁷⁸ M. Okan Taşar, "IMF İstikrar Programlarının Temel Esasları ve Reform Gereksinimi", **Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Sayı:18, 2009, ss. 112-113.

üzerinde bir istikrarsızlık yaratmış ve bu istikrarsız reel ekonomi üzerinde olumsuz etkiler meydana getirmiştir. Finansal serbestleşmenin tek olumsuz etkisi reel ekonomi üzerinde olmamıştır. Bunun yanında bankacılık sistemi başta olmak üzere tüm finansal sistemde finansal kırılganlık artmıştır⁷⁹. Sonuçta artan finansal kırılganlıkla birlikte ortaya çıkan finansal krizler hızla ekonominin geneline yayılmakta ve finansal sektörün yanında reel kesimi de etkileyerek bir ekonomik krize dönüşmektedir⁸⁰.

Çünkü ülkeye kontrolsüz ve yoğun biçimde yabancı sermaye girişlerinin doğrudan bir mali krize yol açması ya da bir ekonomik krizin olma ihtimalini arttırması kaçınılmaz bir sonuçtur. Bunun temel nedeni ise sermaye girişlerinin ekonomide; ulusal paranın aşırı değerlenmesi, ulusal para arzının artması, dış ticaret dengesinin ihracat aleyhine bozulması gibi etkileri beraberinde getiren yapay bir genişlemeye ve ısınmaya sebep olmasıdır⁸¹. 1990'lı yıllar ve sonrasında özellikle gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya kaldıkları ekonomik krizlerin temel nedeni budur⁸². Başka bir ifade ile ülkeler son yıllarda; bu süreç neticesinde, sıklıkları giderek artan ve makroekonomik dengeleri ve dolayısıyla ekonomik istikrarı bozan finansal sistem çıkışlı ekonomik dalgalanma ve krizlerle karşı karşıya kalmıştır.

Son yıllarda finansal işlemlerdeki hızlı büyüme ve finansal istikrarsızlık kaynaklı finansal krizlerin sıklıklarına paralel olarak, ekonomilere olan maliyetlerindeki artış finansal istikrarın ekonomik istikrarın sağlanmasındaki önemini arttırmış⁸³ ve finansal istikrar gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde ekonomik istikrarı sağlamayı hedefleyen politikalar için önemli bir belirleyici haline gelmiştir. Bu çerçevede finansal istikrarın bozulması sonucunda ortaya çıkan finansal krizlerin, ekonominin finansal tarafının yanında reel ekonominin işleyişine de zarar vermesi nedeniyle politika yapıcılarının finansal istikrarı tehlikeye sokan potansiyel tehditlerin tespit edilmesi ve onların ortadan kaldırılmasını hedefleyen politikaların oluşturulmasına verdiği önem ve bu konuya ayırdığı kaynaklar sürekli olarak artmaktadır⁸⁴.

---

⁷⁹ Tari ve Kumcu, s. 158.

⁸⁰ Rıdvan Karacan ve Filiz Sanal Çevik, "Ekonomik İstikrar Açısından Üretim Ekonomisi ve Parasal Ekonominin Karşılaştırılması", **ZfWT Zeitschrift für die Welt der Türken (Journal of World of Turks)**, Cilt:7, Sayı:1, s. 166.

⁸¹ Halil Seyidoğlu, "Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri", **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt:4, Sayı:2, 2003, s. 146.

⁸² Kezban Akyol Eser, "Finansal Serbestleme Sürecinde Artan Kısa Vadeli Sermaye Hareketler: Türkiye Ekonomisine Etkiler, Riskler ve Politika Araçları". **Mesleki Yeterlik Tezi**, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2012, s. 17.

⁸³ Ana Popa ve Laura Giurca Vasilescu, "Financial Stability or Economic Stability?", **Finance – Challenges of the Future**, Yıl: 9, Sayı: 11, 2010, s. 96.

⁸⁴ Claudio Borio ve Mathias Drehmann, "Towards an Operational Framework for Financial Stability: "Fuzzy" Measurement and its Consequences", **BIS Working Papers**, No:284, Bank for International Settlements, June 2009, s. 1.

Özellikle küresel düzeyde yaşanan son krizin ortaya çıkardığı en önemli sonuçlardan biri de ekonominin finansal istikrardan uzaklaşmasının orta ve uzun vadede fiyat istikrarı ve dolayısıyla makroekonomik istikrarı bozucu etkisidir⁸⁵. Finansal istikrardan sapmaların yani finansal istikrarsızlıkların ülkelerin ekonomik istikrarına verdiği zararlar ve ülke ekonomilerine doğurduğu maliyetlerin son yıllarda sürekli artması ile birlikte, finansal istikrar kavramına ve en başta da finansal istikrarın tanımlanmasına yönelik çalışma sayısı da artmıştır.

Ancak, finansal araçların oynaklığı ve finansal sistemde yer alan katılımcı ve işlem hacmindeki sürekli artış ile finansal istikrarı ifade edebilecek göstergeleri ortaya koymanın zorluğu nedeniyle ekonomik istikrarın temel bileşenlerinden biri olan finansal istikrarın tanımına ilişkin olarak literatürde bir uzlaşma yoktur⁸⁶. Bununla birlikte, finansal istikrara ilişkin olarak yapılan tüm tanımlamalar üç önemli noktaya odaklanmaktadır. Bu çerçevede yapılan farklı tanımlamaların hepsinde finansal sistem bir bütün olarak ele alınmakta, ekonominin geri kalanından izole olarak değil; ekonominin reel yönü için önemli fayda ve maliyetleri olan bir kavram olarak düşünülmekte ve daha somut, gözlemlenebilir ve ölçülebilir bir kavram olan finansal istikrarsızlığa referans edilerek tanımlanmaktadır⁸⁷.

Bunun yanında finansal istikrarın tanımlanmasında bazı prensipler göz önünde bulundurulmalıdır. İlk olarak yapılacak finansal istikrar tanımı finansal sistemin; piyasalar, kurumlar ve finansal alt yapı gibi farklı yönlerini kapsamalıdır. İkinci olarak finansal istikrar tanımı sadece kaynakların ve risklerin tahsisine, tasarrufların harekete geçirilmesine, servet birikimine ya da kalkınma ve büyümeye odaklanmamalı aynı zamanda ödemeler sisteminin tüm ekonomide sorunsuz bir şekilde işlemesine de odaklanmalıdır. Üçüncü olarak finansal istikrar kavramı sadece finansal krizlerin olmamasını ifade etmemeli aynı zamanda ekonomi ya da finansal sistem için tehdit olabilecek dengesizlikleri ortaya çıkmadan önce engelleyecek bir yapıyı ifade etmelidir. Dördüncü olarak tanımlama yapılırken finansal istikrarın reel ekonomide yaratacağı olası sonuçların olduğu unutulmamalıdır. Son olarak finansal istikrar kavramı bir sürekliliği ifade etmelidir⁸⁸.

Bu çerçevede bir finansal istikrar tanımı yapmak zordur ancak farklı tanımlamalar üzerinden finansal istikrar kavramını netleştirmek mümkündür. Ancak finansal istikrarın tanımı konusunda farklı yaklaşımlar mevcuttur. Bu yaklaşımlardan

---

⁸⁵ Erdem Başçı ve Hakan Kara, "Finansal İstikrar ve Para Politikası", **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, Cilt:26, Sayı:302, 2011, s. 11.

⁸⁶ Özsağır, s. 96.

⁸⁷ Borio ve Drehmann, s. 4.

⁸⁸ Garry J. Schinasi, "Defining Financial Stability", **IMF Working Paper**, WP/04/187, International Monetary Fund, October, 2004, ss. 6-7.

bazıları her türlü finansal sıkıntıyı kapsayacak biçimde geniş bir tanımlama yaparken, bazıları ise dar bir bakış açısıyla sadece finansal sistemin işleyişini bozacak belirli sıkıntılara odaklanmaktadır⁸⁹.

Finansal istikrar kavramı yukarıda ifade edilen dar ve geniş bakış açısı ayrımının yanında kurumlar ve piyasalar açısından da ayrı ayrı tanımlanmaktadır. Finansal kurumlar açısından finansal istikrar, dışarıdan bir müdahale olmadan ve yaptıkları sözleşmelere bağlı olarak yürüttükleri faaliyetlerin bir kesintiye uğramadan güven içinde sürdürülmesi olarak tanımlanabilir. Piyasalar açısından ise finansal istikrar; finansal piyasalarda faaliyet yürüten her katılımcının işlemlerini piyasada oluşan fiyatlardan rahatlıkla gerçekleştirmeleri olarak tanımlanır⁹⁰.

Genel bir bakış açısıyla finansal istikrar parasal aktarım mekanizmalarının sorunsuz çalışması olarak tanımlanabilir⁹¹. Buradan hareketle finansal istikrarı ödeme sisteminin, riski dağıtma ve kaynakların etkin dağılımı gibi ekonomik fonksiyonlarını geçici bir dalgalanma, bir şok veya yapısal değişim dönemlerinde bile etkin bir şekilde yerine getirmesi durumu olarak ya da benzer bir şekilde finansal sistemi oluşturan anahtar araç, piyasa ve kurumların düzgün bir şekilde çalışması şeklinde tanımlamak mümkündür⁹².

Buraya kadar finansal istikrar kavramına ilişkin yapılan açıklamalar ve tanımlardan hareketle, finansal istikrarı bir ekonomideki kaynakların etkin ve verimli şekilde yatırımlara tahsis edilmesi amacıyla, finansal sistemin içsel ve dışsal şoklara karşı dirençli olması ve finansal kurumların, piyasaların, ödeme sistemlerinin ve aracılık faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi olarak tanımlamak mümkündür⁹³. Bu bağlamda finansal istikrar ile hedeflenen şey finansal piyasalar ve/veya finansal kuruluşlardan kaynaklanan ve reel ekonomi üzerinde ciddi kayıplara neden olabilecek olan finansal sistem yetersizliklerini ve aksaklıklarını ortadan kaldırmak ve/veya bunların ortaya çıkmasını engellemektir⁹⁴.

Finansal istikrarı, ekonomik istikrar ile ilişkisi üzerinden değerlendirecek olursak; finansal istikrar, finansal piyasalarda oluşan fiyatları ve yapılan işlemlerin belirli bir trend etrafında hareket etmesi ve aşırı dalgalanmaların yaşanmaması olarak

---

⁸⁹ Göksel Tiryaki, **Finansal İstikrar ve Bankacılık Düzenlemeleri (1990–2010 Türkiye Tecrübesi Işığında)**, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No:289, İstanbul, 2012, s. 16.

⁹⁰ Burak Darıcı, "Finansal İstikrar ve Finansal İstikrara Yönelik Kamusal Sorumluluk Çerçevesinde Para Politikası: Türkiye Analizi", **Bankacılar Dergisi**, Yıl:23, Sayı:83, Aralık, 2012, s. 35.

⁹¹ Özsağır, s. 96.

⁹² Darıcı, s. 35.

⁹³ Tiryaki, s. 20.

⁹⁴ Melih İpeker, **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Finansal Sistem İstikrarının Sağlanmasındaki Rolü**, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Mart, 2002, s. 17.

ifade edebiliriz⁹⁵. Bu açıdan bakıldığında finansal istikrara ulaşma noktasında temel zorluk finansal piyasaların temel karakteristiği olan oynaklıktan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla finansal istikrarın sağlanması için bu oynaklığın kontrol edilebilir olması ve böylelikle finansal piyasalarda bir dalgalanma olmasının ve bu dalgalanmanın sistematik risk yaratarak reel ekonomiye zarar vermesinin engellenmesi gerekmektedir⁹⁶.

Eğer bu gerçekleştirilemezse finansal sistem veya reel ekonomi kaynaklı şokların öncülük edeceği, krizlere ve finansal çöküntüye yol açabilecek koşullar altında ortaya çıkacak olan durum ise finansal istikrarsızlık olarak ifade edilir⁹⁷. Finansal istikrarın tanımına ilişkin olarak literatürde yaşanan fikir ayrılıkları benzer şekilde finansal istikrarsızlık tanımına ilişkin olarak da mevcuttur⁹⁸. Bununla birlikte finansal istikrarsızlık durumunda ödeme sisteminin işlerliği bozulmakta, sistem likidite sağlama özelliğini kaybetmekte, sözleşmelerin yerine getirilmesinde zorluklar yaşanmakta ve tüm finansal sistem istikrardan uzaklaşmaktadır⁹⁹. Finansal istikrarsızlığın ortaya çıkardığı etki, sebep olduğu işsizlik ve yarattığı mal piyasası dengesizliği ile reel ekonomi üzerinde de kendisini göstermektedir¹⁰⁰.

Her ekonomide finansal istikrarsızlığı ortaya çıkaran ve dolayısıyla ekonomik istikrarın bozulmasına sebep olan nedenler farklıdır. Ancak bu nedenleri genel olarak; hükümetlerin finans piyasalarına ilişkin yaptıkları düzenleme ve denetimlerin yetersizliği, düşük tasarruf düzeyi, piyasalarda ve toplumda artan istikrarsızlık beklentisi, bankacılık sisteminde artan rekabet, büyük ölçekli finans kuruluşlarının yaşadıkları sorunlar ve banka iflasları, küresel finans sistemindeki değişimlere bağlı olarak ortaya çıkan sermaye hareketlerindeki aşırı dalgalanmalar ve artan sistematik risk ile yeni finansal tekniklerdeki karmaşıklığın artması olarak saymak mümkündür. Bu nedenlerin yanında finansal krizlere sebep olabilecek bir diğer önemli kaynak ise iktisat politikası uygulamasındaki yanlışlıklar olarak gösterilebilir. Saydığımız finansal istikrarsızlık nedenleri temelde birbirlerinden bağımsız değildir. Başka bir ifade ile herhangi bir neden diğerini tetikleyerek finansal dalgalanmanın bir krize dönüşmesine sebep olabilmektedir¹⁰¹.

---

⁹⁵ Ekrem Erdem, M. Fatih İlgün, Cüneyt Dumrul, "Finansal İstikrarın Bankacılık Sisteminin Borç Verme Politikaları Üzerindeki Etkisi: 2008 Küresel Krizi Çerçevesinde Türkiye Üzerine Bir İnceleme", **BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi**, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu, Cilt:5, Sayı:1, 2011, s. 11.

⁹⁶ Özsağır, s. 96.

⁹⁷ Tiryaki, s. 15.

⁹⁸ Servet Akyol ve Serdar Varlık, "Bir Küresel Kamu Malı Olarak Finansal İstikrar: Eleştirel Değerlendirmeler", **Ekonomik Yaklaşım**, Gazi Üniversitesi İktisat Bölümü, Cilt: 21, Sayı: 75, 2010, s. 147.

⁹⁹ Darıcı, s. 35.

¹⁰⁰ Başçı, s. 3.

¹⁰¹ Erdem ve diğerleri, ss. 12–13.

Finansal istikrarsızlığa ilişkin olarak üzerinde durulması gereken bir diğer konu ise Minsky'nin finansal istikrarsızlık hipotezidir. Küresel düzeyde yaşanan finansal istikrarsızlıkları da açıklama potansiyeline sahip olan bu hipoteze göre finansal istikrarsızlık ve onun ortaya çıkardığı olumsuz etkilerin kaynağı, ekonominin işleyişinin, firmaları spekülâtif ya da Ponzi finansmanı uygulamaya zorlamasından kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede bir ekonomide ekonomik istikrar varken güvenli finansman uygulayan firmalar çoğunlukta olsa bile, zaman içinde gittikçe firmalar kâr arayışında karşılıklarına çıkan fırsatları kaçırmak istemeyecek ve bu nedenle daha fazla sayıda firma spekülâtif ve Ponzi finansmanı tercih etmeye başlayacaktır. Minsky'ye göre bu süreç ekonominin işleyişinden kaynaklanan ve ekonomik birimlerin kâr arayışlarından doğan kaçınılmaz bir sonuçtur. Ekonomik birimlerin bu çabaları, bir yandan ekonomiyi genişletirken diğer yandan finansal sistemin daha kırılgan olmasına ve finansal krizlere imkân verecek bir yapıya geçmesine yol açmaktadır. Finansal krizle birlikte ekonomi daralma aşamasına geçmekte; kriz sonrasında firmaların finansman tercihi değişmekte ve ekonomi yeniden genişleme aşamasına geçmektedir¹⁰².

Finansal istikrarsızlık sağlıklı işlemeyen bir finansal sistemin varlığı nedeniyle genel ekonomi ve ekonomik istikrar üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır. Diğer makroekonomik istikrarsızlık türlerinde olduğu gibi, finansal istikrarsızlıkta fiyat istikrarına zarar vermekte, istihdam ve üretim düzeyini doğrudan ve olumsuz olarak etkilemekte ve daha uzun vadede ekonomik büyüme üzerinde ciddi olumsuz etkiler ortaya çıkarmaktadır¹⁰³. Örneğin finansal istikrarsızlık ekonomiye ciddi zarar verebilecek ekonomik sonuçları olan fiyat hareketlerine sebep olmaktadır¹⁰⁴. Oysaki finansal istikrar ile fiyat istikrarının birbiriyle uyumlu olması; birlikte sürdürülmesi gereklidir. Çünkü iyi çalışan ve istikrarlı bir finansal sistemde finansal sistemin muhtemel istikrarsızlıkları kavraması ve kendi kendine düzeltmesi fiyat mekanizması ile olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında fiyat istikrarsızlıkları finansal sistemin istikrarını kendi kendine sağlamasını ve muhtemel istikrarsızlıklara karşı bir direnç oluşturmasını engellemektedir¹⁰⁵.

Makroekonomik değişkenler üzerindeki olumsuz etkilerinin yanında finansal istikrarsızlığın ortaya çıkardığı bazı maliyetler nedeniyle bütçe dengesi üzerine de

---

¹⁰² Ergül ve Arslan, ss. 27–29.

¹⁰³ Tiryaki, ss. 20–21.

¹⁰⁴ Andrew Crockett, "Why Is Financial Stability a Goal of Public Policy", **Maintaining Financial Stability in a Global Economy**, FED Kansas City Economic Policy Symposium Proceedings, Jackson Hole, Wyoming, 1997, <https://www.kansascityfed.org/publicat/sympos/1997/pdf/s97crock.pdf> (17.03.2015), s. 10.

¹⁰⁵ Ersin Özince, "Finansal İstikrar, Basel II ve Bankalar Açısından Etkileri", **Bankacılar Dergisi**, Yıl:16, Sayı:53, Haziran, 2005, s. 18.

olumsuz etkileri olmaktadır. Bu maliyetleri; finans sistemine yönelik doğrudan kurtarma maliyetleri, varlık satışı ile tüketim ve sermaye kazancındaki düşüşe bağlı olarak ortaya çıkan vergi hâsılatındaki azalma ve varlık fiyatlarındaki düşüşe bağlı olarak bütçe dengesindeki kısa dönemli dalgalanmalar veya kamu borç servisi maliyetiyle ortaya çıkan maliyetler olarak belirtebiliriz¹⁰⁶.

Son olarak şunu da belirtmek gerekir ki; finansal istikrarın tanımına ilişkin tartışma benzer bir şekilde finansal istikrarı sağlayacak politikaların oluşturulmasında da yaşanmaktadır. Bu konuda da fiyat istikrarının sağlanmasında olduğu gibi kesin ve çözüm üretecek yöntemler üzerinde tam bir görüş birliği bulunmamaktadır¹⁰⁷. Bunun en önemli nedenlerinden bir yukarıda açıkladığımız üzere finansal istikrarın kavramsal olarak üzerinde uzlaşmış tek bir tanımının olmayışıdır.

Bu kavramsal karışıklığın doğal bir sonucu olarak finansal istikrarın sağlanması ve sürdürülmesi konusunda tüm finansal istikrarsızlıklar ve her ekonomi için tek bir politika uygulamasından bahsetmek mümkün olmamaktadır. Bu durum, bir finansal istikrarsızlıkla karşılaşıldığında veya bu istikrarsızlık ortaya çıkmadan önce önlenmek istendiğinde, uygulanacak politikaların ve bu çerçevede seçilecek iktisat politikası araçlarının doğru bir şekilde belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Finansal istikrara ulaşılması ve bu durumun devamlılığının sağlanmasında dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta seçilen ya da seçilecek politika araçları kadar, istikrarsızlığı yaşayan ülkenin ekonomik koşullarının ve istikrarsızlığı ortaya çıkaran nedenlerin doğru bir şekilde tespit edilmesi olmaktadır. Bu aşamanın ardından ise finansal krize neden olan kaynakları ortadan kaldıracak, ekonominin koşullarına en uygun ve yeniden gözden geçirilip değiştirilebilecek esneklikte olan politika bileşimine ulaşılması gerekmektedir¹⁰⁸.

1.3. EKONOMİK İSTİKRARIN TEORİK ÇERÇEVESİ

İktisadi düşüncenin gelişim ve dönüşümünde ekonomik problemlerin çözümünde hangi iktisat politikasının ve hangi politika aracının başarılı olduğuna ilişkin farklı bakış açıları farklı ekonomik yaklaşımların ortaya çıkmasının en önemli nedenlerinden biridir¹⁰⁹. Ekonomik istikrar ve basit bir şekilde ekonomik istikrardan uzaklaşma olarak ifade edebileceğimiz ekonomik istikrarsızlıklar ile bu

¹⁰⁶ Erdem ve diğerleri, s. 16.

¹⁰⁷ Borio ve Drehmann, s. 1.

¹⁰⁸ Seyhun Doğan ve Çiğdem Börke Tunalı, "Küreselleşme Sürecinde Finansal İstikrar-Para Politikası İlişkisi: Türkiye İçin Bir Değerlendirme (2001 Krizi Sonrası)", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 61, Sayı: 2, 75. Yıl Özel Sayısı, Kasım, 2011, s. 52 ve 60.

¹⁰⁹ Recep Düzgün, "Türkiye Ekonomisinde Para ve Maliye Politikalarının Etkinliği", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:3, Sayı:11, Bahar 2010, s. 231.

istikrarsızlıkların nedenleri, nasıl ve hangi araçlarla ortadan kaldırılacaklarına ilişkin tartışmada da farklı yaklaşımların farklı önerileri bulunmaktadır. Her bir yaklaşımın temel amacı ekonominin istikrarının korunması olmakla birlikte istikrara bakış açısı, istikrarsızlığın nedenleri ve bu nedenlerin ortadan kaldırılmasına ilişkin olarak öne sürdükleri araç ve yöntemler farklılaşmaktadır. Bu başlık altında farklı iktisadi yaklaşımların ekonomik istikrara bakış açıları hakkında kısa bir değerlendirme yapılacaktır.

1.3.1. Klasik Yaklaşım ve Ekonomik İstikrar

Klasik yaklaşım ekonomik istikrar ile ilgili olarak özel bir bakış açısı geliştirmeye gerek duymamıştır. Çünkü klasikler ekonomik istikrarı fiyat istikrarı anlamında kullanmışlardır¹¹⁰. Başka bir ifade ile ekonomik istikrarın gerçekleştirilmesini fiyat istikrarı ile bir tutmuşlar ve bu alandaki bir dengesizliğin fiyat mekanizması yoluyla kendiliğinden ortadan kalkacağını ifade etmişlerdir¹¹¹.

Klasik yaklaşıma göre tam rekabet, ücret ve fiyat esnekliği varsayımları gerçekleştiği takdirde ekonomi daima ve kendiliğinden tam istihdama ulaşacaktır. Say Kanunu çerçevesinde üretilen her mal satılacak ve bu nedenle stok artışı ve üretim yetersizliği gibi dengesizliklerle karşılaşılmayacak ve dolayısıyla fiyatlar genel seviyesi hem enflasyonist hem de deflasyonist baskılara yol açmadan istikrarını kendiliğinden koruyacaktır. Buna ek olarak para miktarındaki herhangi bir değişiklik paranın miktar teorisi gereğinde reel değişkenleri değil sadece fiyatlar genel düzeyini etkilemektedir¹¹². Başka bir ifadeyle piyasa mekanizmasının görünmeyen eli, ekonomideki fiyat istikrarsızlıklarını ortadan kaldırmada yeterlidir¹¹³.

Merkantilist yaklaşımın ortaya koyduğu ekonomik hayata devlet müdahalesine imkân veren bakış açısını reddeden¹¹⁴ Klasik yaklaşım ekonominin tam istihdam seviyesine ve dolayısıyla ekonomik istikrara görünmez el yardımıyla kendiliğinden ulaşacağını ileri sürmektedir. Klasik yaklaşım kendiliğinden gerçekleşeceğini ileri sürdüğü bu denge konumunda, ekonomiye yapılacak her türlü müdahalenin dengenin bozulması, ekonominin istikrardan uzaklaşması anlamına geleceğini belirtmektedir.

¹¹⁰ Yusuf Bayraktutan ve M. Hilmi Özkaya, "IMF İstikrar Politikalarının Doğu Asya'da Ekonomik Performans Sonuçları", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:3, 2002/1, 2002, s. 3.

¹¹¹ Karabıçak, s. 50.

¹¹² Serkan Erkam, **Maliye Politikalarının Etkinliği: Teori ve Bir Uygulama**, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No:2010/407, Ankara, 2010, s. 5.

¹¹³ Kamil Güngör, "İktisadın Tarihine Kısa Bir Bakış ve Merkantilizmden Günümüze İktisadi Düşünceler", 2005, http://www2.aku.edu.tr/~kgungor/kamil_gungor.pdf, (11.10.2015), s. 5.

¹¹⁴ Cuma Bozkurt ve Pelin Karatay Göğül, "Para ve Maliye Politikalarının Koordinasyonu", **Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 2, Mayıs, 2010, s. 30.

Başka bir ifade ile piyasa mekanizmasının işleyişine müdahale edilmemelidir¹¹⁵. Devlet müdahalesinin olmadığı böyle bir ekonomi, tam rekabet koşulları ve tam istihdam düzeyinde kendiliğinden dengeye gelecektir.

Bu çerçevede Klasik yaklaşım tarafından kötü bir tüketici olarak tanımlanan devletin üstleneceği görevler sınırlandırılmalı, kamu harcamaları hacimce küçük olmalı, kamu harcamaları tarafsız vergilerle finanse edilmeli, bütçe denk olmalı ve borçlanmadan kaçınılmalıdır¹¹⁶. Klasikler tarafından belirlenen bu kurallar çerçevesinde faaliyette bulunan devlet, jandarma ya da bekçi devlet olarak adlandırılmakta; bu bakış açısının kamu maliyesine yansması ise klasik maliye olarak ifade edilmektedir. Bu tanımlamaya göre daha sonraları devletin klasik görevleri diye adlandırılacak olan devletin görevleri savunma, adalet, bayındırlık ve kısmen de eğitim hizmetleri olarak kabul edilmektedir¹¹⁷.

Devlet faaliyetlerine ilişkin bir diğer önemli nokta ise bütçe denklidir. Klasiklere göre bütçe denk olmalıdır. Bütçe açığı kadar bütçe fazlası da istenmemektedir. Bütçe açığı verilmesi devletin ek finansman kaynağına ihtiyaç duyması sonucunu doğuracak; bu durumda devlet ya daha fazla vergi alacak ya da borçlanmaya gidecektir. Bütçenin fazla vermesi durumu ise devletin harcamasından daha fazla vergi toplaması anlamına gelmektedir. Bütçe fazlası durumunda ortaya çıkan temel sonuç devletin büyümesidir ki bu durum Klasik yaklaşıma göre etkinsizliğe yol açacaktır. Bu etkinsizlik ise ekonomide kaynak israfına yol açacaktır¹¹⁸. Her iki durumda da özel kesim tasarrufları azalacak ve dolayısıyla yatırımlar azalacaktır. Bu ise ekonominin uzun dönemde büyümesini yavaşlatarak dengesinin bozulmasına sebep olacaktır¹¹⁹.

Klasik yaklaşıma göre bütçe denkliliği gerekli olmakla birlikte yeterli değildir. Bunun yanında devlet faaliyetleri de mümkün olduğunca küçük çaplı ve sınırlı olmalıdır. Eğer devletin faaliyet alanı genişlerse harcamaları da artacaktır. Artan harcamaların finansmanı için gerekli kaynak daha fazla vergi alınarak sağlanacaktır. Bu durum vergi yükünü arttıracak; vergilerin ve vergi yükünün artması ise tasarruf ve yatırımları düşürecektir¹²⁰. Başka bir deyişle devlet faaliyetleri piyasa mekanizmasının işleyişine müdahalede bulunarak ekonominin dengesini bozduğu için sınırlandırılmalıdır.

---

¹¹⁵ Abdullah Takım, "Türkiye'de 1960–1980 Yılları Arasında Uygulanan Kalkınma Planlarında Maliye Politikaları", **Maliye Dergisi**, Sayı:160, Ocak-Haziran 2011, s. 158.

¹¹⁶ Takım, 2011a, s. 158.

¹¹⁷ Vural Savaş, **İktisatın Tarihi**, Siyasal Kitabevi, 4. Baskı, Ankara, 2000, s. 293.

¹¹⁸ Şen ve Sağbaş, s. 84.

¹¹⁹ Güngör, s. 5.

¹²⁰ Arif Ersoy, **İktisadi Teoriler ve Düşünceler Tarihi**, Nobel Yayın Dağıtım, 3. Basım, Ankara, Ocak, 2008, s. 272.

Benzer bir bakış açısı ekonomik istikrarın temel bileşenlerinden biri olan istihdam seviyesi içinde geçerlidir. Klasik yaklaşıma göre ekonomi sürekli olarak tam istihdam seviyesinde dengededir¹²¹. Bu nedenle Klasik yaklaşım çerçevesinde her arzın kendi talebini yaratacağı, fiyat ve ücretlerin esnek olduğu varsayımları göz önüne alındığında ekonominin, her zaman ve kendiliğinden, tam istihdama ulaşma eğiliminde olduğunu; işsizliğin, ücret ve fiyat katılığından kaynaklandığı kabul edilmektedir¹²².

Bu varsayımdan hareketle Klasik yaklaşım çerçevesinde istihdam düzeyinin ve reel ücretlerin emek piyasasında belirlendiği ve emek piyasasında oluşan reel ücret seviyesinden isteyen herkesin iş bulabildiği belirtilmekte ve bu nedenle işsizliğin gönüllü olduğu çünkü bireysel bir tercihe dayandığı ifade edilmektedir. Bu nedenle işsizlik oranındaki değişimler bilgi eksikliği ya da çalışmak ile boş zaman arasındaki birey tercihlerindeki değişim gibi faktörlerle açıklanmaktadır¹²³. Kısaca Klasik bakış açısı tek sebebi bu olmamakla birlikte işsizliğin emek arzı ve talebi arasındaki dengesizlikten kaynaklandığını; başka bir ifade ile ekonomide emek arzının emek talebinden fazla olması durumunda işsizliğin ortaya çıktığını belirtmektedir¹²⁴.

Sonuç olarak Klasik bakış açısı bir diğer önemli ekonomik istikrar bileşeni olan tam istihdamın sağlanması konusunda da rolü piyasa mekanizmasına bırakmakta ve işsizliğin piyasa işleyişinden kaynaklandığını belirterek, işsizlikle mücadele etme noktasında ekonomiye müdahale edilmemesi gerektiğini ileri sürmektedir.

Klasik yaklaşım istikrarsızlıkla mücadelede esas rolü piyasa mekanizmasına vermekle birlikte bir iktisat politikası aracı kullanılarak istikrarsızlıkla mücadele edilmesi gerektiğinde para politikasının kullanılabilceğini ifade etmektedir. Para politikasının maliye politikasına tercih edilmesinin nedeni maliye politikası çerçevesinde kullanılan araçların esasında bir para politikası aracı olarak kabul edilmesidir. Şöyle ki, örneğin kamu harcamalarındaki artış Klasiklere göre aynı zamanda para arzını arttırmak anlamına gelmektedir¹²⁵.

Görüldüğü üzere Klasik yaklaşım ekonominin sürekli olarak tam istihdam düzeyinde kendiliğinden dengede olduğu temel varsayımından ileri sürmekte ve ekonomik istikrardan sapmaları piyasa süreçlerinde meydana gelen dengesizliklerden hareketle açıklamakta; bu dengesizliklerin yine piyasa

¹²¹ Rona Turanlı, **İktisadi Düşünce Tarihi**, Bilim Teknik Yayınevi, 3. Basım, İstanbul, Ekim, 2000, s. 188.

¹²² Erhan Yıldırım, Selim Çakmaklı, F. Özlem Özkan, "Eskiden Yeniye Neo-Klasik Sentez: Bir Literatür Taraması", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 66, Sayı:4, 2011, s. 158.

¹²³ Göker ve Dane, s. 105.

¹²⁴ Bayrakdar, s. 46.

¹²⁵ Güngör, s. 5.

mekanizmasının kendisi (görünmez el) tarafından hiçbir müdahaleye gerek kalmadan ortadan kaldırılacağını ifade etmektedir.

1.3.2. Keynesyen Yaklaşım ve Ekonomik İstikrar

1929 Bunalımı Klasik yaklaşımın iddia ettiği gibi piyasa güçlerinin ekonomideki görünmez el yardımı ile kendiliğinden dengeyi sağlamalarının mümkün olmadığını göstermiştir¹²⁶. Bu doğrultuda Keynesyen yaklaşım Klasik yaklaşıma iki temel nokta üzerinden eleştirilerini yöneltmektedir. Bunlardan ilki, fiyat ve ücretlerin Klasik yaklaşımın iddia ettiğinin aksine esnek olmadığıdır. İkinci nokta ise klasik dikotomi yaklaşımını reddeden ve Keynes tarafından ortaya konulan para talebi teorisidir. Bu iki hareket noktası Keynesyen yaklaşımı Klasik yaklaşımdan ayıran hususların belirlenmesini sağlamanın yanında Klasik yaklaşımın önermelerinin neden ekonomik istikrarsızlığı gideremediğini açıklamak için Keynes tarafından kullanılan temel argümanları oluşturmaktadır¹²⁷.

Keynes, Klasik görüşün aksine ekonominin sürekli tam istihdamda dengede olmadığını, bunun özel bir durum olduğunu belirtmiş ve ekonomilerde ortaya çıkan istikrarsızlıkların temel nedeninin talep yetersizliği olduğunu ifade etmiştir¹²⁸. Bunun yanında işsizliğin gerek ekonomik gerekse sosyal sonuçları nedeniyle piyasa mekanizmasının işleyişine terk edilemeyecek kadar önemli bir sorun olduğu ortaya konulmuştur¹²⁹. Keynes, efektif talep, likidite tercihi ve sermayenin marjinal etkinliği kavramlarını ön plana çıkarmış ve devlete ekonomi içerisinde öncekinden çok farklı ve yeni bir rol vermiştir¹³⁰.

Keynes, ekonominin kendiliğinden tam istihdam seviyesine ulaşamayacağını çünkü, ekonominin doğası itibarıyla istikrarsız olduğunu belirtmektedir¹³¹. Buradan hareketle Keynes, ekonominin tam istihdam seviyesinin altında yani eksik istihdam seviyesinde dengede olduğunu göstermekte¹³² ve ekonominin tam istihdam seviyesinde dengeye gelebilmesi için devletin müdahalesinin gerekli olduğunu ifade etmektedir¹³³. Bunun yanında Say'ın her arz kendi talebini yaratır önermesine de karşı çıkan Keynes, ekonomideki dalgalanmaların talepte meydana gelen yetersizliklerden

---

¹²⁶ Tülin Canbay, **Dünyada Vergileme Anlayışındaki Değişim (Antikçağdan Günümüze)**, Dora Yayınları, Bursa, Ekim, 2009, s. 76.

¹²⁷ Erkam, s.7.

¹²⁸ Karabıçak, s. 51.

¹²⁹ Takım, 2011a, s. 158.

¹³⁰ Savaş, s. 754.

¹³¹ Takım, 2011a, s. 158.

¹³² Yıldırım ve diğerleri, s. 165.

¹³³ Turanlı, s. 193.

kaynaklandığını ileri sürmektedir.¹³⁴ Ekonominin bu toplam talep yetersizliğini aşarak istihdamı ve gelir artışını kendiliğinden sağlamasının mümkün olmadığını ifade eden Keynesyen yaklaşım bunu sağlayacak ve ekonomiyi yeniden istikrara ulaştıracak gücün devlet; onun müdahale aracının ise maliye politikası olduğunu belirtmektedir¹³⁵.

Buradan hareketle Keynesyen yaklaşım, maliye politikası ile ilgili olarak Klasik yaklaşımın kamu harcamalarının hacimce küçük ve tarafsız olmasına ilişkin bakış açısını reddeder. Bu çerçevede durgunluk dönemlerinde kamu harcamalarının artırılması; enflasyon dönemlerinde ise kamu harcamalarının azaltılması ve dolayısıyla talebin kontrol edilmesi yoluyla ekonominin istikrara kavuşturulabileceğini ileri sürer¹³⁶. Başka bir ifadeyle Keynesyen bakış açısı ekonomik istikrarın sağlanması için devletin kamu harcamaları ve vergileri kullanarak, görünür eliyle ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini söylemektedir¹³⁷. Bununla birlikte Keynes para politikasını reddetmemekte ve yukarıdaki çerçevede ekonomik istikrarı sağlamak için uygulanan maliye politikasını destekleyecek şekilde kullanılması gerektiğini belirtmektedir¹³⁸.

Klasik iktisat yaklaşımı her arzın kendi talebini yaratacağı, gönüllü işsizliğin olamayacağı ve fiyat ve ücretlerin esnek olduğu varsayımlarından hareketle ekonominin kendiliğinden tam istihdama ulaşma eğiliminde olduğunu varsaymıştır. Gerçekten de Klasik yaklaşımın geçerli olduğu dönemde faktör ve ürün fiyatlarında tam esneklik ve uzmanlaşmanın sağlanmadığı, örgütlülüğün ortaya çıkmadığı emek piyasalarında sektörler arası geçişlilik söz konusu idi. Bu nedenle Klasik yaklaşım hiçbir devlet müdahalesine gerek kalmadan fiyat mekanizması aracılığı ile emek piyasasında dengenin kendiliğinden sağlanabileceğini ifade etmekteydi¹³⁹.

Buna karşılık, Keynesyen yaklaşım ekonominin tam istihdamda değil eksik istihdam seviyesinde denge olduğunu ve bu nedenle piyasa mekanizmasının kalıcı işsizlik yaratabileceğini ileri sürmektedir¹⁴⁰. Buradan hareketle tam istihdam kavramını en az iş arayan insanlar kadar çalışılabilecek işin bulunduğu durum olarak tanımlanmakta ve Klasik yaklaşıma koşut olarak gönülsüz işsizlik kavramını kullanmaktadır¹⁴¹. Başka bir ifadeyle Keynes'e göre işsizlik Klasiklerin iddia ettiğinin aksine sadece bireylerin gönüllü olarak yaptıkları tercihlerden kaynaklanmamaktadır.

---

¹³⁴ Ersoy, s. 563.

¹³⁵ Düzgün, s. 231.

¹³⁶ Takım, 2011a, s. 158.

¹³⁷ Canbay, s. 76.

¹³⁸ Emine Fırat ve Aytaç Aydın, "Ekonomik Kriz İle Mücadelede Kurula Dayalı Maliye Politikalarının Rolü", **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt:5, Sayı:2, 2013, s. 38.

¹³⁹ İzzettin Önder, "Maliye Politikası: Kavramlar, Etkinliği ve Sınırları", **Maliye Politikası I** (Ed. Beyhan Ataç), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2560, Eskişehir, 2012a, s. 5.

¹⁴⁰ Stiglitz, s.222.

¹⁴¹ Göker ve Dane, s. 105.

Bunu yanında ekonomide tüketim ve yatırım daralmasına bağlı olarak azalan emek talebinden kaynaklanan bir işsizlik söz konusudur¹⁴².

Keynesyen bakış açısı işsizliğin kaynak kullanımında israfa ve ulusal gelir kaybına yol açtığını ifade etmekte ve bu nedenle de bireylerin yaşam standardının iyileştirilmesini önleyen önemli bir faktör olarak görmektedir. Bu nedenle ekonomide işsizliğin ortadan kaldırılarak tam istihdamın sağlanması ve sonrasında bu durum sürdürülmesinin ancak devlet müdahalesi ile mümkün olduğunu belirtmekte ve bu kapsamda tam istihdamın sağlanmasının ekonomik istikrarı sağlamayı amaçlayan maliye politikalarının öncelikli hedeflerinden biri olması gerektiğini savunmaktadır¹⁴³. Bu çerçevede emek talebini yükselterek işsizlik sorunun çözümü için devlet gerekli mali ve parasal önlemleri almalı ve uygulamalıdır¹⁴⁴.

Keynesyen bakış açısının konjonktürel dalgalanmalar, fiyat istikrarsızlıkları ve tam istihdama ilişkin olarak yukarıda kısaca açıklanan görüşleri ve ekonominin kendiliğinden dengeye gelemeyeceği ve doğası gereği istikrarsız olduğu varsayımı doğrultusunda ekonomik istikrarın sağlanması ve korunmasında devletin müdahalesi genel kabul görmüş bir uygulama olmuştur. Bu doğrultuda fonksiyonel maliye anlayışı çerçevesinde maliye politikası ve dolayısıyla kamu harcamaları, vergiler ve bütçe dengesi ekonomik istikrarı sağlamak adına devletler tarafından 1970'li yılların ortasına kadar geniş ölçüde kullanılmıştır.

1970'li yılların ortalarına kadar ekonomik istikrarsızlıklara çözüm getirmeyi başaran Keynesyen yaklaşım bununla birlikte devletin ekonomik hayata her gün yeni konularda müdahale etmesi ve bu müdahaleler için gerekli masrafları devlet bütçesine yüklemesi sonucunu da beraberinde getirmiştir. Bunun sonucunda hem bütçe açıkları artmış hem de açıklar artan oranlı bir şekilde çoğalmış ve bütçelerde yerleşik bir hal almıştır. Yerleşik ve sürekli hale gelen bütçe açıklarının bir sonucu olarak hızla artan devlet borçları, beraberinde faiz hadlerinin yükselmesi, ülke parasının değer kaybetmesi, artan enflasyon, kronikleşen dış ticaret açıkları gibi birçok ekonomik istikrarsızlığın ortaya çıkmasına neden olmuştur¹⁴⁵.

1.3.3. Monetarist Yaklaşım ve Ekonomik İstikrar

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Keynesyen yaklaşımın önerileri doğrultusunda yapılan uygulamalar neticesinde günümüz gelişmiş ülkelerinin hemen hemen hepsinde hızlı bir büyüme, milli gelir ve istihdam artışı yaşanmıştır. Ancak

---

¹⁴² Ersoy, s. 570.

¹⁴³ Göker ve Dane, s. 105.

¹⁴⁴ Ersoy, s. 570.

¹⁴⁵ Güngör, s. 11.

1960'lı yılların ortasından itibaren bu ülkelerde bir taraftan işsizlik diğer taraftan enflasyon hızlı bir şekilde artmaya başlamıştır¹⁴⁶. 1973 petrol krizinin yaşanması sonucunda petrol ithal eden ülke ekonomilerinde önceden var olan ve kriz sonrasında giderek şiddetini arttıran enflasyon ve işsizlik sorununa Keynesyen politikaların çözüm üretememesi makro politikalarda değişiklik yapılması sonucunu doğurmuştur¹⁴⁷. Yaşanan kriz ve Keynesyen politikaların başarısızlığı sonucunda ortaya çıkan bu değişim ile birlikte piyasa başarısızlığı kavramı yerini devlet başarısızlığına bırakmıştır. Bu değişimin doğal bir sonucu olarak piyasa ekonomisinin güçlendirilmesine yönelik politikalar yeniden ön plana çıkmış ve devlet ile onun faaliyet alanının büyüklüğü yeniden tartışılmaya başlamıştır¹⁴⁸.

Böyle bir ortamda ortaya çıkan ve Milton Friedman'ın katkıları ile oluşan ve klasik miktar kuramının yeniden yorumlanmasına dayanan Monetarist yaklaşım, Keynesyen teorinin aksine, paranın ve para politikasının önemine vurgu yapmaktadır¹⁴⁹. Monetarist iktisatçılar, temel önermelerini doğal işsizlik oranı hipotezi, uyarlayıcı beklentiler hipotezi, modern miktar teorisi ve sürekli gelir hipotezi gibi güçlü teorik dayanaklar üzerine kurmaktadır¹⁵⁰.

Bu dayanaklardan hareket eden Monetarist görüş, para politikalarının önemini vurgularken, Klasik yaklaşıma benzer bir şekilde ekonominin doğası gereği istikrarlı olduğunu, iktisadi dalgalanma dönemlerinde maliye politikaları aracılığı ile çıktı düzeyini ve istihdamı etkileme gücünün Keynesyen yaklaşımın iddia ettiğinin aksine zayıf olduğunu savunmaktadır. Monetaristler devletin ekonomiye yaptığı müdahalelerinin etkisinin olumlu değil, olumsuz yönde olacağından hareket ederek kamu harcamalarının azaltılması ve denk bütçeler hazırlanması gerektiğini başka bir ifade ile devletin ekonomi içerisindeki payı, rolü ve faaliyet alanının azaltılması gerektiğini belirtmektedir¹⁵¹.

Monetaristlere göre ekonomik istikrarı bozan şey yani istikrarsızlığın kaynağı devletin ekonomiye yaptığı müdahalelerdir¹⁵². Başka bir ifade ile ekonomik istikrara ulaşılabilmesi için öncelikle devlet, ekonomiye müdahale etmemelidir¹⁵³. Çünkü devlet müdahaleleri kamu harcamalarını arttıracaktır. Kamu harcamalarının artması ise para arzını arttırarak enflasyona neden olmakta ve dolayısıyla fiyat istikrarsızlığı yaratarak

---

¹⁴⁶ Savaş, s. 869.

¹⁴⁷ Bozkurt ve Karatay Göğül, s. 31.

¹⁴⁸ Canbay, s. 77.

¹⁴⁹ Şen ve Sağbaş, s. 96.

¹⁵⁰ Erkam, s. 13.

¹⁵¹ Takım, 2011a, s. 158.

¹⁵² Sumru Bakan, "1980'den Günümüze Türkiye'de Uygulanan Neo-Liberal İktisat Politikaları", **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, Kasım, 2009, s. 119.

¹⁵³ Karabiçak, s. 51.

ekonomik istikrara zarar vermektedir. Böylelikle ekonomi kaynak kullanımında etkinlikten uzaklaşmaktadır¹⁵⁴.

Buradan hareketle Monetaristler, maliye politikasının etkin olmadığını ileri sürmekte ve bu düşüncelerini dışlama etkisinin varlığına dayandırmaktadırlar. Monetaristler, para stoku ve çıktı arasındaki pozitif ilişkiye vurgu yaparak genel olarak para politikasının maliye politikasına göre yatırımlar, büyüme ve dolayısıyla ekonomi üzerinde daha büyük bir etkiye sahip olduğunu ileri sürmektedirler¹⁵⁵.

Monetarist yaklaşıma göre; bir ekonomide işsizlik oranının ortadan kaldırılması mümkün olmayan işsizlik oranı olarak ifade edebileceğimiz doğal işsizlik oranına eşit olması durumunda, o ekonomide işgücünün tam kullanımının sağlandığı varsayılmaktadır. Başka bir ifade ile Monetarist görüş çerçevesinde doğal işsizlik oranı tam istihdam işsizlik oranı olarak kabul edilmektedir. Monetarist yaklaşımın işsizliği yapısal kabul ederek ortaya koyduğu doğal işsizlik oranı ile birlikte ekonomik istikrara ulaşmak için uygulanan makro politikaların öncelikli hedefi değişmiştir. Bu bakış açısının etkisi ile ekonomik istikrarın sağlanması konusunda tam istihdam hedefinin enflasyonist sonuçlar doğurduğu belirtilerek fiyat istikrarının öncelikli hedef olması gerektiği ileri sürülmüştür¹⁵⁶.

Çünkü, uygulanan makroekonomik politikalarla ya işsizlik kontrol altına alınabilmekte ya da enflasyon kontrol altına alınarak fiyat istikrarı sağlanabilmektedir. Ancak her iki makro değişkeni aynı anda ve ekonomik istikrarı sağlayacak şekilde etkilemek mümkün olmamaktadır. Başka bir ifade ile örneğin işsizliği önleyip tam istihdamı gerçekleştirmeye yönelik istikrar politikaları ile bu konuda başarılı olunması durumunda ortaya çıkan sonuç, enflasyonun hızlanması olacaktır. Buna karşın amaç enflasyonu kontrol altına almak olsa ve bu konuda başarılı olduğunda ise herhangi bir durgun-durum enflasyon oranında işsizlik kendi doğal düzeyine geri döneceğinden, tam istihdam amacını gerçekleştirilmede bir başarısızlık ile karşı karşıya kalınmaktadır. Sonuçta makro düzeyde uygulanan ve ekonomiye müdahale eden politikalarla orijinal Phillips analizinde ileri sürüldüğünün aksine ekonomiyi herhangi bir sabit enflasyon oranında ve/veya sabit işsizlik oranında dengede tutmak mümkün değildir¹⁵⁷. Dolayısıyla bir istikrarsızlık kaynağı olarak işsizliği ortadan kaldırmaya yönelik devlet müdahalelerinin başka bir istikrarsızlık kaynağı olan fiyat istikrarsızlığını yarattığını ileri süren Monetarist bakış açısına göre ekonomiye tam istihdamı sağlamaya yönelik kamu müdahaleleri olmamalıdır¹⁵⁸.

---

¹⁵⁴ Ersoy, s. 585.

¹⁵⁵ Düzgün, s. 231.

¹⁵⁶ Göker ve Dane, s. 106.

¹⁵⁷ Tunay, s.17 ve 31.

¹⁵⁸ Göker ve Dane, ss. 106–107.

Monetarist yaklaşım ekonomik yaşamı etkileyen temel faktörün parasal değişimler olduğunu kabul etmekte ve bu nedenle toplam talep, üretim, istihdam ve fiyatlar genel seviyesi gibi ekonomik istikrarı belirleyen makro değişkenlerin seviyesinin belirleyicisinin para arzı olduğunu belirtmektedir¹⁵⁹. Bu çerçevede Monetarist bakış açısına göre ekonomideki bir diğer istikrarsızlık kaynağı ise yanlış uygulanan para politikalarıdır. Dolayısıyla para arzının fiyat istikrarını belirleyen en önemli unsur olduğunu belirten Monetarist yaklaşım ekonomide ortaya çıkan durgunluk yönlü istikrarsızlıkların sebebinin para arzındaki daralma; enflasyon yönlü istikrarsızlıkların ise para arzındaki aşırı genişlemeden kaynaklandığını ileri sürmektedir¹⁶⁰. Monetaristlere göre para arzındaki artış özellikle de GSMH artışının olmadığı durumlarda fiyatların artışına yani enflasyona yol açmaktadır¹⁶¹. Monetarist yaklaşım fiyat istikrarsızlıklarını özellikle de enflasyonu istenmeyen bir durum olarak kabul etmektedir¹⁶².

Bu gibi fiyat istikrarsızlıklarının ortaya çıkmaması ve dolayısıyla ekonomik istikrarın sağlanabilmesi için Monetaristler, para arzının sıkı bir şekilde kontrol edilerek aşırı parasal genişlemeye gitmeden ekonomik ihtiyaca göre ayarlanması gerektiğini savunmaktadır¹⁶³. Monetarist bakış açısı bu çerçevede, ekonomik istikrarın sağlanabilmesi açısından para arzının üretim artışı ile aynı oranda tutulması gerektiği belirtmektedirler. Böylelikle fiyat istikrarsızlıklarının ortaya çıkmasına engel olunabilecektir. Monetarist yaklaşım ekonomik istikrar açısından önemli bir diğer değişken olan işsizlikle mücadelede de para arzının üretim artışından bağımsız olarak hassas ayar mekanizması olarak da kullanılabileceğini belirtmektedir¹⁶⁴.

1.3.4. Rasyonel Beklentiler Yaklaşımı ve Ekonomik İstikrar

Rasyonel Beklentiler Teorisi de Keynesyen makro teoriye bir karşı teori olarak ortaya çıkmış bir iktisadi düşünce akımıdır. Rasyonel beklentiler konusu ilk defa Jhon F. Muth¹⁶⁵ tarafından incelenmiştir. Rasyonel Beklentiler Teorisi, Keynesyen teoriye dayalı makro modellerin yapısını ve bu modellere dayanan politika önerilerinin geçersiz olduğunu ileri sürmektedir¹⁶⁶.

---

¹⁵⁹ Savaş, s.872.

¹⁶⁰ Bozkurt ve Karatay Göğül, s. 31.

¹⁶¹ Ersoy, s. 580.

¹⁶² Tunay, s. 19.

¹⁶³ Karacan ve Sanal Çevik, s. 166.

¹⁶⁴ Önder, 2012a, s. 12.

¹⁶⁵ John F. Muth, "Rational Expectations and the Theory of Price Movements", *Econometrica*, Cilt: 29, Sayı: 3, 1961, ss. 315–335

¹⁶⁶ Savaş, s. 965.

Muth ekonomik yaklaşımda meydana gelen dalgalanmaların büyük bir kısmının ekonomik değişkenlerle ilgili tahminlerde yapılan hatalardan kaynaklandığını ileri sürer. Ona göre Rasyonel Beklentiler en doğru tahmini yapmamıza imkân verir. Çünkü rasyonel beklentiler doğrudan doğruya ilgili değişkeni belirleyen sürecin ya da işlemin bilinmesine bağlıdır. Rasyonel beklentilerin hatası; değişkeni belirleyen süreçte yer alan tesadüfi değişken ile sınırlıdır. Bu nedenle tahmin hatası süreçte yer alan ve tahmini mümkün olmayan tesadüfi değişkene eşit olur. Böyle bir durum ise istatistiksel olarak tahminin en üst doğruluk sınırına ulaştığını gösterir. Başka bir ifadeyle Muth'a göre bekleyişler rasyoneldir. Bekleyişlerin rasyonel olması, beklenen değer ile gerçekleşen değer arasındaki farkın beklenen değeri sıfır olan, tesadüfi bir değişken olması anlamına gelmektedir¹⁶⁷.

Rasyonel beklentiler yaklaşımı bireylerin; üretim yaparken, mal ve hizmet alırken, işlerini seçerken ve yatırım kararlarını verirken rasyonel davrandıklarını; bireylerin beklentilerinin şekillenmesinde de rasyonelliğin rol oynadığına dayanmaktadır¹⁶⁸. Rasyonel beklentiler teorisine göre; bireyler fiyat istikrarsızlığı, örneğin enflasyonist bir süreç ile karşı karşıya kaldıklarında, bu süreç hakkında tüm bilgiyi elde edecekler ve böylelikle kendi fiyat tahminlerini oluşturacaklardır. Bu durumda zamanla fiyat değişimlerine ilişkin tahmin hataları giderek azalacak ve olası hatalar sadece ekonomide ortaya çıkan tesadüfi şoklardan kaynaklanacaktır. Bireylerin ilk başta sınırlı veya eksik olan bilgilerini zamanla ortadan kalkması ile tahmin hataları da ortadan kalkacaktır. Böylece ekonomide fiyat istikrarsızlıklarına ve özellikle de enflasyona ilişkin değişkenlerin ve bu değişkenlerin etkilerinin belirlenmesi ile tesadüfi şoklardan meydana gelen sapmalardan kaynaklanan dalgalanmalar hariç olmak üzere ekonomi daima kendi uzun dönem durgun durum dengesinde dengede bulunacaktır¹⁶⁹.

Rasyonel Beklentiler Teorisi, ekonomik istikrarın sağlanması konusunda kullanılacak araç olarak para politikasını işaret etmekte; ancak para politika uygulamasının ekonomik birimlerce beklendiği ve beklenmediği durumlarda farklı sonuçların alınacağını belirtmektedir. Buna göre, para arzındaki beklenmeyen artışlar ekonomi üzerinde etkili iken, ekonomik birimler tarafından beklenen para politikası uygulamaları ekonomide herhangi bir etki yaratmayacaktır¹⁷⁰. Maliye politikalarını kullanarak toplam talep seviyesini arttırmayı hedefleyen bir uygulama ise hem kısa hem de uzun dönemde fiyatların artmasından başka bir etki ortaya çıkarmayacaktır.

---

¹⁶⁷ Güngör, s. 18.

¹⁶⁸ Thomas J. Sargent, **Rational Expectations and Inflation (Third Edition)**, Princeton University Press, 2013, <https://books.google.com>, (11.07.2015), s. 1.

¹⁶⁹ Tunay, s.23.

¹⁷⁰ Düzgün, s.231.

Dolayısıyla, onlara göre talep yönetimi politikaları uzun dönemde olduğu gibi kısa dönemde de etkisizdir¹⁷¹.

Rasyonel Beklentiler yaklaşımının ortaya koyduğu bakış açısına göre iktisat politikası araçları kullanılarak ekonomiye yapılacak makro müdahaleler ile ekonomik istikrarın sağlanabilmesi mümkün değildir¹⁷². Bu yönde yapılacak müdahaleler sadece uzun dönemde değil kısa dönemde de etkisizdir¹⁷³. Bu nedenle Rasyonel Beklentiler Teorisi, aktif iktisat politikalarından vazgeçilmesini önerir. Çünkü aktif politikalarla iktisadi dalgalanmaları yumuşatıp ekonomik istikrarı sağlamak, bireylerin rasyonel beklentileri nedeniyle mümkün değildir. Aktif politikalar ile işsizlik oranını azaltmaya çalışmak veya fiyat istikrarını sağlamaya çalışmak ise sadece ekonomideki istikrarsızlığın ve konjonktürün boyutlarını arttıracaktır¹⁷⁴.

Dolayısıyla Rasyonel Beklentiler Teorisi çerçevesinde gerek enflasyonla mücadelede gerekse büyük depresyon ya da resesyon dönemlerinde uygulanacak en iyi istikrar politikası "laissez faire"dir. Bununla birlikte devlet harcamalarındaki artışın toplam arz üzerindeki olumsuz etkisini öne sürerek maliye politikası uygulamalarına mesafeli duran Rasyonel Beklentiler yaklaşımı daha önceki dönemde uygulanmış olan politikaların yaratmış olduğu ekonomik istikrarsızlıkları merkez bankası tarafından önceden ilan edilen ve bu doğrultuda uygulanan bir para politikası ile ortadan kaldırmanın mümkün olduğunu belirtmektedir¹⁷⁵.

1.3.5. Arz Yanlı İktisat Yaklaşımı ve Ekonomik İstikrar

Keynesyen yaklaşım, ekonomik yaşamda meydana gelen ve ekonomide istikrarsızlık yaratan dengesizliklerin toplam talep dalgalanmaları sonucunda oluştuğunu ve bu nedenle söz konusu dengesizliklerin toplam talep ayarlamaları ile giderilebileceğini savunur. Bu görüşü öne sürerken Keynesyen yaklaşım ekonominin arz tarafının kısa dönemde sabit, uzun dönemde ise iktisat politikalarına duyarsız olduğu varsayımından hareket eder¹⁷⁶.

Keynesyen yaklaşımın yukarıda açıklanan bakış açısına bir tepki olarak ortaya çıkan ve ekonomilerin karşı karşıya kaldıkları istikrarsızların çözümünü ekonominin arz cephesi üzerinden bulmaya çalışan Arz Yanlı İktisat yaklaşımı Klasik yaklaşım üretime yönelik varsayımlarını yeniden gündeme getirmişlerdir¹⁷⁷. Bu çerçevede

---

¹⁷¹ Tunay, s.23.

¹⁷² Savaş, s. 974.

¹⁷³ Tunay, s. 23.

¹⁷⁴ Güngör, s. 19.

¹⁷⁵ Savaş, s. 974.

¹⁷⁶ Savaş, s. 955.

¹⁷⁷ Ersoy, s. 592.

iktisat politikası kısa dönemde ekonomik istikrarı sağlama amacından vaz geçmeli ve onun yerine serbest piyasa mekanizmasının daha etkin işlemesi ve ekonominin potansiyel büyüme hızına ulaşması için gerekli önlemleri almak gibi daha anlamlı ve ulaşılması mümkün amaçlara yönelmelidir. Çünkü bu amaçlara kısa dönemde ulaşmak mümkün değildir ve bu amaçları gerçekleştirmek için öncelikle ekonomide etkinlik ve yüksek büyüme sağlanmalıdır¹⁷⁸. Bunun yanında ekonomik istikrarı sağlamaya yönelik olarak devlet tarafından uygulanan politikalar nispi fiyat yapısını bozarak ekonomiyi istikrarsızlaştırmaktadır¹⁷⁹.

Arz Yanlı İktisat yaklaşımı ekonomik istikrarsızlıkların giderilmesinde vergi indirimlerine vurgu yapar¹⁸⁰. Başka bir ifadeyle Arz Yönlü İktisadın temel politik aracı vergi oranlarıdır¹⁸¹. Keynesyen yaklaşımın ileri sürdüğü kamu harcamalarındaki artışın aynı miktarda vergi indirimindeki artıştan toplam talep ve milli gelir üzerinde daha fazla etkiye sahip olduğu varsayımı Arz Yanlı İktisat yaklaşımı tarafından kabul edilmez. Aksine özellikle gelir ve kurumlar vergisinde yapılacak indirimlerin etkilerinin kamu harcamalarındaki artıştan daha büyük olduğu iddia edilmektedir¹⁸².

Arz Yanlı İktisat yaklaşımının vergi ile ilgili görüşlerine temel oluşturan Laffer Eğrisi vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Buna göre vergi oranlarında bir indirime gidildiğinde, vergi gelirleri azalmayabilir hatta artabilir. Buna karşın vergi oranlarında bir artışa gidildiğinde, vergi gelirleri artmayabilir hatta azalabilir¹⁸³. Aslında Laffer tarafından ortaya atılan bu ilişki ilk olarak 14. yüzyılda yaşamış bir Müslüman filozof olan İbn-i Haldun'un Mukkaddime adlı eserinde değinilmiştir. Bu nedenle söz konusu ilişkiyi gösteren eğri Haldun-Laffer Eğrisi olarak da adlandırılmaktadır¹⁸⁴.

Arz Yanlı İktisat yaklaşımının Haldun-Laffer eğrisi ile teorik olarak açıklanan vergi indirimlerinin ekonomi üzerindeki etkisini şu şekilde açıklamak mümkündür. Vergi indirimleri bireylerin tüketim yerine tasarrufa yönelmelerine; boş zaman yerine çalışmayı tercih etmelerine; kayıt dışı faaliyetler yerine piyasa ekonomisi içinde kayıtlı faaliyette bulunmalarına neden olacaktır. Böylelikle vergi indirimleri yukarıda açıklanan sebepler nedeniyle vergi gelirlerini azaltmayacak aksine arttıracaktır. Çünkü vergi indirimleri devletin ekonomiye kamu harcamaları ile yaptığı müdahalelerin tersine nispi fiyatları olumlu etkileyerek üretimi ve milli geliri

¹⁷⁸ Coşkun Can Aktan, "Çağdaş İktisadi Düşünceler", **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**", Cilt:5, Sayı:1-2, 1990, s. 225.

¹⁷⁹ Savaş, s. 963.

¹⁸⁰ Ersoy, s. 592.

¹⁸¹ Güngör, s. 24.

¹⁸² Savaş, ss. 961-962.

¹⁸³ Aktan, s. 224.

¹⁸⁴ Birol Kovancılar, **Dünya Bir Pazar Yeri Hayata ve Piyasaya Dair**, Liberte Yayınları, Ocak, 2008, ss. 213- 214.

arttıracaktır. Toplam üretimin ve gelir artması sonucunda vergi oranları düşmüş olmasına karşılık vergi gelirleri artmış olacaktır¹⁸⁵.

Görüldüğü üzere gelir vergisi ya da kurumlar vergisinde yapılacak bir indirim bireylerin ve kurumların tasarruf isteğini arttıracaktır. Tasarruflardaki bu artış, faiz oranlarını düşürecek ve yatırımları arttıracaktır. Yatırımların artması ise üretim kapasitesi ve verimliliği yani birim başına düşen üretim miktarını arttıracaktır. Gelir vergisinde yapılan indirim bireylerin üzerinde gelir etkisi meydana getirir ve emek arzı artar. Üretim kapasitesi, verimlilik ve emek arzındaki artış ekonominin arz yönünden kaynaklanan enflasyonist baskıları azaltır ve fiyat istikrarsızlığı ortadan kalkar. Fiyat istikrarının sağlanması tüketim, üretim ve istihdamı artırır ve faiz oranlarını düşürerek yatırımları teşvik eder. Toplam üretim artışı ihracatı artırarak dış ekonomik istikrarın sağlanmasına da katkıda bulunur. Böylelikle ekonomi tam istihdama doğru fiyat istikrarını sağlamış olarak hareket eder. Başka bir ifade ile ekonomide istikrar sağlanmış olur¹⁸⁶.

Vergi oranlarının azaltılması tek başına yeterli değildir. Vergi oranlarının düşürülmesinin yanında kamu harcamaları da azaltılmalıdır. Çünkü kamu harcamalarının azaltılmadığı durumda devlet vergi dışında farklı yöntemler kullanarak toplam tasarrufların önemli bir bölümünü kullanmaya devam edebilecektir. Bu durumda vergi indirimleri kendilerinden beklenen etkileri göstermeyecektir¹⁸⁷.

Vergi oranlarının indirilmesi durumunda ortaya çıkacağı Arz Yanlı İktisat yaklaşımı tarafından ileri sürülen bu etkilerin varlığı kesin ve net değildir. Burada belirleyici olacak olan vergi indirimleri karşısında toplumun davranışı olacaktır. Burada önemli olan nokta uygulanan politikaların hedeflerinin kesin ve açık bir şekilde topluma aktarılması ve bu yolla ekonomik birimlerin davranışlarının istenilen yönde gerçekleşmesinin sağlanmasıdır¹⁸⁸.

1.4. EKONOMİK İSTİKRARSIZLIK

Ekonomik istikrar tanımı yapılırken kullanılan yaygın yöntemlerden biri ekonomideki istikrarı bozan durumların yani istikrarsızlıkların referans olarak kullanılmasıdır. Bunun yanında ekonomik istikrarı sağlamak üzere yürütülen istikrar politikaların hedefinde ekonomide var olan istikrarsızlıkların ortadan kaldırılması bulunmaktadır. Dolayısıyla ekonomik istikrarsızlık kavramı, ekonomik istikrar literatürü içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle ekonomik istikrarı sağlamak

---

¹⁸⁵ Kovancılar, s. 214.

¹⁸⁶ Savaş, s. 962.

¹⁸⁷ Ersoy, s. 597.

¹⁸⁸ Savaş, s. 964.

için uygulanan politikaları açıklamadan önce bu başlık altında ekonomik istikrarsızlık kavramı tanımlanacak ve ekonomilerde karşılaşılan istikrarsızlık türleri açıklanacaktır.

1.4.1. Ekonomik İstikrarsızlığın Tanımı ve Kapsamı

Ekonomik faaliyetlerin ve temel ekonomik göstergelerin seyri, zaman içinde dalgalanmalar ve hatta zaman zaman önemli boyutta iniş veya çıkışlar gösterir. Bu durum, bir ekonomide temel değişkenlerin dengelerinin bozulmuş olmasını göstermekte, başka bir deyişle ekonomik istikrarsızlığı ifade etmektedir¹⁸⁹. Bir ekonomide arz-talep, yatırım-tasarruf ve ithalat-ihracat gibi makro değişkenlerin dengede olmadığı böyle durumda ekonomi istikrardan uzaklaşmıştır. Başka bir deyişle o ekonomide istikrarsızlığın varlığından söz edilir¹⁹⁰. Ekonomik istikrarsızlık dar ve geniş anlamda olmak üzere iki farklı şekilde tanımlanabilir. Dar anlamda ekonomik istikrarsızlık, bir ekonomide işsizlik ve fiyat istikrarsızlığının eş anlı olarak ortaya çıktığı durumu ifade eder. Geniş anlamıyla ekonomik istikrarsızlık ise dar anlamda yapılan tanıma ek olarak verimlilik ve büyüme hızındaki düşüşleri de içermektedir¹⁹¹.

Ekonomik istikrarın ve sürekliliğinin sağlanması tüm ülkeler için çok önemli bir iktisat politikası hedefidir. Çünkü ekonomik istikrarsızlık ekonomik, sosyal ve siyasal pek çok etkenin hem sebebi hem de sonucudur. Ancak özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından ekonomik istikrarın değeri çok daha yüksektir. Bu nedenle ekonomik istikrarsızlığa neden olan faktörlerin belirlenmesi istikrarsızlıkları ortadan kaldırmak için önem arz etmektedir¹⁹².

Gerek az gelişmiş ve gelişmekte olan gerekse gelişmiş ülke ekonomilerinde, kısa dönemde ekonomiyi istikrardan uzaklaştırarak istikrarsızlık yaratan kaynakların aralarında tam bir ayırım yapmak zor olmakla birlikte; bu kaynakları, iç istikrarsızlık kaynakları ve dış istikrarsızlık kaynakları olarak ikili bir ayırma tabi tutmak mümkündür. Bu bağlamda talep seviyesinde ortaya çıkan dalgalanmalar, tarımsal üretimde yaşanan sorunlar, yatırım ve tasarruf miktarındaki istenmeyen değişimler, yanlış uygulanan para ve maliye politikaları ve siyasi belirsizlikleri iç istikrarsızlık kaynaklarına örnek olarak göstermek mümkündür. Ülkelerin ihraç mallarına olan dış talepte meydana gelen dalgalanmalar ile uluslararası ekonomik konjonktürde

¹⁸⁹ Bayraktutan ve Özkaya, s. 3.

¹⁹⁰ Karabıçak, s. 50.

¹⁹¹ A. Kemal Çelebi, **Türkiye’de Ekonomik İstikrarsızlığın Dışsal-Yapısal Nedenleri ve İstikrar Politikaları**, Emek Matbaacılık, Manisa, 1998, s. 4.

¹⁹² Kadir Karagöz ve Suzan Ergün, “Türkiye’de Ekonomik İstikrarsızlığın Kaynakları: Ekonometrik Bir Değerlendirme”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:15, Sayı:2, 2010, s. 169.

yaşanan olumsuz gelişmeler ve ithaline bağımlı olunan malların fiyatlarında yaşanan dalgalanmalar ise dış istikrarsızlık kaynaklarına örnek olarak gösterilebilir¹⁹³.

Temel makroekonomik göstergelerde önceden tahmin edilemeyen ve büyük ölçekli değişmelerin varlığı olarak tanımlayabileceğimiz ekonomik istikrarsızlığın tespit edilebilmesi için bazı göstergelere ihtiyaç duyulmaktadır¹⁹⁴. Bu çerçevede ekonomiyi istikrardan uzaklaştırarak ekonomik istikrarsızlığı oluşturan birçok farklı neden bulunmaktadır. Bununla birlikte ekonomik istikrarın temel bileşenleri göz önüne alınarak; fiyatlar genel seviyesi, işsizlik oranı, cari işlemler dengesi, reel faiz oranları, bütçe dengesi ve dolayısıyla kamu açıklarının miktarı ve büyüme oranları ekonomik istikrarsızlığın başlıca göstergeleri olarak sayılabilir¹⁹⁵. Bu göstergelerde olumsuz yönde ve büyük ölçekte yaşanan değişim ekonomik istikrarsızlığın işareti olarak kabul edilmektedir¹⁹⁶.

1.4.2. Ekonomik İstikrarsızlığın Türleri

İstikrar politikalarının gerek hazırlık gerekse uygulama aşamalarında önem arz eden bir konuda ortadan kaldırılması amaçlanan istikrarsızlığın türü ve kaynağının doğru tespit edilmesidir. Çünkü her ekonomik istikrarsızlık kendine özgü farklı özellikler taşımaktadır. Bu nedenle istikrarsızlığın tespitinde yapılacak bir hata mevcut istikrarsızlığı daha da derinleştirebilir. Ekonomik istikrarsızlık türlerini ikiye ayırmak mümkündür. Bu istikrarsızlık türleri; konjonktürel istikrarsızlık ve yapısal istikrarsızlıktır. Bu ayrımın dışında istikrarsızlık türleri açısından önemli olan bir diğer ayrım ise ülkelerin gelişmişlik seviyeleri ile ilgili olarak yapılmaktadır. Bu başlık altında tüm bu ekonomik istikrarsızlık türleri hakkında açıklamalar yapılacaktır.

1.4.2.1. Konjonktürel İstikrarsızlık

Konjonktürel istikrarsızlık ekonominin içinde bulunduğu iktisadi dalgalanma aşamasına bağlı olarak ortaya çıkan, kendisini para, mal ve faktör piyasalarında oluşan dengesizlikler ve bu dengesizlikler neticesinde fiyatlar genel seviyesi ve istihdam düzeyinde iniş ve/veya çıkışlar olarak gösteren, süreklilik arz etmeyen, geçici ekonomik istikrarsızlık durumu olarak tanımlanabilir¹⁹⁷.

¹⁹³ Beyhan Ataç, **Maliye Politikası Gelişimi, Amaçları, Araçları ve Uygulama Sorunları**, Gözden Geçirilmiş 9. Baskı, Turhan Kitabevi, Eylül 2012, Ankara, s. 244.

¹⁹⁴ Abuk Duygulu, s. 109.

¹⁹⁵ Tarı ve Kumcu, ss. 158–159.

¹⁹⁶ Mustafa İsmihan, "Kronik İstikrarsızlık ve Potansiyel Büyüme Hızı: Türkiye Deneyimi, 1960–2006", **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:24, Sayı:1, 2009, s. 75.

¹⁹⁷ Çelebi, s. 4.

Konjonktürel istikrarsızlıkların ortaya çıkışına ve ortadan kaldırılmasına ilişkin iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan ilki Neo-klasik açıklamaya dayanan ve istikrarsızlığın nedenini ekonominin arz tarafındaki tıkanıklara ve devletin uyguladığı genişletici maliye politikalarının yarattığı parasal genişlemeye bağlı olarak açıklayan yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre konjonktürel istikrarsızlıkların devlet müdahalesinin etkin olmayacağı gerekçesiyle, devletin müdahalesi ile ortadan kaldırılmasının mümkün olmadığı belirtilmektedir. Bu yaklaşım çerçevesinde konjonktürel istikrarsızlıkların ortaya çıkmaması ve ortadan kaldırılması için devlet müdahalesinin minimum düzeye indirilmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Diğer yaklaşım ise Keynesyen bakış açısına dayanmakta ve konjonktürel istikrarsızlıkların nedenini ekonominin talep tarafında meydana gelen dalgalanmalarla ilişkilendirmektedir. Bu bakış açısı konjonktürel dengesizliklerin ve bu dengesizlikleri ortaya çıkaran nedenlerin ortadan kaldırılması için Keynesyen yaklaşımdan hareketle genişletici maliye politikası uygulamalarıyla bireylerin beklentilerinin değiştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir¹⁹⁸.

Konjonktürel istikrarsızlıklar genelde kendisini gelişmiş ülke ekonomilerinde gösterir. Çünkü bu ülke grubunda yer alan ekonomiler yapısal açıdan sağlam bir zemin üzerine oturmaktadır. Bu nedenle gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan istikrarsızlıklar kısa dönemli konjonktürel istikrarsızlıklar olmaktadır. Bu istikrarsızlıklar yurtdışı talep ve ihraç mallarına olan yurtdışı talepten oluşan toplam talepte yaşanan dalgalanmalar ve/veya yurtdışından ithal edilen hammadde fiyatlarının fiyatlarındaki dalgalanmalar nedeniyle ortaya çıkmaktadır¹⁹⁹.

1.4.2.2. Yapısal İstikrarsızlık

Yapısal istikrarsızlık ise konjonktürel istikrarsızlıktan farklı olarak başta o ülkedeki ekonomik ve mali yapı olmak üzere, ülkenin siyasal ve sosyal yapısına da bağlı olarak ortaya çıkan uzun süreli ve ısrarlı ekonomik dengesizlik durumudur. Konjonktürel istikrarsızlığa göre daha uzun süren ve nispi olarak önceden tahmin edilebilir olan yapısal istikrarsızlık daha çok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde görülmektedir. Çünkü bu ülke ekonomilerinde, sosyal ve siyasal yapılarında gelişmiş ülkelerin aksine yapısal bozuklukların bulunduğu alanlar bulunmaktadır. Başka bir ifade ile bu ülkelerde ekonomik, sosyal ve siyasal yapıda tıkanıklıklara sebep olan yapısal problemler mevcuttur. Bu alanlarda ortaya çıkan söz konusu yapısal kısıtlar

---

¹⁹⁸ Çelebi, ss. 5–6.

¹⁹⁹ Çelebi, s. 8.

ve problemler söz konusu ülkelerin ekonomilerinin istikrardan uzaklaşmasına sebep olmaktadır²⁰⁰.

1.5. İSTİKRAR POLİTİKASI

Ekonomilerde gerek konjonktürel gerekse yapısal nedenlerden kaynaklanan ve fiyat istikrarsızlıkları, işsizlik, dış ödemeler dengesi sorunları, ekonomik büyümeye ilişkin sorunlar gibi istikrarsızlık olarak nitelendirilen durumlarda ekonomik istikrarın yeniden sağlanabilmesi amacıyla uygulanan ekonomi politikaları istikrar politikaları olarak ifade edilmektedir. Bu başlık altında istikrar politikalarının tanımı ve kapsamı açıklandıktan sonra amaçları aynı olmakla birlikte kullandıkları araçlar açısından farklılaşan istikrar politikası türleri ve son olarak da istikrar politikası araçlarına değinilecektir.

1.5.1. İstikrar Politikalarının Tanımı ve Kapsamı

Ekonomilerde konjonktürel dalgalanmalara bağlı olarak işsizlik, ödemeler dengesi açık ve fazlalıkları, enflasyon veya deflasyon gibi fiyat istikrarsızlıkları ya da finansal krizler gibi istikrarsızlıkların ve dalgalanmaların etkisini yumuşatmak ya da tamamen bertaraf etmek, ekonomide bozulan kararlılığı yeniden sağlamak, işsizliği önleyerek tam istihdamı yeniden sağlamak, fiyat istikrarı sağlamak ve ödemeler bilançosu açıklarını kapatarak dış ekonomik istikrarı sağlamak amacıyla uygulanan politikalar istikrar politikaları olarak adlandırılırlar²⁰¹. Daha basit bir anlatımla ekonomik istikrarı sağlamak amacıyla uygulanan politikalar, istikrar politikaları olarak tanımlanmaktadır²⁰².

İstikrar politikasının temel amacı ekonomik faaliyetlerdeki istenmeyen değişiklikleri, fiyatlar genel seviyesindeki dalgalanmaları ve dış ödemeler dengesi açık ve fazlalarını ortadan kaldırarak ekonomik istikrarın yeniden sağlanmasıdır²⁰³. Başka bir ifade ile istikrar politikalarının temel amacı iç ve dış dengeyi sağlayarak ekonomik istikrarın oluşturulmasıdır²⁰⁴. Bu açıklamadan hareketle istikrar politikalarının ulaşmak istedikleri genel amaç olan ekonomik istikrarın sağlanması amacının altında iki farklı seviyede, farklı amaçlar olduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Bu çerçevede fiyat

²⁰⁰ Çelebi, s. 6 ve 9.

²⁰¹ Karabıyık ve Uçar, s. 38.

²⁰² Bayraktutan ve Özkaya, s. 3.

²⁰³ Ataç, s. 243.

²⁰⁴ Mustafa Miynat, **Liberalizasyon Sürecinde Uygulanan İstikrar Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi (1980 Sonrası Türkiye Örneği)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 2003, s. 30.

istikrarının ve dış ödemeler dengesinin sağlanması istikrar politikasının üst amaçları olarak ifade edilebilir. Bu üst amaçların gerçekleştirilmesine yönelik olarak istikrar politikalarının üç alt amacı bulunmaktadır. İstikrar politikalarının bu alt amaçları ise iç talebin kontrol edilmesi, kaynak kullanımında etkinliğin sağlanması ve ihracatın artırılması ve dış finansmanın sağlanmasıdır²⁰⁵.

Yukarıda sayılan amaçları gerçekleştirmeyi hedefleyen bir istikrar politikasının uygulamasında dikkat edilmesi gereken iki önemli nokta bulunmaktadır. Bunlardan ilki, programın doğru zamanda uygulamaya konulması; ikincisi ise programın uygulama süresinin ne olacağıdır. Bu iki önemli noktada yapılacak hatalar uygulanan istikrar politikasının başarısını azaltacaktır. Çünkü istikrar politikasına ilişkin temel kararlar alınırken yakın geçmişin ve içinde bulunulan anın istikrarsızlık nedenleri göz önüne alınır. Bu çerçevede öncelikle ekonomik istikrarsızlığa neden olan etkenler belirlenir. Sonraki aşamada, bu etkenleri ve yarattıkları olumsuz etkileri ortadan kaldıracak önlemler geliştirilir. Geliştirilen önlemler istikrarsızlığı giderme doğrultusunda belirlenen hedefleri gerçekleştirecek şekilde getirilir ve böylelikle istikrar politikası ortaya çıkmış olur.

Bu nokta da istikrar politikası uygulamasının başarısı için önemli olan yukarıda da belirtildiği üzere doğru bir zamanlama ile uygulamaya başlanması ve uygulama süresinin doğru belirlenmesidir. Ancak, bir istikrar politikasının uygulanmaya başlamasıyla birlikte, orta ve uzun vadede makroekonomik değişkenler de programa tepki vermeye başlamaktadır. Makroekonomik değişkenlerin istikrar politikası uygulamasına verdiği bu tepkiler uygulanan politikanın başarısını doğrudan etkilemektedir. Bu kapsamda istikrar politikasının uygulama süresi uzadıkça, başlangıç şartları ile o anki şartlar arasındaki fark giderek açılacaktır. Bunun sonucunda istikrar politikası hedeflerinden sapmalar da giderek artacaktır. Benzer bir durum ekonomik birimlerin beklentileri için de geçerlidir²⁰⁶. Gerek ekonomik birimlerin beklentilerinde gerekse makroekonomik değişkenlerde yaşanan bu değişim istikrar politikalarının etkileri azaltmakta ve hatta tamamen ortadan kaldırabilmektedir. Bu nedenle istikrar politikalarının zamanlaması kadar uygulama süreci de bu politikaların başarısında önemli bir rol oynamaktadır.

---

²⁰⁵ Çelebi, ss. 46–49.

²⁰⁶ Yakup Küçükkale, “İstikrar Politikalarının Sürdürülebilirliği Üzerine Bir Not: Tepkilerin Değişimi İstikrar Politikalarının Sürdürülebilirliğini Etkiler Mi?” **VI. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu**, Gazi Üniversitesi, Ankara, Mayıs 2003, http://www.yakupkucukkale.net/publications/response_variability.pdf (15.03.2015).

1.5.2. İstikrar Politikasının Türleri

Her biri makroekonomik bir sorunu ifade eden farklı istikrarsızlıkların çözümünde kullanılan istikrar politikaları; gerek ekonomik daralma dönemlerinde genişletici para ve maliye politikalarını, gerekse genişleme dönemlerinde daraltıcı para ve maliye politikalarını kullanarak ekonomik istikrarı yeniden sağlamaya çalışmaktadır²⁰⁷. Bu çerçevede farklı gelişmişlik düzeylerinde yer alan birçok ülke yaşadığı iktisadi sorunları aşabilmek ve ekonomilerini yeniden sürdürülebilir bir büyüme trendine taşıyabilmek için farklı iktisadi bakış açılarına dayanan ve genellikle uluslararası finansal kuruluşların desteğiyle yürütülen istikrar politikaları oluşturmakta ve bunları uygulamaktadırlar²⁰⁸. Bu çerçevede uygulanabilecek istikrar politikaları ortodoks politikalar, heterodoks politikalar ve IMF tipi istikrar politikaları olmak üzere üç grupta sınıflandırılabilir. Bu başlık altında sayılan bu istikrar politikalarının temel özellikleri kısaca açıklanacaktır.

1.5.2.1. Ortodoks İstikrar Politikaları

Ortodoks istikrar politikaları ödemeler bilançosu dengesizlikleri, kamu açıkları ve fiyat istikrarsızlıkları gibi ekonomide arz talep dengesini bozan, içsel ya da dışsal sebeplerle ortaya çıkan makro problemleri çözme hedefine odaklanarak ekonomik istikrarı yeniden tesis etme amacını taşımaktadır²⁰⁹. Bu çerçevede teorik olarak Monetarist yaklaşıma dayanan ortodoks istikrar politikalarının temel amacı kısa vadede ekonomide fiyat istikrarının sağlanmasıdır²¹⁰. Bu hedefe ulaşmak için ortodoks istikrar programları sıkı maliye politikası çerçevesinde kamu harcama kesintilerini, vergi artışlarını ve sıkı para politikası uygulamalarını içermektedir²¹¹

Ortodoks istikrar politikaları ekonomik istikrarı yeniden sağlamak için talebi kıstak ile arzı genişletme arasında yapılan tercihe göre talep yönlü ve arz yönlü istikrar politikası olarak iki gruba ayrılmaktadır. Talep yönlü ortodoks istikrar politikalarının ana hedefi toplam talep düzeyini kontrol altına alarak (azaltarak) ekonomik istikrarı yeniden sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda talep yönlü ortodoks istikrar politikaları çerçevesinde sıkı para, maliye ve kredi politikaları kullanılmaktadır.

²⁰⁷ Taşar, s. 108.

²⁰⁸ Ferhat Emil ve H. Hakan Yılmaz, "Kamu Borçlanması, İstikrar Programları ve Uygulanan Maliye Politikalarının Kalitesi: Genel Sorunlar ve Türkiye Üzerine Gözlemler", **ERC Working Papers in Economics** 03/07, ODTÜ Economic Research Center, Eylül, 2003, <http://www.erc.metu.edu.tr/menu/series03/0307.pdf>, (13.02.2015), s. 3.

²⁰⁹ Ulusoy, s. 340.

²¹⁰ Çelebi, s. 54.

²¹¹ Bayraktutan ve Özkaya, s. 3.

Arz yönlü ortodoks politikalarda ise amaç üretim araçlarını ve üretim kapasitesini daha verimli kullanarak ve/veya yatırımları, tasarrufları, eğitimi ve teknolojik gelişmeyi teşvik etmek suretiyle yeni üretim kapasitesi yaratarak reel mal ve hizmet miktarını arttırmaktır²¹².

Arz yönlü ve talep yönlü ortodoks istikrar politikaları ekonomik istikrarsızlığın türüne ve ekonominin yapısına göre ayrı ayrı kullanılacakları gibi birbirlerini tamamlayıcı nitelikte de kullanılabilirler. Makroekonomik bir karakteri olan arz yönlü ortodoks istikrar politikalarının mikro ekonomik özellikler taşıyan talep yönlü politikalara göre uygulama süreci daha uzundur ve etkileri kendisini orta ve uzun vadede tam olarak gösterir²¹³. Ortodoks istikrar politikalarının zamanlamaya ilişkin bu farklılık kullanılacak olan temel politika, hedef ve araçlarının seçiminde de kendini göstermektedir. Ortodoks istikrar politikaları bu çerçevede kısa dönemde mali araçlar yerine parasal araçlara; uzun dönemde ise kamu kesiminin küçültülmesine, ticaretin ve sermaye hareketlerinin liberalizasyonunun sağlanmasına, ürün ve faktör piyasalarında verimliliğin artırılmasına dayanmaktadır²¹⁴.

Yukarıda genel hatları ile kısaca açıklanan, Monetarist ve Neoklasik görüşlerin sentezinden meydana gelen ekonomik modellere dayanan²¹⁵ ortodoks istikrar politikaları özellikle IMF ve diğer uluslararası kuruluşlar tarafından ekonomik istikrarı sağlamak için genel kabul gören, hatta ekonomik istikrarı sağlamada önkoşul olarak sayılan politikalardır. Ortodoks istikrar politikaları uygulamada ekonomide reel dengenin kurulmasında, bütçe dengesinin yeniden sağlanmasında ve bütçe açığının kapatılmasında başarılı olmaktadır. Buna karşın söz konusu politikaların fiyatlar arasındaki dengenin sağlanmasında başarılı olup olmadıkları tartışmalıdır²¹⁶.

1.5.2.2. Heteredoks İstikrar Politikaları

Ekonomide istikrarı yeniden sağlamak adına uygulanan ortodoks politikaların kamu açığının azaltılması ve mali dengenin sağlanmasına yönelik uygulamaları ekonomik istikrarı sağlamada tek başına yetersiz kalabilmektedir²¹⁷. Bunun yanında ortodoks istikrar politikası uygulamaları, mevcut istikrar politikalarını etkisizleştirdikleri

---

²¹² Ulusoy, s. 340.

²¹³ Ulusoy, s. 340.

²¹⁴ Çelebi, s. 54.

²¹⁵ Serkan Cura, **1980 Sonrası Türkiye ve IMF İlişkilerinin Maliye Politikası Boyutuyla Değerlendirilmesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 2004, s. 24.

²¹⁶ Bayraktutan ve Özkaya, s. 4.

²¹⁷ Nurgün Topallı, "Kriz Sonrası Uygulanan IMF Tipi İstikrar Programları ve Ekonomik Etkileri: Güneydoğu Asya Ve Türkiye Örneği", **Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi**, Sayı:11, Aralık, 2006, s. 146.

ve ek maliyetler ortaya çıkardıkları için eleştirilmişlerdir. Ortodoks istikrar politikalarının bu zaaflarının giderilmesi için yeni istikrar politikaları gündeme getirilmiştir. Heteredoks istikrar politikaları olarak isimlendirilen bu politikalar sıkı maliye ve para politikası uygulamalarının yanında gelirler politikası uygulamalarını da içermekte²¹⁸ ve üretim ve istihdam düzeyinde bir gerileme yaratmadan kısa sürede enflasyonu ortadan kaldırarak ekonomiyi istikrara kavuşturmayı amaçlamaktadır²¹⁹.

Özellikle enflasyon ve yüksek enflasyonun görüldüğü ekonomilerde fiyat istikrarının ve dolayısıyla, ekonomik istikrarın yeniden sağlanmasında ekonomik birimlerin geleceğe ilişkin enflasyon beklentilerinin çok önemli bir rolü vardır. Geleceğe ilişkin bu beklentilerin önemi nedeniyle Heteredoks istikrar politikaları öncelikli olarak bu beklentilerin değiştirilmesi ve kırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle enflasyonun şok bir şekilde kısa vadede ani olarak kontrol altına alınmasını hedefleyen heteredoks istikrar politikalarının esasını fiyat ve ücret kontrollerini de kapsayan kontrol araçlarının kullanılması oluşturur²²⁰.

Genellikle yüksek enflasyonun yaşandığı ülkelerde tercih edilen ve amacı mevcut yüksek enflasyonu hızlı ve kalıcı olarak düşürmek olan heteredoks istikrar politikaları,²²¹ geçmiş enflasyon ile bugünkü enflasyon arasındaki bağlantıyı kesmek suretiyle enflasyonu kontrol altına almayı amaçlayan sıkı maliye politikası uygulamaları, fiyat ve ücretlerin dondurulması, döviz kurlarının sabitlenmesi, mali ve parasal disiplini sağlayacak önemli yapısal reformların yapılması gibi unsurları barındırmaktadır²²².

Heterodoks politikaların geçmiş enflasyondan kaynaklanan beklentilerle beslenen bugünkü enflasyonun ortadan kaldırılmasındaki başarısı bu beklentinin kırılması ile yakından ilgilidir. Çünkü toplumda uzun süren enflasyonist geçmişten ve bu enflasyonu ortadan kaldırarak fiyat istikrarsızlığını gidermeye çalışan ancak başarısız olan istikrar politikası girişimlerinden kaynaklanan bir kötümserlik mevcuttur²²³. Yüksek enflasyonun görüldüğü bu tip istikrarsızlık durumlarında enflasyonun kontrol altına alınabilmesi için ilan edilen ve uygulanan istikrar politikalarına toplumda güvenilmesi oldukça önemlidir²²⁴.

---

²¹⁸ Ulusoy, s. 341.

²¹⁹ Can Tansel Tuğcu, "Türkiye'de Finansal Yapı, Krizler ve Ekonomik İstikrar Kararları", **Türkiye Ekonomisi** (Ed. Metin Toprak ve Nazım Çatalbaş), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2895, Eskişehir, 2012, s. 198.

²²⁰ Çelebi, s. 55.

²²¹ Alper Göktan, "Türkiye'de Mali Sürdürülebilirlik Üzerine Ampirik Bir Çalışma", **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:25, Sayı:2, 2008, s. 431.

²²² Ulusoy, s. 342.

²²³ Fatih Cin, Bilge Köksel Yalçın, M. Kemal Doğru, "Heterodoks Politikalar Işığında Türkiye'de Uygulanmakta Olan İstikrar Programı ve Bir Değerlendirme", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı:23-24, Ekim 2000 - Mart 2001, s. 66.

²²⁴ Selim Şanlısoy, "Politik İstikrarsızlık - Ekonomik Süreç Politikaları Etkileşimi", **Sosyoekonomi Dergisi**, Yıl:6, Sayı: 13/2010-2, Temmuz - Aralık, 2010, s. 205.

Böyle bir durumda uygulanacak heteredoks istikrar politikaları fiyatların, ücretlerin ve döviz kurunun dondurulması gibi uygulamalarla hükümetlere hem izlenen politikadaki değişikliği net bir şekilde göstererek, hem de düşük bir enflasyonun gerçekçi olduğunu gösterme imkânı tanıyarak inandırıcı ve tutarlı bir istikrar politikası uygulama şansı tanımaktadır²²⁵. Böylelikle hükümetler kendi kendini besleyen bir başarısızlık sürecinden kurtulmakta ve enflasyonist beklentileri kırarak uyguladıkları istikrar politikalarının başarılı olma şansını arttırmaktadır²²⁶.

1.5.2.3. IMF Tipi İstikrar Politikaları

Özellikle gelişmekte olan ülkeler bir istikrarsızlık ile karşı karşıya kaldıklarında istikrar politikasını başarılı bir şekilde uygulayabilmeleri için dış finansman kaynağına ihtiyaç duymaktadırlar. Ancak söz konusu ülke grubu bu kaynağa ulaşma ve dolayısıyla tercih edeceği istikrar politikasının seçiminde ve uygulamasında çok geniş bir hareket alanına sahip değildir²²⁷. Kuruluş amacı küresel ekonomik istikrarı sağlamak²²⁸ ve üyelerinin ödemeler dengesizliği ya da karşı karşıya kaldığı diğer beklenmeyen likidite sorunlarını çözerek uluslararası ticarete yaşadıkları aksaklıkları ortadan kaldırmak olan IMF'nin gelişmekte olan ülkelerin bahsi geçen kaynağa ulaşmaları konusunda oynadığı rol bu ülkelerin finansman ihtiyacına paralel olarak 1960'lardan sonra sürekli olarak artmıştır²²⁹.

Başka bir ifade ile bu ülkelerin dış finansman ihtiyacını karşılayarak istikrar politikası uygulamalarında başarılı olmaları konusunda IMF, belirleyici bir rol oynamaktadır²³⁰. Bu nedenle IMF tipi istikrar programlarının uygulanmasını gerekli kılan en önemli koşul, ülkelerin dış ödemeler dengesindeki açıklar olmaktadır²³¹. İşte açıklanan nedenlerle dış finansmanı IMF tarafından sağlanan ve bu nedenle IMF tarafından yönlendirilen istikrar politikaları IMF tipi ya da IMF yönlendirmeli istikrar politikaları olarak adlandırılmaktadır.

IMF tipi istikrar programları, Monetarist iktisat anlayışına ve Neo-klasik dış ticaret teorisine dayanan, ülkelerin özel şartlarına göre düzenlenen karmaşık ortodoks istikrar programlarıdır. Bu tip istikrar programlarının temel hedefleri fiyat istikrarı ve ödemeler dengesinin iyileştirilmesidir²³². IMF tipi istikrar programları uygulamada

---

²²⁵ Cin ve diğerleri, s. 66.

²²⁶ Şanlısoy, s. 205.

²²⁷ Çelebi, s. 55.

²²⁸ Stiglitz, s. 33.

²²⁹ Esra Sivrekli Demircan ve Meliha Ener, "IMF'nin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye'de Uygulanan İstikrar Programları Üzerine Etkileri", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1-2, 2003-2004, s. 86.

²³⁰ Çelebi, s. 56.

²³¹ Bayraktutan ve Özkaya, s. 4.

²³² Karabıyık ve Uçar, s. 40.

öncelikli olarak ödemeler dengesi sorunlarının çözümüne odaklanılır. Fiyat istikrarının sağlanması ise ikincil amaçtır²³³. Bu temel hedeflere ulaşmak için IMF tipi istikrar politikalarının odaklandıkları amaçları; dış ticaret açığının azaltılması veya yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi yollarıyla dış ödemeler dengesinde iyileşmenin sağlanması, sıkı para ve maliye politikaları ile enflasyonun düşürülmesi ve ekonominin liberalizasyonu ile sürdürülebilir büyümenin sağlanmasıdır²³⁴. Görüldüğü üzere IMF tipi istikrar politikalarının temel odak noktası ekonomik istikrarı sağlanmasıdır. Buna karşın söz konusu politikalar sürdürülebilir bir büyümeyi hedeflemesine rağmen doğrudan yeni iş alanları yaratılması ile ilgilenmemektedir²³⁵.

Genellikle gelişmekte olan ülkeler tarafından uygulanan IMF tipi istikrar politikaları talep yönetimini sağlamak için sıkı para ve maliye politikaları ve devalüasyonları kullanan, bu araçlar yardımı ile kısa vadede fiyat istikrarının ve dış dengenin tekrar sağlanmasını amaçlayan programlardır. Uzun ve orta vadede ise ekonomik istikrarın sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi için gerekli alt yapı yatırımlarının tamamlanması, ekonominin dışa açılması, özelleştirmeye gidilmesi, piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi gibi düzenlemelerin yapılmasına odaklanmaktadır²³⁶.

IMF'nin dış kaynak kullanan ve açık veren bu ekonomilerde talebi kontrol etmek ve tasarrufları artırarak uzun dönemde yapılması gereken dönüşümler ve alt yapı yatırımları için kaynak yaratmak amacıyla uyguladığı istikrar politikaları dört unsura dayanmaktadır. Bunlardan ilki kura ilişkindir ve ekonomi otoritelerinin kuru reel değerine çekmeyi hedeflemelerine dayalıdır. Böylece ülkenin dış âlemlerle olan ilişkilerinde doğru fiyatlar ortaya çıkacak, ihracat artacak, cari işlemler dengesi düzelecek ve dolayısıyla tasarruflar artacaktır. İkinci unsur finansal sistemin denetimine ilişkindir. Bu çerçevede finansal sistem, sistemi oluşturan kurumlar ve diğer aktörler ile sermaye hareketleri denetlenmelidir. Üçüncü unsur sosyal harcamalara ilişkindir. Açık veren ekonomilerin sosyal güvenlik harcamalarını ve diğer sosyal harcamaları kısmaları gerekmektedir. Dördüncü ve son unsur ise maliye ve para politikasının uygulamasına odaklanmaktadır. Buna göre söz konusu ülkeler sıkı maliye ve para politikası uygulamalıdır²³⁷.

Sıkı para ve sıkı maliye politikalarını kullanan IMF tipi istikrar politikaları; sıkı maliye politikası çerçevesinde kamu harcamalarının azaltılmasını, kamu gelirlerinin artırılmasını ve böylelikle bir bütçe fazlası oluşturulmasını²³⁸, sıkı para politikası

---

²³³ Taşar, s. 112.

²³⁴ Bayraktutan ve Özkaya, s. 6.

²³⁵ Stiglitz, s. 102.

²³⁶ Çelebi, s. 57.

²³⁷ Cem Mehmet Baydur ve Bahar İslamoğlu, "Geçici Fiyat İstikrarı: 2002 – 2011 Türkiye Örneği", **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 16, 2013, s. 18.

²³⁸ Taşar, s. 112.

çerçevesinde yerli paranın devalüe edilmesini, kredi hacminin daraltılmasını ve faiz oranlarının yükseltilmesini politika araçları olarak kullanmaktadır²³⁹. Söz konusu politika araçlarının bu şekilde kullanılması ile ekonomik istikrarın yeniden sağlanması hedeflenmektedir. IMF tipi istikrar politikaları saydığımız bu politika araçlarına ek olarak ekonomiye asgari düzeyde kamu müdahalesi, finansal liberalizasyon ile maaş ve ücretlerin reel olarak düşürülmesi gibi diğer bazı araçları da bu çerçevede kullanmaktadır²⁴⁰.

IMF tipi istikrar politikalarının ülke ekonomileri üzerinde yarattığı etkiler ise ülke örneklerine göre farklılaşmaktadır. Ülkelerin makroekonomik performanslarına olan etkileri tartışmalı olan bu istikrar politikalarının ülkelerin büyümeleri üzerinde olumsuz, cari işlemler dengesi üzerinde ise olumlu etkileri olduğu ileri sürülmektedir²⁴¹. Kriz yaşayan ve farklı özelliklere sahip olan ülkelere önerilen IMF tipi istikrar politikaları, merkezîyetçi bir yapıda Washington'da yer alan IMF merkezinde hazırlandıkları ve tüm bu farklı özelliklere sahip ülkelere standart bir uygulama reçetesi önerdiği için eleştirilmektedir. Gerçekten de farklı coğrafyalarda yer alan ve tek ortak özellikleri gelişmemiş olmak olan bu farklı ülkelerin uyguladıkları IMF tipi istikrar politikalarının neredeyse aynı olması bu politikaların inandırıcılığı ve dolayısıyla başarısını tartışmalı hale getirmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde uygulanan IMF tipi istikrar politikalarının etkilerinin artırılması için ülkelerin kendine özgü yapısal sorunlarını da göz önüne alan ve daha katılımcı süreçlerle oluşturulmuş alternatif istikrar politikalarının geliştirilmesi gerektiği açıktır²⁴².

1.5.3. İstikrar Politikası Araçları

İstikrar politikaların amacı ekonominin fiyat istikrarından sapmadan, istikrarlı bir şekilde büyümesini sağlayarak üretim, istihdam ve genel fiyatlar seviyesindeki dalgalanmaları minimize etmektir²⁴³. Bir ekonomide istikrarın sağlanması ekonomik istikrarın temel bileşenleri olarak daha önce değindiğimiz makroekonomik değişkenlerin her birinin istikrarını koruması ve diğer bileşenler üzerinde bozucu bir etki yaratmaması durumunda mümkündür. Ancak bu bileşenler her zaman eş anlı olarak istikrarlı durumda bulunmayabilir. Ekonomi için bu durum istikrarsızlık olarak ifade edilmektedir. Bu çerçevede istikrarsızlığı gidermek için politika yapımcılar istikrar

²³⁹ Tuğcu, s. 199.

²⁴⁰ Karabıyık ve Uçar, s. 40.

²⁴¹ Topallı, s. 154.

²⁴² Stiglitz, ss. 58–76.

²⁴³ Muhammad N. Hanif ve Muhammad Farooq Arby, "Monetary and Fiscal Policy Coordination", **Munich Personal RePEc Archive**, MPRA Paper No. 10307, 2008, https://mpa.ub.uni-muenchen.de/10307/1/MPRA_paper_10307.pdf, (11.07.2015), s. 1.

politikalarını uygulamaya koyarlar. Bu politikaların uygulaması ise çeşitli iktisat politikası araçları ile gerçekleşir. Bu başlık altında bu iktisat politikası araçlarına ve bu araçların ekonomik istikrarı sağlamadaki fonksiyonlarına kısaca değinilecektir.

1.5.3.1. Para Politikası

Para politikası ekonomide para ve kredilerin dağılımı ve maliyeti, mevcut varlıkların düzenlenmesiyle ilgilenir ve bir ekonomide para otoriteleri tarafından para arzı ve faiz oranında yapılan değişiklikler olarak tanımlanabilir. Para politikası uygulamasında ekonomik şartlar ve ulaşılmak istenen hedefler göz önüne alınarak ekonominin likiditesinde yapılacak değişiklikler aracılığı ile para arzı ve faiz oranları bu yönde değiştirilmeye çalışılır²⁴⁴. Başka bir ifadeyle para politikası, merkez bankalarınınca uygulanan ve ekonomik büyümenin, istihdam artışının, ödemeler dengesinin ve fiyat istikrarının gerçekleştirilebilmesi için paranın elde tutma maliyetini, hacmini ve diğer finansal koşulları etkilemeye dayalı kararları içeren politikalar bütünüdür²⁴⁵.

Bu tanımlamadan hareketle bir istikrar politikası aracı olarak hedefini ülkeden ülkeye farklılıklar olmakla birlikte fiyat istikrarının sağlanması olarak ifade edebiliriz. Fiyat istikrarına ek olarak daha geniş bir bakış açısıyla para politikasının hedeflerinin aynı zamanda ekonomik büyümeyi sağlamak ve ekonominin tam istihdam seviyesine gelmesi olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte büyüme ve tam istihdam hedefinin gerçekleştirilebilmesi ve ekonomik istikrarın sağlanabilmesi için öncelikle fiyat istikrarının sağlanması gerekmektedir. Bu nedenle fiyat istikrarının sağlanması para politikasının öncelikli hedefi olmaktadır²⁴⁶.

Bu çerçevede ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte para politikaları, bütün ülkelerde makroekonomik istikrar politikaları ile örtüşecek şekilde enflasyonist ya da deflasyonist şartlara göre para arzını daraltıcı ve/veya genişletici olarak kullanılmaktadır²⁴⁷. Bu bağlamda para politikasının ekonomik istikrarı sağlamak için para arzını yönlendirirken kullandığı araçları doğrudan ve dolaylı para politikası araçları olarak iki grupta sınıflandırmak mümkündür.

---

²⁴⁴ Bozkurt ve Karatay Göğül, s. 29.

²⁴⁵ Erişah Arıcan ve Güçlü Okay, "Ekonomik İstikrarsızlık Ortamında Merkez Bankalarının Uyguladığı Para Politikaları ve Türkiye Örneği", **İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, 2014, s. 4.

²⁴⁶ Maxwell Fry, Deanne Julius, Lavan Mahadeva, Sandra Roger, Gabriel Sterne, "Key Issues in The Coice of Monetary Policy Framework", **Monetary Policy Frameworks in a Global Context**, (Ed. Lavan Mahadeva ve Gabriel Sterne), Routledge, Bank of England, 2000, <https://books.google.com>, (11.09.2015), s. 8.

²⁴⁷ Arıcan ve Okay, s. 4.

Doğrudan ve dolaylı araçların uygulamasında iki temel ayırım vardır. Bunlardan ilkinin şu şekilde açıklamak mümkündür; doğrudan para politikası araçları ile yapılan düzenlemelerle ya fiyatlar (faiz oranları) ya da miktarlar (kredi-mevduat) belirlenir veya sınırlandırılırken, dolaylı para politikası araçları ile bu değişkenler piyasadaki para arz ve talep koşulları etkilenecek dolaylı olarak kontrol edilir. İkinci olarak; kredi tavanları biçimindeki dolaysız para politikası araçları temelde finansal sistemde yer alan kurumların (ticari bankalar) bilançolarını etkilemeyi amaçlarken, dolaylı para politikası araçları ise merkez bankası bilançosunu veya merkez bankası imkânlarının fiyatlarını (faizlerini) etkilemeyi hedeflemektedir²⁴⁸.

Sonuç olarak reeskont oranları, zorunlu karşılıklar, açık piyasa işlemleri gibi doğrudan araçların müdahale içerdiğini, faiz oranı kontrolleri, kredi tavanları, farklılaştırılmış reeskont kotaları, disonibilite uygulaması, finansal araçların portföylerinin yeniden düzenlenmesi, hisse senedi ve tahvil alımına yönelik kredilerin kontrolü ve tüketici kredilerinin kontrolü gibi dolaylı araçların piyasa bazlı araçlar olduklarını söylemek mümkündür. Uygulamaya bakıldığında 1970'li yıllara kadar doğrudan; sonrasında ise dolaylı para politikası araçlarının daha yoğun kullanıldığı söylenebilir. Günümüzde ise her ülke, kendi hedef ve şartları çerçevesinde, doğrudan ve dolaylı para politikası araçlarının bir karmasını kullanmaktadır²⁴⁹.

1990'lı yılların başından 2000'li yılların ortalarına kadar gerek ulusal, gerek bölgesel ve gerekse küresel düzeyde sağlanan makroekonomik istikrarın bir sonucu olarak ekonomik değişkenler arasındaki ilişkilerin tahmin edilebilir olması, para politikası uygulamaları üzerinde bir uzlaşma oluşmasını sağlamıştır. Bu çerçevede uygulanan para politikalarının tek ana amacı fiyat istikrarını sağlamak (enflasyonu düşürmek ve/veya kontrol altında tutmak), tek ana aracı da kısa vadeli faiz oranları olmuştur²⁵⁰. Bu süreç içerisinde para politikası, merkez bankalarının para arzını kontrol ederken ekonomik büyüme ve istikrarı sağlamak için öncelikli olarak faiz oranını gözettiği uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır²⁵¹.

Ancak, 2008 yılında yaşanan ve tüm dünya ekonomisini etkileyen küresel kriz sonrasında para politikasına bakış önemli ölçüde değişmiştir. Bu değişimin sonucunda para politikası uygulayıcılarının tek bir aracı değil gerektiğinde birden fazla aracı bir arada kullanmasını gerektirebilecek olan; daha karmaşık ve sebep-sonuç ilişkisinin doğrulanmasının daha güç olduğu yeni bir yaklaşım ortaya çıkmıştır²⁵².

---

²⁴⁸ Timur Önder, "Para Politikası: Araçları, Amaçları ve Türkiye Uygulaması", **TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi**, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara, Mayıs, 2005, s. 55.

²⁴⁹ Önder, ss. 56–86.

²⁵⁰ Başçı ve Kara, s. 16.

²⁵¹ Arıcan ve Okay, s. 4.

²⁵² Başçı ve Kara, s. 16.

1.3.5.2. Dış Ticaret Politikası

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde dış ticaret açığı ekonomik istikrarsızlıklar için en az iç istikrarsızlık kaynakları kadar hatta ondan daha önemli bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Dış ticaret açıkları sonucunda ağırlaşan dış borç sorunları ekonomik istikrarsızlığı bir krize dönüştürmektedir. Bunun yanında dış açıklardan kaynaklanan dış ekonomik istikrarsızlıklar, ekonomideki istikrarsızlıkların hem sonucu hem de nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır²⁵³. Bir istikrar politikası aracı olarak dış ticaret politikası, istikrar politikaları içerisinde, dış ödemeler dengesizliklerini gidermek ve ekonomik istikrarı sağlamak için bir araç olarak kullanılmaktadır²⁵⁴.

Genel bir tanımlama ile dış ticaret politikası, uluslararası mal, hizmet, sermaye ve işgücü akımlarını kapsar ve ülkenin dış ticaretinin toplum yararına düzenlemek için devletin aldığı tüm önlemleri ifade eder²⁵⁵. Bu kapsamda dış açığın azaltılması için istikrar politikaları çerçevesinde yapılacak temel uygulama iç talebin kısılması ve üretimin artırılması yolu ile ihracatın artırılması ve bu hedefiye yönelik gerekli önlemlerin alınması olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada amaç bir taraftan ekonominin tekrar büyümesini sağlamak diğer taraftan da ekonominin ihtiyacı olan dış kaynağın ihracat artışı ile sağlanmasıdır²⁵⁶.

İstikrar politikaları çerçevesinde dış istikrarın yeniden sağlanarak ekonomide istikrarsızlığın ortadan kaldırılmasında kullanılan araçlar ithalatın kontrol edilmesi ve ihracatın teşvik edilmesine yönelik araçlardır. Bu araçlarla yapılacak müdahaleler dolaylı ya da dolaysız nitelik taşıyabilir. Doğrudan dış ticaretin engellenmesine yönelik müdahaleler dolaylı; başka amaçlarla yapılmış fakat ortaya çıkardıkları etkileri itibariyle dış ticareti de etkileyen müdahaleler ise dolaysız nitelik taşımaktadır²⁵⁷.

Bu doğrultuda ithalatın kontrol edilmesi için kullanılacak doğrudan müdahale araçları tarifeler ve kotalardır²⁵⁸. Başta gümrük tarifeleri olmak üzere tarife dışı araçlar olarak adlandırılan ve miktar kısıtlamaları, tarife benzeri faktörler, görünmez engeller, gönüllü ihracat kısıtlamaları ve bağlı ticaret gibi farklı araçlar bu kapsamda kullanılmaktadır²⁵⁹. Ancak günümüzde gerek Dünya Ticaret Örgütü'nün bu konuda koyduğu katı kurallar gerekse bölgesel ya da ülkeler arası anlaşmalar seviyesindeki ticari entegrasyonlar nedeniyle bu araçları kullanmak çok kolay değildir²⁶⁰.

---

²⁵³ Çelebi, ss. 12–13.

²⁵⁴ Seyidoğlu, ss. 118–119.

²⁵⁵ Eker, Altay, Sakal, s. 28.

²⁵⁶ Çelebi, ss. 48–49.

²⁵⁷ Seyidoğlu, s. 116.

²⁵⁸ Çelebi, s. 51.

²⁵⁹ Seyidoğlu, ss. 120–121.

²⁶⁰ Çelebi, s. 51.

Dış dengeden kaynaklanan istikrarsızlıkların giderilmesinde etkili olabilecek bir diğer araç ise döviz kuru politikaları ve döviz kuru sistemleridir²⁶¹. Bu doğrultuda yerli paranın yabancı paralar karşısında değerinin düşürülmesi yolu ile bir taraftan ihracat arttırılmaya diğer taraftan ithalat kısılmaya çalışılmaktadır²⁶². Bu yöntem günümüzde ülkeler tarafından halen kullanılmaktadır.

1.3.5.3. Gelirler Politikası

Özellikle 1970'li yıllarda enflasyon ve işsizlik sorunu eş zamanlı olarak ortaya çıkması ve yaşanan kriz sürecinde, devletin Keynesyen ve Klasik yaklaşım çerçevesinde öngörülen müdahale araçları ekonomik istikrarı yeniden tesis etmekte yetersiz kalmıştır. Bunun üzerine ekonomilerde istikrarı sağlamaya yönelik politikaları oluşturulurken yeni istikrar araçları arayışı içine girilmiştir²⁶³. Gelirler politikası bu süreçte ekonomilerde ciddi bir fiyat istikrarsızlığı olan stagflasyonu ortaya çıkaran fiyat ücret spiralini kırarak enflasyonu kontrol altına alma ve fiyat istikrarını yeniden sağlama konusunda önem kazanmıştır²⁶⁴. Bu doğrultuda, özellikle sözü geçen dönemde oraya çıkan Heteredoks istikrar politikaları çerçevesinde gelirler politikası tam istihdamı gerçekleştirmek ve fiyat istikrarını sağlamak dolayısıyla ekonomik istikrarı yeniden tesis etmek için önemli bir istikrar aracı olarak kullanılmıştır²⁶⁵.

Kamu harcamaları ve gelirinde toplam talebi etkileyecek bir değişiklik yapmaksızın alınabilecek önlemleri tanımlamak amacıyla kullanılan gelirler politikası²⁶⁶, kamu harcama ve gelirleri dışında toplam talebi ve toplam arzı etkileyen değişkenler üzerinde çeşitli kontrolleri içermektedir. Diğer bir deyişle, gelirler politikası, bir ekonomideki enflasyonun oluşumuna etki eden faktörleri ortadan kaldırmaya ya da sınırlandırmaya yönelik uygulanması düşünülen önlemleri içermektedir²⁶⁷. Bu önlemlerle ulaşılmak istenen hedef fiyat ücret spiralini kırarak enflasyonu önlemektir. Başka bir ifade ile gelirler politikasının gelir dağılımı adaletinin sağlanması gibi bazı sosyal nitelikli amaçları olmakla beraber²⁶⁸ temel amacı,

²⁶¹ Eker, Altay, Sakal, s. 28.

²⁶² Çelebi, s. 52.

²⁶³ Banu Uçkan, "Gelirler Politikası ve Sosyal Diyalog", **Çimento İşveren Dergisi**, Cilt:13, Sayı:1, Ocak, 1999, s. 17.

²⁶⁴ Philip Arestis ve Malcolm Sawyer, "Moving from Inflation Targeting to Prices and Incomes Policy", **Panoeconomicus**, Cilt:60, Sayı:1, s. 10.

²⁶⁵ Uçkan, s. 17.

²⁶⁶ Ulusoy, s. 251.

²⁶⁷ Erdal Gümüş, "Stagflasyon ve Maliye Politikası", **Maliye Politikası I** (Ed. Beyhan Ataç), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2560, Eskişehir, 2012, s. 140.

²⁶⁸ Arestis ve Sawyer, s. 10.

ekonomiktir. Bu doğrultuda gelir politikasının temel amacının ücret ve fiyatları kontrol ederek fiyat istikrarını sağlamayı amaçlamak olduğunu söylemek mümkündür²⁶⁹.

Gelirler politikası tanımı gereği ücretler ve fiyatlar üzerinde, doğrudan müdahaleler yoluyla kontrollere dayanmakla birlikte temelde tüm gelirleri doğrudan etkilemeyi amaçlayan politikaları ifade etmektedir. Dolayısıyla daha geniş bir bakış açısıyla gelirler politikasının, yalnızca ücret ve maaş gelirlerini değil; kar, faiz, rant gibi diğer tüm üretim faktörü gelirlerini de doğrudan etkileyen politikaları kapsadığını söylemek mümkündür. Ancak gelirler politikasının uygulamada en çok kullanılan şekli, ücret ve fiyat kontrolleridir. Bu nedenle gelirler politikası uygulamada, ücretler ve fiyatlar üzerine odaklanmakta ve bu iki gelir türünü kontrol etmek üzerine yoğunlaşan doğrudan müdahaleleri ifade etmek için kullanılmaktadır²⁷⁰.

Gelirler politikası kapsamında, enflasyonu oluşturan ve arttıran faktörleri ortadan kaldırmak ya da etkilerini en aza indirmek üzere çeşitli önlemler söz konusudur. Bunlardan ilki ücret ve fiyat artış eğilimi içinde olan firmaları ve sendikaları ikna etmeye çalışmaktır. İkinci olarak geliştirilen yöntem çeşitli göstergeler geliştirilerek ücret ve fiyatların ekonomik birimler tarafından gönüllü olarak bu göstergelere göre ayarlanmasını sağlamaktır. Gelirler politikası kapsamında uygulanabilecek üçüncü ve en sert önlem ise yasal olarak tavan ücret ve fiyat seviyeleri belirlenerek fiyat ve ücretlerin genel olarak dondurulmasıdır²⁷¹. Söz konusu yöntemler arasında ikili bir ayrıma da gitmek mümkündür. Bu çerçevede ilk iki yöntem yumuşak gelirler politikası olarak da adlandırılabilir gönüllü gelirler politikası; üçüncü yöntem ise sert gelirler politikası olarak tanımlanabilen kanuni gelirler politikası şeklinde ifade edilmektedir²⁷².

Gönüllü gelirler politikasında birinci yöntem, sendikaların ve firmaların sadece ikili anlaşma yöntemiyle karşılıklı olarak fiyat ve ücret artışlarının önlenmesi yaklaşımını içermektedir. Bu yöntemde devletin herhangi bir baskısı veya yaptırımı söz konusu değildir²⁷³. Bu yöntem çerçevesinde uygulamada çok sık karşılaşılmamakla birlikte, sendikalar ve işçiler işverenlerle yaptıkları görüşmelerde, devletin gösterdiği spesifik bir makro ekonomik hedefe ulaşılacağına inandıklarında gönüllü olarak ücret artışlarının yapılmamasını kabul edebilmektedirler²⁷⁴.

Gönüllü gelirler politikasının kapsamında değerlendirebileceğimiz ikinci yöntem ise yine devletin emredici müdahalelerine dayanmayan buna karşın sosyal diyaloga dayanan ve izlenecek politikaların, üçlü anlaşmalar veya üçlü konseyler vasıtasıyla

---

²⁶⁹ Jesús Ferreiro ve Carmen Gómez, "Implementing a Voluntary Wage Policy: Lessons from the Irish and Spanish Wages Policies before the Crisis", *Panoeconomicus*, Cilt:61, Sayı:1, s. 111.

²⁷⁰ Uçkan, s. 17.

²⁷¹ Gümüş, s. 140.

²⁷² Uçkan, s. 19.

²⁷³ Ulusoy, s. 251.

²⁷⁴ Ferreiro ve Gómez, s. 111.

tespit edildiği ücret ve fiyat değişimlerine esas teşkil edecek göstergelerin belirlenmesidir²⁷⁵. Bu doğrultuda yapılan çalışmalarda en çok kabul görmüş gösterge ise karşımıza verimlilik artışı olarak çıkmaktadır. Bu çerçevede ikinci yöntemin işleyişi ücret artışlarının taraflar tarafından gönüllü olarak verimlilik artışı esas alacak şekilde yapılması biçiminde olmaktadır. Böylece ücret ve fiyat artışları, verimlilik artışlarına bağlanarak, enflasyonun kontrol altına alınması ve fiyat istikrarının sağlanması amaçlanmaktadır²⁷⁶.

Gelirler politikası içinde, yasal olarak fiyat tavanları belirlemek ve bunlara uymayanları cezalandırması kanuni ya da sert gelirler politikası olarak adlandırılmaktadır. Bu yöntem çerçevesinde kullanılacak farklı araçlar bulunmaktadır. Bunlardan ilki ve en çok kullanılanı fiyat ve ücretlerin kanuni tavanlar belirlenerek dondurulmasıdır. Bir diğer araç ise sendika gücünün sınırlandırılmasıdır. Üçüncü kanuni gelirler politikası aracı ise vergilendirme uygulamalarıdır²⁷⁷.

Kanuni gelirler politikası çerçevesinde, yasal olarak fiyat tavanları belirlemek ve bunlara uymayanları cezalandırma şeklinde uygulanan fiyat ve ücretlerin dondurulması önlemi, diğerlerine göre en etkili olanıdır. Ancak bu yöntem uzun dönem düşünüldüğünde ekonomideki kaynak tahsisini bozan bir niteliğe sahiptir. Ücret ve fiyatların dondurulmasının kaynak dağılımını bozma maliyeti kısa dönemde küçük ve kabul edilebilir olabilir; ancak, uzun dönemde sürdürülemez bir politikadır ve emek ve mal piyasalarında önemli aksamlar meydana getirebilmektedir. Çünkü istikrar politikaları ile amaçlanan temel noktalardan biri fiyat istikrarının yeniden sağlarken; fiyatların kaynak dağılımındaki rolünün bozulmamasıdır²⁷⁸.

Diğer kanuni gelirler politikası uygulamalarından ilki sendika gücünün yasal düzenlemeler yoluyla sınırlandırılmasıdır. Böylelikle devlet ücret düzeyini piyasa ücret düzeyine indirmeyi ve bu yolla fiyat istikrarını gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Ancak bu uygulama, demokratik sistemi olumsuz yönde etkilediği için eleştirilmektedir. Son kanuni gelirler politikası aracı ise vergilendirme uygulamalarına dayanmaktadır²⁷⁹. Bu uygulama aynı zamanda vergi temelli gelirler politikası olarak da adlandırılmaktadır. Yukarıda açıklandığı üzere gelirler politikası ile ücret ve fiyatların oluşum süreçlerine yapılan doğrudan müdahaleler piyasaların nispi ücret ve fiyat yapılarını saptırmakta ve kaynak tahsisi bozulmaktadır²⁸⁰. Bu nedenle, daha esnek bir politika aracı olarak vergi temelli gelirler politikası bu olumsuz etkileri

---

²⁷⁵ Uçkan, s. 19.

²⁷⁶ Gümüş, s. 140.

²⁷⁷ Uçkan, s. 18.

²⁷⁸ Ulusoy, s. 252.

²⁷⁹ Uçkan, s. 18.

²⁸⁰ Gümüş, s. 141.

yaratmadan dolaysız vergiler yardımıyla parasal ücret artışlarını sınırlamak ve böylece fiyat artışlarını kontrol altına almak amacını taşımaktadır²⁸¹. Böylelikle ücret ve fiyat artışlarını doğrudan kontrol etmek yerine devlet vergi sistemi aracılığı ile fiyat ve ücretleri dolaylı olarak kontrol etmektedir²⁸².

Vergi temelli gelirler politikası, devletin belirli bir fiyat ve ücret artış düzeyini gösterge olarak belirlemesine ve bu gösterge değeri geçmeyen ücret ve fiyat artışları yapan firmalara vergisel avantajlar sağlayarak onları ödüllendirmesine, gösterge değerini aşan fiyat ve ücret artışı yapan firmaların ise vergisel yükümlülüklerini artırarak onları cezalandırmasına dayanan bir vergi politikasını ifade etmektedir²⁸³. Görüldüğü gibi devlet bu yöntemde, ücret ve fiyat kontrollerinde olduğu gibi, piyasa güçlerini elemine etmemekte ve ücret-fiyat tespitine doğrudan değil, dolaylı bir şekilde müdahale etmektedir²⁸⁴.

Sonuç olarak bir istikrar politikası aracı olarak fiyat ve ücretlerin belirli tavanlar konarak dondurulması hem diğer kanuni gelirler politikası uygulamalarına hem de gönüllü gelirler politikası uygulamalarına göre ekonomik istikrarın sağlanmasında en etkin buna karşın en kısıtlayıcı ve en çok eleştirilen uygulamadır. Bu uygulamaya getirilen eleştirilerden en önemlisi fiyat ve ücretlerin serbest bırakılması ile gerçekleşebilecek olan kaynakların optimum dağılımının engellenmesidir. Doğrudan ve sert müdahalelere getirilen bu eleştirilerden dolayı gelirler politikası çerçevesinde daha yumuşak ve olumsuz yönleri daha az olan diğer uygulamalar tercih edilebilmektedir. Ancak uygulamaların özellikle gönüllü gelirler politikası uygulamalarının başarı şansı kişi ve firmaların bu uygulamaları benimsemelerine bağlıdır. Bu nedenle söz konusu uygulamaların ekonomik istikrarı tek başlarına gerçekleştirmedeki etkinlikleri çok düşüktür²⁸⁵.

1.3.5.4. Maliye Politikası

İstikrar politikalarının en temel araçlarından biri olan maliye politikası Keynesyen yaklaşımın doğuşundan sonra 1970'li yılların ortalarına kadar istikrar politikalarının merkezinde yer almıştır. Ancak 1970'li yıllarda gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde karşılaşılan durgunluk içinde enflasyon ya da işsizlik ve enflasyonun aynı anda görüldüğü durum olarak tanımlayabileceğimiz stagflasyonla

---

²⁸¹ Ulusoy, s. 254.

²⁸² Öztürk, s. 414.

²⁸³ Ferreiro ve Gómez, s. 110.

²⁸⁴ Uçkan, s. 19.

²⁸⁵ Pınar, ss. 93–94.

mücadelede Keynesyen istikrar politikalarının başarısızlığı sonucunda bu merkezi yerini kaybetmiştir.

1980'li yıllar ve sonrasında Klasik yaklaşımın varsayımlarını temel alan politikalar doğrultusunda devletin görev ve faaliyet alanında meydana gelen değişim neticesinde maliye politikasının bir istikrar politikası aracı olarak önemi, üzerine atfedilen görevler ve kullanım alanı giderek sınırlandırılmıştır. Bu değişim sonucunda maliye politikasının istikrar politikaları içerisindeki rolü büyük ölçüde bütçe açıklarının kontrol altında tutulması ve borçların sürdürülebilirliğinin sağlanmasına indirgenmiştir.

Ancak 2008 yılında tüm dünya ekonomilerini etkisi altına alan ve üzerinden geçen yaklaşık yedi yıllık süreye rağmen halen tam olarak bertaraf edilememiş olan küresel kriz ile birlikte maliye politikasının istikrar politikası içerisindeki işlevi ve önemi; etkisi tartışmalı olmakla birlikte yeniden artmıştır. Bu başlık altında maliye politikasının bir istikrar politikası aracı olarak tanımına, araçlarına ve yöntemlerine ilişkin açıklamalar çalışmanın ikinci bölümde ayrıntılı olarak yapılacağı ve ekonomik istikrara etkisi çalışmanın üçüncü bölümünde ayrıntılı olarak açıklanacağı için yapılmayacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

MALİYE POLİTİKASI ve EKONOMİK İSTİKRARIN SAĞLANMASINDA MALİYE POLİTİKASI STRATEJİLERİ

Önceki bölümde açıklandığı üzere ekonomik istikrar farklı bileşenleri olan dinamik bir kavramdır ve ekonominin geçici şoklar sonrasında kendisini hedeflenen bir denge noktasına geri döndürme yeteneğini ifade eder. İktisat teorisi ve yaşanan tecrübeler, piyasa mekanizmasının ekonomide yaşanan ve ekonomiyi denge durumundan uzaklaştıran küçük şokların etkisini kendiliğinden ortadan kaldırmaya yeteceğini, buna karşın söz konusu şokların büyük olması halinde ise ekonomiyi yeniden denge durumuna getirecek kamu müdahaleleri gerekli olabileceğini göstermektedir²⁸⁶.

Kamu müdahalelerinin gerekli olduğu durumlarda kullanılan iktisat politikası araçlarının en önemlilerinden bir tanesi ise maliye politikasıdır. 1292 Bunalımı'nın ardından kendisine yüklenen işlev ve fonksiyonlar doğrultusunda maliye politikası ekonomik istikrarı sağlamak adına kullanılan temel iktisat politikası araçlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüzde ekonomik istikrar sağlanmasında özellikle konjonktür dalgalanmalarının ortadan kaldırılmasında maliye politikası etkin bir iktisat politikası aracı olarak kullanılmaktadır. Bu çerçevede konjonktürel dalgalanmaların giderilerek ekonomik istikrarın yeniden sağlanmasında maliye politikası araç ve yöntemleri kullanılmaktadır. Bu noktada maliye politikasının başarısını belirleyen ise söz konusu araç ve yöntemlerin etkinliğidir²⁸⁷. Bu bölümde maliye politikasının tanımına, amaçlarına ve araçlarına ilişkin temel açıklamaların yapılmasının ardından ekonomik istikrarının sağlanmasında kullanılabilecek maliye politikası araç ve yöntemleri hakkında bilgi verilecektir.

2.1. MALİYE POLİTİKASININ TANIMI ve KAPSAMI

Maliye politikası; para politikası ve gelirler politikası ile birlikte en genel tanımıyla belirli ekonomik amaçlara ulaşmak için iktisadi araçların kullanılması olarak ifade edebileceğimiz iktisat politikasının temel araçlarından biridir²⁸⁸. Maliye politikası özellikle 1929 yılında yaşanan Büyük Bunalım ve ardından ortaya çıkan Keynesyen

---

²⁸⁶ Başçı, s. 2.

²⁸⁷ Eker, Altay, Sakal, s. 97.

²⁸⁸ Pınar, s. 25.

düşüncenin de etkisiyle en temel iktisat politikası bileşenlerinden biri olmuştur.²⁸⁹ Bu dönemde ekonomik, sosyal, politik alanlardaki gelişmeler ve kamu ekonomisi değişkenlerinde zaman içerisinde nitelik ve nicelik açısından ortaya çıkan değişimlerin devlete, ekonomiye müdahale imkânı sağlaması ile iktisat politikasının bir dalı ve bir aracı olan maliye politikasının önemi artmıştır²⁹⁰.

Maliye politikası söz konusu değişimin de etkisiyle bütçenin yalnızca vergi ya da gelir tarafıyla ilgilenen dar anlamını terk etmiş, bütçenin hem gelir hem de harcama taraflarının her ikisini de kapsayan daha geniş bir anlam kazanmıştır²⁹¹. Başka bir ifade ile bu dönemde maliye politikasının anlamı sadece mali olayları kapsayan dar tanımdan sıyrılarak daha da genişlemiştir.

Sosyal olayların ve bilimlerin dinamik yapısı göz önüne alındığında herkes tarafından üzerinde uzlaşmış ve her koşulda geçerli bir tanım yapmak kolay değildir. Buna ek olarak sosyal ve ekonomik olayların ortaya çıkış nedenleri ve meydana getirdikleri sonuçlar ülkeden ülkeye farklılık göstermekte; hatta aynı ülke içerisinde bile olayların sebep sonuç ilişkileri zamanla değişebilmektedir²⁹². Dolayısıyla maliye politikası ile ilgili tanımlar yapılırken tüm bu farklılıklar ve dinamik yapı göz önüne alınmalıdır. Bu nedenle tek ve kesin bir tanım yapmak yerine literatürde yapılan farklı tanımlamalara yer vermek daha açıklayıcı olacaktır.

Maliye politikası konusunda yapılmış tanımlardan bazılarını şu şekilde özetlemek mümkündür: Maliye politikası, iktisat politikası hedeflerinin gerçekleştirilmesinde kamu ekonomisi değişkenlerini kullanmak suretiyle ekonomiye müdahalede bulunma; bunun için de maliye politikası amaçlarının teknik yapısı ve etkinlik şartlarının ekonomi politikası teorisi içinde incelenmesidir²⁹³. Bir başka tanımlama ile maliye politikası devletin sahip olduğu mali araçları; fiyat istikrarını, tam istihdamı, ekonomik büyüme ve gelişmeyi, adil bir gelir ve servet dağılımını sağlamak ve konjonktürel dalgalanmalardan arınmış istikrarlı bir ekonomik yapıyı korumak amacıyla kullanmasıdır²⁹⁴. Diğer bir bakış açısıyla maliye politikası, kamu harcamaları ve kamu gelirleri gibi kamu sektörünün mali etkisi belirleyen değişkenlerinin miktar ve bileşiminde iktisat politikası amaçlarını gerçekleştirmek için yapılan düzenlemeler şeklinde tanımlanabilir²⁹⁵.

---

²⁸⁹ Olivier Blanchard, Giovanni Dell'Aricecia, Paolo Mauro, "Rethinking Macroeconomic Policy", **Journal of Money, Credit and Banking**, The Ohio State University, Vol. 42, No. 6, September 2010, s. 202.

²⁹⁰ Ataç, s. 35.

²⁹¹ Vito Tanzi, "Fiscal Policy: When Theory Collides with Reality", **Ceps Working Document**, Centre for European Policy Studies No:246, June 2006, s.1

²⁹² Ulusoy, ss. 3-4.

²⁹³ Ulusoy, s. 3.

²⁹⁴ Abdurrahman Akdoğan, **Kamu Maliyesi**, 7. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları, 1999, s. 417.

²⁹⁵ Eker, Altay, Sakal, s. 35.

Buraya kadar yapılan tüm bu farklı tanımlamalar ve maliye politikasının iktisat politikası içerisindeki rolü göz önüne alındığında maliye politikası, belirli makroekonomik amaçlara ulaşmak için kamu harcamaları ve gelirlerinin büyüklük ve bileşiminde yapılması gereken düzenlemeler olarak tanımlanabilir²⁹⁶. Kısaca maliye politikası belirli makroekonomik hedeflere ulaşmak için kamu maliyesi araçlarının kullanılması olarak ifade edilebilir. Bu tanımlama maliye politikası uygulaması açısından da anlam ifade etmektedir. Çünkü hükümetler topladığı vergilere, yaptığı transfer ödemelerine ya da satın aldığı mal ve hizmetlere karar verdiği zaman esasen maliye politikası uygulaması yapmaktadır²⁹⁷.

Maliye politikasının tanımı açısından önem arz eden bir başka ayırım ise dar ve geniş anlamda maliye politikası ayırımıdır. Buna ayırma göre; dar anlamda maliye politikası ile devletin bütçe kanalından yaptığı harcama artışının (özellikle yatırım harcaması) milli gelir ve istihdam üzerindeki yükseltici etkisi anlaşılır. Devletin tüm vergi ve harcama araçları ve kamu teşebbüsleri ile giriştiği ekonomik faaliyetler ise geniş anlamda maliye politikası alanı içine girer²⁹⁸. Bu bakış açısıyla günümüzde maliye politikası devletin kamu harcamaları, vergiler ve borçlanma gibi kamu maliyesi araçları ile ekonomiye yaptığı tüm müdahaleleri kapsamaktadır²⁹⁹.

Sonuç olarak günümüzde makro etkileri açısından zaman zaman ciddi tartışmalara konu olmakla birlikte maliye politikası 1929 Buhranı'nın ardından Keynes'in görüşleri ve uygulamaları doğrultusunda oluşan geniş anlamıyla devletin kamu maliyesi araçlarını ekonomiyi belirli iktisadi hedefleri gerçekleştirmeye yönlendirmek için kullanması olarak tanımlanmaktadır. Sonraki başlık altında maliye politikası uygulamaları ile gerçekleştirilmek istenen bu iktisadi amaçlar açıklanacaktır.

2.2. MALİYE POLİTİKASININ AMAÇLARI

İktisat politikası, belirli ekonomik amaçlara ulaşmak için iktisadi araçların kullanılması olarak tanımlanmaktadır. En genel amacı ekonomik refahı maksimize etmek olan iktisat politikasının temel bileşenleri para politikası, gelirler politikası ve maliye politikasıdır³⁰⁰. Bu nedenle iktisat politikasının en önemli bileşenlerinden biri olan maliye politikasının amaçları, iktisat politikası amaçlarından farklı değildir³⁰¹. Maliye politikası uygulamaları yürütülürken iktisat politikasının temel amaçlarına

---

²⁹⁶ Ataç, s. 35.

²⁹⁷ Pınar, s. 32.

²⁹⁸ Önder, s. 3.

²⁹⁹ Eker, Altay, Sakal, s. 35.

³⁰⁰ Ulusoy, s. 14.

³⁰¹ Öztürk, s. 236.

paralel bazı amaçlar güdülür. Bu amaçlar ülke koşullarına ve hükümetlerin siyasi tercihlerine göre farklılaşmakla birlikte genel olarak,

- Ekonomik istikrarın sağlanması,
  - *Tam İstihdamı sağlamak*
  - *Fiyat istikrarını gerçekleştirmek*
- Ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı sağlamak ve sürdürmek,
- Gelir dağılımında adaleti sağlamak şeklinde belirtilebilir³⁰².

Keynesyen bakış açısıyla ilk olarak ekonomik istikrarın sağlanması amacına yönelik maliye politikasının zamanla bu amacın ötesine geçerek gelirin yeniden dağılımı ve ekonomik büyümeyi de kapsayan³⁰³ amaçlarının birbirinden tamamen bağımsız olduğu söylenemez. Tam tersine tüm bu amaçlar birbiriyle iç içe geçmiş ve karmaşık bir ilişkiler ağıyla birbirine bağlanmıştır. Örneğin ekonomik büyümenin sağlanması ve sürdürülebilmesi için o ekonomideki istikrarın korunması ve büyüme ile elde edilen gelirin toplumun farklı katmanları arasında adil bir şekilde dağıtılması gerekmektedir³⁰⁴.

Yukarıda sayılan ve maliye politikasının genel kabul gören bu amaçlarının yanı sıra, günümüzde maliye politikası uygulamaları diğer bazı ekonomik ve sosyal hedeflerin gerçekleştirilmesinde de kullanılmaktadır. Ödemeler bilançosu dengesinin gerçekleştirilmesi, bölgesel dengesizliklerin giderilmesi ve sürdürülebilir bir çevrenin sağlanması da günümüzde geniş anlamda maliye politikası amaçları arasında sayılmaktadır³⁰⁵.

Bu hedeflerin yanında günümüzde finansal piyasalarda, bu piyasalarda faaliyet gösteren kurumlarda ve ödeme sistemlerindeki istikrar ve şoklara karşı dayanıklılık olarak ifade edilen finansal istikrarın sağlanamamasından kaynaklanan finansal krizlerin gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde ekonomiler üzerinde yarattığı yüksek maliyetler finansal istikrarın sağlanmasını da maliye politikasının en önemli amaçlarından biri haline getirmiştir³⁰⁶.

2.2.1. Ekonomik İstikrarın Sağlanması

Maliye politikasının üç temel amacından biri ekonomik istikrarın sağlanmasıdır. Ekonomik istikrar, iktisat politikasının temel amacıdır ve özellikle

---

³⁰² Pınar, s. 32.

³⁰³ Tanzi, s. 2.

³⁰⁴ Ataç, s. 36.

³⁰⁵ Ulusoy, s. 38,

³⁰⁶ Öztürk, s. 240.

gelişmiş ülkelerde maliye politikası ile eşanlıdır. Kısa dönemde her ekonomi için temel amaç o ekonomideki istikrarı sağlamak ve/veya sürdürmektir. Fiyat istikrarı ile beraber gerçekleşen tam istihdam düzeyi, potansiyel üretim düzeyinin gerçekleşmesi anlamına gelir. Dolayısıyla ekonomik istikrar, tam istihdam ve fiyat istikrarının eşanlı olarak gerçekleşmesi şeklinde ifade edilebilir³⁰⁷.

Şunu da belirtmek gerekir ki ekonomik istikrarın sağlanabilmesi; öncelikle o ekonomide fiyat istikrarının sağlanması ile mümkündür³⁰⁸. Bu doğrultuda, günümüzde ekonomilerin en önemli ve en büyük sorunu ve maliye politikasının en öncelikli amacı dengeli ve istikrarlı bir fiyat düzeyine ulaşılması ve bunun devam ettirilmesidir³⁰⁹. Fiyat istikrarı en genel tanımı ile fiyatların aşağı veya yukarı yönlü hareket etmemesidir (dalgalanmamasıdır). Dolayısıyla ekonomik istikrarın sağlanabilmesi için ekonomide enflasyon, deflasyon ve stagflasyon gibi fiyat istikrarsızlıklarının yaşanmaması gerekmektedir³¹⁰.

Diğer taraftan fiyat istikrarı sürdürülebilir bir büyümenin sağlanması ve ekonominin tam istihdam seviyesine ulaşması için bir ön koşul olarak kabul edilmektedir³¹¹. Fiyat istikrarının sağlanması ekonomik bir olgu olmanın yanında sosyal ve ahlaki bir gereklilik olarak da karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu nedenlerden dolayı iktisat politikası ve onun bileşenlerinin en önemli amaçlarından biri fiyat istikrarının sağlanmasıdır.

Tam istihdam; genel olarak, üretim faktörlerinin tamamının üretimde kullanılması anlamına gelmektedir. Ancak genellikle sorun olarak işgücü istihdamı gündeme geldiğinden, tam istihdam emek faktörü üzerinden tanımlanmakta ve emek faktörünün tam olarak kullanıldığı bir ekonominin, tam istihdama ulaşmış olduğu kabul edilmektedir³¹². Burada ifade edilen tam istihdam seviyesi emek faktörünün tamamının istihdam edilmesi olarak anlaşılmalıdır. Çünkü her ekonomide çeşitli yapısal ve geçici unsurlar nedeniyle belirli bir kabul edilebilir işsizlik oranı mevcuttur³¹³.

Diğer taraftan tam istihdam kavramı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklılık arz etmektedir. Buna göre tam istihdam gelişmiş ülkeler açısından çalışma istek ve yeteneğine sahip olan faal nüfusun cari ücret düzeyinden istihdam edilmesi

---

³⁰⁷ Pınar, s. 25.

³⁰⁸ Akan ve diğerleri, s. 110.

³⁰⁹ Eker, Altay, Sakal, s. 39.

³¹⁰ Ataç, s. 38.

³¹¹ Kemal Cebeci, "Devletin Fiyat İstikrarı Amacına Yönelik Bir Politika Olarak Enflasyon Hedeflemesi Yaklaşımı", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları Dergisi**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırmaları Merkezi Yayını, Sayı:47, Prof. Dr. Türkan Öncel'e Armağan, 2005, s. 255.

³¹² Ataç, s. 38.

³¹³ Eker, Altay, Sakal, s. 40.

olarak tanımlanırken gelişmekte olan ülkelerde ise efektif talebin artırılmasına rağmen istihdamın arttırılmadığı durum olarak tanımlanmaktadır³¹⁴.

Ekonomik istikrar ile istihdam seviyesi arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Gerçekten de ekonomik istikrardan uzaklaşılmasının en önemli göstergelerinden biri istihdam seviyesinde meydana gelen azalmadır. Benzer bir pozitif yönlü ilişki milli gelir seviyesi ile istihdam seviyesi arasında da mevcuttur. Ekonominin eksik istihdamda faaliyette bulunmasının refah kayıplarına yol açtığı açıktır³¹⁵. Gerek söz konusu refah kayıplarını ortadan kaldırmak gerekse ekonominin istikrara kavuşturulması ve milli gelirin büyümesindeki önemli rolü nedeniyle tam istihdama ulaşmak maliye politikası için önemli ve öncelikli bir hedef olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.2. Ekonomik Büyüme ve Kalkınmanın Sağlanması

Ekonomik istikrarın sağlanmasının yanında bir diğer önemli maliye politikası amacı ekonomik büyümenin ve kalkınmanın gerçekleştirilmesidir. Ekonomik büyüme, en genel tanımı ile bir ülkedeki mal ve hizmetlerin miktarının reel olarak artmasıdır. Ekonomik kalkınma ise en genel tanımı ile bir ülkenin zenginleşmesi ile beraber, o ülkede yaşayan insanların yaşam standardının da sosyokültürel yapının değişimine paralel olarak artmasıdır³¹⁶. Maliye politikası açısından iktisadi kalkınma ve büyümenin sağlanması 1950'lerden bu yana hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için büyük önem taşımaktadır³¹⁷. Bu önem gelişmiş ülkeler için İkinci Dünya Savaşı sonrasında dengeli büyüme hızının sağlanması ve korunması; gelişmekte olan ülkeler için ise savaş sonrası kalkınma çabalarının başlatılması ve devam ettirilmesi şeklinde ortaya çıkmıştır³¹⁸.

Maliye politikası uygulamaları çerçevesinde ekonomik büyüme veya kalkınma hedefine verilen öncelik de gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklılık göstermektedir. Kalkınma gelişmiş ülkelerin öncelikli hedeflerinden biri değildir. Belirli bir gelir düzeyine ulaşmış bu ülkelerde istikrarlı bir büyüme ve gelirin adil paylaşımı, kalkınma hedefine nazaran daha ön plana çıkmaktadır. Bu karşın gelişmekte olan ülkelerde ise kişi başına gelirin çok düşük olması sebebiyle maliye politikası uygulamaları çerçevesinde ekonomik büyüme kalkınmaya nazaran daha öncelikli bir

---

³¹⁴ Ulusoy, s. 26.

³¹⁵ Özsağır, s. 90.

³¹⁶ Ergül Han, "Kalkınma ve Azgelişmişlik", **İktisadi Kalkınma ve Büyüme** (Ed. Erol Kutlu), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1575, Eskişehir, 2010, s. 3.

³¹⁷ Ataç, s. 43.

³¹⁸ Eker, Altay, Sakal, s. 40.

hedef olarak öne çıkmaktadır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası büyüme daha da belirgin olarak gelişmekte olan ülkelerin temel hedefi haline gelmiştir³¹⁹.

Gelişmekte olan ülkelerde maliye politikasının hedefleri bu amaç doğrultusunda düzenlenmiş; kamu yatırım harcamaları ve vergi politikalarının tasarımı ekonomik büyüme hedefini ön plana çıkaracak biçimde tasarlanmıştır. Bu doğrultuda maliye politikası ile ekonomik büyüme ve kalkınmanın anahtarı olan yatırımların ve bu yatırımlar için gerekli kaynağı yaratacak olan toplam tasarrufların artırılmasını sağlayacak şekilde planlanmıştır³²⁰. Bununla birlikte her iki ülke gurubunda da maliye politikasının üretim düzeyinde oluşan dalgalanmaları kontrol altına alarak ekonomik büyümenin uzun dönemde durağan bir seyir izlemesinde önemli bir rolü bulunmaktadır³²¹.

Kısaca maliye politikası açısından ekonomik refahı maksimize etmek için ekonomik istikrarın sağlanması yeterli olmamakta, ekonomik kalkınma ve büyüme amaçlarını gerçekleştirme de iktisat politikasının öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır³²². Bu bakış açısıyla ekonomik istikrarın sağlanmasını kısa dönemli; ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanmasının ise maliye politikasının uzun dönemli hedefi olarak ifade etmek mümkündür³²³. Son olarak şunu da belirtmek gerekir ki, ekonomik istikrarın sağlanmış olması büyüme ve kalkınmanın kendiliğinden gerçekleşeceği anlamına gelmemektedir. Başka bir ifade ile ekonomik istikrar, büyüme ve kalkınma hedefinin gerçekleştirilmesi için tek başına yeterli değildir. Bununla birlikte ekonomik büyüme ve kalkınmanın gerçekleştirilmesi için gösterilen çabalar ekonomik istikrar hedefi gerçekleştirilmemiş ise sonuca ulaşamamaktadır³²⁴. İki maliye politikası hedefi arasındaki bu ilişki literatürde fiyat istikrarı ile tam istihdam hedefleri arasındaki çatışma ile açılanmaktadır³²⁵.

2.2.3. Gelir Dağılımında Adaletin Sağlanması

Ekonomik istikrarın sağlanması ile büyüme ve kalkınmanın gerçekleştirilmesinin yanında diğer maliye politikası amacı ise gelir dağılımının daha

---

³¹⁹ Pınar, s. 26.

³²⁰ Douglas W. Elmendorf, ve Jason Furman, **If, When, How: A Primer on Fiscal Stimulus**, The Hamilton Project Strategy Paper, Revised Version, The Brookings Institution, 2008, http://www.uqebec.ca/observgo/fichiers/45353_DE-11.pdf (01.03.2015), s. 18.

³²¹ Jesus Gonzalez-Garcia, Antonio Lemus, Mico Mrkaic, "Fiscal Multipliers in The ECCU", **IMF Working Paper WP/13/117**, Western Hemisphere Department, International Monetary Fund, Mayıs, 2013, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp13117.pdf>, (13.08.2015), s. 3.

³²² Ulusoy, s. 29.

³²³ Ataç, s. 44.

³²⁴ Tari ve Kumcu, s. 159.

³²⁵ Roberto Perotti, **Fiscal Policy in Developing Countries: A Framework and Some Questions**, World Bank Policy Research Working Paper 4365, The World Bank Development Research Group Research Support Team, September 2007, s. 1.

adil hale getirilmesidir. Gelir dağılımı; bütün toplumlarda en çok tartışılan konulardan biridir. Buna paralel olarak gelir dağılımında adaletin sağlanması, iktisat politikası ve dolayısıyla onunla aynı amaçlara ulaşmayı hedefleyen maliye politikası amaçları açısından da her zaman tartışmalı olmuştur. Buna karşın kamu ve özel sektör arasındaki kaynak bölüşümü açısından gelir dağılımı konusu üzerinde bir uzlaşma vardır. Ancak toplumun değişik kesimlerinin milli gelirden aldığı/alacağı paylara ilişkin bu kadar net bir uzlaşma söz konusu değildir. Bunun yanında toplumdaki en düşük ve en yüksek gelir arasındaki fark veya toplumun değişik kesimlerinin gelirden aldığı payların seviyesi ya da toplumsal barışı sağlayacak ideal gelir dağılımı eşitliği ya da eşitsizliği konusundaki rakamsal ölçütler de net değildir³²⁶.

Bununla birlikte piyasa sürecinde kişilerin sahip oldukları üretim faktörlerine, bu faktörlerin fiyatına ve sahip oldukları servet gibi farklı etkenlere bağlı olarak oluşan gelir dağılımı her zaman toplumun değer yargılarına ve eşitlik anlayışına uygun olmayabilir³²⁷. Toplum tarafından adaletsiz olarak kabul edilen gelir dağılımının sosyal ve ahlaki sonuçlarının yanında ciddi ekonomik sonuçları da vardır. Bu durumda devlet teoride tartışmalı olmakla birlikte piyasada oluşan gelir dağılımına müdahale ederek bu dağılımı toplumun değer yargılarına ve eşitlik anlayışına uyacak şekilde daha adil hale getirir³²⁸.

Maliye politikasının bu amacı, gelişmiş ülkelerde ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşanan yapısal bozuklukların bir sonucu olarak görülen servet eşitsizliklerinin doğurduğu sosyal eşitsizlikler ile sosyal adaletsizlikleri ve bunların neden olduğu ekonomik sorunları gidermeyi hedeflemektedir³²⁹. Bu açıdan devlet, vergi sistemi ve kamu harcamaları özellikle de transferler aracılığıyla yani maliye politikası araçlarını kullanarak gelir dağılımını doğrudan etkiler ve ikincil gelir dağılımını gerçekleştirir³³⁰.

Gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımını adil hale getirme hedefi sadece adaletsiz gelir dağılımının ortaya çıkardığı sosyal sorunların çözümü için değil ekonomik büyüme amacının gerçekleştirilebilmesi için de son derece önemlidir³³¹. Başka bir ifade ile gelir dağılımında adaletin sağlanması gelişmekte olan ülkeler açısından öncelikli bir hedef olarak değerlendirilmez ise adil olmayan gelir dağılımının büyümeyi olumsuz etkilemesi gibi göz ardı edilemeyecek ekonomik sonuçları da söz

---

³²⁶ Pınar, s. 27.

³²⁷ A. Kemal Çelebi, **Kamu Ekonomisi Analizi**, Emek Matbaası, Manisa, 2000, s. 63.

³²⁸ Güneri Akalın, **Kamu Ekonomisi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Yayın No:554, Ankara, 1986, ss. 9–10.

³²⁹ Ulusoy, s. 37.

³³⁰ Gülsüm Gürler Hazman, "Türkiye'de Gelir Dağılımında Adalet ve Sosyal Güvenlik Harcamaları Arasındaki Nedensellik İlişkisi", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:16, Sayı:1, 2011, s. 205.

³³¹ Gürler Hazman, s. 207.

konusu olabilir³³². Gerçekten de başlangıçta sosyal ve ahlaki nedenlerle gerekçelendirilen bu maliye politikası amacı marjinal fayda kuramı ve fedakarlık kuramı gibi geliştirilen iktisadi yaklaşımlarla ekonomik esaslarla da gerekçelendirilmiştir³³³.

Yapılan tüm bu açıklamalar çerçevesinde günümüzde gelişmiş ve özellikle gelişmekte olan ülkeler gelir dağılımında adaleti sağlama hedefine önem vermekte ve sosyal devlet anlayışının da etkisiyle maliye politikası uygulamaları ile vergi ve harcamaları kullanarak gelirin dağılımını etkilemektedir³³⁴. Bu özelliği ile düşük gelir gruplarının lehine maliye politikası uygulamaları kapsayan bu amacın gerçekleştirilmesi sadece sosyal yönden değil ekonomik yönden de ülkelere önemli katkılar ve diğer maliye politikası amaçlarına ulaşılmasında kolaylıklar sağlamaktadır.

Maliye politikasının yukarıda açıklanan amaçlarına her zaman aynı anda ve uyum içerisinde ulaşamayabilir. Maliye politikası amaçlarının etkinliğini değerlendirebilmek için amaçlar arasında ortaya çıkabilecek çatışmaların neler olduğunu ortaya konulması gerekir. Çünkü bir maliye politikası amacı diğer amaç ya da amaçların dışlanmasına, hatta olumsuz etkilenmesine neden oluyorsa maliye politikasının başarısından, ekonomik etkinlikten ve elde edilen pozitif toplam faydadan söz edilemez. Bu nedenle bu çatışmaların maliye politikası uygulamaları planlanırken ve yürütülürken uyumlaştırılması gereklidir. Maliye politikası amaçları arasında ortaya çıkabilecek bu çatışmaları,

- Belirli bir refah düzeyine ulaşma ile ekonomik kalkınma amaçları arasında çatışma,
- Fiyat istikrarı ile tam istihdama ulaşma arasındaki çatışma,
- Fiyat istikrarı ile ekonomik büyüme arasındaki çatışma,
- Ekonomik ve sosyal haklarla maliye politikası amaçlarının çatışması ve
- Maliye politikası amaçları ile araçların amaçları arasında çatışma, şeklinde sayabiliriz³³⁵.

2.3. MALİYE POLİTİKASI ARAÇLARI

Maliye politikası; ekonomik istikrar, büyüme ve adil gelir dağılımı gibi amaçları gerçekleştirmek amacıyla kullanılan gelir ve harcama politikalarından oluşmaktadır. Başka bir ifadeyle devlet vergi almak, harcama yapmak ve borçlanmak gibi kamu

---

³³² Pınar, s. 27.

³³³ Öztürk, s. 242.

³³⁴ Gürler Hazman, s. 207.

³³⁵ Ulusoy, ss. 38–41 ve Türk, s. 22.

maliyesi faaliyetlerini gerçekleştirirken maliye politikası araçlarını da kullanmış olur³³⁶. Devletin yaptığı maliye politikası uygulamalarında kullandığı araçları üç ana gruba ayırarak özetlemek mümkündür. Bunlar;

- kamu harcamaları,
- vergiler ve
- borçlanmadır.

Hangi aracın, hangi durumda ve nasıl kullanılacağı saydığımız bu araçların makroekonomik etkilerine, özellikle de ekonomik büyümeyi ve dolayısıyla da istihdamı nasıl etkilediğine, ekonomik konjoktüre ve devletin ekonomi içerisindeki rolü gibi farklı kriterlere göre değişim göstermektedir³³⁷. Bahsi geçen maliye politikası araçları ve bu araçların maliye politikası çerçevesinde kullanıldıklarında ortaya çıkaracağı muhtemel ekonomik etkiler farklılık göstermektedir. Bu başlık altında maliye politikası araçları ve bu araçların etkilerine ilişkin teorik açıklamalar yapılacaktır.

2.3.1. Kamu Harcamaları

Toplam talep üzerinde yarattığı doğrudan ve dolaylı etkiler nedeniyle kamu harcamaları üzerinde öncelikle durulması gereken maliye politikası aracıdır. Kamu harcamaları, hukuki tanım gereği kamu tüzel kişilerinin tüm kamusal faaliyetleri ile ilgili harcamalarıdır. Kamu harcamalarının geniş bir bakış açısıyla tanımlanması, devlet faaliyetlerinin ekonomik tanımını yansıtmaktadır³³⁸. Bu bakış açısında, devletin sadece tüzel kişiliği dikkate alınmamakta; bununla birlikte, devletin ekonomik ve sosyal hayata ilişkin tüm dolaylı ve dolaysız müdahalelerin gerektirdiği harcamalar, kamu harcaması olarak kabul edilmektedir³³⁹.

Kamu harcamalarının miktarı ve bileşimi aynı zamanda bir maliye politikası aracı da olabilir³⁴⁰. Bir maliye politikası aracı olarak kamu harcamalarının kullanımını en genel biçimde daralma dönemlerinde talebi arttırmak için kamu harcamalarının artırılması buna karşın genişleme dönemlerinde ise talebi kıstmak için harcamaların azaltılması olarak özetlemek mümkündür³⁴¹.

³³⁶ Takım, 2011a, s. 157.

³³⁷ Zeliha Göker, "Küresel Kriz Sonrası Maliye Politikalarında Değişim ve Mali Tuzak Riski", **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Yıl:2014/1, Sayı:40, s. 107.

³³⁸ Halil Nadaroğlu, **Kamu Maliyesi Teorisi**, Gözden Geçirilmiş ve Düzeltilmiş 11. Baskı, Beta Basım Yayın Dağıtım AŞ, İstanbul, 2000, ss. 132–133.

³³⁹ Naci B. Muter, A. Kemal Çelebi, Süreyya Sakınç, **Kamu Maliyesi**, Emek Matbaası, Manisa, 2012, ss. 52–53.

³⁴⁰ Pınar, s. 35.

³⁴¹ Ulusoy, ss. 28–29.

Daralma dönemlerinde kamu harcamalarının artırılması sonucunda durgunluk içerisindeki ekonomide gelir ve istihdam artışı sağlanabilir. Buna karşın genişleme dönemlerinde ise harcamaların azaltılması yoluyla ekonominin genişleme süreci kontrol altına alınarak enflasyon yönlü bir fiyat istikrarsızlığının ortaya çıkması önlenir³⁴². Böylelikle toplam talep daraltılarak enflasyonist sürecin şiddeti azaltılabilir veya bu süreç kontrol altına alınabilir. Kamu harcamaları, idari ve bilimsel (ekonomik) olmak üzere iki sınıflandırma altında incelenmektedir. İdari sınıflandırma, kamu hizmetlerinin, hizmeti yapan kuruluşlar ve kuruluşların yaptığı giderlerin niteliği (fonksiyonları) bakımından yapılmaktadır. Bilimsel sınıflandırma ise, kamu harcamalarının bir maliye politikası aracı olarak ekonomik etkileri ve kullanım biçimlerine göre yapılmaktadır³⁴³.

Maliye politikası açısından önemli olan, kamu harcamasının hangi idari birim tarafından yapıldığı değil, kamu harcamasına esas olan hizmetlerin yaratacağı ekonomik ve sosyal etkilerdir. Maliye politikası çerçevesinde kamu harcamaları, önceden belirlenmiş ekonomik ve sosyal hedeflere ulaşılmasında bir araç olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda yapılan sınıflandırma ise bilimsel ya da ekonomik sınıflandırma olarak adlandırılmaktadır.

Kamu harcamalarının ekonomik etkileri, ekonomik sınıflandırma ile yakından ilişkilidir. Bu sınıflandırma çerçevesinde kamu harcamaları tüketim (cari), yatırım ve transfer olmak üzere üç grupta değerlendirilir. Burada şunu da belirtmek gerekir ki, cari harcamalar ve yatırım harcamaları birlikte reel harcamalar olarak ifade edilmektedir³⁴⁴. Her bir harcama türünün ekonomik etkileri ve farklı maliye politikası amaçları açısından ortaya çıkardığı sonuçlar farklıdır. Bu nedenle kamu harcamalarının bir maliye politikası aracı olarak ekonomik etkileri açıklanırken kamu harcamalarının ekonomik ayrımı göz önünde tutularak bu açıklamanın yapılması gerekmektedir.

Cari harcamalar devlet faaliyetlerinin düzenli ve olağan biçimde sürdürülmesini sağlamayı amaçlayan, tüketim ile ilgili harcamalardır. Bu nedenle, cari harcamalar ekonomide doğrudan tüketim hacmini ve efektif talep düzeyini etkiler. Bununla beraber, cari harcamalar sadece tüketim malları talebini etkilemez. Bu etkiye ek olarak cari harcamalar, tüketim malları üretimini teşvik ederek yatırım malları talebini de artırabilir³⁴⁵. Devletin kamusal mal ve hizmet üretmek için satın aldığı mal ve hizmetler, ekonominin talep yapısını değiştirerek milli gelirin ve istihdamın seviyesini doğrudan etkilemektedir. Maliye politikası aracı olarak değerlendirildiğinde

---

³⁴² Eker, Altay, Sakal, s. 43.

³⁴³ Muter, Çelebi, Sakıncı, s. 55.

³⁴⁴ Pınar, s. 36.

³⁴⁵ Muter, Çelebi, Sakıncı, s. 63.

cari harcamaların artması ekonomi üzerinde genişletici, azaltılması ise daraltıcı etki yaratmaktadır³⁴⁶.

Bu harcamaların ekonomi üzerindeki genişletici etkisi özel tüketime benzer biçimde ortaya çıkmaktadır. Ancak eğitim ve sağlık alanında yapılan harcamaların bir bölümü bu kategoride değerlendirilmekle birlikte, eğitilmiş ve sağlıklı işgücüne yapacağı katkı nedeniyle bu harcamalar yatırım carileri olarak nitelendirilir. Cari dönemde ve tüketim niteliğinde olduğu halde bu harcamalar, üretim kapasitesini arttırma potansiyeli taşıdığından yatırım kavramı ile ilişkilendirilmektedir³⁴⁷. Bu özellikleri nedeniyle söz konusu harcamalar, maliye politikasının büyüme ve kalkınma hedefleri açısından önem arz etmektedir.

Yatırım harcamaları, ekonomide genel üretim kapasitesi arttırmaya yardımcı olan sermaye teşekkülü ile ilgili harcamalardır. Üretim kapasitesinin artırılması ise hem nicel hem de nitel olarak ekonomik ve sosyal gelişmenin sağlanması ile mümkündür. Bu nedenle, yatırım harcamaları sadece fiziki yatırım harcamalarını içermemekte aynı zamanda beşeri sermaye yatırımlarını da içermektedir. Buna ek olarak üretimde emeğin teknik bilgi ve beceri düzeyinin yükseltilmesi ile verimliliğin artırılmasının mümkün olduğu göz önüne alınırsa, eğitim ve hatta sağlık harcamalarını da yatırım harcaması olarak kabul etmek mümkündür³⁴⁸.

Yatırım harcamaları özel yatırıma benzer şekilde, belirli bir dönemdeki mal ve hizmete talep oluşturan ancak cari harcamalardan farklı olarak üretim altyapısını güçlendirmeye yönelik olarak yapılan harcamalardır³⁴⁹. Yatırım harcamaları üretimi arttıran, üretkenliği olumlu yönde etkileyen, ekonomik kaynakların daha iyi kullanılmasını sağlayan, üretim faktörlerinin verimliliğini arttıran ve faydası birden fazla yıla yayılan mal ve hizmetlere yapılan harcamaları içermektedir. Özellikle ekonomik büyüme ve kalkınmanın amacının gerçekleştirilmesinde, işsizlikle mücadelede ve ekonomik büyümeye temel teşkil edecek alt yapının oluşturulmasında kamu yatırım harcamaları önemli bir etkiye sahiptir³⁵⁰. Genişletici etkileri cari harcamalara benzer olan yatırım harcamalarının³⁵¹ ekonomik yapı üzerindeki etkileri ise uzun dönemde ortaya çıkmaktadır³⁵².

Yatırım harcamalarının etkileri sadece büyüme ve kalkınma ile sınırlı değildir. Yatırım harcamaları özellikle ekonominin arz yönünde kaynaklanan sorunlardan ve üretim kapasitesinin arttırılamamasından dolayı ortaya çıkan fiyat istikrarsızlıklarının

---

³⁴⁶ Öztürk, s. 246.

³⁴⁷ Pınar, s. 36.

³⁴⁸ Muter, Çelebi, Sakıncı, s. 64.

³⁴⁹ Pınar, s. 36.

³⁵⁰ Öztürk, s. 247.

³⁵¹ Pınar, s. 36.

³⁵² Öztürk, s. 247.

ortadan kaldırılmasında da orta ve uzun vadede etkilidir. Diğer taraftan yatırım harcamaları yeni istihdam imkânları yaratarak ekonominin tam istihdam seviyesine yaklaşmasına da katkı sağlamaktadır. Bu açıdan yatırım harcamalarının ekonomik istikrarın sağlanmasında da etkili olduğunu söylemek mümkündür. Fiziki yatırım harcamaları sağlanan yeni iş olanakları ve yaratılan gelir ile beşeri sermaye yönelik yatırım harcamaları ise emeğin verimliliğini ve niteliğini artırarak emek sahiplerine daha yüksek bir gelir elde etme fırsatı yaratarak gelir dağılımı adaletinin sağlanmasına katkı sağlamaktadır.

İlk defa Pigou tarafından ortaya konulmuş bir kavram olan transfer harcamaları, devletin karşılığında üretim faktörü talebinde bulunmadığı, milli gelir üzerinde doğrudan etkisi olmayan başka bir ifade ile karşılıksız yaptığı harcamalardır³⁵³. Devlet, transfer harcamaları ile bireyler veya sosyal sınıflar bakımından mevcut gelir dağılımını etkilemekte buna karşılık doğrudan üretime bir katkıda bulunmamaktadır. Transfer harcamaları satın alma gücü toplumun bir kesiminden diğer kesimine aktarılmaktadır³⁵⁴.

Transfer harcamaları belirli bir dönemde yapıldıkları anda doğrudan ek bir mal ve hizmet talebi oluşturmazlar. Bu tür harcamalar kural olarak karşılıksız olarak yapılır ve ekonomik etkileri transferin niteliğine ve transferin yapıldığı kişi ya da kuruma göre değişebilir. Dolayısıyla maliye politikası aracı olarak ekonomik etkileri transfer harcamasının niteliğine ve transferi alan ekonomik birimin davranışına göre farklılık göstermektedir³⁵⁵. Bu nedenle transfer harcamalarının bir maliye politikası aracı olarak etkileri sosyal nitelikli transfer harcamaları ve mali nitelikli transfer harcamaları olarak ikili bir ayrıma tabi tutularak açıklanmalıdır.

Sosyal nitelikli transferler, kişilerin hayat standardını arttırmaya yönelik olarak yapılır ve kişilerin harcanabilir gelirini arttırarak dolaylı olarak mal ve hizmet talebi yaratır. Bu talep transferin yapıldığı kişilerin tüketim eğilimine bağlıdır³⁵⁶. Bu harcamalar özellikle daha adil bir gelir dağılımı hedefinin gerçekleştirilmesi için çok önem taşımaktadırlar³⁵⁷. Bunun yanında sosyal nitelikli transfer harcamalarının yarattıkları ek talep ve satın alma gücü nedeniyle başta ekonomik büyümenin sürdürülebilmesi ve kalkınmanın hızlandırılması olmak üzere diğer maliye politikası hedeflerine katkısı da söz konusudur.

---

³⁵³ Metin Meriç, "Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Transfer Harcamalarının Gelişimi", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:8, Sayı:2, 2003, s. 172.

³⁵⁴ Muter, Çelebi, Sakıncı, s. 61.

³⁵⁵ Pınar, s. 36.

³⁵⁶ Pınar, s. 36.

³⁵⁷ Öztürk, s. 247.

Mali nitelikli transferler, üretimi desteklemek amacıyla yapılır. Bu harcamalar da tıpkı sosyal nitelikli transfer harcamaları gibi devlet bütçesinden çıktığı anda talep artışı yaratmaz; ancak transferi alan ekonomik birimlerin davranışına bağlı olarak cari veya yatırım amaçlı mal ve hizmet talebi yaratır³⁵⁸. Bu nitelikteki transfer harcamaları özellikle toplam arzın arttırılmasında dolayısıyla büyüme ve kalkınma amacının gerçekleştirilmesinde etkilidirler³⁵⁹. Büyümeye yaptıkları pozitif katkı göz önüne alındığında bu harcamaların toplam üretim kapasitesini arttırmaları ve yeni istihdam alanları yaratmaları nedeniyle ekonomik istikrar ve gelir dağılımında adaletin sağlanmasına da katkı sağladıkları söylenebilir.

Transfer harcamalarının en önemli etkisi gelir dağılımı açısından ortaya çıkar. Sosyal transferlerin büyük ölçüde düşük gelirli kesimlere yapıldığı varsayılırsa, gelir dağılımını daha eşitlikçi yönde değiştirebilir. Faiz ödemelerinin yüksek gelirli kesime yapıldığı ve özellikle reel faizlerin yüksek olduğu varsayımı altında bu ödemelerin gelir dağılımı üzerinde daha da bozucu etkiler yaratması beklenir. Buna karşın yapılan faiz ödemelerinin parasal tasarruflara eklenmesi halinde ise, servet dağılımı bu kesimler lehine değişecektir³⁶⁰.

2.3.2. Vergiler

Kamu harcamalarının yanında bir diğer önemli maliye politikası aracı ise vergilerdir. Devlet, fonksiyonlarını yerine getirebilmek için yaptığı harcamaları finanse etmek üzere gelire ihtiyaç duyar. Bu gelir ihtiyacını karşılamak için başta devlet olmak üzere diğer kamu tüzel kişileri çeşitli kaynaklar kullanır³⁶¹. Günümüzde bu gelir kaynakları arasında en önemlisi vergidir. Vergi doğurduğu ekonomik etkiler bakımından önemli bir maliye politikası aracı olarak kullanılmakta; harçlar, resimler, şerefiyeler, parafiskal gelirler, para ve vergi cezaları, mülk ve teşebbüs gelirleri ve emisyon gelirleri gibi diğer kamu gelir türlerinden ayrırmakta ve kamusal hizmetlerin finansmanının esasını teşkil etmektedir. Başta ekonomik büyüme olmak üzere mikro ve makro ölçekte pek çok unsur verginin etki alanı içerisinde yer almaktadır³⁶².

Vergilerin bileşimi, konusu, oranı da tıpkı kamu harcamalarında olduğu gibi iktisat politikası çerçevesinde belirlenen makroekonomik hedeflere ulaşmak amacıyla bir maliye politikası aracı olarak kullanılabilir. Vergiye ilişkin olarak yapılan

---

³⁵⁸ Pınar, s. 36.

³⁵⁹ Öztürk, s. 247.

³⁶⁰ Pınar, s. 37.

³⁶¹ Nadaroğlu, s. 191.

³⁶² Göknur Umutlu, Neda Alizadeh, Ahmet Yakup Erkılıç, "Maliye Politikası Araçlarından Borçlanma ve Vergilerin Ekonomik Büyümeye Etkileri", **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 30, Sayı:1, 2011, s. 77.

düzenlemelerin etkisi; söz konusu düzenlemelerin harcanabilir geliri ne ölçüde etkilediği ve bu düzenlemelerin ekonominin bütününe yönelik olup olmadığına bağlıdır³⁶³.

Vergilemenin amaçları şeklinde de ifade edilen verginin fonksiyonları, genellikle mali, ekonomik ve sosyal olmak üzere üç grupta incelenmektedir. Vergilerin temel amacı kamu harcamalarının finansmanını sağlamaktır. Buna verginin mali (fiskal) amacı (fonksiyonu) da denir. Buna göre vergiler, ihtiyaç duyulan bütçe denkliğinin sağlanması, yani kamu giderlerinin finansmanı için alınır. Verginin ekonomik fonksiyonu açıklamak için sahip olduğu iki özelliğten bahsetmek yerinde olacaktır. Bunlardan ilki, verginin ekonomik istikrarı sağlama fonksiyonu, ikincisi ise, ekonomik kalkınma ve büyüme fonksiyonudur. Verginin sosyal fonksiyonu ise vergilerin ve vergi sisteminin piyasa mekanizmasının otomatik olarak oluşturduğu gelir ve servet dağılımındaki farklılıkları ortadan kaldıracak şekilde kullanılmasını ifade etmektedir³⁶⁴. Görüldüğü üzere vergilerin ve vergilemenin amaçları (fonksiyonları) ile maliye politikası amaçları arasında önemli bir yakınlık ve benzerlik bulunmaktadır. Bu yakınlık ve benzerlik kamu gelir sistemi içerisinde yer alan vergilerin bir maliye politikası aracı olarak, maliye politikası amaçlarını gerçekleştirmedeki önemini ciddi bir biçimde arttırmakta ve net olarak ortaya koymaktadır. Bir maliye politikası aracı olarak vergilerin ekonomik etkilerini vergilerin ekonomik faaliyetlerle ilişkisi üzerinden yapılan dolaylı – dolaysız vergi ayrımı üzerinden incelenmektedir.

Ekonomik faaliyetler açısından ve dolayısıyla maliye politikası açısından önem arz eden sınıflandırma dolaysız ve dolaylı vergi ayrımıdır³⁶⁵. Dolaysız vergilerin ekonomik ve sosyal etkileri dolaylı vergilere göre daha kolay hissedilmekte ve tespit edilmektedir. Bunun nedeni mükelleflerin ödeme gücünü doğrudan hedef almalarıdır. Dolaysız vergilerin en önemlileri kişiler ve kurumlardan alınan gelir vergisidir. Bunun yanında gelir üzerinden alınan vergiler kadar önemli olmasa da bir diğer dolaysız vergi türü ise servet üzerinden alınan vergilerdir. Dolaysız vergilerde yapılacak değişiklikler kişilerin çalışma, tüketim gibi kararları üzerinde doğrudan etki eder³⁶⁶. Bu özelliklerinden ötürü dolaysız vergilerin makro düzeyde büyüme, gelir dağılımı ve ekonomik istikrarın sağlanması gibi maliye politikası amaçları üzerinde önemli etkileri vardır.

³⁶³ Birol Karakurt, "Küresel Mali Krizi Önlemede Maliye Politikasının Rolü ve Türkiye'nin Krize Maliye Politikası Cevabı" **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 24, Sayı: 2, 2010, s. 189.

³⁶⁴ Muter, Çelebi, Sakıncı, ss. 131–153.

³⁶⁵ Pınar, s. 38.

³⁶⁶ TÜSİAD, **Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Türk Mali Sistemi İçerisindeki Yeri: Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Sonuçları**, Yayın No: TÜSİAD-T/2012–10/532, İstanbul, Ekim, 2012, s. 22.

Vergi adaleti ve dolayısıyla gelir dağılımı adaletini sağlama açısından dolaysız vergilerin daha adil olduğu ileri sürülmektedir. Gerçekten dolaysız vergiler, dolaylı vergilere nazaran, yükümlünün mali ödeme gücünün göz önüne alınmasına daha fazla imkân vermektedir. Çünkü hem bu vergilerin yükümlüleri genellikle önceden bellidir, hem de bu vergiler ödeme gücünü kişilerin harcamalarına oranla daha gerçekçi bir biçimde temsil edebilen gelir ve servet unsurları üzerinden alınmaktadır. Böylece artan oranlılık, en az geçim indirimi ve ayırma prensibi gibi ödeme gücünün tespitine yönelik teknikler, dolaysız vergilerde daha kolay kullanılabilir³⁶⁷. Tüm bu özellikleri ile dolaysız vergiler gelir dağılımını daha adil hale getirme hedefi üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.

Bunun yanında dolaysız vergiler, özellikle gelir üzerinden alınan vergiler, kişisel talebi etkilemek suretiyle toplam tüketim üzerinde belirli bir etki meydana getirmektedir. Bu nedenle fiyat istikrarsızlıkları ile mücadelede yani ekonomik istikrarın sağlanmasında etkin bir biçimde kullanılabilir³⁶⁸. Bir maliye politikası aracı olarak vergiler daralma dönemlerinde vergi indirimleri yoluyla kullanılabilir gelirin ve toplam talebin artırılmasında; genişleme dönemlerinde ise enflasyonla mücadelede etmek için vergilerin artışları yoluyla toplam talebin daraltılmasında kullanılmaktadır³⁶⁹. Bu çerçevede özellikle artan oranlı gelir vergisi daralma ve genişleme dönemlerinde harcanabilir gelirdeki değişimleri yakından izleyerek bir istikrarlandırıcı olarak kullanılmaktadır³⁷⁰.

Bu olumlu etkilerine karşın dolaysız vergiler diğer maliye politikası amaçları açısından olumsuz bazı sonuçlar ortaya çıkarabilir. Dolaysız vergilerin en tipik örneği olan kişisel gelir vergisi genellikle artan oranlı bir tarifeye sahiptir. Bu nedenle gelir dağılımını düzeltici etkisi vardır. Bununla birlikte artan oranlılığın bir sonucu olarak yüksek gelir grubunda yer alan bireyler daha yüksek marjinal oranlarla vergilendirilmektedir. Kişisel gelir vergisinin bu özelliği söz konusu gelir grubunda yer alan bireyler üzerinde ikame etkisi ortaya çıkararak tasarrufları daraltıcı dolayısıyla yatırımları azaltıcı bir etki yaratabilir. Kişisel gelir vergisinin mükellefler üzerinde ortaya çıkardığı bu etki, literatürde tartışmalı olmakla birlikte büyüme ve kalkınma amacına ulaşılmasında olumsuz bir etkiye sebep olmaktadır³⁷¹.

Benzer bir etki kurumlar vergisi üzerinden de ortaya çıkmaktadır. Bu durum da büyüme ve kalkınma hedefinin olumsuz etkilenmesi sonucunu doğuracaktır³⁷². Başka

³⁶⁷ Muter, Çelebi, Sakıncı, s. 231.

³⁶⁸ Muter, Çelebi, Sakıncı, s. 243.

³⁶⁹ Mehmet Durkaya ve Servet Ceylan, "Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme", **Maliye Dergisi**, Sayı:150, Ocak-Haziran 2006, s. 82.

³⁷⁰ TUSIAD, s. 23.

³⁷¹ Pınar, s. 39.

³⁷² Muter, Çelebi, Sakıncı, s. 248.

bir ifadeyle dolaysız vergiler sermaye birikimini yavaşlatarak orta ve uzun vadede yatırımları azaltmakta ve sonuçta ekonomik büyüme amacına ulaşılmasına ilişkin çabalara zarar verebilmektedir³⁷³.

Dolaylı vergilerde ise, yükümlünün gerçek ödeme gücüne erişmek kolay olmamakta, genel anlamda gelir yükseldikçe ödenen vergi oransal olarak azalmaktadır. Gelire göre düşünüldüğünde tersine artan oranlı olan vasıtalı vergiler, sonuç olarak dolaysız vergilere göre oldukça adaletsiz kabul edilebilecek vergilerdir³⁷⁴. Bu nedenle maliye politikası açısından özellikle daha adil bir gelir dağılımı sağlanması için vergi sistemi içerisinde dolaylı vergilerden ziyade dolaysız vergilere ağırlık verilmelidir.

Dolaylı vergilerin bu olumsuz etkilerinin önlenmesi amacıyla genellikle temel ihtiyaç maddeleri üzerindeki vergi oranları ya diğer mal ve hizmetlere göre daha düşük ya da %0 olarak düzenlenmektedir³⁷⁵. Benzer bir oran farklılaştırılması yerli mallar için uygulanarak ithal talebi yurt içi talebe yönlendirilebilir. Böyle bir düzenleme hem dış ticaret açığını kapatarak ekonomik istikrara hem de yaratılan ek talep ile ekonomik büyüme hedefine katkı sağlayacaktır.³⁷⁶ Lüks tanımına giren mallar için de gelir dağılımı amacına yönelik olarak benzeri uygulamalar yapılabilir. Özel tüketim vergisi ve benzeri vergiler bu amaçla kullanılan vergilerdendir. Bu tür vergiler amaçlanan sonuçları doğursa da görelî fiyatları değiştirerek kaynak dağılımını olumsuz etkileyebilir³⁷⁷.

Bu vergilerin etkileri toplam tasarruflar açısından da değerlendirilebilir. Bu çerçevede dolaylı vergilerin mal ve hizmet fiyatlarını arttırdığı kabul edilirse, söz konusu vergi artışlarının bireylerin ve kurumların tercihlerini tüketimden tasarrufa kaydırabileceği söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında, özellikle enflasyonist genişleme dönemlerinde dolaylı vergi artışlarının talebi kısararak hem ekonomik istikrara hem de tüketim tasarruf tercihinde ekonomik birimleri tasarrufa yönlendirerek tartışmalı olmakla birlikte ekonomik büyümeye katkı sağladığı ifade edilmektedir³⁷⁸. Ancak bu etkinin ortaya çıkışı vergilerin türüne ve vergi oranlarının düzeyine göre farklılık göstermektedir³⁷⁹.

---

³⁷³ TÜSİAD, s. 23.

³⁷⁴ Muter, Çelebi, Sakıncı, s. 231.

³⁷⁵ Pınar, s. 39.

³⁷⁶ TÜSİAD, s. 21.

³⁷⁷ Pınar, s. 40.

³⁷⁸ TÜSİAD, s. 20.

³⁷⁹ Ulusoy, s. 35.

2.3.3. Borçlanma

Kamu harcamaları ve vergilerin dışında üçüncü maliye politikası aracı ise borçlanmadır. Devlet borçlanmasını asla gerçek bir gelir kaynağı olarak görmeyen klasik maliyenin tersine modern maliye anlayışı borçlanmayı vergilendirmenin sınırına erişildiği ya da vergi almanın mümkün olmadığı dönemlerde, vergi gibi olağan finansman kaynaklarının eksikliğini tamamlamak üzere kullanılabilir bir gelir kaynağı olarak kabul etmektedir. Bir başka deyişle günümüzde kamusal finansman aracı olarak devlet borçlanması olağanüstü bir gelir kaynağı olarak kabul edilmemektedir³⁸⁰. Bu nedenle borçlanma, günümüzde klasiklerin iddia ettiği gibi sadece verimli olarak kabul edilen devlet yatırımlarının finansmanında değil, tüm kamu giderlerinin finansmanında olağan bir finansman aracı olarak kullanılmaktadır³⁸¹.

Devletin borçlanma davranışı, bütçenin gelir-harcama dengesine göre şekillenir. Diğer yandan borçlanma bir iktisat politikası aracı olarak hükümetler/devlet tarafından bilinçli olarak da kullanılabilir. Yani borçlanma da tıpkı harcama ve vergi kalemleri gibi bir maliye politikası aracı olarak kullanılabilir³⁸². Bu durumda borçlanmanın amacı sadece devlete gelir yaratmak olmamaktadır. Bunun yanında devlet borçlanması ekonomik istikrar, ekonomik büyüme gibi maliye politikasının önemli makroekonomik hedeflerini gerçekleştirmek için devlet tarafından kullanılan bir maliye politikası aracı olarak tanımlanabilmektedir³⁸³.

Buraya kadar yapılan açıklamalar çerçevesinde borçlanmanın iki amacı olduğunu söylemek mümkündür. Bu amaçlardan ilki, bütçe ve diğer kamu kurumu açıklarının kapatılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda yapılan borçlanma mali amaçlı borçlanma olarak adlandırılmaktadır. İkinci amaç ise ekonomik istikrarı sağlama, ekonomik büyüme ve kalkınmayı gerçekleştirme gibi makroekonomik hedeflere ulaşmaktır. Bu amaçla yapılan borçlanma ise ekonomik amaçlı borçlanma olarak isimlendirilmektedir³⁸⁴.

Devletin isteğe bağlı ve bir bedel karşılığında alacaklıya faiziyle birlikte geri ödeme koşulu ile iç ve dış kaynaklardan elde ettiği gelir olarak tanımlayabileceğimiz³⁸⁵

³⁸⁰ Şebnem Tosunoğlu, "Devlet Borçlanmasının Genel Özellikleri", **Devlet Borçları**, (Ed. Fazıl Tekin ve Şebnem Tosunoğlu), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2571, Eskişehir, 2012, s. 3.

³⁸¹ Nihat Doğanalp, "Kamu İç Borcu ve Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:33, 2015, s. 182.

³⁸² Pınar, s. 40.

³⁸³ Halit Çiçek, Süleyman Gözegir, Emre Çevik, "Bir Maliye Politikası Aracı Olarak Borçlanma ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1999–2009)", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:11, Sayı:1, 2010, s. 142.

³⁸⁴ Ulusoy, ss. 44–45.

³⁸⁵ Öztürk, s. 253.

borçlanmanın bir maliye politikası aracı olarak, maliye politikası amaçları üzerindeki etkisini belirleyen; alınan borcun özellikleri ve türüdür. Bu nedenle borçlanmanın bir maliye politikası aracı olarak etkisi incelenirken alınan borcun özelliklerinin bilinmesi önemli ve gereklidir. Borçların özelliklerinin ortaya konulması ise borçların sınıflandırılması ile mümkündür. Devlet borçları birçok farklı açıdan sınıflandırılabilir. Ancak maliye politikası açısından önemli olan alınan borcun kaynağı ve vadesinin ne olduğudur.

Vadeleri bakımından borçlar genel olarak ikili bir ayrıma tabi tutulmaktadır. Buna göre vadesi bir yıldan az olan borçlar kısa vadeli; vadesi bir yıldan uzun olan borçlar ise uzun vadeli borçlar olarak adlandırılır. Alındıkları kaynak bakımından ise borçlar, iç ve dış borçlar olarak ikiye ayrılmaktadır³⁸⁶. Devletin yurtiçi fon piyasasından borçlanmasına iç borçlanma denir. Bu işlem, Hazine tarafından çıkarılan devlet iç borçlanma senetlerinin satışı yoluyla yapılır³⁸⁷. Devletin ve/veya devlete bağlı kurumların başka bir devletten ya da ülke dışındaki kuruluşlardan finansal kaynak sağlaması dış borçlanma olarak tanımlanır. Dış borçlar; kamu borçları, kamu garantili borçlar, özel borçlar, özel garantisiz borçlar, uzun vadeli ve kısa vadeli borçlar olarak çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır³⁸⁸.

Günümüzde gerek iç, gerekse dış borçlar; hem gelişmekte olan ülkeler hem de gelişmiş ülkeler tarafından önemli bir gelir kaynağı ve önemli bir maliye politikası aracı olarak kullanılmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta fonların kullanım şekli ve sonuçlarıdır³⁸⁹. Doğru bir borç yönetimi ile elde edilen borçlanma gelirin doğru alanlara aktarılması ile maliye politikası amaçlarına katkıda bulunulması mümkündür.

Devletin uyguladığı borçlanma ya da borç yönetimi politikası ekonomik istikrarın sağlanmasına katkı sağlayabilir. Örneğin daralma döneminde bütçede oluşturulan açıkla ekonomik faaliyetler desteklenebileceği gibi, enflasyonist dönemde bütçe fazlası oluşturularak daraltıcı bir etki yaratılabilir. Enflasyonist dönemde tüketimi kısmak amacıyla hükümet kişilere borçlanabilir. Faiz oranı yeterince çekici ise kişiler bugünkü tüketimlerini geleceğe erteleyerek devlete borç vereceklerdir³⁹⁰. Buna karşın borçlanma aracılığı ile devlet daralma dönemlerinde tüketimi genişletici bir uygulama

³⁸⁶ Semih Bilge, "Devlet Borçlarının Sınıflandırılması", **Devlet Borçları**, (Ed. Fazıl Tekin ve Şebnem Tosunoğlu), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2571, Eskişehir, 2012, ss. 24–30.

³⁸⁷ Pınar, s. 41.

³⁸⁸ Osman Peker ve Mehmet Bölükbaş, "Türkiye'de Dış Borçlanmanın Belirleyicileri: Ekonometrik Bir Analiz", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 27, Sayı: 2, 2013, s. 289.

³⁸⁹ Eker, Altay, Sakal, s. 46.

³⁹⁰ Pınar, s. 40.

yapabilir. Bu çerçevede daralma döneminde vadesi gelen borçların ve hatta gelmeyen borçların faiziyle birlikte ödenmesi ile talep canlandırılabilir³⁹¹.

Büyüme ve kalkınmanın finansmanında devletin üzerine düşen görevlerin kaynağı temelde vergi geliridir. Ancak özellikle gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerde söz konusu ülkelerin yapısal kısıtlarından ötürü bu pek mümkün değildir. Ekonomik büyüme ve kalkınma hedefinin gerçekleştirilmesinde kısa dönemde öncelikli olarak çözülmesi gereken sorun finansmanın sağlanmasıdır. Gerçekten de bir ülke ekonomik büyüme için tüm girdileri üretse bile, bu girdilerin üretimi arttırıcı şekilde kullanılması için gerekli olan yatırımları finanse etme ihtiyacını duyacaktır³⁹². Başka bir ifadeyle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler büyüme ve kalkınmanın finansmanında ülke içi kaynakların ve iç borçlanmanın yeterli olmaması nedeniyle dış borçlanmaya başvurmaktadır³⁹³.

Bir ülkenin vergi kapasitesi; tamamlanması uzun sürecek, ekonomik büyüme ve kalkınma için gerekli olan büyük kamu yatırımlarını finanse etmede yetersiz ise bu durumda vergi gelirleri yerine borçlanma yolunun kullanılması gerekebilir. Devlet borçlanması ile sağlanan ve yatırımlara aktarılan fonlar, ekonomide üretim kapasitesi ve geliri arttıracaktır³⁹⁴.

Burada önemli olan nokta, borçlanma ile sağlanan fonların kaynağının ne olduğu ve ne şekilde kullanıldığıdır. Ekonomide atıl fonların olması durumunda iç borçlanma ile de bu hedefe katkı sağlamak mümkündür. Ancak burada dikkat edilmesi gereken konu ülkeye ek bir kaynak girişi yaratan; sermaye birikimini, yatırımları ve üretimi arttırma potansiyeli olan dış borçlanmayı uygun şartlarda yapabilmektedir.

Verimli bir ekonomi için dış borçlanma ek bir kaynak yaratarak ekonomik büyüme ve kalkınma üzerinde olumlu etkiler yapmaktadır. Ancak sorunlu bir ekonomide, aşırı kısıtlayıcı koşullar altında yapılan dış borçlanma uzun dönemde ekonomi üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkarabilir. Özellikle popülist politikaların uygulayan ve vergi ile gelir elde etmenin zorluğundan kaçınan hükümetler daha kolay bir finansman yolu olan borçlanmaya başvurduğu dönemlerde orta ve uzun vadede, ekonomi üzerinde olumsuz etkiler oluşur³⁹⁵.

Ekonomi üzerinde ortaya çıkabilecek bu olumsuz etkilerin yanında borçlanma kamu maliyesi açısından da olumsuz bazı sonuçlar doğurabilir. Örneğin, yüksek faizle yapılan borçlanma, kamu finansmanı zorlukları yaratabilir. Çünkü teorik olarak, devlet

---

³⁹¹ Eker, Altay, Sakal, s. 46.

³⁹² Çiçek ve diğerleri, s. 144.

³⁹³ Tarı ve Kumcu, s. 160.

³⁹⁴ Tosunoğlu, s. 11.

³⁹⁵ Pınar, s. 42.

sonsuzu kadar borçlanamaz ve dönemsel olarak yapılan borçlanma vergilerden elde edilen gelirlerle ödenecektir. Ancak vergilendirme sürecindeki zorluklar nedeniyle iç borçlanma bazen bir kısır döngüye sebebiyet verebilir. Bu durum mevcut borç ve faizlerini tekrar borçlanarak ödemesi sonucunu doğurur. Bu ise, hem ekonomik istikrardan hem de büyüme hedefinden uzaklaşılmasına ve sonraki dönemlere büyük bir borç yükü aktarılmasına neden olacaktır³⁹⁶.

Sonuç olarak kamu borçlanması, etkin bir borç yönetiminin varlığı ile birlikte doğru kaynaklardan yapılması ve ekonomi için verimli alanlarda kullanılması durumunda hem ekonomik istikrarın sağlanması hem de ekonomik büyüme ve kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesi açısından önemli bir işleve sahiptir. Son olarak şunu da belirtmek gerekir ki borçlanma bir maliye politikası aracı olarak kısa dönemde borç faiz ödemeleri nedeniyle gelir dağılımı üzerinde bozucu bir etkiye sahiptir.

2.4. MALİYE POLİTİKASI YÖNTEMLERİ

Maliye politikası amaçlarına ulaşılabilmesi; başka bir ifadeyle ekonomik istikrarın gerçekleşmesi, büyüme ve kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi ve gelir dağılımı adaletinin sağlanabilmesi için maliye politikası uygulamasında kullanılacak yöntemler üçe ayrılmaktadır. Bunlardan ilki kamu harcamaları, vergiler ve borçlanma gibi maliye politikası araçlarında ekonomik istikrarı sağlamak için yapılacak aktif müdahalelere dayanan iradi maliye politikasıdır. İkincisi ise milli gelirin düşmesi durumunda vergi gelirlerinde meydana gelen azalış ve/veya işsizlik maaşı ödemeleri gibi kamu harcamalarında meydana gelen artış gibi konjonktürel değişimlere kendiliğinden tepki veren mali sistem araçları olan otomatik stabilizatörlerdir³⁹⁷. Üçüncü yöntem diğer iki yöntemin eksikliklerini gidermek üzere oluşturulmuş ve formül esnekliği olarak adlandırılan yöntemdir. Bu yöntemleri şu şekilde sıralamak mümkündür;

- İradi Maliye Politikası
- Otomatik İstikrar Sağlayıcılar (Otomatik Stabilizatörler)
- Formül Esnekliği.

Yukarıda belirtilen maliye politikası uygulama yöntemlerinin her biri maliye politikası amaçlarını gerçekleştirmek için kullanılmaktadır. Bu yöntemlerden hangisinin seçileceği konusu; öncelikli olarak ulaşılmak istenen hedefe, bunun

³⁹⁶ Pınar, s. 42.

³⁹⁷ IMF, **World Economic Outlook 2008 Financial Stress, Downturns, and Recoveries**, World Economic and Financial Surveys, Washington, D.C., Ekim, 2008, s. 160.

yanında siyasilerin maliye politikasına bakış açısına, ülke ekonomisinin yapısına, kamunun ekonomi içerisindeki payına, kamu maliyesinin yapısı gibi birçok farklı değişkene bağlıdır. Politika yapıcılar her bir yöntemin uygulamada sahip olduğu avantaj ve dezavantajları ve yukarıda sayılan değişkenleri göz önünde tutarak hangi maliye politikası yönteminin uygulanacağını belirlemektedir. Bu başlık altında söz konusu yöntemler açıklanacak ve bu yöntemlerin maliye politikası amaçlarını gerçekleştirme konusundaki etkinlikleri incelenecektir.

2.4.1. İradi Maliye Politikası

İradi ya da diğer adıyla ihtiyari maliye politikasının temel özelliği bir ekonomide istikrarı sağlamak için alınması gerekli önlemlerin maliye politikasını yürütmekle yetkili siyasi karar birimlerinin takdirine dayanmasıdır³⁹⁸. Bu açıklamalardan hareketle iradi maliye politikası uygulamasının bir ekonomide temelde ekonomik istikrarı sağlanmak ve ekonomideki iktisadi dalgalanmaları önlemek için bir araç olarak kullanılacak kamu harcamaları ve gelirlerinde yapılması gereken iradi değişiklikleri kapsadığını söylemek mümkündür³⁹⁹. Bunun etkili olarak yapılabilmesi için devletin yetkili karar organlarınınca düzenli olarak gerekli iradi kararları alması gerekmektedir⁴⁰⁰.

Maliye politikası karar alma süreci, politik karar alma süreci ile yakından ilgilidir. Çünkü maliye politikası karar alıcısı temelde hükümetlerdir. Bunun yanında parlamenter demokratik rejimlerde seçimler neticesinde, parlamentoda temsilci olma hakkına sahip olan seçilmiş politikacı ve o politikacıların üyesi oldukları partiler de bütçe süreçleri aracılığıyla maliye politikasına ilişkin olarak alınan kararlar da önemli bir role sahiptir. Bu anlamda maliye politikasına ilişkin kararların alınmasında irade temelde hükümet ve daha genel bir bakış açısıyla parlamentoya aittir⁴⁰¹.

Bu anlamda iradi maliye politikası izleyen ve/veya izlemek isteyen siyasi karar birimleri, ekonomik konjonktüre bağlı olarak, en uygun gördüğü maliye politikası aracını seçmekte ve dilediği zaman, uygun gördüğü süre boyunca uygulamaya geçirmektedir. Dolayısıyla siyasi otorite iktisadi dalgalanmanın tespitinde, uygulanacak maliye politikası stratejisi ve kullanılacak maliye politikası araçlarının

³⁹⁸ Salih Turan, "İktisadi İstikrar ve Vergi Politikası Uygulamasına İlişkin Sorunlar", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi**, Cilt:1, Sayı: 1, Mayıs 2002, s. 69.

³⁹⁹ Abuzer Pınar, "İradi Politikalar ve Otomatik İstikrar Sağlayıcılar", **Maliye Politikası I** (Ed. Beyhan Ataç), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2560, Eskişehir, 2012, s. 81.

⁴⁰⁰ Ataç, s. 138.

⁴⁰¹ Asuman Altay, "Maliye Politikası Karar Alıcılarının (Yapıcılarının) Politika Davranışları Üzerinde Yeni Ekonominin Olası Etkileri" **Maliye Politikasının Oluşturulmasında Parlamantonun Rolü Uluslararası Sempozyumu**, 21–22 Ekim 2010, Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlük Basım Evi, Sivas, 2010, https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/sivas_sempozyumu.pdf (04.01.2015), ss. 239–247.

seçiminde serbestçe karar verebilmektedir⁴⁰². Başka bir ifade ile iradi maliye politikaları, yetkili siyasi otorite tarafından bir ekonomik sorun ortaya çıktığında tasarlanmakta, karara bağlanmakta ve uygulanmaktadır⁴⁰³.

Görüldüğü gibi, maliye politikası, özellikle de iradi maliye politikası uygulaması yapısı gereği siyasi duyarlılığı oldukça yüksek bir politikadır. Çünkü maliye politikasına ilişkin kararların alınması, politikanın oluşturulması ve uygulanması tamamen iş başındaki hükümetin (siyasi otoritenin) kontrolü altındadır. Bu süreç yani sorunun teşhisi ile soruna karşı çözüm üretilmesi, üretilen çözüme ilişkin harekete geçme kararı alınması, alınan karar ile uygulama yapılması ve bu uygulamadan sonuç alınması uzunca bir prosedüre ve zamana ihtiyaç duymaktadır⁴⁰⁴. Bu yönüyle, iradi maliye politikaları kaçınılmaz olarak bazı gecikmelerin yaşanmasına sebep olmaktadır⁴⁰⁵.

İradi maliye politikası uygulamasında zamanlama ve araçların seçimi çok önemlidir⁴⁰⁶. Çünkü iradi maliye politikası uygun zamanda, uygun büyüklükte ve uygun araçlarla uygulamaya konulmaz ise istenilen sonuçlara ulaşılması için gereken süre uzayabilir, sonuçlara ulaşmak güçleşebilir ya da mevcut ekonomik soruna çare üretilmeyebilir ve hatta mevcut sorun daha da büyütülebilir⁴⁰⁷. Daha önce açıklandığı üzere iradi maliye politikaları, bir ekonomik sorun ortaya çıktığında tasarlanıp karara bağlanır ve uygulanır. Bu yönüyle, iradi politikaların başarısını etkileyen iki temel faktör vardır. Bunlar gecikmeler sorunu ve araçların seçimine ilişkin güçlüklerdir.

Gecikmeler, istikrarsızlık dönemlerinde ekonomiyi etkileyecek güce sahip politika değişikliklerinin etkilerini sınırlayan unsurlardır⁴⁰⁸. Maliye politikasında gecikmeler sorunu ise ekonomik sorunların zamanında tahmin ve teşhis edilmesi ile uygulamaya başlanan politikanın zamanında sonuç verebilmesine ilişkindir⁴⁰⁹. Gecikmeler maliye politikasının uygulamada ekonomik istikrarın sağlanması konusunda etkinliğini sınırlayan ve azaltan önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır⁴¹⁰. Gecikmeler sorunu uygulamada üç farklı aşamada ortaya çıkabilir. Bu çerçevede iradi maliye politikasının etkinliğini sınırlayan gecikmeleri şu şekilde sıralayabiliriz⁴¹¹;

---

⁴⁰² Öztürk, s. 259.

⁴⁰³ Pınar, 2012, s. 81.

⁴⁰⁴ Hüseyin Şen ve Ayşe Kaya, "Ekonomik Krizlerin Değişmeyen İmdatçısı: Maliye Politikası", **Sosyoekonomi Dergisi**, Yıl:11, Sayı:23, Ocak - Mart 2015, s. 79.

⁴⁰⁵ İhsan Günaydın ve Levent Yahya Eser, "Bağımsız Maliye Politikası Kurulu Uygulanabilir mi?", **Maliye Dergisi**, Sayı:163, Temmuz-Aralık 2012, s. 47.

⁴⁰⁶ Elmendorf ve Furman, s. 10.

⁴⁰⁷ Şen ve Kaya, 2015, s. 81.

⁴⁰⁸ Ulusoy, s. 157.

⁴⁰⁹ Pınar, 2012, s. 82.

⁴¹⁰ Hale Balseven, "İngiltere'de Maliye Politikaları: Kriz Ortamında Dolaşan Keynesyen Ruh", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Yıl:2009, Cilt:14, Sayı:3, s. 177.

⁴¹¹ Ulusoy, ss. 157-162.

- Teşhis ve Tahmin Gecikmesi
- Uygulama Gecikmesi
- Etki Gecikmesi

Yukarıda sayılan gecikmeler maliye politikasının başarısını ve uygulama etkinliğini azaltmaktadır⁴¹². Bu gecikmelerden iradi maliye politikasının en düşük düzeyde etkilenmesini sağlayarak, etkisini arttırmak ise iradi maliye politikasının hem oluşturulma sürecinde hem de uygulama aşamasında proaktif bir yaklaşımının izlenmesi ile mümkündür⁴¹³.

İradi maliye politikalarının başarılı olması açısından diğer önemli bir husus; uygulamaya konulacak araçların türü, dozu, süresi ve zamanlaması konusunda verilecek karar ve bununla ilgili ortaya çıkabilecek güçlüklerdir⁴¹⁴. Konjonktürel teşhis ve tahminler konusunda uzlaşma sağlansa bile araçların seçimi konusunda ciddi tartışmalar yaşanabilecektir⁴¹⁵. Çünkü ekonomik istikrarsızlıkların politika değişimlerini gerektirdiği önemli kırılma/dönüm noktalarında ekonomik veriler büyük ölçüde güvenilmezdir ve kesinlikten uzaktır⁴¹⁶.

Bununla birlikte iradi maliye politikalarının uygulamadaki başarıları araçların seçimiyle yakından ilgilidir⁴¹⁷. Diğer taraftan seçilen aracın uygun önlemleri almada etkili olacağı kabul edilse bile uygulama sonucunda yetersiz kalabilecek hatta beklenenin tam tersi bir etki de doğurabilecektir⁴¹⁸. Örneğin anti enflasyonist politika aracı olarak vergilerin seçildiğini ve burada temel amacın toplam talebin kısılması olduğunu kabul edelim. Bu durumda vergilerin fiyatlar yoluyla yansıtılması fiyat artış sürecinin daha da hızlanmasına ve bu da ücret artışlarının izlemesine neden olabilecektir⁴¹⁹.

2.4.2. Otomatik Stabilizatörler

İradi maliye politikası uygulamalarının ortaya çıkardığı örneğin gecikmeler gibi bazı olumsuzluklar bu maliye politikası uygulama yöntemini tartışmalı hale getirmiş ve yeni uygulama yöntemlerinin gündeme gelmesine neden olmuştur⁴²⁰. Ekonomik

---

⁴¹² Günaydın ve Eser, s. 44.

⁴¹³ Şen ve Kaya, 2015, s. 81.

⁴¹⁴ Şen ve Kaya, 2015, s. 81.

⁴¹⁵ Ulusoy, s. 162.

⁴¹⁶ Charles Wyplosz, "Fiscal Policy: Institutions Versus Rules", **Centre for Economic Policy Research Discussion Paper Series**, No:3238, 2002, s. 12.

⁴¹⁷ Eker, Altay, Sakal, s. 146.

⁴¹⁸ Ulusoy, s. 162.

⁴¹⁹ Turan, s. 72.

⁴²⁰ Günaydın ve Eser, s. 52.

istikrarı sağlamak için uygulanan politikaların her zaman iradi olarak alınan yasal ve idari kararlara dayanması gerekmediğinden hareketle ve iradi maliye politikalarının özellikle de tahminlerdeki yanılma, gecikmeler sorunu ve araçların seçiminden kaynaklanan güçlüklerinden dolayı, iradi maliye politikaları yerine otomatik istikrar sağlayıcı mekanizmalar önerilmiştir⁴²¹.

Otomatik istikrar sağlayıcılar yani otomatik stabilizatörler, hiçbir iradi karara gerek kalmadan (kendiliğinden) durgunluk dönemlerinde bütçe açığı veya genişleme dönemlerinde bütçe fazlası yaratarak ekonomide istikrar sağlayan mekanizmalardır⁴²². Bu tanımdan anlaşılacağı üzere otomatik istikrarlandırıcılar (stabilizatörler), maliye politikasını daralma dönemlerinde otomatik olarak genişleten ve genişleme dönemlerinde ise otomatik olarak daraltan kamu gelir ve harcama programlarıdır⁴²³. Başka bir ifade ile otomatik stabilizatörleri kendiliğinden denge sağlayıcı mekanizmalar olarak da ifade etmek mümkündür⁴²⁴. Otomatik stabilizatörlerin yaygın olarak ekonominin bünyesine yerleştirildiği ekonomilerde; iktisadi dalgalanmalarla mücadele için yasama organının tasarrufuna, teşhis ve tahmin yöntemine, yani iradi kararlara ihtiyaç duyulmamaktadır⁴²⁵.

Örneğin, daralma döneminde işsizlik artmakta ve gelir azalmaktadır. Bu durumda tüketim harcamalarında da azalma meydana geldiğinden durgunluğun daha da derinleşme riski ortaya çıkmaktadır. Böyle bir dönemde işsiz kalanlara verilen işsizlik sigortası ödemeleri ve düşen vergi oranları bireylere harcanabilir gelir sağlayarak bu talep daralmasını bir ölçüde telafi edebilir ve ekonominin yeniden istikrara kavuşmasını sağlayabilir⁴²⁶.

Tam tersi durumda genişleme dönemlerinde ise artan milli gelir hükümet iradesinden bağımsız olarak bir yandan vergi gelirlerini arttırarak bütçe gelirlerini olumlu yönde etkilerken diğer yandan kamu harcamaları içerisinde işsizlik sigortası ödemelerinin seviyesinin ne kadar yüksek olduğuna bağlı olarak kamu harcamalarını azaltıcı bir etki yapmaktadır. Bu anlamda sistemde var olan otomatik stabilizatörler, ekonomide ortaya çıkan konjonktürel dalgalanmaların etkilerini herhangi bir iradi karara gerek olmaksızın, kendiliğinden, devreye girerek azaltmakta ve ekonomide istikrar sağlayıcı bir rol oynamaktadır⁴²⁷.

---

⁴²¹ Pınar, 2012, s. 84.

⁴²² Turan, s. 61.

⁴²³ Mankiw, s. 481.

⁴²⁴ Mahfi Eğilmez, **Kamu Maliyesi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, Şubat 2016, s. 145.

⁴²⁵ Ulusoy, s. 168.

⁴²⁶ Elmendorf ve Furman, s. 1.

⁴²⁷ Cem Çebi ve Ümit Özlale, **Türkiye'de Yapısal Bütçe Dengesi ve Mali Duruş**, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Çalışma Tebliği No:11/11, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara, Temmuz, 2011, s. 1.

Dolayısıyla esnek bir harcama ve vergi sistemi olması durumunda iktisadi dalgalanmaların olumsuz etkileri bütçede meydana gelen otomatik değişmelerle azalır⁴²⁸. Bu çerçevede otomatik stabilizatörler, iradi maliye politikasının özünde var olan karar ve uygulama gecikmelerine imkân vermeden hızlı ve etkin bir şekilde maliye politikasının ekonomide istikrar sağlayıcı bir rol oynamasına da olanak sağlamaktadır⁴²⁹.

Maliye politikasının iki temel aracı olan kamu harcamaları ve vergilerin ekonomik istikrar sağlayıcı işlevi, bu araçların milli gelirdeki değişmelere karşılık ne kadar değiştiğine başka bir deyişle bu araçların milli gelire olan esnekliklerine bağlıdır. Bu doğrultuda kamu harcamalarının talep artırıcı özelliği olduğuna göre, durgunluk döneminde bu harcamaların artması, enflasyon döneminde ise bu harcamaların azalması gerekir. Tersine, vergiler özel sektör harcamalarını azalttığına göre, durgunluk döneminde vergilerin azalması, enflasyon dönemlerinde ise vergilerin artması gerekir⁴³⁰. Ancak bu maliye politikası araçlarında söz konusu anti konjonktürel değişimin herhangi bir iradi karar ya da uygulama olmadan kendiliğinden ortaya çıkması durumunda otomatik stabilizatörlerden söz etmek mümkündür.

Otomatik stabilizatörlerin yukarıda açıklandığı şekilde işleyebilmeleri ve kendilerinden beklenen etki ya da etkileri ortaya çıkarabilmeleri ise ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılık göstermektedir⁴³¹. Buna göre otomatik stabilizatörlerin etkinliğinin gelişmiş ülkelerde gelişmekte olan ülkelere göre daha yüksek olduğu ifade edilmektedir⁴³². Bu nedenle iradi maliye politikası uygulamaları özellikle vergi kaçakçılığının ve kayıt dışı ekonominin yaygın olduğu az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ekonomik istikrarın sağlanmasında otomatik stabilizatörlerin gücünün zayıf olması ve/veya yetersiz olması nedeniyle daha aktif olarak kullanılmaktadır⁴³³.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki; kamu harcamalarının gelir düzeyine duyarlılığı yani esnekliği az olduğundan, otomatik istikrar sağlayıcı özelliği vergilerden daha düşüktür⁴³⁴. Çünkü kamu harcamaları harcamacı kuruluşlara ayrılan ödeneklerle ve bu ödeneklerin siyasal süreçte onaylanması ile gerçekleşir. Her yılın sonunda, takip eden yılın ödeneklerinin belirlenmesi ile ortaya çıkan harcama

---

⁴²⁸ Pınar, 2012, s. 84.

⁴²⁹ Çebi ve Özlale, s. 1.

⁴³⁰ Pınar, 2012, s. 85.

⁴³¹ Şen ve Kaya, 2015, s. 80.

⁴³² Burcu Özcan, "Finansal Açıklığın Makroekonomik Değişkenlerin Oynaklığı Üzerine Etkisi: Bir Yazın Taraması", *Journal of Yaşar University*, Cilt:6, Sayı:22, Nisan 2011, s. 3724.

⁴³³ Ionut Dumitru ve Razvan Stanca, "Fiscal Discipline and Economic Growth – The Case of Romania", *Munich Personal RePEc Archive*, MPRA Paper No. 27300, Ekim, 2010, https://mpra.ub.uni-muenchen.de/27300/1/MPRA_paper_27300.pdf, (30.06.2015), s. 2.

⁴³⁴ Ataç, s. 147.

kararları bu anlamda fazla esnek değildir⁴³⁵. Bu nedenle kamu harcamalarının çok büyük bir kısmı otomatik stabilizatör özelliğine sahip değildir⁴³⁶. Daralma ve genişleme dönemleri ile bağlantılı olarak artan ve azalan harcama kalemleri çok sınırlı olmakla beraber⁴³⁷ bu kapsamda değerlendirilebilecek kamu harcamalarını işsizlik sigortası ödemeleri ve tarım destekleme politikaları harcamaları olarak belirtmek mümkündür.

Kamu harcamalarının finansman kaynağı da otomatik stabilizatör olarak etkisini belirleyen bir diğer önemli unsurdur. Buna göre kamu harcamalarının otomatik stabilizatör etkisi söz konusu harcamaların yüksek marjinal oranlı vergilerle finanse edildiği ülkelerde çok daha yüksektir⁴³⁸. Kamu harcamalarının otomatik istikrarlandırıcı işlevi harcanabilir gelir (Y_d) yoluyla gerçekleşir. Harcanabilir gelir (Y_d) vergi ve transfer sonrası gelir olarak şu şekilde ifade edilebilir;

$$Y_d = Y + TR - T$$

Görüldüğü gibi harcanabilir gelire (Y_d) elde edilen gelirden transfer harcamaların (TR) eklenmesi ve vergilerin (T) düşülmesi yoluyla ulaşılmaktadır. Diğer bir ifade ile vergi ile harcanabilir gelir azalırken, işsizlik sigortası gibi yollarla yapılan transferler harcanabilir geliri arttırmaktadır. Tüketim, harcanabilir gelirin bir fonksiyonu olduğuna göre, gelir düşüşü tüketimde azalmaya ve ekonomik daralmaya yol açacaktır. Gelir artışı ise mevcut transfer düzeyinin devam etmesi halinde, beklendiğinden daha fazla bir genişleme yaratacak ve enflasyonist bir süreç başlatabilecektir. Gelirdeki düşüş transferler ile dengelenirse yani transfer harcamaları arttırılırsa, daralma beklendiğinden az olacaktır. Diğer yandan, genişleme döneminde gelir artışı transferlerdeki kısıntı ile dengelenirse yani transfer harcamaları azaltılırsa, enflasyonist süreç beklendiğinden daha hafif atlatılabilecektir⁴³⁹.

Otomatik istikrar sağlayıcı olarak vergilerin temel etkisi vergi sistemine kazandırılan esneklik sayesinde vergi mevzuatında yapılacak herhangi bir değişikliğe gerek olmadan vergi gelirlerinin millî gelirdeki değişimlere paralel olarak azalması veya artması sonucunda oluşan bütçe fazlaları (genişleme dönemi) ve bütçe açıkları (durgunluk dönemi) ile ekonomik istikrarın sağlanmasıdır⁴⁴⁰. Vergilerin otomatik istikrar sağlayıcı fonksiyonu gayri safi milli hâsıladaki değişiklikler karşısında vergi hâsılatında meydana gelen değişikliklere göre ortaya çıkmaktadır⁴⁴¹. Başka bir

⁴³⁵ Pınar, 2012, s. 85.

⁴³⁶ Eker, Altay, Sakal, s. 148.

⁴³⁷ Pınar, 2012, s. 85.

⁴³⁸ Richard Hemming, "The Macroeconomic Framework for Managing Public Finances", **The International Handbook of Public Financial Management** (Ed. Richard Allen, Richard Hemming, Barry H. Potter), Palgrave Macmillan, 2013, <https://books.google.com.tr> (02.05.2015), s. 30.

⁴³⁹ Pınar, s. 59.

⁴⁴⁰ Turan, s. 61.

⁴⁴¹ Pınar, 2012, s. 86.

ifadeyle vergilerin otomatik istikrar sağlama özelliğinin belirleyicisi gelire olan esneklikleridir⁴⁴².

Vergilerin otomatik istikrarlandırıcı özelliğine sahip olması için hem vergi türlerinin hem de vergi sisteminin esnekliği belirleyici olmaktadır⁴⁴³. Çünkü gelire bağlı olarak ortaya çıkan vergi hâsılatı, esnek bir vergi yapısında gelir artarken, gelirden daha hızlı artarak aşırı genişlemenin etkisini bastıran bir işlev görür. Gelir azalırken de gelirden daha hızlı azalarak aşırı daralmayı önler⁴⁴⁴. Başka bir ifadeyle vergilerin otomatik stabilizatör olarak gücünü belirleyen gelir esnekliğidir⁴⁴⁵. Vergilerin gelir esnekliği şu şekilde hesaplanır:

$$\varepsilon = \frac{\Delta T/T}{\Delta Y/Y}$$

Formülde ε , esneklik; T , vergi hâsılatı; Y , gelirdir. Bir vergi sisteminin esnek olduğunu söyleyebilmek için $\varepsilon > 1$ olması gerekir. Örneğin $\varepsilon = 1,5$ olsun. Buna göre gelirden meydana gelen %1'lik bir artış, vergi gelirlerini %1,5 oranında arttırarak genişlemenin bir kısmını dengelemiş olacaktır. Daralma döneminde ise tersi bir durum ortaya çıkacak ve gelirdeki %1'lik bir azalmaya karşılık vergi gelirleri %1,5 azalacak ve daralmanın bir kısmı dengelenmiş olacaktır. Görüldüğü gibi esnek bir vergi yapısında vergi hâsılatı gelirden daha hızlı artarak aşırı genişlemenin etkisini bastıran bir fonksiyon görür. Gelir azalırken de gelirden daha çok azalarak aşırı daralmayı önler. Harcamalar veri iken ilk durumda bütçe fazlası, ikinci durumda ise bütçe açığı ortaya çıkar. Zaten bu durum otomatik olarak gerçekleşmediği takdirde, vergilerin otomatik istikrarlandırıcı etkilerinden söz etmek mümkün değildir. Sonuçta vergi tarafında otomatik istikrarlandırıcılık fonksiyonu kamu harcamalarına göre daha belirgin bir şekilde işlemektedir⁴⁴⁶.

Söz konusu esneklik değeri her bir vergi türü için ayrı ayrı hesaplanabileceği gibi tüm vergi sistemi içinde hesaplanabilir. Diğer taraftan esnekliği yüksek olan bir verginin otomatik olarak konjonktürel istikrar sağlayıcı etkisinin kuvveti esnekliğinin yanında bu verginin toplam vergi gelirleri içerisindeki payına da bağlıdır⁴⁴⁷. Esnekliği yüksek fakat toplam vergi gelirleri içerisindeki payı düşük olan bir verginin otomatik istikrarlandırıcı gücü esnekliği düşük fakat toplam vergi gelirleri içerisindeki payı yüksek bir vergiden daha azdır⁴⁴⁸. Sonuçta bir bütün olarak bir vergi sisteminin esnekliği o vergi sisteminin bileşimine yani sistemi oluşturan vergilerin yapısına ve

---

⁴⁴² Ataç, s. 146.

⁴⁴³ Mankiw, s. 481.

⁴⁴⁴ Pınar, 2012, s. 86.

⁴⁴⁵ Ulusoy, s. 170.

⁴⁴⁶ Pınar, s. 62.

⁴⁴⁷ Ulusoy, s. 170.

⁴⁴⁸ Turan, s. 62.

teknik özelliklerine bağlıdır. Çünkü bir vergi sistemi çeşitli özelliklerde farklı vergi türlerinden oluşmaktadır ve bu vergilerin esneklikleri birbirinden farklıdır⁴⁴⁹.

Örneğin oransal tarifeli vergilerin esnekliği vergi matrahının gayri safi milli hâsıladaki değişikliklere karşı duyarlılığına bağlıdır. Tek oranlı vergilerde ise vergi hâsılatının otomatik esnekliği gelirdeki değişikliklere karşı vergi matrahının tepkisine bağlıdır. Diğer taraftan vergilerin otomatik istikrar sağlayıcılığı artan oranlı tarifelerde çok daha belirgin hale gelmektedir. Artan oranlı vergilerde, vergi matrahının esnekliği yanında vergi matrahındaki değişikliklere karşı ortalama vergi oranında meydana gelecek değişiklikler de (vergi oranı esnekliği) bu durumu etkilemektedir. Çünkü bu durumda geliri artan kişiler daha yüksek oranda vergilendirileceklerinden, yalnızca ödedikleri vergi mutlak olarak artmakla kalmayacak, verginin gelir düzeyine oranı da büyüyecektir⁴⁵⁰.

2.4.3. Formül Esnekliği

İradi maliye politikalarında ortaya çıkan gecikmeler sorunu ve otomatik istikrar sağlayıcı yöntemlerde kimi zaman görülen yetersizlikler ve ortaya çıkardıkları istenmeyen sonuçlar söz konusu yöntemlerin etkinliğini azaltmaktadır. Formül esnekliği yöntemi bu yöntemlerin sakıncalarını gidererek, bir bakıma iradi maliye politikaları ile otomatik istikrar sağlayıcılar arasında bir köprü işlevi görmek, uyum sağlamak üzere geliştirilmiş bir yöntemdir⁴⁵¹. Formül esnekliği yöntemini gelir, istihdam veya fiyatlar genel düzeyi değişiklikleri karşısında vergi oranları ve kamu harcamalarında birtakım değişikliklerin kendiliğinden yürürlüğe girebilmesi için bazı hükümlerin önceden sisteme konulması şeklinde açıklamak mümkündür⁴⁵².

Formül esnekliği yöntemi bu yaklaşımla, iradi politikalar ile otomatik stabilizatörlerin ortak belirsizlik ve dezavantajlarını ortadan kaldırarak her iki yöntemi optimal bir maliye politikası temelinde bütünleştirmeyi hedef almaktadır⁴⁵³. Bu çerçevede formül esnekliği ile ekonomide yaşanan gelişmeler belirli makroekonomik göstergelerden yararlanılarak yakından izlenmekte ve çeşitli formüller geliştirilerek ekonomik istikrarsızlıklar giderilmeye çalışılmaktadır. Formül esnekliği yönteminin dar ve geniş anlamda olmak üzere iki türü söz konusu olabilmektedir⁴⁵⁴.

⁴⁴⁹ Turan, s. 63.

⁴⁵⁰ Ataç s. 146.

⁴⁵¹ Pınar, 2012, s. 88.

⁴⁵² Ataç, s. 150.

⁴⁵³ Niyazi Özker, "Mali Politikaların Güncel Duyarlılığı ve Dönemsel Formül Esnekliği Yaklaşımında Etkinlik", **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Sayı:11, Bandırma, 2009, s. 5.

⁴⁵⁴ Öztürk, s. 262.

Dar anlamda formül esnekliği yönteminde, ekonomiye ilişkin makroekonomik göstergeler ile mali araçlar arasında doğrudan doğruya fonksiyonel bir ilişki kurmaktadır. Maliye politikası bağlamında siyasal iktidarların, yakından gözlemlenen belirli makroekonomik göstergelerin sinyal değerini aşması durumunda nasıl bir politika izlemeleri gerektiği yasalarla formüle edilmektedir⁴⁵⁵. Geniş anlamda formül esnekliği yönteminde ise siyasi karar organları ve/veya siyasi iktidarın ekonomiye müdahalesini gerekli kılan koşullar nicel olarak açıkça ortaya koyulmaktadır. Ekonomiye ilişkin makroekonomik göstergelerin belirli bir sinyal değerinden itibaren hangi önlemlerin alınması gerektiği yasalarla açıkça belirtilmektedir⁴⁵⁶.

Örneğin, yasama organı yürütme organına, eğer işsizlik oranı belli bir dönem için söz gelimi %5 oranını aşarsa gelir vergisi oranlarında %10'luk bir indirim yapma yetkisi verebilir. Veya bir ekonomide yıllık fiyat artışı belli bir dönem içinde söz gelimi %5 oranını aşarsa vergi oranlarında %10'luk bir artış yapma yetkisi verebilir. Buna göre formül esnekliği yönteminde bir ekonomide ekonomik yapı ile ilgili göstergeler belli bir değeri aşınca türü ve büyüklüğü önceden saptanmış olan birtakım önlemler devreye girmekte ve böylece örneğin, vergi oranlarındaki değişiklikler iradi bir maliye politikası uygulaması olmaktan çıkartılarak, kısmen otomatikleştirilmiş olmaktadır⁴⁵⁷.

Yukarıda yer alan örnekten de anlaşılacağı gibi formül esnekliği yönteminin etkinliği esas olarak istatistiki göstergelerin seçimine ve istikrarı bozduğu ya da bozacağı kabul edilen unsurların yapısına bağlıdır⁴⁵⁸. Formül esnekliği yaklaşımının bir ekonomide istikrar bozucu etkilere karşı hemen tepki gösterilmesini mümkün kılması en önemli avantajını oluşturmaktadır. Bu yaklaşım ile iradi maliye politikası uygulamalarında karşılaşılan yanlış karar alma ve gecikmeler sorunlarını ortadan kaldırmak amaçlanmaktadır⁴⁵⁹. Ancak gerçek yaşamda konjonktürel dalgalanmalara ve ekonomik istikrarsızlıklara sebep olan kaynaklar çok çeşitlidir. Bu nedenle tüm iktisadi dalgalanmaların ve/veya ekonomik istikrarsızlıkların türlerine uygun ve genel geçerliliği olan formüller bulmak ve bunların yardımı ile otomatik olarak ekonomik istikrarı sağlamak her zaman mümkün olmamaktadır⁴⁶⁰.

---

⁴⁵⁵ Turan, ss. 75–76.

⁴⁵⁶ Öztürk, s. 262.

⁴⁵⁷ Ulusoy, s. 176.

⁴⁵⁸ Eker, Altay, Sakal, s. 154.

⁴⁵⁹ Öztürk, s. 262.

⁴⁶⁰ Ulusoy, s. 176.

2.5. EKONOMİK İSTİKRARIN SAĞLANMASINA YÖNELİK MALİYE POLİTİKASI STRATEJİLERİ

Devletler (hükümetler) ekonomiyi etkilemek ve yönlendirmek için kamu harcamaları ve vergilerde yaptıkları değişiklikler aracılığı ile maliye politikasını ana iktisat politikası araçlarından biri olarak kullanmaktadır. Bu çerçevede devletler (hükümetler) toplam talep, fiyat istikrarı gibi makroekonomik değişkenleri ve dolayısıyla ekonomik faaliyetlerin tümünü maliye politikası aracılığı ile kontrol edebilmektedir. Keynesyen bakış açısıyla maliye politikasının ekonomik istikrar açısından da benzer bir etki yaratabileceğini söylemek mümkündür. Buna göre devletler (hükümetler) konjonktürel dalgalanmaların ekonomi üzerindeki etkilerinin azaltılmasında, toplam talebin kontrol edilmesinde ve işsizliğin kontrol altında tutulmasında; dolayısıyla ekonomik istikrarın sağlanmasında maliye politikasını özellikle de iradi maliye politikası uygulamalarını kullanmaktadır⁴⁶¹.

Maliye politikasının ekonomik istikrarın sağlanması konusundaki tartışmalı etkinliğinin sonraki bölümde daha sağlıklı değerlendirilebilmesi için öncelikle ekonomik istikrarı sağlamaya yönelik maliye politikası yöntemlerine ilişkin teorik açıklamaların yapılması gerekmektedir. Bu doğrultuda ekonomik istikrarın tanımından hareketle üzerinde durulması gereken ve ekonomik istikrarın iki temel bileşeni olan fiyat istikrarı ve ekonominin tam istihdama ulaştırılması için kullanılacak maliye politikaları bu başlık altında teorik olarak açıklanacaktır.

2.5.1. Fiyat İstikrarının Sağlanmasına Yönelik Maliye Politikası

Ekonomik istikrarın en önemli iki bileşeninden biri fiyat istikrarıdır. Ekonomik istikrarı sağlama hedefi ile hazırlanan istikrar politikalarının da kısa dönemde temel hedefi daha önce ifade edildiği gibi ekonomideki fiyat istikrarsızlığının ortadan kaldırılmasıdır. Çünkü ekonomide istikrarın sağlanabilmesi için öncelikle o ekonomide fiyat istikrarının sağlanması gerekmektedir. Bunun yanında fiyat istikrarının sağlanması aynı zamanda ekonominin tam istihdama ulaşabilmesi, sürdürülebilir bir büyümenin sağlanması ve gelir dağılımının daha adil hale getirilmesi gibi diğer iktisat politikası ve maliye politikası hedefleri için de önem arz etmektedir.

Ekonomiyi istikrardan uzaklaştıran en yaygın ve önemli fiyat istikrarsızlığı enflasyondur. Bunun yanında diğer iki önemli fiyat istikrarsızlığı ise deflasyon ve stagfasyondur. Bu başlık altında söz konusu fiyat istikrarsızlıklarını gidermeye yönelik

---

⁴⁶¹ Dumitru ve Stanca, s. 2.

maliye politikası uygulamaları tarihsel süreçler ve maliye politikasının ekonomik istikrar aracı olarak etkinliği göz önüne alınarak incelenecektir.

2.5.1.1. Durgunlukla (Deflasyonla) Mücadelede Maliye Politikası

Bir ekonomide, durgunluk/depresyon yönündeki bir istikrarsızlık diğer istikrarsızlık türlerinde olduğu gibi temelde çeşitli nedenlerle dayalı olarak genel ekonomik dengenin bozulması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Ekonomide durgunluk/depresyonun mevcut olduğu böyle bir durumda ekonomide; bir arz fazlası veya talep yetersizliği söz konusu olmaktadır.⁴⁶²

Durgunluk ya da depresyon ile ifade edilen bu daralma yönlü istikrarsızlık aşamalı bir süreç izlemektedir. Her iki kavramda ekonomide var olan daralma yönlü bir iktisadi dalgalanmayı ifade etmekle birlikte dalgalanmanın şiddeti açısından farklılık arz eder. Bir ekonomide ortaya çıkan talep yetersizliği veya arz fazlalığında kaynaklanan toplam talep-toplam arz dengesizliği önce durgunluğa daha da derinleştiğinde ise depresyona (çöküntü, bunalım) dönüşmektedir. Durgunluk/depresyon dönemlerinde ekonomide talep yetersizliği vardır ve ekonomide eksik istihdam söz konusudur; başka bir deyişle işsizlik oranı artmaktadır ve ekonomi uzun dönem büyüme trendinin altında bir seyir izlemektedir. Kısacası ekonomide ciddi bir istikrarsızlık bulunmaktadır⁴⁶³.

Durgunluk/depresyon sonucunda ortaya çıkan fiyat istikrarsızlığı ise deflasyon olarak adlandırılmaktadır. Hangi sebeple ortaya çıkarsa çıksın deflasyon türlerini ikiye ayırmak mümkündür. Bunlar talep itişli ve maliyet çekişli deflasyondur. İlki harcamalarda azalışa bağlı olarak ortaya çıkarken; ikincisi ise azalan faktör maliyet ve teknolojik gelişmeler ile fiyatların aşağı çekilmesinden kaynaklanmaktadır⁴⁶⁴.

Durgunluk döneminde ekonomideki arz talep dengesi arz lehine bozulmuştur ve ekonomik istikrarsızlık bu dengesizlikten kaynaklanmaktadır. Bu durumda yapılması gereken toplam arzın daraltılması ya da toplam talepteki yetersizliğin ortadan kaldırılmasıdır. Durgunluk ve deflasyonla mücadelede ilk seçenek ekonominin üretim kapasitesini olumsuz etkileyeceği için devre dışı bırakılır ve ikinci seçenek tercih edilir⁴⁶⁵. Bu doğrultuda kamu harcamalarının ve vergilerin sahip olduğu çarpan etkileri göz önüne alınarak⁴⁶⁶ doğru ve tutarlı bir talep yönetimi ile ekonomik istikrarı yeniden sağlamak, tüketim ve dolayısıyla toplam talep düzeyini ekonomiyi

⁴⁶² Türk, s. 137.

⁴⁶³ Ulusoy, s. 216.

⁴⁶⁴ Ulusoy, ss. 217–218.

⁴⁶⁵ Ataş, s. 194.

⁴⁶⁶ Mankiw, s. 518.

yeniden tam istihdam seviyesinde dengeye getirecek şekilde arttırmak mümkün olacaktır⁴⁶⁷.

Bu amaçla yapılan ve temel amacı talep yetersizliğini ortadan kaldırmak olan maliye politikası uygulamaları ise telafi edici maliye politikası olarak adlandırılmakta ve özünde Keynesyen yaklaşımın varsayımlarına dayanmaktadır. Telafi edici maliye politikası uygulamada kendisini toplam talepteki düşüşü gidermeye yönelik olarak kamu harcamalarının arttırılması, vergi oranlarının azaltılması gibi temel düzenlemelerle göstermektedir⁴⁶⁸. Bu özellikleri nedeniyle telafi edici maliye politikası yapısı itibariyle Keynesyen ve genişletici bir iradi maliye politikası uygulaması olarak tanımlanmaktadır.

Telafi edici maliye politikası temel etkisini kısa dönemde, toplam mal ve hizmet talebinde meydana getirdiği artış yönlü değişiklik ile gösterir. Telafi edici maliye politikası toplam talebi iki yolla arttırır. İlk olarak devlet vergileri değiştirmez bununla birlikte yaptığı mal ve hizmet alımlarını arttırır. Bu uygulama toplam talebi doğrudan arttırır. İkinci yol ise devletin vergileri düşürerek ya da transfer harcamalarını arttırarak kişilerin harcanabilir gelirini arttırmasıdır. Bu durumda ise devlet toplam talebi (marjinal tüketim eğilimine göre ortaya çıkacak tüketim artışına bağlı olarak) dolaylı bir biçimde arttırır. Bundan sonraki başlıklar altında adı geçen maliye politikası araçlarının durgunlukla mücadele ederek ekonomik istikrarın yeniden sağlanmasındaki etkileri kısaca açıklanacaktır.

2.5.1.1.1. Kamu Harcama Politikası

Durgunluk/depresyonun yaşandığı dönemlerde özel tüketim ve yatırım harcamalarında (talebinde) arza göre bir yetersizlik vardır. Bu nedenle durgunluk/depresyon dönemlerinde kamu harcamaları özel harcamalardaki bu yetersizliği telafi edecek bir yapıda olmalıdır. Kamu harcamaları bir anlamda satın alma gücünün devletten halka aktarılmasıdır. Bu açıdan bakıldığında kamu harcamaları ne ölçüde arttırılırsa toplumun satın alma gücü, dolayısıyla toplam talepte o ölçüde artacaktır⁴⁶⁹. Daha yüksek talep seviyesi daha yüksek bir gelir anlamına gelmektedir⁴⁷⁰. Telafi edici maliye politikası çerçevesinde genişletici yönde yapılan kamu harcamalarının ekonomi üzerindeki etkileri çarpan mekanizması ile ortaya çıkmaktadır. Ancak harcamaların etkisi yapıldıkları konjonktür ve harcama türlerine

---

⁴⁶⁷ Pınar, s. 66.

⁴⁶⁸ Eker, Altay, Sakal, s. 178.

⁴⁶⁹ Ulusoy, s. 224.

⁴⁷⁰ Mankiw, s. 518.

göre farklılık gösterecektir⁴⁷¹. Bu doğrultuda kamu harcamalarının durgunluk ya da depresyon dönemlerindeki etkilerinin analizi kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırmasına göre yapılacaktır.

Her şeyden önce durgunluktan çıkışı amaçlayan telafi edici maliye politikasında, toplam talebi arttırmaya yönelik olarak kamu harcamaları arttırılmalıdır. Arttırılan kamu harcamaları marjinal tüketim eğilimine bağlı olarak ortaya çıkacak çarpan katsayısı kadar milli gelir düzeyini ve istihdamı yükseltecektir. Çünkü kamu harcamalarının önemli bir kısmı bir kısmı ait oldukları dönem için bir talep unsurudurlar. Kamu harcamalarının bu özellikleri onları kısa dönemde talebin canlandırılması için etkili bir araç haline getirmektedir⁴⁷².

Bu anlamda cari harcamaların ve yatırım harcamalarının durgunlukla mücadelede transfer harcamalarından daha etkili olduğu söylenebilir. Çünkü transfer harcamaları cari harcamalar ve yatırım harcamalarından farklı olarak doğrudan mal ve hizmet alımına yönelmez. Bu nedenle etkileri diğer harcama türlerine kıyasla daha az ve gecikmeli olarak ortaya çıkar. Buna karşın cari harcamalar ve yatırım harcamaları doğrudan mal ve hizmet alımına yönelir ve ekonomide doğrudan bir talep artışı yaratırlar⁴⁷³.

Bu açıklamalar çerçevesinde şiddetli durgunluğun yaşandığı bir ekonomide istikrarsızlığın kısa sürede önlenmesi isteniyorsa en uygun çözümün cari harcamalar ve yatırım harcamalarının arttırılması olduğu söylenebilir. Çünkü cari harcamalar ve yatırım harcamaları karşılığında doğrudan mal ve hizmet alınan harcamalar olduğundan toplam talebi doğrudan etkileyecektir. Cari harcamalar ve yatırım harcamalarının ekonomi üzerindeki etkisi aynıdır. Yani her iki harcama türü de aynı çarpan katsayısına sahiptir⁴⁷⁴.

Atıl kapasitenin bulunduğu bir ekonomide durgunlukla mücadelede devlet faaliyetinin devamı ile ilgili harcamaları olan cari harcamalarının arttırılması iki yönden etkili olacaktır. Bunlardan ilki cari harcama artışı ile birlikte doğrudan kamunun yarattığı mal ve hizmet talebinin toplam talebe olan etkisidir⁴⁷⁵. Diğeri ise cari harcama kalemleri arasında önemli bir yer tutan memur maaşları aracılığı ile kamu personeline doğrudan satın alma gücü aktarılmasıyla ortaya çıkacak mal ve hizmet talebinin toplam talepte yaratacağı etkidir⁴⁷⁶.

---

⁴⁷¹ Eker, Altay, Sakal, s. 180.

⁴⁷² İzzettin Önder, "Durgunluk ve Maliye Politikası", **Maliye Politikası I** (Ed. Beyhan Ataç), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2560, Eskişehir, 2012, s. 118.

⁴⁷³ Öztürk, s. 345.

⁴⁷⁴ Ulusoy, s. 225.

⁴⁷⁵ Eker, Altay, Sakal, s. 180.

⁴⁷⁶ Ulusoy, s. 225.

Yatırım harcamaları ise kısa dönemde doğrudan mal ve hizmet alımına yönelerek toplam talebi arttırırken; uzun dönemde üretim kapasitesi artışını sağlayarak canlanan talebin yaratacağı enflasyonist sürecin engellenmesine katkı sağlayacaktır. Dolayısıyla ekonomide durgunluktan çıkışta gerekli olan ek kapasiteye katkısı nedeniyle yatırım harcamaları sadece depresyon aşmasında değil genişleme aşamasında da ekonomik istikrarın sağlanmasına katkı sağlayan harcamalar olarak karşımıza çıkmaktadır⁴⁷⁷.

Bilindiği gibi, kamu harcamalarının önemli bir bölümünü transfer harcamaları oluşturmaktadır. Transfer harcamaları karşılığında doğrudan bir üretim faktörü kullanılmadığı için bu harcamalar ile doğrudan milli gelir artışı gerçekleşmemektedir⁴⁷⁸. Bununla birlikte transfer harcamalarının milli gelir üzerine hiç bir etki yapmadığı düşünülmemelidir. Transfer harcamalarının miilli geliri arttırma katsayısı, harcamayı alanın marjinal tüketim eğilimi ile belirlenir. Bu açıdan bakıldığında özellikle sosyal transfer harcamalarının çarpan katsayısı transferi alan kişilerin marjinal tasarruf eğilimlerinin neredeyse sıfır olması nedeniyle cari ve yatırım harcamalarına çok yakındır⁴⁷⁹. Bu yönüyle sosyal nitelikli transfer harcamaları tıpkı reel harcamalar gibi gerçek bir telafi edici harcama niteliğindedir. Örneğin en önemli transfer harcamalarından biri işsizlik yardımıdır ve bu harcama kalemi otomatik stabilizatör özelliği ile durgunluk/deflasyonla mücadelede yaygın olarak kullanılmaktadır⁴⁸⁰.

Diğer yandan transfer harcamaları içerisinde önemli bir kalemde faiz ödemeleridir. Faiz ödemelerinin yapılması, alacaklıların önemli bir kısmı bankalar olması dolayısıyla bankaların kredi hacimlerinin (atıl fonlarının) artmasına neden olacaktır. Fakat depresyon içerisindeki bir ekonominin yaratacağı güvensizlik ve belirsizlik ortamı nedeniyle genişleyen kredi hacmi toplam talebi arttırmada kullanılamayacaktır⁴⁸¹.

Bir başka transfer harcaması türü olan mali nitelikli transfer harcamalarının da etkisi faiz harcamalarına benzerdir. Durgunluk/deflasyon döneminin yarattığı belirsiz ve istikrarsız ortam girişimcilerin gelecek beklentilerini kötüleştirecektir. Bunun sonucunda mali nitelikli transfer harcamaları yapılırsa dahi bu transferler girişimcilerin yatırımlarını, olumsuz beklentiler dolayısıyla arttırmayacak veya harcamanın etkisi çok sınırlı olacaktır⁴⁸².

---

⁴⁷⁷ Pınar, s. 68.

⁴⁷⁸ Ulusoy, s. 226.

⁴⁷⁹ Öztürk, s. 347.

⁴⁸⁰ Türk, ss. 156–158.

⁴⁸¹ Ulusoy, s. 227.

⁴⁸² Ataç, s. 196.

Durgunluk döneminde, kamu harcamaları yoluyla uygulanacak genişletici bir maliye politikasının önemli bir özelliği de maliye politikası amaçları arasındaki çatışmanın genellikle söz konusu olmamasıdır. Bu açıdan maliye politikası araçlarının durgunluk döneminde daha etkili kullanılabileceğini ve bu politikalara ilişkin kararların siyasi süreçlerde daha kolay alınabileceğini söylemek mümkündür⁴⁸³.

2.5.1.1.2. Vergi Politikası

Durgunluk ya da depresyon dönemlerinde kamu harcamaları gibi vergilerde toplam talepteki yetersizliği ortadan kaldırmak için kullanılabilir. Ekonominin tam istihdam seviyesinin altında dengede olduğu durgunluk/deflasyon dönemlerinde uygulanacak bir vergi politikası esas itibarıyla özel kesim tüketim ve yatırım talebini arttırmaya yönelik olmalıdır⁴⁸⁴. Kısaca deflasyonla mücadeleyi amaçlayan bir vergi politikasının temel amacı talep yetersizliğini gidererek toplam talebi toplam arz seviyesine çıkarmak olmalıdır⁴⁸⁵.

Toplam talebi canlandırmak için ise kişilerin daha fazla harcanabilir gelirin sahip olması gerekir, bunu gerçekleştirmek için uygulanacak yöntem ise vergi oranlarının azaltılması olmalıdır. Vergi indirimleri ile sağlanan harcanabilir gelir artışı çarpan mekanizması ile gelir üzerinde etkisini gösterecek⁴⁸⁶ ve böylelikle vergi indirimleri ekonominin tam istihdam seviyesindeki dengesine ulaşmasına yardımcı olacaktır. Bu noktada önemli olan yapılacak vergileri indirimlerinin miktarı kadar birleşimi ve kullanılacak vergi türlerinin tarife, oran ve mükelleflerinin niteliğidir⁴⁸⁷.

Bu nedenle durgunluk ve depresyonla mücadelede kullanılacak değişik vergilerin seçiminde öncelikle bu vergilerin gelir/ikame etkileri ve yansıma biçimleri göz önüne alınmalıdır. Bu doğrultuda durgunluk dönemlerinde kişileri daha fazla çalışma ve üretmeye teşvik edecek yani gelir etkisi daha yüksek olan vergiler tercih edilmeli ve vergilerin yansıma davranışı da göz önüne alınmalıdır.⁴⁸⁸

Durgunlukla mücadelede tüketimi ve dolayısıyla toplam talebi etkilemeyi amaçlayan ekonomi yönetiminin, özellikle marjinal tüketim eğilimi yüksek olan düşük ve orta gelirli kesime yönelik vergilerde bir indirime gidilmesi gerekmektedir. Kişisel gelir vergisi bu amaca yönelik en uygun vergidir. Düşük ve orta gelirli kesime hitap eden kişisel gelir vergisindeki bir indirim, aynı zamanda gelir dağılımında adaletin

---

⁴⁸³ Pınar, s. 68.

⁴⁸⁴ Türk, s. 169.

⁴⁸⁵ Şen ve Sağbaş, s. 350.

⁴⁸⁶ Mankiw, s. 476.

⁴⁸⁷ Şen ve Sağbaş, s. 351.

⁴⁸⁸ Türk, s. 170.

sağlanması gibi sosyal bir hedefin gerçekleşmesine de katkı yapacaktır. Durgunluk/depresyonla mücadelede dik tarifelerin yumuşatılması, ilk vergi dilimindeki oranın aşağı çekilmesi, vergi dilimlerinin artırılması ve oranların çeşitlendirilmesi ya da en az geçim indirimi benzeri uygulamaların gelir vergisi sistemine dâhil edilmesi gibi bazı düzenlemeler kişisel gelir vergisinin durgunlukla mücadeledeki etkinliği arttırmaktadır⁴⁸⁹.

Gelir üzerinden alınan vergiler içerisinde önemli yeri olan vergilerden diğer bir ise kurumlar vergisidir. Kurum kazançları üzerinden alınan kurumlar vergisinin durgunluk/depresyon ile mücadelede etkisi vergi gelirleri içindeki önemine ve geleceğe yönelik beklentilere göre değişiklik göstermektedir⁴⁹⁰. Bu doğrultuda depresyon/deflasyon dönemlerinde özellikle düşen yatırım malları talebini artırılmasında kurumlar vergisi aktif olarak kullanılabilir⁴⁹¹. Ancak uygulamada kurumlar vergisinde yapılacak bu indirimin yatırım harcamaları üzerindeki artırıcı etkisi durgunluğu yarattığı belirsizlik nedeniyle kesin değildir⁴⁹². Sonuç olarak gelir üzerinden alınan vergiler değerlendirildiğinde kişisel gelir vergisi durgunluk/depresyonla mücadelede kurumlar vergisinden daha etkindir⁴⁹³.

Kişisel gelir vergisindeki indirimin durgunluk/depresyonla mücadelede başarılı olabilmesi için diğer vergi politikalarıyla desteklenmesi gereklidir⁴⁹⁴. Bu yönde yapılacak düzenleme harcamalar üzerinden alınan dolaylı vergilerin oranlarının azaltılmasıdır. Tüketim üzerinden alınan bu vergilerdeki bir indirim tüketim mallarının fiyatını ucuzlatacaktır.

Bu doğrultuda fiyat esnekliği yüksek olan ve toplumun yaygın olarak kullandığı mal ve hizmetler ile zorunlu ihtiyaç maddeleri üzerinden alınan genel tüketim vergilerinde yapılacak indirim toplam talep seviyesini arttırmada etkili olacaktır. Bu etkisinin yanında söz konusu indirim bu mal ve hizmetleri düşük ve orta gelirli toplum kesimlerinin tükettiği varsayımı ile gelir dağılımı adaletine de olumlu bir etki yapacaktır. Bu tip bir indirimin etkisi özel tüketim vergisi gibi daha dar kapsamlı harcama vergilerinde yapılacak indirimden çok daha büyük olacaktır⁴⁹⁵.

Ancak vergi indirimlerinin fiyat indirimine dönüşmesi ve indirime tabi olan malların alıcılarının gelirlerinde bir artışa yol açıp açmadığı ise tartışmalıdır. Bu nedenle durgunlukla mücadele kapsamında yapılan bir vergi indiriminin fiyatlara yansıtılıp yansıtılmadığı bu düzenlemenin başarılı olabilmesi için önem

---

⁴⁸⁹ Ulusoy, s. 229.

⁴⁹⁰ Öztürk, s. 349.

⁴⁹¹ Şen ve Sağbaş, s. 354.

⁴⁹² Öztürk, s. 349.

⁴⁹³ Eker, Altay, Sakal, s. 185.

⁴⁹⁴ Türk, s. 179.

⁴⁹⁵ Öztürk, ss. 350–351.

kazanmaktadır. Burada vergi indirimlerine karar verilirken indirimlerin fiyatlara yansıtacağı mal türleri ve sektörlerin seçilmesine dikkat edilmelidir⁴⁹⁶. Sonuç olarak harcama üzerinden alınan vergilerinde yapılan indirim yönlü düzenlemeler ile durgunluk/deflasyonla mücadelede istenilen sonucu elde etmek gelir üzerinden alınan vergilere göre daha güçtür⁴⁹⁷. Bununla birlikte gelir üzerinden alınan vergilerde yapılan indirimden beklenen sonuçların alınabilmesi için hama üzerinden alınan vergilerde de benzer düzenlemelerin yapılması gerekliliği açıktır.

2.5.1.1.3. Borçlanma Politikası

Maliye politikasının durgunlukla mücadelede kullanılabilecek vergiler ve kamu harcamalarının yanında üçüncü önemli aracı ise borçlanmadır⁴⁹⁸. Durgunluk döneminde vergi gelirleri azalmakta, kamu harcamaları artmakta ve dolayısıyla açık bütçe politikası uygulanmaktadır⁴⁹⁹. Bu açıkların vergilerle karşılanması bir yana durgunluk dönemlerinde vergilerde indirimle gidilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla durgunluk/depresyonla mücadelede kamu harcamalarının finansmanında kullanılacak en önemli araçlardan biri borçlanmadır⁵⁰⁰. Durgunluk/depresyonla mücadelede borçlanma işlemi yapılırken önemli olan ise devletin hangi kesimden borçlanılacağıdır⁵⁰¹.

Bilindiği gibi devletin borçlanma kaynakları iç ve dış kaynaklar olarak ikiye ayrılır. İç kaynaklar ise genel olarak bireyler, bankacılık sistemi ve mali kurumlar ile merkez bankası olmak üzere üçlü bir ayrıma tabi tutulabilir. Her bir borçlanma kaynağından yapılan borçlanmanın etkisi ise var olan ekonomik istikrarsızlığın türüne göre farklılık gösterecektir. Bununla birlikte, devlet hangi kesimden borçlanırsa borçlansın durgunluk döneminde bu işlemin temel amacı atıl fonların harekete geçirilmesi olmalıdır⁵⁰².

Durgunluk/deflasyon dönemlerinde ticari bankaların elinde de atıl fonlar bulunmaktadır. Bankalar bu dönemlerde özel sektöre borç vermenin riskli olması nedeniyle güvenilir müşteri olarak devleti görmektedirler. Bu nedenle devletin bankalardan borçlanarak onların ellerindeki atıl fonları aktif hale getirmesi istikrarsızlığın önlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Böylelikle hem atıl fonlar kamu harcamalarının finansmanı yoluyla ekonomiye kazandırılacak hem de

---

⁴⁹⁶ Ulusoy, s. 229.

⁴⁹⁷ Eker, Altay, Sakal, s. 185.

⁴⁹⁸ Pınar, s. 71.

⁴⁹⁹ Önder, 2012b, s. 123.

⁵⁰⁰ Ulusoy, s. 231.

⁵⁰¹ Pınar, s. 71.

⁵⁰² Öztürk, s. 352.

bankaların ellerindeki atıl fonlardan gelir elde etmeleri sağlanacaktır⁵⁰³. Buna ek olarak borçlanma bankaların kaydi para yaratmasına imkân sağlayacak; böylelikle bankaların borç verilebilir kaynakları daha da arttırılarak ekonomiye yönlendirilecek ek bir kaynak yaratılmış olacaktır⁵⁰⁴.

Ticari bankalara karşın kişilerden borçlanma zaten yetersiz olan talebi daha da daraltabileceğinden ilk bakışta daraltıcı bir etki yapacağı düşünülebilir. Ancak kişiler ve firmalardan yapılacak borçlanmanın etkisi, borç verilen kaynağı nerden karşılayacaklarına göre değişiklik gösterecektir. Borç veren kişiler ve firmalar bu borç verme işlemini atıl olarak tuttıkları fonlardan karşılıyorsa toplam talepte bir daralma olmayacak aksine borçlanma ile aktarılan atıl fonları devlet kullandığında toplam talep artmış olacaktır. Eğer borçlanma ile devlete aktarılan kaynak kişiler ve firmaların kullandıkları fonlardan oluşuyorsa bu durumda toplam talep değişmeyecek sadece harcamayı yapan ekonomik birim değişecektir⁵⁰⁵. Sonuçta atıl fonlara ulaşma pratikte zor olacağından kişiler, depresyonla mücadelede artan kamu harcamalarının finansmanında kullanılmak için başvurulması tartışmalı kaynaklardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüzde doğrudan merkez bankasından borçlanma kısa vadede olmasa bile orta ve uzun vadede sebep olduğu kötü sonuçlar nedeniyle kullanılmaması gereken bir kaynak olarak kabul edilmektedir. Durgunluk/depresyon yönlü konjunktürde de bu kabul değişmemektedir. Bu nedenle merkez bankasından borçlanma durgunluk/depresyonla mücadelede kullanılmamaktadır.

Son olarak durgunluk/depresyon döneminde borçlanmanın vade yapısına ve faiz oranına değinmek gerekmektedir. Borçlanmanın vadesinin kısa olması durgunluk/deflasyonla mücadele de daha avantajlıdır. Çünkü kısa süreli borçlanmanın maliyeti (faizi) düşüktür ve kısa vadede borçların faizleriyle beraber geri ödenmesi ekonomide genişletici ve etki yapacaktır. Ancak burada dikkat edilecek nokta borç ödemelerinin vergilerle finanse edilmesi durumunda daraltıcı bir etki yapabileceğidir. Bu nedenle borç ödemelerinin konjunktür izin verdiği ölçüde emisyon ya da yeni borçlanmalarla finanse edilmesi gerekmektedir⁵⁰⁶.

Diğer taraftan borçlanma kapsamında devletin elindeki bir diğer uygulama ise depresyon öncesi dönemde piyasaya sürdüğü tahvilleri vadesinden önce satın alınmasıdır. Böylelikle daha önce borçlanma kâğıdı alan bankalara borç verilebilir yeni bir kaynak bireylere ise satın alma gücü aktarılmaktadır. Yine bu kapsamda daha önce piyasaya sürülmüş tahvillerin faiz ödemelerinin öne alınması gibi erken

---

⁵⁰³ Ulusoy, s. 232.

⁵⁰⁴ Öztürk, s. 354.

⁵⁰⁵ Ulusoy, s. 232.

⁵⁰⁶ Ulusoy, s. 233.

ödemeye benzer etki yaratacak uygulamalar yapmak mümkündür. Görüldüğü gibi durgunluk/depresyonla mücadelede borç yönetimi kapsamında yapılan uygulamalar ile bireylerin ve firmaların satın alma gücünü ve dolayısı ile toplam talebi diğer taraftan bankaların borç verilebilir fon miktarını arttırmak mümkündür.

2.5.1.2. Enflasyonla Mücadelede Maliye Politikası

Bir ekonomide mal ve hizmetlerin fiyatları sürekli değişir. Bu durum bütün mal ve hizmetlerin ağırlıklı ortalaması olarak tanımlayabileceğimiz fiyatlar genel düzeyi içinde geçerlidir⁵⁰⁷. Fiyatlar genel düzeyi için süreklilik gösteren bu değişkenliğin artış yönlü olması durumunda enflasyon söz konusudur⁵⁰⁸. Enflasyonun genel kabul görmüş tanımı fiyatlar genel düzeyindeki sürekli artıştır⁵⁰⁹. Enflasyon oranı ise genel fiyat düzeyinde belirli bir zaman süresi içerisindeki yüzdesel değişim olarak tanımlanabilir⁵¹⁰.

Enflasyonla mücadele edebilmek için sadece enflasyon oranının hesaplanması yeterli değildir. Bunun yanında enflasyonun neden kaynaklandığının da net bir şekilde tespit edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda üzerinde tam bir uzlaşma olmamakla birlikte enflasyonun nedenlerine göre talep enflasyonu, maliyet enflasyonu ve yapısal enflasyon olarak üçlü bir sınıflandırmaya tabi tutmak mümkündür⁵¹¹.

Talep enflasyonu bir ekonomide artan mal ve hizmet talebinin ekonominin arz tarafından karşılanamaması durumunda ortaya çıkan enflasyondur⁵¹². Maliyet enflasyonu ise bir ekonomide üretim maliyetlerinin artması sonucunda fiyatların artması durumudur⁵¹³. Ancak talep enflasyonu ile maliyet enflasyonu arasındaki ayırım gerçek hayatta bu kadar net ve kesin değildir. Herhangi bir şekilde üretim maliyetleri arttığında bunun fiyatlar genel düzeyinde sürekli artışlara neden olabilmesi için toplam talebin de yeteri kadar güçlü olması gerekmektedir. Aksi durumda maliyet artışları fiyatlarda bir kerelik ayarlama yapılmasıyla sonuçlanacaktır. Benzer bir şekilde, fiyatların bir şekilde artmış olması ücret artışı taleplerini de beraberinde getirecek, artan ücretler üretimin daha maliyetli olmasına neden olarak fiyatların daha

---

⁵⁰⁷ Öztürk, s. 358.

⁵⁰⁸ Zehra Abdioğlu ve Harun Terzi, "Enflasyon ve Bütçe Açıkları İlişkisi: Tanzi ve Patinkin Etkisi", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 23, Sayı: 2, 2009, s. 195.

⁵⁰⁹ Ünsal, s. 57.

⁵¹⁰ Pınar, s. 72.

⁵¹¹ Şen ve Sağbaş, ss. 334–335.

⁵¹² TCMB, **Enflasyon ve Fiyat İstikrarı**, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayını, Ankara, 2013, s.3.

⁵¹³ Tamer Ergül, "Enflasyon ve Maliye Politikası", **Maliye Politikası I** (Ed. Beyhan Ataç), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2560, Eskişehir, 2012, s. 97.

da artması sonucunu doğuracaktır. Ücret ve fiyatların bu şekilde birbirini beslemesi olgusu ücret-fiyat spirali olarak adlandırılmaktadır⁵¹⁴.

Yapısal enflasyon ise az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde görülen ve bu ülkelerin kendilerine özgü koşullardan kaynaklanan enflasyondur⁵¹⁵. Yapısal enflasyonu bu açıklamalar ışığında gelişmekte olan ülkelerde nitelikli eleman, sermaye ve ham madde kıtlıkları nedeniyle üretimin düşük olmasına bağlı olarak ortaya çıkan fiyat artışları şeklinde tanımlamak mümkündür⁵¹⁶.

Nedeni ne olursa olsun enflasyon, ortaya çıktığı ekonomi ve ekonomi içerisindeki birimler ve önemli makro göstergeler üzerinde bir takım olumsuz etkiler meydana getirir ve gerek ekonomik gerekse sosyal açıdan birçok olumsuz sonuç ortaya çıkarır⁵¹⁷. Enflasyon kısa vadede gelir ve kaynak dağılımını, uzun vadede ise ekonomik büyüme ve kalkınmayı engelleyerek ülkelerin gelişmesi önündeki en önemli engellerden biri olmaktadır⁵¹⁸.

Enflasyon hangi sebeple ortaya çıkarsa çıksın, birçok ekonomik soruna neden olduğu ve sosyal sorunları şiddetlendirdiği tartışılmaz bir gerçektir⁵¹⁹. Yarattığı bu olumsuz sonuçlara bağlı olarak, bu sorunla karşılaşan tüm ülkeler enflasyonla mücadeleyi ekonomik istikrarın sağlanmasında öncelikli olarak ele almaktadırlar⁵²⁰. Enflasyon olgusu günümüzde ekonomik istikrarsızlığın hem en önemli kaynaklarından hem de en önemli sonuçlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle ekonomik istikrarın sağlanması için tüm ekonomik istikrarsızlar gibi ortadan kaldırılması veya etkilerinin sınırlandırılması gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında bir iktisat ve istikrar politikası aracı olan maliye politikası enflasyonu ve doğurduğu olumsuz sonuçları ortadan kaldırmak; orta ve uzun vadede öngörülebilir ve düşük bir enflasyon oranının sürekliliğini sağlamak ve dolayısıyla ekonomide istikrarı yeniden gerçekleştirebilmek için kullanılmaktadır⁵²¹.

Enflasyonla mücadele etmek için birçok politika vardır. Enflasyonla mücadele etme amacı ile uygulanan politikalarının ortak noktasının toplam tasarrufların artırılması olması gerekmektedir. Çünkü tasarrufların artırılmasının farklı ekonomik aktörler ve çıkar grupları için anlamı, daha az tüketim yapılmasıdır. Böylelikle toplam harcamalar azalacağı için toplam talep azalacak ve toplam arzı artıracak yatırımlar için gerekli olan temel kaynak yani tasarruflar artırılmış olacaktır.

---

⁵¹⁴ Ergül, s. 97.

⁵¹⁵ Şen ve Sağbaşı, s. 334.

⁵¹⁶ Ergül, s. 98.

⁵¹⁷ Yaşar Uysal, "Türkiye'de Enflasyon: Sektörel Kaynakları ve İç Ticaret Hadleri", **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar**, Cilt: 44, Sayı: 508, 2007, s. 22.

⁵¹⁸ TCMB, s. 7.

⁵¹⁹ Ulusoy, s. 195.

⁵²⁰ Uysal, s. 22.

⁵²¹ Şen ve Sağbaşı, s. 333.

Kısaca enflasyon sorunu çözebilmek için ekonomide toplam arz toplam talep dengesinin sağlanması gerekmektedir⁵²². Enflasyonla mücadelede toplam arz ile toplam talep arasındaki dengesizlik iki şekilde giderilebilir. Bu doğrultuda enflasyonu ortadan kaldırarak ekonomik istikrarı sağlamak için toplam talep toplam arz düzeyine indirilebilir ya da toplam arz toplam talep düzeyine çıkarılabilir⁵²³. İlk yöntem enflasyonla mücadelenin kısa vadeli amacıdır. Bu amaca ulaşmak için maliye politikası kapsamında kamu harcamaları ve vergilere ilişkin olarak yapılan düzenlemelerle bir bütçe fazlası meydana getirilir. Böylelikle toplam talep kısalmaya çalışılır. Bu çerçevede harcama kesintilerine ve vergi artışlarına dayalı olarak uygulanan iradi maliye politikaları daraltıcı maliye politikası olarak adlandırılır. Enflasyonla mücadelenin uzun vadeli amacı olan toplam arzın toplam talep seviyesine çıkarılması için ise maliye politikası kapsamında kamu harcamaları ve vergiler üretimi teşvik edici biçimde kullanılır⁵²⁴.

Dolayısıyla enflasyonla mücadele etmek amacıyla uygulanan maliye politikası kısa dönemde arz-talep dengesini sağlayacak biçimde talebin azaltılmasını, uzun dönemde ise yüksek talebi karşılayacak üretim artışının sağlanmasını hedeflemelidir. Bu hedeflere ulaşabilmek için enflasyonist beklentileri kırmaya yönelik güven sağlayıcı politikaların da kullanılması gerekmektedir⁵²⁵. Bu hedefler doğrultusunda enflasyonla mücadele etmek ve ekonomik istikrarı sağlamak için uygulanacak bir daraltıcı iradi maliye politikası temel araç olarak kamu harcamalarını ve kamu gelirlerini kullanmaktadır. Bu araçların anti enflasyonist, daraltıcı politika aracı olarak etkinlikleri ve güçleri ise birbirinden farklıdır.

2.5.1.2.1. Kamu Harcama Politikası

Enflasyonla mücadelede kısa dönemde en etkili olabilecek politika kamu harcamalarının birer talep unsuru olmaları nedeniyle azaltılmasıdır⁵²⁶. Diğer taraftan kısa dönemde azalan talep uzun dönemde yatırımları da azaltır. Enflasyonla mücadelede kısa dönemde harcamaların azaltılması önerilirken, bu uzun dönemde üretim kapasitesini olumsuz yönde etkileyeceğinden fiyat istikrarı ile büyüme arasında bir çatışma yaratacaktır. Benzeri bir çatışma alanı gelir dağılımı için ortaya çıkmaktadır. Enflasyonist baskıyı kırmak için kısılan sosyal transferler veya ücret

⁵²² Cem Mehmet Baydur ve Bahar İslamoğlu, "Geçici Fiyat İstikrarı: 2002–2011 Türkiye Örneği", **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 16, 2013, s. 10.

⁵²³ Türk, s. 102.

⁵²⁴ Ulusoy, s. 194.

⁵²⁵ Pınar, s. 83.

⁵²⁶ Eker, Altay, Sakal, s. 167.

ödemeleri, büyük ölçüde dar gelirli kesimleri etkilediğinden gelir dağılımını bozmaktadır. Bu nedenle, enflasyonla mücadelede harcamaların miktarı kadar bileşimi de çok dikkatli bir şekilde göz önüne alınmalıdır⁵²⁷.

Mal ve hizmet alımına yönelik kamu harcamaları yani reel harcamalar cari harcamalar ve yatırım harcamaları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bunların her ikisinde de yapılacak bir kesinti kamu kesiminin mal ve hizmet talebini dolayısıyla toplam talebi azaltacaktır. Bu iki harcama türünün etkileri kısa dönemde benzer olmakla birlikte uzun dönemde farklıdır. Bu nedenle iki harcama türünün uygulamadaki etkinliği de birbirinden farklıdır⁵²⁸. Diğer taraftan cari harcamalar devletin tüketim ve personel harcamalarıdır. Bu harcamalarda kesintiye gitmek çok kolay değildir. Çünkü bu harcamalar temel kamu hizmetlerinin sürdürülebilmesi amacıyla yapılmaktadır. Bu harcama kaleminde gerçekleştirilecek bir kesinti, kamu hizmetlerinin miktar ve niteliğini olumsuz olarak etkileyecektir⁵²⁹.

Cari harcamalar içinde önemli bir kalem olan personel harcamalarında da kısıntıya gidilmesi oldukça güçtür⁵³⁰. Çünkü personel giderlerinde yapılacak bir indirim politik olarak da dirençle karşılanacak ve uygulanması güç olacaktır⁵³¹. Ayrıca personel harcamalarında yapılacak böyle bir kesintinin etkisi kısa dönemde hizmetin kalitesi ve niteliğini olumsuz yönde etkileyecektir. Bu durum kamu hizmetlerinden yararlananlar tarafından fark edileceğinden toplumdaki gelen bir dirençle karşılaşması ve iktidar açısından siyasi riskler taşıması olasılığı yüksektir⁵³².

Görüleceği gibi cari harcamalarda yapılacak kesintiler, bir taraftan kamu hizmetlerinden daha fazla yararlanan düşük ve orta gelir kesiminin aldığı hizmetin kalitesini ve niteliğini düşürerek diğer taraftan kamu personeline ödenen maaşlar üzerinden yine aynı kesimin satın alma gücünü azaltarak toplumda mevcut olan ve enflasyonla daha da artan gelir dağılımı adaletsizliği ile sosyal adaletsizliği daha da arttıracaktır.

Sonuç olarak cari harcamalarda kesintiye gitmek kolay olmamaktadır. Ancak enflasyonun uzun dönemde yaratacağı maliyetler çok daha yüksektir. Bu nedenle ülkeler yukarıda açıklanan tüm sakıncalarına rağmen özellikle ciddi ekonomik istikrarsızlıkla karşılaştıkları durumlarda bu harcamalarda önemli ölçüde kesintiye gidebilmektedir. Bunun yanında enflasyonla mücadele uygulamada genel eğilimin cari harcamaların sabit tutulması yönünde olduğunu belirtmek mümkündür.

---

⁵²⁷ Pınar, s. 83.

⁵²⁸ Ergül, s. 101.

⁵²⁹ Ataç, s. 168.

⁵³⁰ Eker, Altay, Sakal, s. 168.

⁵³¹ Ergül, s. 101.

⁵³² Ataç, s. 168.

Ait oldukları dönemde bir talep unsuru olan kamu yatırım harcamaları ise ekonomik büyüme açısından ve enflasyonla mücadelede uzun vadede arz-talep dengesini sağlamada toplam arzın artırılması açısından önem taşırlar. Cari harcamalardan farklı olarak yatırım harcamalarının etkisi daha uzun döneme yayıldığından kısa dönemde bir kesinti yapılması durumunda fazla bir dirençle karşılaşmamaları olasılığı daha yüksektir. Bu özelliği nedeniyle cari harcamalara göre daha kolay kısılabilirler⁵³³.

Yatırım harcamalarında yapılacak kesintinin anti-enflasyonist etkisi, ancak bu harcama kaleminin devlet bütçesi içinde önemli bir paya sahip olduğu durumlarda kendisini göstermektedir. Ancak kamu yatırım harcamaları genellikle bütçe içerisinde çok küçük bir oranı teşkil etmektedir⁵³⁴. Sonuçta enflasyonla mücadelede maliye politikasının uzun dönemli hedefi kısa dönemde baskılanan talep serbest bırakıldığında o talebi karşılayacak bir üretim kapasitesi oluşturmak yani toplam arzı arttırmaktır. Bu açıdan yatırım harcamaları hem doğrudan üretim kapasitesi yaratmada hem de üretim kapasitesinin artırılması için gerekli alt yapıyı sağlamada çok önemlidir. Bu nedenle eğer yatırım harcamalarında bir kesintiye gidilmesi gerekiyorsa bu kesintinin uzun vadede oluşturabileceği etkiler iyi analiz edilmeli ve seçici davranılarak dikkatli bir şekilde bu kesintiler gerçekleştirilmelidir.

Yapıldıkları anda doğrudan mal ve hizmet talebi yaratmayan, harcanabilir gelir yoluyla dolaylı olarak bir mal ve hizmet talebi yaratan transfer harcamalarının enflasyonla mücadeledeki etkilerini sosyal nitelikli ve mali nitelikli transfer harcamaları olarak ikili bir ayrıma tabi tutularak ortaya konulabilir. Sosyal nitelikli transfer harcamaları, geliri olmayan veya düşük olan kişilerin yaşam standartlarının iyileştirilmesi için yapılan harcamalardır. Sosyal nitelikli transfer harcamalarının düşük gelir gruplarına yönelik harcamalar olduğu kabul edilirse, bu kesimlerin yüksek tüketim eğilimlerinden dolayı, söz konusu harcamaların çarpan etkilerinin, cari ve yatırım harcamalarına yaklaşacağı söylenebilir⁵³⁵.

Bu özellikleri dolayısıyla sosyal nitelikli transfer harcamaları enflasyonla mücadelede kesintiye gidilmesi gereken bir harcama türü olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Ancak sosyal nitelikli transfer harcamalarında kesintiye gidilmesi, kolay değildir⁵³⁶ ve yapılacak kesintiler toplumda mevcut olan ve enflasyonla birlikte daha da artan gelir dağılımı adaletsizliğini arttıracaktır. Bu durum sosyal yapıya da zarar verecek ve sosyal huzursuzlukların ortaya çıkmasına sebep olacaktır⁵³⁷.

---

⁵³³ Pınar, s. 84.

⁵³⁴ Ergül, s. 102.

⁵³⁵ Pınar, s. 85.

⁵³⁶ Ataç, s.170.

⁵³⁷ Eker, Altay, Sakal, s. 169.

Mali nitelikli transfer harcamaları ise üretimi güçlendirmek için firmalara yapılan aktarımlardır. Yatırım harcamalarına benzer bir biçimde, bu transferler de özel sektör yatırımlarını desteklemeye yönelik olduğundan uzun dönemde arzın artması yönünde etki yaratmaları beklenir. Bu nedenle, bu harcamalarda kesinti yapılması, kısa dönemde enflasyonu baskılayacak fakat uzun vadede ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyecektir. Buna ek olarak söz konusu harcamaların bütçe içindeki ağırlığı çok düşüktür ve bu nedenle yapılacak kesintinin etkisi çok sınırlı olacaktır.

Sonuç olarak ülke deneyimlerine bakıldığında, en kolay kesinti yapılan kamu harcamaları sosyal nitelikli transfer harcamalarıdır. Bu da bir siyasal tercih olarak ekonomide etkinliği sağlamanın eşitlik düşüncesinin önüne geçmesi ile ilgilidir. Diğer taraftan bazı ülke örneklerinde dönemsel olarak personel harcamaları gibi bazı cari harcama kalemlerinde kesintiye gidildiği görülmüştür⁵³⁸. Enflasyonla mücadele kapsamında harcamaların kısılmasına alternatif olabilecek diğer bir uygulama ise kamu harcamalarında verimliliğin artırılmasıdır⁵³⁹. Ancak bu uygulamada uzun vadeli bir uygulama olduğu için kısa dönemde tek başına enflasyonla mücadelede başarılı olması mümkün değildir⁵⁴⁰.

2.5.1.2.2. Vergi Politikası

Vergi politikası, enflasyonla mücadelede kullanılabilir olan önemli bir maliye politikası aracıdır. En basit biçimiyle enflasyonist bir ortamda vergilerin miktar ve oran olarak artırılması gerekmektedir. Böylelikle toplam talebi kontrol altına alıp azaltmak mümkün olabilecektir⁵⁴¹. Enflasyonla mücadelede vergi politikası, bir yandan toplam talebi kısarak arz-talep dengesini sağlamaya ve ekonomideki tıkanıklıkları gidermeye çalışacak, diğer yandan da teşvik edici vergi düzenlemeleri ile toplam arzı toplam talep seviyesine çıkarmaya çalışacaktır⁵⁴². Bu nedenle harcama politikasında da olduğu gibi bunun seçici bir şekilde yapılması gerekmektedir. Aksi takdirde kısa dönemde talebin kısılması mümkün olsa bile uzun dönemde ekonominin ciddi bir durgunluk sorunuyla karşı karşıya kalması mümkündür.

Enflasyonist dönemlerde kamu gelirlerini, özellikle de vergi gelirlerini artırmak, kişilerin elinde daha az harcanabilir gelirin kalması nedeniyle tüketim ve yatırım harcamalarını azaltacak, dolayısıyla enflasyonist baskı azalacaktır. Bu yeni bir vergi

---

⁵³⁸ Pınar, s. 85.

⁵³⁹ Eker, Altay, Sakal, s. 169.

⁵⁴⁰ Ataç, s.171.

⁵⁴¹ Mehmet Durkaya ve Servet Ceylan, "Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme", **Maliye Dergisi**, Sayı: 150, Ocak – Haziran, 2006, s. 82.

⁵⁴² Türk, s. 121.

konularak gerçekleştirilebileceği gibi vergi oranlarında yapılacak artış yoluyla da gerçekleştirilebilir⁵⁴³.

Genellikle artan oranlı olarak uygulanan gelir vergisi, bu yapısı nedeniyle enflasyonla mücadele açısından etkin bir vergi türüdür. Kişisel gelir vergisinin bu özelliği bu verginin konjonktürel dalgalanmalara uyum sağlamasını kolaylaştırmakta ve bu dalgalanmalara karşı bir politika aracı olarak ekonomik istikrarı sağlamadaki gücünü ortaya koymaktadır⁵⁴⁴. Bunun yanında enflasyonist süreçte vergi adaletinin sağlanması ve gelir dağılımının daha fazla bozulmamasına da önemli bir katkı sağlamaktadır⁵⁴⁵. Uygulamada; enflasyonist dönemlerde çoğu bireyin reel geliri artmasa da nominal geliri artmakta, bunun sonucu olarak bireylerin geliri bir üst vergi dilimine girmektedir. Bu durumda ise artan oranlı vergi tarifesi nedeniyle bireylerin elindeki harcanabilir gelirleri azalmakta ve toplam talep artışı baskılanmaktadır⁵⁴⁶.

Gelir üzerinden alınan bir diğer dolaysız vergi ise kurumlar vergisidir. Kurumlar vergisinin gelir vergisine göre anti-enflasyonist bir etki gösterme özelliği daha düşüktür. Bunun nedeni ise kurumlar vergisinin tek oranlı bir vergi olmasıdır⁵⁴⁷. Diğer taraftan kurumlar vergisinin yansıtılması göz önünde tutularak ve yansıtılma imkânları sınırlandırılarak yapılan düzenlemelerle sınırlıda olsa bir anti-enflasyonist etki elde etmek mümkündür. Bunun sağlanamaması durumunda kurumlar vergisine getirilecek ek vergi doğrudan fiyata ve dolayısıyla nihai tüketiciye yansıtılacak; başka bir deyişle etkisi bir ölçüde harcama vergilerine benzer olacaktır. Bu benzerlik ek verginin yükünün nihai tüketici durumundaki orta ve düşük gelir gruplarının üzerine yüklenmesi sonucunu doğuracak ve gelir dağılımı daha da bozulacaktır⁵⁴⁸. Uygulamada kurumlar vergisi artışlarının tüketimi daraltıcı özelliğinin az buna karşın yatırım harcamalarını daraltıcı özelliğinin daha fazla olduğunu söylemek mümkündür⁵⁴⁹.

Enflasyonla mücadelede bir diğer yöntem harcamalar üzerinden alınan dolaylı vergiler aracılığıyla mal ve hizmet alımının vergilendirilmesidir. Bu yöntem mal ve hizmetlerin fiyatlarını arttıracak ve tüketimin azalmasına yol açacaktır. Böylelikle toplam talep azaltılmış olacaktır. Harcamalar üzerinden alınan dolaylı vergiler enflasyonla mücadele açısından son derece etkin vergilerdir⁵⁵⁰. Öyle ki aynı miktarda vergi hâsılatı sağlayan gelir vergisine oranla, dolaylı vergiler tüketimi daha çok kısacaktır. Bunun nedeni gelir vergisinin bir kısmının tasarruflardan

---

⁵⁴³ Ataç, ss. 171–172.

⁵⁴⁴ Ulusoy, ss. 203–204.

⁵⁴⁵ Şen ve Sağbaşı, s. 340.

⁵⁴⁶ Ergül, s. 103.

⁵⁴⁷ Şen ve Sağbaşı, s. 343.

⁵⁴⁸ Ulusoy, s. 205.

⁵⁴⁹ Şen ve Sağbaşı, s. 343.

⁵⁵⁰ Ergül, s. 103.

karşılanmasıdır⁵⁵¹. Buna karşın harcama üzerinden alınan vergilerin tümü tüketicilerin doğrudan toplam harcamalarını kısmaktadır. Bu bağlamda toplam talep düzeyini azaltmada dolaylı vergiler dolaysız vergilere göre daha etkidir⁵⁵². Ayrıca dolaylı vergiler uygulanmaları kolay olduğu için enflasyonla mücadelede idare tarafından da tercih edilen vergilerdir.

Dolaylı vergiler toplam talebi azaltmak açısından çok yararlı olsalar da adil olmadıkları için eleştirilmektedirler. Bunun nedeni, az gelirli kesimlerin temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için gelirlerinin büyük bir kısmını, hatta tamamını tüketime ayırmalarıdır. Gelirinin tamamını tüketime harcayan bir kişiye oranla, gelirinin çok daha azını tüketime harcayan birisi devlete gelire göre daha az oranda dolaylı vergi ödeyecektir⁵⁵³. Dolaylı vergilerin bu gerileyici yapısı söz konusu vergilerin adaletsiz olmasının nedenidir. Dolaylı vergilerin bu adaletsiz yapısını hafifletmek için zorunlu tüketimle lüks tüketimin farklı vergilendirilmesi yoluna gidilebilir⁵⁵⁴.

Gelir vergisi ve dolaylı vergilerin aksine, servet vergilerinin enflasyonla mücadele açısından etkinliği çok daha azdır⁵⁵⁵. Hem servet vergilerinin tabanının dar olması hem de bu vergilerin toplam talep artışını yakından izlememesi nedeniyle enflasyonla mücadele açısından etkinliği sınırlıdır⁵⁵⁶.

Sonuç olarak, enflasyonla mücadele açısından en etkin verginin harcamalar üzerinden alınan dolaylı vergiler olduğu görülmektedir⁵⁵⁷. Ancak bu verginin olumsuz yönü, düşük gelirli kesimleri daha olumsuz etkilemesi ve gelir dağılımını bozmasıdır. Artan oranlı kişisel gelir vergisi ise verginin bir kısmı tasarruflardan karşılandığı için, dolaylı vergiler kadar olmamakla birlikte yine de enflasyonla mücadelede oldukça etkin bir vergidir. Ancak saptırıcı etkisi dolayısıyla eleştirilmektedir. Servet vergisinin ise enflasyonla mücadele açısından bir etkinliği olmayıp daha çok toplumsal adaleti sağlamak açısından uygulanması önemlidir⁵⁵⁸.

2.5.1.2.3. Borçlanma Politikası

Kamu borçlanması birçok makroekonomik değişken üzerinde etkilidir. Dolayısıyla enflasyonist bir dönemde kamu borçlanmasının fiyatlar genel düzeyi üzerinde etkisi olması ve bu nedenle borçlanmanın enflasyonla mücadele de bir araç

---

⁵⁵¹ Öztürk, s. 386.

⁵⁵² Ataç, s. 173.

⁵⁵³ Ergül, s. 104.

⁵⁵⁴ Pınar, s. 87.

⁵⁵⁵ Ataç, s. 174.

⁵⁵⁶ Ergül, s. 104.

⁵⁵⁷ Şen ve Sağbaş, s. 345.

⁵⁵⁸ Ergül, s. 104.

olarak kullanılması kaçınılmazdır⁵⁵⁹. Bu çerçevede enflasyonla mücadelede borçlanma politikası kısa dönemde likidite fazlasının piyasadan çekilmesi temeline dayanmaktadır⁵⁶⁰. Uzun dönemde ise amaç toplam arzın artırılması için gerekli kaynağın sağlanması olmalıdır⁵⁶¹.

Kamu borçlanmasının özel kesimin likiditesini ve dolayısıyla satın alma gücünü azaltması nedeniyle enflasyonist dönemde kamu borçlanmasındaki bir artışın belirli koşullar altında anti-enflasyonist etki göstereceği söylenebilir. Ancak bu ilişki her zaman geçerli değildir. Bu ilişkinin geçerliliğini belirleyen ise devletin hangi kesimden borçlandığı ve aldığı borcu ne şekilde değerlendirdiğidir⁵⁶². Bu çerçevede borç politikasının enflasyonla mücadelede başarılı olması; borçlanmanın kimlerden yapıldığı, vadesi, faiz oranı ve tüm bu değişkenleri içeren borç yönetiminin etkinliğine bağlıdır⁵⁶³.

Devlet temelde hane halkları ve firmalar, ticari bankalar ve Merkez Bankası olmak üzere üç kaynaktan borçlanmaktadır. Hane halkları ya da firmalardan borçlanma durumunda, bu kesimlerin devlete borç verdikleri fonları nereden elde ettikleri önemli olmaktadır. Hane halkları eğer kendi tüketimlerinden kısarak devlete borç veriyorlarsa devletin aldığı bu borcu harcamadığı varsayımı altında, devlet borçlanmasının tüketimi kısarak daraltıcı etki yapacağı ifade edilebilir. Diğer taraftan eğer hane halkları ya da firmalar tasarruflarını kısarak devlete borç verme yoluna gidiyorsa bu tasarruflar yatırımları finanse etmek için kullanılacağı için özel kesim yatırımlarının kısılmasına ve toplam talebin azalmasına neden olacaktır⁵⁶⁴.

Devletin ticari bankalardan borçlanması enflasyonla mücadelede tercih edilmemektedir. Çünkü bankalara borçlanma banka parası ve kaydı paranın doğmasına neden olacak ve para arzını arttırarak enflasyonist baskıları ve süreci kuvvetlendirecektir⁵⁶⁵. Ancak belirsizliğin hâkim olduğu enflasyonist dönemlerde ticari bankalar için devlete borç vermek, özel kesime borç vermekten daha az riskli olduğu için avantajlı olabilmektedir. Ayrıca kamu kesimi özel kesimden daha çok faiz ödeme eğiliminde (mecburiyetinde) olduğundan ticari bankalar açısından kamu kesimine borç vermek daha tercih edilir olmaktadır⁵⁶⁶.

Bu noktada borçlanma ile ilgili olarak şunu da belirtmek gerekir, devlet aldığı borcu kamu harcamalarını finanse etmek için kullanırsa toplam talep düzeyi

---

⁵⁵⁹ Ergül, s. 105.

⁵⁶⁰ Ulusoy, s. 209.

⁵⁶¹ Eker, Altay, Sakal, s. 175.

⁵⁶² Ataç, s. 177.

⁵⁶³ Ulusoy, s. 209.

⁵⁶⁴ Ergül, s. 105.

⁵⁶⁵ Ulusoy, s. 210.

⁵⁶⁶ Ergül, s. 105.

değişmeyecek, yalnızca toplam talebin bileşimi değişecektir⁵⁶⁷. Dolayısıyla devlet borçlanmasının kaynağı gerek bankacılık sistemi gerekse hane halkı ya da firmalar olsun, alınan borcun kamu harcamaların finansmanında kullanılması durumunda enflasyonla mücadele açısından bir etkinliği olmayacaktır. Uygulamaya bakıldığında devletin mali amaçla, diğer bir deyişle harcamalarını finanse etmek için borçlandığı görülmektedir. Hatta bazı durumlarda enflasyon büyük kamu açıkları nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Borçlanma da bu açıkların finansmanının sonucu olmaktadır. Dolayısıyla uygulamada devletin ekonomideki likiditeyi azaltmak için borçlanma yoluna gidebilmesi çok da mümkün değildir⁵⁶⁸.

Devlet Merkez Bankasından borçlanmayı tercih ederse bu borçlanmanın etkisi tamamen enflasyonist olacak ve hiçbir daraltıcı etkisi olmayacaktır. Aksine devlet borçlanmayla elde ettiği parayı harcadığında para arzı artacak ve enflasyonist süreç hızlanacaktır. Çünkü Merkez Bankası mevduat toplayan bir kurum değildir ve devlete borç verirken para basacak, bu da parasal tabanı genişletecektir⁵⁶⁹. Tüm borçlanma seçenekleri arasında en enflasyonist olanı Merkez Bankasından borçlanma seçeneğidir.

Enflasyonist bir ortamda, likiditeyi daraltma hedefi gön önüne alındığında, borçlanma mümkün olduğunca uzun vadeli yapılmalıdır. Çünkü kısa vadeli borçlanma ise, aynı dönem içerisinde faiziyle beraber geri ödenme yapılması sonucunu doğurduğundan, enflasyonist baskıyı kırmak yerine daha da körükleyebilir⁵⁷⁰. Borçlanmanın vadesinin uzaması durumunda, devlet daha yüksek faiz ödemek zorunda kalacaktır. Çünkü borç verenlerin enflasyonist bir ortamda uzun bir dönem için borç vermeleri sağlamak adına onlara yüksek faizin ödenmesi gerekmektedir. Bu durumda yüksek faizin devlet bütçesine yükü, enflasyonla mücadelede likiditeyi azaltmanın bir bedeli olarak değerlendirilebilir⁵⁷¹. Ancak yine uygulamada, özellikle enflasyonist dönemlerde kamu borçlarının vadelerinin azaldığı gözlenmektedir. Bunun nedeni, enflasyonun beraberinde getirdiği belirsiz ortam nedeniyle bireylerin ve yatırımcıların uzun vadeli planlar yapamamaları ve uzun vadeli borç vermeye gönülsüz olmalarıdır⁵⁷².

---

⁵⁶⁷ Ataç, s. 179.

⁵⁶⁸ Ergül, s. 105.

⁵⁶⁹ Ulusoy, s. 211.

⁵⁷⁰ Pınar, s. 89.

⁵⁷¹ Ataç, s. 181.

⁵⁷² Ergül, s. 106.

2.5.1.3. Stagflasyonla Mücadelede Maliye Politikası

Stagflasyon, ekonomik durgunluk ile enflasyonun aynı anda yaşandığı makroekonomik duruma verilen addır⁵⁷³. Bununla birlikte stagflasyon olgusu birçok farklı tanımlama ile açıklanmaya çalışılmıştır. Örneğin stagflasyon, yüksek işsizlikle hızlı enflasyonun birlikte ortaya çıktığı durum olarak tanımlanmaktadır. Bir başka tanım ise stagflasyonu; reel hâsıla düşerken ya da en azından değişmezken enflasyonun yükseldiği durum olarak açıklamaktadır. Bu yapılan tanımlamalara ek olarak stagflasyon, nominal talep ya da nominal talep artışındaki bir düşüş karşısında fiyatlardaki duyarsızlık şeklinde de tanımlanmaktadır⁵⁷⁴. OECD ise stagflasyonu üretimin durması, enflasyon ve işsizlik seviyesinin yükselmesi olarak tanımlamaktadır⁵⁷⁵.

Stagflasyon sorunu; enflasyon, işsizlik ve istikrarsız büyüme sorunlarının karması şeklinde ifade edilebilir ve bu nedenle, stagflasyon, yüksek enflasyonun, atıl üretim kapasitesinin, yaygın işsizliğin, yetersiz büyümenin birlikte yaşandığı bir ekonomik istikrarsızlık sorunu olarak tanımlanabilir⁵⁷⁶. Stagflasyonun hüküm sürdüğü bir ekonomide koşulların daha da derinleşmesi durumunda ise ortaya çıkan ekonomik istikrarsızlık çöküş içinde enflasyon anlamında slumpflasyon olarak adlandırılmaktadır. Bu durumda yükselen işsizlik ve artan enflasyon oranına ek olarak büyüme oranı da negatif bir değer almaktadır⁵⁷⁷.

Stagflasyonun yarattığı ekonomik istikrarsızlık ile ortaya çıkan fiyat istikrarsızlığı; kaynak tahsisinin bozulmasına bağlı olarak kaynakların etkin kullanılmaması, gelir dağılımının bozulması, ödemeler dengesinin olumsuz etkilenmesi, tasarruf hacminin düşmesi gibi toplumsal maliyetler oluşturmaktadır. Stagflasyon neticesinde artan işsizlik ile birlikte üretim hacminin azalması, büyüme hızında yavaşlama, sosyal transferlerin artması, yoksulluğun artması, insanların yaşam kalitesinin düşmesi ve bunlara bağlı olarak oluşan birçok dolaylı etki de fiyat istikrarsızlığının yarattığı toplumsal maliyetlere eklenmektedir⁵⁷⁸. Sonuçta stagflasyon yarattığı hem fiyat istikrarsızlığı hem de istihdam sorunlarının oluşturduğu tüm bu toplumsal maliyetler nedeniyle ekonomik istikrara zarar vermektedir⁵⁷⁹. Bu nedenle

---

⁵⁷³ Pınar, s. 90.

⁵⁷⁴ Ulusoy, s. 238.

⁵⁷⁵ Öztürk, s. 394.

⁵⁷⁶ Pınar, s. 90.

⁵⁷⁷ Şen ve Sağbaş, s. 356.

⁵⁷⁸ Erdal Gümüş, "Stagflasyon ve Maliye Politikası", **Maliye Politikası I** (Ed. Beyhan Ataç), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2560, Eskişehir, 2012, s. 140.

⁵⁷⁹ Öztürk, s. 397.

stagflasyonla mücadele bu istikrarsızlıkla karşılaşan her ekonomi için bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Stagflasyonun varlığında aynı anda hem enflasyonla mücadele için daraltıcı, hem de işsizliği önlemek için genişletici politikaların uygulanması gereklidir. Ancak birbirlerine zıt olan bu iki politikanın aynı anda yürütülmesi mümkün olamamaktadır⁵⁸⁰. Görüldüğü gibi standart Keynesyen varsayımlara ve makro uygulamalara dayanan maliye politikaları ile stagflasyonun üstesinden gelmek mümkün değildir. Hatta pek çok ekonomist ekonomilerde stagflasyon olarak kendini gösteren istikrarsızlığın ana kaynağının Keynesyen maliye politikalarının bizzat kendisi olduğunu iddia etmiştir⁵⁸¹. Bu nedenle stagflasyon ile mücadele yeni ve farklı yöntemlerin uygulanması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Başarılı bir stagflasyonla mücadele politikasının oluşturulabilmesinin ön koşulu ise stagflasyonu ortaya çıkaran nedenleri iyi anlamaktır.

Diğer ekonomik sorunlarda olduğu gibi, stagflasyonu da açıklayan, nedenlerini ve çözüm yollarını inceleyen çok sayıda yaklaşım bulunmaktadır. Klasik ve Keynesyen bakış açısı için olmaması gereken bir durumu ifade eden stagflasyonu açıklayan ve diğerlerinden ayrışarak öne çıkan iki yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar Monetarist Yaklaşım ve Çağdaş (Post) Keynesyen Yaklaşım'dır.

Ancak her iki yaklaşımın stagflasyonun ortaya çıkışına ilişkin olarak ortaya koydukları bakış açısı birbirinden çok farklıdır. Bu farklı bakış açısı neticesinde her iki yaklaşımda enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişkiyi farklı yorumlamakta ve buradan hareketle stagflasyonu ortaya çıkaran nedenler konusunda birbirinden ayrılmaktadır. Bu ayrışmanın doğal bir sonucu olarak stagflasyon sorununun çözümü konusunda literatürde bir uzlaşma bulunmamaktadır⁵⁸². Stagflasyon gibi çok yönlü ve karmaşık bir ekonomik istikrarsızlığı ortadan kaldırma adına uygulanabilecek maliye politikaları ve kullanılacak araçları açıklamadan önce stagflasyonun ekonomilerde neden ortaya çıktığını açıklayan bu yaklaşımlara kısaca değinilmesi faydalı olacaktır.

Stagflasyona ilişkin ele alacağımız ilk açıklama Monetarist bakış açısının yaptığı açıklama olacaktır. Monetarist yaklaşım 1958 yılında ekonomist Alban William Phillips tarafından İngiliz ekonomisi üzerine yapılan ve 1861-1957 yıllarını kapsayan bir çalışma ile ortaya konan, ilgili döneme ait verileri kullanarak işsizlik oranı ile parasal ücretlerin artış oranı arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğu sonucuna varan⁵⁸³ ve bu ilişkinin kısa dönemli, ters yönlü ve istikrarlı olduğunu gösteren ve literatürde Phillips

---

⁵⁸⁰ Ataç, ss. 205–206.

⁵⁸¹ Şen ve Kaya, 2015, s. 68.

⁵⁸² Şen ve Sağbaş, s. 357

⁵⁸³ H. Safdari, A. Hosseiny, S. Vasheghani Farahani, G.R. Jafari, "A picture for the coupling of unemployment and inflation", **Physica A: Statistical Mechanics and its Applications**, Sayı:444, Şubat, 2016, Online Erişilebilirlik: Ekim, 2015, s. 745.

Eğrisi bilinen ilişkiye itiraz etmektedir⁵⁸⁴. Çünkü Keynesyen yaklaşım çerçevesinde ifade edilen enflasyon ile işsizlik arasındaki değiş-tokuş ilişkilisinin varlığı kesin bir biçimde doğru ise hiçbir ekonomide stagflasyon ortaya çıkmamalıdır. Başka bir ifade ile Phillips eğrisinde ifadesini bulan enflasyon işsizlik ilişkisi her ekonomi için geçerli olmalıdır.

Friedman ve Phelps Phillips eğrisinin geçerliliği için beklenen enflasyon oranının sabit olduğunun varsayıldığını; sözü edilen varsayımın değişmesi ya da değiştirilmesi durumunda ise Phillips eğrisinin geçerliğini yitireceğini ileri sürmüşlerdir. Ayrıca Friedman ve Phelps Phillips analizindeki diğer bir önemli hatanın emek arz ve talebi dengesini sağlayan değişken olarak iktisatçıların yaygın olarak kullandıkları değişken olan reel ücretlerin yerine nominal ücret hareketlerinin kullanılması olduğunu belirtmişlerdir. Enflasyonun olmadığı ya da sabit olduğu varsayımı altında bu iki kavramın ikame edilebileceğini; ancak enflasyonun olması durumunda ortaya çıkacak sonucun değişeceğini ileri sürmüşlerdir⁵⁸⁵.

Friedman ve Phelps'e göre Phillips eğrisini elde etmek için beklenen enflasyon oranını modele dâhil etmek gerekmektedir⁵⁸⁶. Bu durumda enflasyon ile işsizlik arasındaki ilişki, beklenen enflasyon oranı değişmediği zaman istikrarlı olacak, beklenen enflasyon oranının değişmesi (yükselmesi) durumunda ise Phillips eğrisi yukarı doğru hareket edecek ve ekonomide yeni bir denge noktası oluşacaktır⁵⁸⁷. Başka bir ifade ile beklenen enflasyon oranının sabit olmaması durumunda ve beklenen enflasyonun yükseldiği varsayımı altında hem fiyatlar genel düzeyi hem de işsizlik oranı yükselecektir⁵⁸⁸. Buradan hareketle Friedman ile Phelps'in analizlerinde iki ayrı Phillips eğrisinden söz edilmektedir. Bunlardan biri kısa dönem Phillips eğrisi diğeri ise uzun dönem Phillips eğrisidir⁵⁸⁹.

Monetaristler, bu görüşlerini desteklemek üzere de doğal işsizlik oranını kullanmışlardır. Doğal işsizlik oranı, enflasyonun olmadığı işsizlik oranı olarak kabul edildiğinde, gerçekleşen enflasyon oranı arttıkça, beklenen enflasyon oranı da artacaktır⁵⁹⁰. Bu durum, kısa dönem Phillips eğrisini, beklenen enflasyon oranına bağlı olarak yukarıya doğru kaydıracaktır. Beklenen enflasyon oranı değiştikçe (yükseldikçe) Phillips eğrisinin hareketi yukarı doğru devam edecektir⁵⁹¹. Sonuçta, kısa dönem Phillips eğrilerinin, doğal işsizlik oranının olduğu işsizlik düzeyinde yer

---

⁵⁸⁴ Gümüş, s. 134.

⁵⁸⁵ Mankiw, s. 493.

⁵⁸⁶ Ulusoy, s. 242.

⁵⁸⁷ Gümüş, ss. 134–135.

⁵⁸⁸ Ataç, s. 207.

⁵⁸⁹ Ataç, s. 207.

⁵⁹⁰ Gümüş, s. 136.

⁵⁹¹ Ulusoy, s. 242.

alan enflasyon oranları ile gerçekleşen denge noktalarının birleşimi ile dik bir eğri elde edilmektedir ki buna uzun dönem Phillips eğrisi denmektedir⁵⁹². Bu eğri yani uzun dönem Phillips eğrisi, uzun dönemde işsizlik ve enflasyon arasında herhangi bir ilişkinin olmadığını göstermektedir.

Başka bir ifadeyle uzun dönemde enflasyon ve işsizlik arasında bir değişim yoktur ve bu nedenle uzun dönemde Phillips eğrisinin yatay eksene dik bir doğru halini alacağı kabul edilmektedir. Bu durum ise uzun dönemde enflasyon ne olursa olsun işsizliğin doğal işsizlik oranına döneceği ve beklenen enflasyonun gerçekleşen enflasyona eşit olacağı anlamına gelmektedir⁵⁹³. Monetaristlerce Phillips eğrisinin bu şekilde yorumlanması, enflasyon ve işsizlik arasında istikrarlı ve ters yönlü bir ilişkinin olmadığını kabul edilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu sonuca göre de, bir ekonomide yüksek enflasyon ile yaygın işsizlik aynı anda yaşanabilmekte yani bir ekonomide stagflasyon ortaya çıkabilmektedir⁵⁹⁴.

Stagflasyona açıklama getirmeye çalışan ikinci bakış açısı ise Çağdaş (post) Keynesyen yaklaşımdır. Çağdaş Keynesyen ekonomistler, Keynesyen bakış açısı ile, stagflasyon sorununu ortaya çıkaran faktörlerin neler olduğunu ve bu sorunun çözümüne ilişkin arayışlarını açıklamak üzere geliştirdikleri yaklaşımda, stagflasyonun gerekçesini; talep yönlü ve arz yönlü şokların ekonomiyi sürekli olarak etkilemesine ve ücret ve fiyatların aşağıya doğru esnek olmadığı ya da katı (rijit) olduğu varsayımına dayandırmaktadırlar⁵⁹⁵. Bu açıklamalar ve varsayımlar doğrultusunda, Çağdaş Keynesyen ekonomistler stagflasyonu yapısal işsizlik, emek piyasasının yapısı, eksik rekabet, gelir bölüşüm mücadelesi ve dışsal faktörler gibi değişkenleri kullanarak açıklamaya çalışmışlardır⁵⁹⁶.

Stagflasyonun oluşumunda bir ekonomide meydana gelen yapısal işsizlik önemli bir faktör olarak ileri sürülmektedir⁵⁹⁷. Bir ekonomide oluşan yapısal değişikliklere bağlı olarak ortaya çıkabilen yapısal işsizlik, iş gücünün meslekler, sektörler ve bölgeler itibarıyla dağılımının dengesizliğinden oluşmaktadır. Bu durumda iş olmasına rağmen işgücünün sermaye kadar mobil olamaması, üretim teknolojisindeki hızlı değişim sonucunda nitelikli emek ihtiyacının artması ancak nitelikli emek bulunamaması ile mal ve hizmet talebinde meydana gelen ani değişimler gibi nedenlerden dolayı işe uygun elman bulunamamaktadır⁵⁹⁸. Dolayısıyla yapısal değişime bağlı olarak ortaya çıkan işsizlik mevcut işsizliğe ilave olacaktır.

---

⁵⁹² Mankiw, s. 494.

⁵⁹³ Ulusoy, s. 250.

⁵⁹⁴ Ataç, s. 208.

⁵⁹⁵ Gümüş, s. 138.

⁵⁹⁶ Ulusoy, s. 245.

⁵⁹⁷ Gümüş, s. 138.

⁵⁹⁸ Öztürk, s. 405.

Diğer taraftan gerekli elmanın bulunamaması üretimde bir tıkanıklığa neden olacak ve bu tıkanıklığın yaşandığı mal ve hizmetlerin fiyatları artacaktır. Sonuçta yapısal kısıtlar işsizlik oranını yükseltecek ve fiyat artışları ile beraber ekonomide stagflasyonu ortaya çıkaracak yani durgunluk ve enflasyon bir arada yaşanacaktır.

Çağdaş Keynesyen ekonomistler tarafından eksik rekabet koşullarının geçerli olduğu piyasaların varlığı ve yaygınlığına bağlı olarak fiyatların yüksek düzeyde belirlenmesi ve bu durumun sürdürülmesi sonucunda ortaya çıkan enflasyon ve işsizliğin stagflasyonu ortaya çıkarması bir diğer açıklama olarak ileri sürülmektedir. Çünkü bu tür piyasa koşullarında düşük talep ya da aşırı üretim nedeni ile piyasa fiyatlarının düşmesi durumunda eksik rekabete dayalı piyasayı kontrol gücüne sahip firmalar, fiyatların düşmesine izin vermezler⁵⁹⁹. Aksine üretimi kısıp fiyatları arttırmaktadırlar ki bu durum işsizliği arttıracaktır⁶⁰⁰. Başka bir deyişle bu tür piyasalarda üretilen mal ve hizmetlerin fiyatları piyasada oluşan arz ve talep koşullarına göre belirlenmemekte alıcı veya satıcılar tek başlarına ya da aralarında anlaşarak piyasa mekanizması dışında mal ve hizmetlerin fiyatını belirlemektedir⁶⁰¹. Bu tür piyasaların ekonomi içerisinde yaygınlığı ve davranışlarına bağlı olarak da ekonomide stagflasyon sorunu ortaya çıkabilir ya da mevcut ise daha da şiddetlenebilir⁶⁰².

Ekonomilerde stagflasyonun ortaya çıkmasında etkili olan bir diğer faktör ise emek piyasasının yapısıdır⁶⁰³. Özellikle sendikal hareketlerin güçlü olduğu ülkelerde rekabetçi bir emek piyasasından söz etmek mümkün değildir. Bir bakıma eksik rekabet piyasalarının yapısına benzer bir şekilde bu ülkelerde sendikalar emek arzının yüksek olduğu dönemlerde ücretlerin düşmesini ve emek piyasasının dengeye gelmesini önlemektedirler. Başka bir deyişle Post Keynesyenler ücretlerin aşağı yönlü esnek olmadığını ileri sürmektedirler⁶⁰⁴.

Bu durum firmalar üzerinde önemli bir maliyet baskısı yaratacak ve faaliyetini sürdürmek isteyen firmalar işgücünden kaynaklanan bu maliyetleri fiyatlarına yansıtacaklardır. Firmaların bu davranışı hem yeni iş gücünün istihdam edilmesini engelleyecek hem de firmaların üretim maliyetleri üzerindeki baskıları arttırarak fiyat artışlarına devam etmeleri sonucunu doğuracaktır⁶⁰⁵. Sonuçta ekonomide bir taraftan işsizlik artarken diğer taraftan fiyatlarında arttığı bir konjonktür yani stagflasyon ortaya çıkmış olacaktır.

---

⁵⁹⁹ Gümüş, s. 138.

⁶⁰⁰ Ulusoy, s. 247.

⁶⁰¹ Öztürk, ss. 401–402.

⁶⁰² Gümüş, s. 138.

⁶⁰³ Gümüş, s. 138.

⁶⁰⁴ Ulusoy, s. 246.

⁶⁰⁵ Öztürk, ss. 400–401.

Post Keynesyenler gelir bölüşümü mücadelesini de stagflasyonun nedenlerinden biri olarak göstermektedirler. Onlara göre özellikle eksik rekabetin olduğu mal ve hizmet piyasalarında üretim faktörleri sahipleri arasındaki milli gelirden daha fazla pay alma mücadelesi stagflasyonist eğilimlerin ortaya çıkmasına ve güçlenmesine katkıda bulunmaktadır. Bu durum esasen hem emek piyasasındaki hem de ekonominin genelindeki eksik rekabet yapısı nedeniyle fiyat ve ücretlerdeki katılıktan ortaya çıkmaktadır⁶⁰⁶. Gelirden daha fazla pay alma mücadelesi sonuçta bir taraftan yüksek ücretler nedeniyle yeni istihdamı engelleyecek hatta istihdam seviyesinin düşmesine neden olacak diğer taraftan firmaların karlarını korumak amacıyla fiyatlara yansıttıkları maliyetle enflasyonu ortaya çıkaracak eğer mevcutsa hızlandıracaktır. Sonuçta ekonomide stagflasyon ortaya çıkacaktır⁶⁰⁷.

Bazı durumlarda dış faktörler nedeniyle oluşan arz ve/veya talep şoklarının da stagflasyonun oluşumuna katkısı olduğu Çağdaş Keynesyenler tarafından belirtilmektedir⁶⁰⁸. Bu durumda firmalar faaliyette buldukları sektörün yapısı ve ürettikleri mal ve hizmetin türüne göre artan maliyetlerini kar marjlarını sabit tutmak için fiyatlara yansıtabilirler. Bunun sonucunda yurt içi talep daha da azalacak bu da üretim miktarını düşürecektir. Düşen üretim miktarı ise maliyetler üzerindeki baskıları daha da arttıracak ve fiyat artışları süreklilik kazanmaya başlayacaktır. Böyle bir ortamda sendikalar reel ücretlerin azalmasına yanaşmazlarsa ekonomi bir fiyat-ücret spirali (kısır döngüsü) içine girecek ve stagflasyonist süreç başlayacak veya mevcut ise daha da güçlenecektir⁶⁰⁹.

Sebepler olduğu tüm olumsuz ve ağır ekonomik ve sosyal etkileri nedeniyle stagflasyonla mücadele bir gerekliliktir. Ancak stagflasyon, temelde iki makroekonomik sorun olan enflasyon ve işsizliğin bileşimi olduğundan bunların birlikte ve aynı anda çözümlenmesi gerekli olmaktadır⁶¹⁰. Bu açıdan bakıldığında stagflasyonla mücadele uygulamada çok karmaşık ve zorlu bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü stagflasyonla mücadele ederken bir taraftan işsizliği azaltmak için genişletici, diğer taraftan enflasyonu önlemek için daraltıcı yönde birbiriyle çatışan iki politikayı eş zamanlı olarak uygulamak gerekir. Bir amacı gerçekleştirmek ancak diğerinden vazgeçilmesi pahasına mümkün olabilmektedir. Diğer taraftan bir amacın diğerine tercih edilmesi de mümkün değildir⁶¹¹.

---

⁶⁰⁶ Eker, Altay, Sakal, s. 191.

⁶⁰⁷ Öztürk, s. 399.

⁶⁰⁸ Eker, Altay, Sakal, s. 191.

⁶⁰⁹ Ulusoy, s. 248.

⁶¹⁰ Gümüş, s. 139.

⁶¹¹ Ulusoy, s. 251.

Dolayısıyla makro düzeyde daraltıcı veya genişletici politikalar stagflasyonla mücadelede sonuç vermeyecektir. Bunun yerine ekonominin mikro bazda değerlendirilmesi gereklidir⁶¹². Bu çerçevede, örneğin enflasyonla mücadele açısından salt talepteki artış yerine talep bileşimi ve bu talep artışının hangi kesimlerden geldiğinin tespit edilmesi önem kazanmaktadır. Böylelikle daha çok sadece işsizlik veya sadece ücret ve fiyatlar üzerine etkili olabilecek araçlar tespit edilebilecektir⁶¹³. Sonuç olarak stagflasyonla mücadelede tek düze bir istikrar politikası yerine, mikro ekonomik bir bakışla seçici politikaların uygulanması gerekmektedir. Stagflasyonla mücadele yöntemleri genel anlamda mikro tabanlı çeşitli yaklaşımları içermektedir. Bunlar, gelirler politikası, vergi temelli gelirler politikası, indeksleme, üretim teşvikleri ve toplam arz ve sektörel ve bölgesel politikalar şeklinde sayılabilir⁶¹⁴.

2.5.1.3.1. Gelirler Politikası

Ücret ve fiyat artışları stagflasyonun oluşumunda başlıca nedenlerden biri olarak gösterildiğinden ücret ve fiyat artışlarına karşı alınabilecek önlemlerin başında ücret ve fiyatların oluşum sürecine doğrudan müdahale gelmektedir⁶¹⁵. Kamu harcamaları ve kamu gelirlerinde toplam talebi etkileyecek bir değişiklik yapmaksızın alınabilecek önlemleri tanımlamak amacıyla kullanılan gelirler politikası, kamu harcama ve gelirleri dışında toplam talebi ve toplam arzı etkileyen değişkenler üzerinde uygulanan çeşitli kontrolleri içermektedir⁶¹⁶. Diğer bir deyişle, gelirler politikası, bir ekonomideki enflasyonun oluşumuna etki eden faktörleri ortadan kaldırmaya ya da sınırlandırmaya yönelik olarak uygulanması düşünülen ve istikrar politikası araçları başlığı altında açıklanan fiyat ve ücret tavanları, fiyat ve ücret artışlarının belirli göstergelere bağlanması gibi kanuni veya toplumsal uzlaşuya dayanan gönüllü bazı önlemleri içermektedir.

2.5.1.3.2. Vergi Temelli Gelirler Politikası

Gelirler politikası ile ücret ve fiyatların oluşum süreçlerine yapılan doğrudan müdahaleler piyasaların nispi ücret ve fiyat yapılarını saptırdığı ve kaynak dağılımını optimumdan uzaklaştırdığı gerekçesiyle daha esnek bir politika aracı olarak vergi

---

⁶¹² Pınar, s. 94.

⁶¹³ Ulusoy, s. 251.

⁶¹⁴ Gümüş, s. 140.

⁶¹⁵ Pınar, s. 94.

⁶¹⁶ Ulusoy, s. 251.

temelli gelirler politikası önerilmiştir⁶¹⁷. Vergi temelli gelirler politikası, vergiler yardımıyla parasal ücret artışlarını sınırlamak ve böylece fiyat artışlarını kontrol altına almak amacını taşımaktadır⁶¹⁸. Böylelikle ücret ve fiyat artışlarını doğrudan kontrol etmek yerine devlet, vergi sistemi aracılığı ile fiyat ve ücretleri dolaylı olarak kontrol etmektedir⁶¹⁹.

Vergi temelli gelirler politikası, devletin belirli bir fiyat ve ücret artış düzeyini gösterge olarak belirlemesine ve bu gösterge değeri geçmeyen ücret ve fiyat artışları yapan firmalara vergisel avantajlar sağlayarak onları ödüllendirmesine, buna karşın gösterge değerini aşan fiyat ve ücret artışı yapan firmaların ise vergisel yükümlülüklerini artırarak onları cezalandırmasına dayanan bir vergi politikasını ifade etmektedir⁶²⁰.

Böylelikle istihdam ve üretim düzeyinde bir düşüş yaşanmadan fiyatlar genel düzeyindeki artış kontrol altına alınabilecektir. Buradaki cezalandırma ve ödüllendirme uygulaması ücret veya emek gelir üzerinden değil sadece kurum geliri üzerinden hesaplanan kurumlar vergisini üzerinden uygulanacaktır⁶²¹. Böyle bir ödül ya da ceza uygulamasının temel nedeni ise vergi geliri elde etmekten çok firmaların yersiz ve gereksiz ücret ve fiyat artışları yapmasının önüne geçmek ve enflasyonu kontrol altına almaktır.

2.5.1.3.3. İndeksleme

İndeksleme, bir ekonomik değişkenin belirli bir fiyat endeksi ile otomatik olarak ayarlanması olarak tanımlanabilir⁶²². Stagflasyonla mücadele yöntemlerinden biri olarak ifade edilen indeksleme ile gelir vergisi, işçilerin iş (ücret) sözleşmeleri, işsizlik tazminatları ve sosyal güvenlik yardımları cari enflasyon oranına göre indekslenebilir. İndeksleme ile iş sözleşmeleri enflasyon oranına göre ayarlanacağından reel ücret değişmemekte, bu da en azından işsizlik oranını değiştirmemektedir⁶²³.

İndekslemenin uygulaması konusunda önemli güçlükler vardır. Örneğin özel sektörde yer alan ücret ve fiyat sözleşmelerinde indeksleme nasıl yapılacaktır? Kimler indekslemenin yürütülmesinde sorumlu olacak, olası ihlaller nasıl sonuçlandırılacaktır? Dolayısıyla özellikle özel kesim ücret ve fiyat sözleşmelerinde indekslemenin yürütülmesinde ve denetlenmesinde kurumsal bir yapıya ihtiyaç

---

⁶¹⁷ Gümüş, s. 14q.

⁶¹⁸ Ulusoy, s. 254.

⁶¹⁹ Öztürk, s. 414.

⁶²⁰ Gümüş, s. 141.

⁶²¹ Ulusoy, s. 255.

⁶²² Gümüş, s. 142.

⁶²³ Öztürk, s. 417.

duyulmaktadır⁶²⁴. İndekslemenin ücret fiyat spiralini resmileştirmesi ve enflasyon olgusunu daha da körüklemesi bir diğer sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğer indeksleme bu şekilde resmileşirse ücret-fiyat artışını sürekli kılabilir⁶²⁵. Görüldüğü gibi indeksleme yaklaşımı da stagflasyonla mücadelede ancak sınırlı ve geçici bir çözüm sunabilmektedir.

2.5.1.3.4. Üretim Teşvikleri ve Toplam Arz

Arz yanlı ekonomistler stagflasyon olgusuyla mücadelede en etkili aracın arzın arttırılması yönünde alınacak önlemler olduğunu ileri sürmektedir⁶²⁶. Bu doğrultuda arz yanlı ekonomistler, mal ve hizmet üretimi üzerinden alınan yüksek oranlı vergilerin üretim maliyetlerini artırdığından toplam arzı ciddi bir biçimde etkilediğini ileri sürmektedirler. Bu ekonomistlere göre, vergi oranlarının düşürülmesi halinde, bir ekonomide, vergi yükü azalacağından çalışma teşvik edilmiş olacak, buna bağlı olarak üretim artacak, gelir düzeyi yükselişi ile daha fazla tasarruf gerçekleştirilebilecek ve sermaye birikimi artacaktır. Bu arada artan tasarrufların yatırımları finanse etmesi ile ekonomik büyüme de gerçekleşecektir⁶²⁷.

Sonuçta bir taraftan üretimin ve yatırımların artması sonucunda istihdam arttırılarak işsizlik azaltılmış olacak bir taraftan da artan arz (üretim) nedeni ile toplam arz toplam talep dengesi yeniden sağlanarak enflasyon sorunu çözüme kavuşturulmuş olacaktır. Uygulamada ABD'de Reagan yönetimi tarafından 1980 yılında yürütülen bu yöndeki politikalar sonucu teoride ifade edildiği kadar büyük bir başarı sağlanamamıştır⁶²⁸.

2.5.1.3.5. Sektörel ve Bölgesel Politikalar

Bir ekonomide fiyat artışlarının ve işsizliğin kaynağı makro düzeyden ziyade belli bazı sektörlerle özgü olarak ya da belli bölgelerde ortaya çıkabilir. Belli endüstrilerin kendine özgü koşulları içinde; yapısal nedenlerle yaygın işsizlik, üretim daralması gibi nedenlerle de fiyatlar yükselmiş olabilir. Bu tür sorunlar teşhis edildiğinde, makro düzeydeki politikaların yürütülmesinden ziyade sözü edilen sektörlerin sorunlarına çözüm üretmek üzere mikro ölçekte önlemler alınır⁶²⁹.

---

⁶²⁴ Gümüş, s. 142.

⁶²⁵ Ataç, s. 217.

⁶²⁶ Öztürk, s. 416.

⁶²⁷ Gümüş, s. 143.

⁶²⁸ Ulusoy, s. 256.

⁶²⁹ Gümüş, s. 143.

Örneğin, bir ülkede konjonktürdeki bozulmadan sadece belirli sektörler etkilenmiş olabilir. Benzer şekilde ekonomik olarak gelişmiş bölgeler olabileceği gibi yeterli gelişme düzeyine kavuşmamış ve pek çok yapısal sorunla mücadele eden farklı bölgeler bulunabilir. Bu durumda bölgelere ya da sektörlerle özgü mikro politika yaklaşımları sorunu kaynağında gidermek üzere genel nitelikli maliye politikası uygulamalarından daha yararlı olabilir.

2.5.2. Tam İstihdama Ulaşılmasına Yönelik Maliye Politikası

Ekonomik istikrarın en önemli iki bileşeninden bir diğeri ise ekonominin tam istihdam seviyesine ulaştırılması ve bu seviyede ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesidir. Günümüzde ekonomik istikrarı sağlama hedefi ile hazırlanan istikrar politikalarının kısa dönemde temel amacı önceki bölümlerde de açıklandığı üzere fiyat istikrarının sağlanmasıdır. Bununla birlikte tam istihdam hedefi de tıpkı fiyat istikrarı gibi tüm iktisat politikası ve maliye politikası hedeflerinin gerçekleştirilmesinde önem arz etmektedir. Çünkü tam istihdam hedefinin orta ve uzun vadede gerçekleştirilememesi, yarattığı ekonomik ve sosyal maliyetler ile ekonomik istikrarın yanında, sürdürülebilir bir büyümenin sağlanması ve gelir dağılımının daha adil hale getirilmesi gibi diğer iktisat politikası ve maliye politikası hedeflerine ulaşılmasının önünde önemli bir engel oluşturmaktadır.

Bu doğrultuda maliye politikası 1980'li yıllara kadar Keynesyen bir bakış açısıyla ve ekonominin eksik istihdamda olduğundan hareketle tam istihdamı sağlamada öncelikli bir iktisat politikası aracı olarak kullanılmıştır. Ancak 1980 sonrasında tüm dünyada hâkim olan neoliberal politikalar doğrultusunda tam istihdamı sağlamak adına yürütülen maliye politikası uygulamalarının enflasyonist sonuçlar ortaya çıkardığı iddia edilmiştir. Başka bir ifade ile ekonomik istikrarı sağlamak adına yapılan bu uygulamaların fiyat istikrarını bozarak ekonomiyi istikrardan uzaklaştırdığı kabul edilmiştir.

Bu değişimin bir sonucu olarak uygulanan neoliberal (ana-akım) iktisat politikaları nedeniyle maliye politikası ile tam istihdam hedefi arasındaki bağ zayıflamıştır. Emek piyasasında tam istihdam yerine tam çalıştırılabilirlik kavramının kullanıldığı bu yeni dönemde uygulanan neoliberal politikalar büyük ölçüde başarısız olmuş ve emek piyasasında denge kendiliğinden sağlanamamıştır⁶³⁰.

Bu doğrultuda başta ülkemiz olmak üzere birçok ülkede ve küresel düzeyde yoksulluk, gelir dağılımı gibi temel ekonomik ve sosyal konularda öngörülen sonuçlar,

---

⁶³⁰ Göker ve Dane, ss. 104–110.

gerçekleşmemiştir. Bunun yanında neoliberal uygulamalarla günümüzde gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerin emek piyasalarının rekabetçi ve esnek bir yapıya kavuşmuş olmasına karşın doğal işsizlik oranı azalmamış, hatta artış göstermiştir. Yaşanan son küresel krizi ise istihdama ilişkin bu politikaların başarısızlığını ve piyasa ekonomisinin tam istihdam sorununu tek başına çözmede yetersiz kaldığını ortaya koymuştur⁶³¹.

Bu kapsamda son yıllarda ekonominin tam istihdam seviyesine ulaştırılması ve böylelikle ekonomik istikrarın sağlanmasına ve sürdürülmesine katkı sağlanması noktasında bir iktisat politikası aracı olarak maliye politikasının kullanılması özellikle Post Keynesyen bakış açısı çerçevesinde tam istihdam sorununun ve bunun yarattığı olumsuz sosyal ve diğer ekonomik sorunların çözümüne yönelik olarak yapılan tartışmalarla yeniden gündeme gelmiştir.

İktisat politikaları ve dolayısıyla maliye politikaları açısından fiyat istikrarının öncelikli bir amaç olarak kabul edildiği 1980 sonrası dönemde fiyatların istikrarlı olduğu bir ekonomide büyümenin sağlanacağı, büyüme ile birlikte istihdamın da kendiliğinden artacağı kabul edilmiştir. Bu doğrultuda fiyat istikrarı anılan dönemde işsizlik oranının yükseltilmesi pahasına sağlanmış; başka bir ifade ile işsizlik oranı fiyat istikrarının bir maliyeti olarak kabul edilmiştir. Ancak fiyat istikrarının iktisat politikası ve dolayısıyla maliye politikası için öncelikli bir amaç olarak belirlenmesi uygulamada tam istihdama ulaşılmasını sağlayamamıştır⁶³². Post Keynesyen yaklaşıma göre fiyat istikrarı ile tam istihdam arasında bir değiş tokuş (trade-off) söz konusu değildir ve bu nedenle devlet yürüteceği politikalarla ekonomide hem fiyat istikrarını hem de tam istihdamı aynı anda sağlayabilir⁶³³.

Fonksiyonel maliye anlayışına dayanan Post-Keynesyen yaklaşım, tam istihdamın sağlanması için devletin ekonomiye maliye politikası aracılığı ile aktif bir şekilde müdahalesinin gerektiğini belirtmektedir. Çünkü piyasa mekanizması tam istihdamı kendiliğinden sağlamada başarısız olacaktır. Bu aktif müdahalenin ne şekilde olacağı konusunda Post Keynesyen yaklaşım iki farklı öneride bulunmaktadır. Bunlardan ilki tam istihdamın toplam talep yönetimi ile sağlanmasıdır. İkincisi ise çalışmak isteyen herkese devletin en son işveren olarak iş sağlamasına

⁶³¹ Sayım Işık ve Mehmet Mert, "İstihdam ve İşsizlik Sorununu Çözmeye Yönelik İstihdam/Gelir Garantisi Politikasının Uygulanabilirliği: Antalya Örneği", **Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, 22–23 Ekim 2009, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, Belediye İş Sendikası Yayını, Ankara 2009, s. 306.

⁶³² Pavlina R. Tcherneva ve L. Randall Wray, "Is Argentina's Job Creation Project Jefes de Hogar A True Employer of Last Resort Program?", **Center for Full Employment And Price Stability Working Paper No.43**, Ağustos, 2005, <http://www.cfeps.org/pubs/wp-pdf/WP43-Tcherneva-Wray.pdf>, (13.11.2014), s. 3.

⁶³³ Erkan Tokucu, Ferhat Çıtak, Serkan Künü, "Tam İstihdam İçin Son İstihdam Edici Olarak Devlet", **7. Ekonomik Yaklaşım Kongresi: Türkiye Ekonomisi'nin Dinamikleri: Politika Arayışları**, 22–23 Aralık 2011, www.ekonomikyaklasim.org/eykongre2011/?download=12.pdf (13.11.2014), s. 9.

dayanmaktadır. İkinci önerinin hareket noktası ise çalışmanın bir insan hakkı olmasıdır⁶³⁴. Bu başlık altında maliye politikasının yeniden gündeme gelen tam istihdamın sağlanmasındaki fonksiyonunu yerine getirmesinde Post Keynesyen bakış açısı çerçevesinde kullanılması önerilen söz konusu iki yöntem incelenecektir.

2.5.2.1. Toplam Talep Yönetimi Yaklaşımı ve Tam İstihdam

Daha önce açıklandığı üzere; Keynes, ekonominin tam istihdam seviyesinde olmasının süreklilik göstermeyen özel bir durum olduğunu belirtmektedir⁶³⁵. Başka bir ifade ile Keynesyen yaklaşım ekonominin tam istihdamda değil eksik istihdam seviyesinde denge olduğunu ve bu nedenle piyasa mekanizmasının kalıcı işsizlik yaratabileceğini ileri sürmektedir⁶³⁶. Buradan hareketle tam istihdam kavramını en az iş arayan insanlar kadar çalışılabilecek işin bulunduğu durum olarak tanımlamakta ve işsizliğin Klasiklerin iddia ettiğinin aksine sadece bireylerin gönüllü olarak yaptıkları tercihlerden kaynaklanmadığını ileri sürmektedir. Buna ek olarak ekonomide tüketim ve yatırım daralması sonucunda azalan emek talebinden kaynaklanan sürekli bir işsizlik söz konusu olduğunu belirtmektedir⁶³⁷.

Keynesyen bakış açısı işsizliği gerek ekonomik gerekse sosyal sonuçları nedeniyle piyasa mekanizmasının işleyişine terk edilemeyecek kadar önemli bir sorun olarak kabul etmekte⁶³⁸ ve işsizliğin kaynak kullanımında israfa ve ulusal gelir kaybına yol açması nedeniyle de bireylerin yaşam standardının iyileştirilmesini önleyen önemli bir engel olarak görmektedir. Bu nedenle ekonomide işsizliğin ortadan kaldırılarak tam istihdamın sağlanması ve sonrasında bu durumun sürdürülmesinin ancak devlet müdahalesi ile mümkün olduğunu belirtmekte ve bu kapsamda tam istihdamın sağlanmasının ekonomik istikrarı sağlamayı amaçlayan maliye politikalarının öncelikli hedeflerinden biri olması gerektiğini savunmaktadır⁶³⁹. Bu çerçevede ekonomideki dengesizliklerin temel nedenini talep yetersizliği olarak gören Keynesyen yaklaşım⁶⁴⁰ istihdam sorununa da benzer bir bakış açısıyla yaklaşmakta ve emek piyasasındaki dengesizliklerin ortadan kaldırılması ve dolayısıyla işsizlik sorununun çözümü için devletin gerekli önlemleri alması ve uygulaması gerektiğini ifade etmektedir⁶⁴¹.

---

⁶³⁴ Göker ve Dane, s. 111.

⁶³⁵ Karabıçak, s. 51.

⁶³⁶ Stiglitz, s.222.

⁶³⁷ Ersoy, s. 570.

⁶³⁸ Takım, 2011a, s. 158.

⁶³⁹ Göker ve Dane, s. 105.

⁶⁴⁰ Karabıçak, s. 51.

⁶⁴¹ Ersoy, s. 570.

Keynesyen bakış açısının toplam talep yönetimine ilişkin görüşlerini esas alan maliye politikasının tam istihdamı sağlamadaki fonksiyonuna ilişkin bu önerinin temelini ekonomilerde talebin yetersiz olduğu ve ekonomik sistem içerisinde bu talep yetersizliğini kendiliğinden ortadan kaldıracak bir mekanizmanın bulunmadığı varsayımları oluşturmaktadır. Bu nedenle ekonominin tam istihdam seviyesine ulaşabilmesi için devletin ekonomiye aktif müdahalede bulunması ve maliye politikası araç ve uygulamaları ile toplam talebi arttırması gerekir⁶⁴². Temel amacı fiili üretim düzeyi ile potansiyel üretim düzeyi arasındaki açığın azaltılması olan talep yönetimi ile sağlanan toplam talep artışı, yatırımları uyararak ekonominin gelecekteki üretim kapasitesinin artmasını ve dolayısıyla ekonomik büyümenin hızlanmasını ve istihdamın artarak ekonominin tam istihdam seviyesine ulaşmasını sağlayacaktır⁶⁴³.

Görüldüğü üzere Keynesyen yaklaşım ekonominin kendiliğinden tam istihdam seviyesine ulaşamayacağını çünkü ekonominin doğası itibarıyla istikrarsız olduğunu belirtmektedir⁶⁴⁴. Bu istikrarsız yapıdan hareketle Keynesyen bakış açısı, ekonominin tam istihdam seviyesinin altında yani eksik istihdam seviyesinde dengede olduğunu göstermekte⁶⁴⁵ ve ekonominin tam istihdam seviyesinde dengeye gelebilmesi için devletin müdahalesinin gerekli olduğunu ifade etmektedir. Başka bir ifade ile Keynesyen yaklaşım ekonomiyi tam istihdama ulaştıracak gücün devlet; onun müdahale aracının ise maliye politikası olduğunu belirtmektedir. Böylelikle ekonomi toplam talep yönetimi yoluyla talep yetersizliğini aşarak istihdam ve gelir artışını sağlayacaktır.⁶⁴⁶

Basit bir şekilde özetlemek gerekirse bu görüşe göre toplam talep artışına paralel olarak yatırımlar artacaktır. Yatırım artışı sermaye birikimini ve dolayısıyla da ekonomik büyümeyi arttıracaktır. Sonuçta toplam talep artışı işsizlik ve yoksulluğu azaltacaktır. Devlet, toplam talebi iki şekilde teşvik edebilir. Bunlardan ilki özel sektörün tüketim ve yatırım faaliyetlerinin teşvik edilmesi yoluyla toplam talebin arttırılması şeklindedir. İkinci yol ise açık bütçe politikası ile kamu harcamalarının arttırılması ile toplam talebin arttırılmasıdır. İlk seçeneğin tercih edilmesi durumunda orta ve uzun vadede özel sektörün borçlarının artacağı bu durumun ise ekonominin finansal kırılganlığını arttırarak ekonomik istikrara zarar verebileceği ileri sürülmektedir. Bu nedenle toplam talep yönetimi yoluyla talebin arttırılması ve ekonominin tam istihdam seviyesine çıkarılması hedefleniyorsa kamu sektörünün

---

⁶⁴² Göker ve Dane, s. 111

⁶⁴³ Pavlina R. Tcherneva, "The Return of Fiscal Policy: Can the New Developments in the New Economic Consensus Be Reconciled with the Post-Keynesian View?", **The Levy Economics Institute Working Paper No. 539**, Temmuz, 2008, http://www.levyinstitute.org/pubs/wp_539.pdf, (13.11.2014), s.29.

⁶⁴⁴ Tokucu ve diğerleri, s. 8.

⁶⁴⁵ Yıldırım ve diğerleri, s. 165.

⁶⁴⁶ Düzgün, s. 231.

harcama yapmasının istikrar açısından daha kullanışlı ve zararsız olacağı ifade edilmektedir⁶⁴⁷.

Bu noktada temel problem artan kamu harcamalarının bütçe açıklarına neden olması ve bu bütçe açıklarının finansmanın ise kamu borç stokunu arttırmasıdır. Ancak toplam talep yönetimi yoluyla ekonomide tam istihdamın sağlanmasına dayanan bu öneri esas olarak fonksiyonel maliye yaklaşımına dayanmaktadır. Fonksiyonel maliye yaklaşımında maliye politikası uygulamaları değerlendirilirken temel kıstas bu uygulamaların bütçe üzerindeki etkileri değil; ekonomi üzerindeki reel etkileridir. Bu nedenle böyle bir uygulama sonucunda ortaya çıkan bütçe açıkları büyüme oranı reel faiz oranının üzerinde olduğu sürece sürdürülebilir ve kabul edilebilir olarak görülmektedir⁶⁴⁸.

2.5.2.2. En Son İş Veren Olarak Devlet Yaklaşımı ve Tam İstihdam

Toplam talep yönetimi yoluyla kamu harcamaları kullanılarak yaratılan toplam talep artışının kısa dönemde sermaye, yatırım ve üretim üzerinde olumlu etkileri vardır. Ancak bu etkilerin, tam istihdamın sağlanmasında tek başlarına yeterli olamayabilecekleri ifade edilmektedir. Bu nedenle de toplam talep yönetiminin tam istihdamı sağlamada yetersiz kalabileceği ve bu yetersizliğin ortadan kaldırılarak ekonominin tam istihdam seviyesine ulaştırılması için devletin doğrudan istihdam yaratması gerektiği savunulmaktadır. Çalışmanın bir insan hakkı olduğu esastan yola çıkan ve devletin kâr beklentisi olmaksızın belirleyeceği minimum ücret üzerinden, çalışmak isteyen fakat iş bulamayan herkese iş sağlama adına, sonsuz emek talep etmesine dayanan bu yaklaşım en son işveren olarak devlet (employment of last resort)⁶⁴⁹ ya da devletin en son işveren olma rolü olarak adlandırılmaktadır.

Post Keynesyen yaklaşım çerçevesinde geliştirilen en son işveren olarak devlet yaklaşımı özetle özel sektörde iş bulamayan ve çalışmak isteyen herkesi hükümetin belirlediği ücret düzeyinden istihdam eden, dolayısıyla amacı sıfır işsizlik oranı olan bir programdır. Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere devlet bu yaklaşım kapsamında sıfır işsizlik hedefine ulaşma adına özel sektörün talep etmediği fakat çalışmak isteyen kişileri, önceden kendisi tarafından belirlenen sabit, asgari bir ücret seviyesinden istihdam etmektedir.

Dolayısıyla devlet bu programları uygulayarak istihdam piyasasında emeğin fiyatını belirlerken, istihdam edilecek emek miktarının belirlenmesini piyasaya

---

⁶⁴⁷ Göker ve Dane, s. 112

⁶⁴⁸ Göker ve Dane, s. 112

⁶⁴⁹ Göker ve Dane, s. 112.

bırakmaktadır. Bu açıklamalardan hareketle programın belirlenen ücret düzeyinden çalışmak istemeyenleri kapsamadığını belirtmek gerekmektedir. Dolayısıyla sıfır işsizlik tanımı bu kişileri kapsamamaktadır⁶⁵⁰. Başka bir ifade ile en son işveren olarak devlet yaklaşımıyla sıfır işsizliğe ulaşılırken, devlet tarafından belirlenen ücret üzerinden çalışmak istemeyen veya kamuda çalışmak istemeyen kişiler ya da başka bir iş arayanlar gönüllü işsiz kabul edilmektedir⁶⁵¹.

Bu uygulama teorik olarak Knapp ve Lerner tarafından geliştirilen fonksiyonel maliye yaklaşımına dayanmaktadır⁶⁵². Post Keynesyen bakış açısı neoliberal önermelerin aksine hem tam istihdamın hem de fiyat istikrarının aynı anda elde edilebileceğini öne sürmektedir⁶⁵³. Başka bir ifade ile maliye politikasının fiyat istikrarı hedefi ile tam istihdam hedefi Post Keynesyen yaklaşım çerçevesinde birbirine ikame değil birbirini tamamlayıcı hedefler olarak kabul edilmektedir. Post Keynesyen yaklaşım bu çerçevede, fonksiyonel maliye kapsamında ifade edilen vergiye dayalı para yaklaşımına dayanan en son işveren olarak devlet uygulamasının etkin kullanılması durumunda fiyat istikrarını bozmadan tam istihdama ulaşılabilirliğini öne sürmektedir⁶⁵⁴.

Bu doğrultuda en son işveren olarak devlet yaklaşımı kapsamında belirlenmiş temel ücret düzeyinde çalışmak isteyen ve çalışabilecek durumda olan herkes iş bulabilmektedir. Böylelikle hükümet işsizlik oranını sıfıra ulaştırmakta yani tam istihdam hedefini gerçekleştirmektedir. Bunun yanında en son işveren olarak devlet uygulaması sonucunda oluşturulan temel ücret düzeyi ile birlikte fiyat istikrarın sağlanması için bir fiyat çapası oluşturmuş olmaktadır. Böylelikle en son işveren olarak devlet yaklaşımı kapsamında uygulanan tam istihdam politikasının enflasyonist bir süreç yaratmayacağı gibi bazı koşullar altında enflasyonist baskıları bile azaltabileceği⁶⁵⁵; hatta iktisadi dalgalanmaların olumsuz etkilerinin azaltılmasında güçlü bir otomatik stabilizatör olarak katkıda bulunabileceği ifade edilmektedir⁶⁵⁶.

Bu yaklaşımda en son işveren olarak devlet yaklaşımının otomatik stabilizatör özelliği devletin, belirlediği ücret üzerinden iş arayanları almaya, bu ücretten daha yüksek ücret düzeyinde ise satmaya hazır bir piyasa yapıcı gibi davranması ve bu

---

⁶⁵⁰ Işık, ss. 75–78.

⁶⁵¹ Göker ve Dane, s. 115.

⁶⁵² Işık ve Mert, s. 309.

⁶⁵³ Tokucu ve diğerleri, s. 9.

⁶⁵⁴ Işık, ss. 75–76.

⁶⁵⁵ L. Randall Wray, "Public Service Employment: Full Employment Without Inflation", **Center for Full Employment and Price Stability Working Paper No.3**, Ocak, 2000, <http://www.cfeps.org/pubs/wp-pdf/WP3-Wray.pdf>, (13.11.2014), ss. 1-2.

⁶⁵⁶ Thomas I. Palley, "Government as Employer of Last Resort: Can It Work?", **Proceedings of The 53rd Annual Meetings of The Industrial Relations Research Association**, 5–7 Ocak 2001, New Orleans, Editör: Paula B. Voos, The Industrial Relations Research Association, Illinois, 2001, http://www.thomaspalley.com/docs/articles/macro_policy/government_employer.pdf, (13.11.2014), s. 5.

şekilde emeğin stoklanmasını sağlaması ile ortaya çıkmaktadır. Böylelikle emek, özel sektörün ya da kamu sektörünün asli faaliyetlerinde ihtiyaç olmadığına havuzda depolanmaktadır. Toplam talebin azaldığı daralma dönemlerinde, işsizlik arttığı için emek havuzundaki ortalama verimlilik artmakta, tersine toplam talebin arttığı genişleme dönemlerinde ise emek havuzundaki ortalama verimlilik azalmaktadır. Emek havuzunda yer alan işçilerin marjinal verimliliklerindeki bu dalgalanma, daralma dönemlerinde daha fazla işçi çalıştırmayı teşvik ederek; genişleme dönemlerinde ise daha fazla işçi çalıştırmayı caydırarak otomatik stabilizatör özelliği göstermektedir⁶⁵⁷. Böylece en son işveren olarak devlet yaklaşımı kapsamında yapılan uygulamalar toplam harcama ve istihdamın istikrarlı olmasını bir otomatik istikrarlandırıcı gibi hareket ederek sağlamış olmaktadır⁶⁵⁸.

En son işveren olarak devlet yaklaşımına dayanan tam istihdamı sağlamaya yönelik politikaların yukarıda sayılan etkilerinin ortaya çıkabilmesi için öncelikle temel amacı çalışmaya hazır, istekli ve gönüllü olup iş bulamayan kişilerin istihdam edilmesi olmalıdır⁶⁵⁹. Bu amaçla hazırlanan ve tam istihdamı sağlamayı amaçlayan en son işveren olarak devlet yaklaşımını benimseyen programların şu özellikleri taşıması gerekmektedir⁶⁶⁰:

- Özel sektörde iş bulamayan kişiler için doğrudan istihdam yaratmalıdır.
- Özel sektör çıktı ve istihdam seviyesinin istikrarına katkıda bulunmalıdır.
- Programlar işsizliğin arttığı daralma dönemlerinde işsizlere iş, genişleme dönemlerinde ise özel sektörün ihtiyaç duyacağı iş gücünü sağlayarak parasal ücretlerin istikrarına katkıda bulunmalıdır.
- Özellikle, emeğin yeteneklerini ve verimliliğini artıracak şekilde işgücü üzerinde etkisi olmalıdır.
- Program, ekonomi tam istihdam seviyesine ulaştığında sonlandırılmalıdır.

Bu özelliklerinin yanında en son işveren olarak devlet yaklaşımına dayalı istihdam programlarının başarılı olabilmesi için üzerinde durulması gerek bir diğer önemli nokta ise programın uygulandığı ülkenin döviz kuru rejimidir. Bu çerçevede söz konusu istihdam programlarının başarılı olabilmesi için ülkede dalgalı döviz kuru rejiminin uygulanması gerekmektedir⁶⁶¹.

---

⁶⁵⁷ Göker ve Dane, s. 116.

⁶⁵⁸ Işık, s. 77.

⁶⁵⁹ L. Randall Wray, "The Employer of Last Resort Approach to Full Employment", **Center for Full Employment and Price Stability Working Paper No.9**, Temmuz, 2000, <http://www.cfeps.org/pubs/wp-pdf/WP9-Wray.pdf>, (13.11.2014), s. 1.

⁶⁶⁰ Tokucu ve diğerleri, s. 11.

⁶⁶¹ Işık, s. 79.

Keynesyen bir bakış açısı ile işsizliğin piyasanın işleyişinden kaynaklanan gönülsüz bir durum olduğundan hareketle oluşturulan en işveren olarak devlet yaklaşımına göre, yukarıda açıklanan özellikleri taşıyan istihdam programları ile gönülsüz işsizlik ortadan kaldırmalıdır. Devlet bu programları bütçe açığını arttırmak suretiyle finanse etmelidir. Bu kapsamda devlet çalışmak isteyen ancak iş bulamayan kişilere iş sağlarken ve kendi belirlediği ücret düzeyinden ödeme yaparken yaptığı harcamaların finansmanını da para basarak karşılamalıdır. Fonksiyonel maliye kapsamında vergiye dayalı para yaklaşımından hareketle yapılan bu öneri devletin harcamalarını finanse etmek için para basmasına ve vergilerin harcamaların finansmanı için değil, devletin bastığı paraya talep yaratması için alındığı varsayımına dayanmaktadır. Görüldüğü gibi vergiye dayalı para yaklaşımına dayanan fonksiyonel maliye ilkeleri, en son işveren olarak devlet yaklaşımına dayanan istihdam programlarının da temel taşı niteliğindedir⁶⁶².

Fonksiyonel maliye yaklaşımı ve onun varsayımları uygulamada oluşabilecek bütçe açıkları ve bu açıkların yaratacağı muhtemel etkilerin değerlendirilmesinde de önem taşımaktadır. Bu çerçevede en son işveren olarak devlet yaklaşımı kapsamında istihdam programlarının uygulanması sırasında bütçe açık verebilir fakat bu sakınılması gereken bir durum değildir⁶⁶³. Çünkü fonksiyonel maliye anlayışı çerçevesinde önemli olan yapılan harcamanın bütçe üzerindeki etkisi değil; fiyat istikrarı, istihdam ya da enflasyon gibi makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisidir. Diğer taraftan bugün söz konusu programların yürütülmesi için yapılan harcamalar gelecek nesiller için bir yük oluşturmayacak ve devletin finansal açıdan yıkımına da neden olmayacaktır. Bu nedenle bütçe açıklarından korkmak yersiz ve aynı zamanda irrasyoneldir⁶⁶⁴.

En son işveren olarak devlet yaklaşımı sadece bir kamusal istihdam stratejisi değildir. Diğer bir ifade ile bu yaklaşım tam istihdamın ve fiyat istikrarının bir arada sağlanmasına yönelik bir makro iktisadi politika çerçevesidir. Çünkü bu yaklaşımda devlet, emek havuzdaki en düşük verimliliğe sahip vasıfsız emek grubunu esas almakta; bu guruba yönelik olarak geçinmeye yetecek en az ücreti belirlemekte ve bu ücreti sabit tutmaktadır. Bu nedenle belirlenen ücret bir fiyat çapası gibi çalışmakta ve fiyat istikrarına katkıda bulunmaktadır⁶⁶⁵.

Buna ek olarak, en son işveren olarak devlet yaklaşımı çerçevesinde istihdamı arttırmak için yapılan ve açık bütçelerle finanse edilen harcamalar enflasyona neden olmayacaktır. Çünkü vergiye dayalı para yaklaşımı çerçevesinde harcama yapıldıkça

---

⁶⁶² Göker ve Dane, ss. 114–115.

⁶⁶³ Wray, 2000a, s. 2.

⁶⁶⁴ Tokucu ve diğerleri, ss. 11–12.

⁶⁶⁵ Göker ve Dane, s. 115.

piyasaya çıkan paranın bir kısmı zaten ödenen vergiler ile sistemden çekilmiş olacaktır. Diğer taraftan yaratılan yeni işlerle birlikte artan gelir ve harcama seviyesi toplam üretimi de artıracaktır⁶⁶⁶. Bu durum artan harcamaların enflasyonist etkisini sınırlamakta ve ortadan kaldırmaktadır. Post Keynesyen iktisatçılar tarafından en son işveren olarak devlet yaklaşımı bu özelliği nedeniyle, mevcut sisteme göre fiyat istikrarına daha fazla katkı sağlayacağı ileri sürülmektedir⁶⁶⁷.

Post Keynesyen iktisatçılar en son işveren olarak devlet yaklaşımı çerçevesinde uygulanacak istihdam programlarının enflasyona neden olmadan istihdamı artıracığını ileri sürmektedirler. Ancak uygulamada bazı problemlerin ortaya çıkabileceğini de kabul etmektedirler⁶⁶⁸. En son işveren olarak devlet yaklaşımı kapsamında uygulanacak istihdam programlarının yürütülmesinde ortaya çıkabilecek ve uygulamada bu programların başarısız olmasına sebep olabilecek problemleri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür⁶⁶⁹:

- Bu problemlerden ilki mikro ekonomik düzeyde yaşanabilecek yönetsel sorunlardır. Bu sorunlar daha çok devlet tarafından üretilecek yeni işlerin verimliliğine ve devlet tarafından yaratılan yeni işler için belirlenecek ücretlerin kamuda mevcut olan ücret düzenlemeleri üzerinde yaratacağı olumsuz etkilere ilişkin sorunları ifade etmektedir.
- İkinci problem ise makroekonomik düzeyde yaşanabilecek sorunlara işaret etmektedir. Bu kapsamda karşılaşılabilecek en büyük sorun uygulanan istihdam programlarının enflasyonist bir sürece neden olmasıdır.
- Üçüncü problem ise toplumun tam istihdamı sağlamak amacıyla en son işveren olarak devlet yaklaşımı çerçevesinde uygulanacak istihdam programlarını desteklememesidir. Bu durumda toplumda vergilerle bu tip bir programın finansmanına ilişkin olarak oluşacak tepkiler programın yürütülmesini hem finansal hem de politik açıdan zorlaştıracaktır.
- Son problem ise istihdam programı çerçevesinde gelir elde eden kişilerin talebinin bir kısmının çeşitli nedenlerle ithal mallara yönelmesi ile ortaya çıkmaktadır. Bu durum ekonominin yapısına ve dış ticaret dengesine bağlı olarak, dış ticaret dengesini olumsuz etkileyecek ve döviz kurlarının yükselmesine neden olarak enflasyonist bir sonuç ortaya çıkarabilecektir.

Uygulanan istihdam programlarının başarılı olarak fiyat istikrarını bozmadan tam istihdamı gerçekleştirebilmesi için yukarıda sıralanan problemlerin zamanında,

---

⁶⁶⁶ Palley, s. 4.

⁶⁶⁷ Işık, s. 77.

⁶⁶⁸ Tokucu ve diğerleri, s. 15.

⁶⁶⁹ Palley, ss. 2-5.

doğru bir Şekilde tespit edilmesi ve gerekli önemlerin alınması bu programların başarısı için son derece önemlidir. Bunun yanında seçilecek istihdam alanları da önem arz etmektedir. Bu seçim yapılırken dikkat edilmesi gereken nokta tıpkı istihdam sağlanacak kişilerin seçiminde olduğu gibi özel sektörün faaliyetini sürdürdüğu alanlardan uzak durulması gerekliliğidir. Çünkü burada amaç özel sektör faaliyetlerinde istihdam edilemeyen kişilere istihdam sağlanmasıdır.

Bu nedenle en son işveren olarak devlet yaklaşımı çerçevesinde seçilecek istihdam alanları özel sektörün kar amacı güderek faaliyette bulunduğu alanların dışında seçilmelidir. Bu alanların belirlenmesi programların uygulanacağı ülkelere göre farklılık gösterecektir. Ancak bu kapsamda sayılabilecek ve tüm ülkelerde geçerli olabilecek bazı istihdam alanları mevcuttur. Özel sektörün faaliyet göstermediği ve kişilere istihdam sağlamasının yanında toplumsal bazı faydalarda yaratan bu alanları Şu Şekilde sıralamak mümkündür⁶⁷⁰:

- Yaşlı bakım hizmetlerinin yürütülmesi
- Devlet okullarında çalışan öğretmenlere yardımcı olunması
- Okullar, okul çevreleri, oyun alanları, metro istasyonları ya da alış veriŐ merkezleri gibi alanlarda güvenlik hizmetlerinin yürütülmesine yardımcı olunması
- Otoyollar, yollar, sokaklar, kaldırımlar, parklar, meydanlar ve terk edilmiş yapılar gibi ortak kullanım alanlarının temizlik işlerinin doğrudan yapılması ya da bu hizmetleri yapanlara yardımcı olunması,
- Düşük gelirli bireylerin evlerinin bakımının ve yenilemesinin yapılması
- Programa katılan ve çalışan bireylerin çocuklarının bakımı
- Kütüphanelerde ya da sanatçı ve müzisyenlerin yanında yardımcılık yapılması
- Çevre güvenliğinin sağlanması (milli parklarda yangın gözlemciliği, su havzalarının izlenmesi vb. çevre koruma faaliyetleri)

Sonuç olarak en son işveren olarak devlet yaklaşımı bir taraftan çalışmak isteyen herkese belirlenmiş bir ücret düzeyi üzerinden iş sağlayarak tam istihdama ulaşılmalarını sağlarken diğer taraftan da özel sektör için önemli bir maliyet kalemi olan emeğin fiyatını sabitleyerek fiyat istikrarının gerçekleştirilmesine katkı sağlamaktadır. En son işveren olarak devlet yaklaşımına dayanan iyi tasarlanmış istihdam programları nedeniyle oluşan bütçe açıkları o ekonomideki planlanan tasarrufları

⁶⁷⁰ L. Randall Wray, "Government as Employer of Last Resort: Full Employment without Inflation", **The Levy Economics Institute Working Paper No. 213**, Kasım, 1997, <http://www.levyinstitute.org/pubs/wp213.pdf>, (13.11.2014), s. 15.

aşmayacaktır. Böylece bütçe açığı tam istihdamı sağlayacak kadar toplam talebi arttırmış olacaktır⁶⁷¹. Bu yapısı nedeniyle en son işveren olarak devlet yaklaşımı enflasyonist olmak bir yana enflasyonist baskıları azaltmaya yardımcı olan bir mekanizma işlevi görmekte ve otomatik stabilizatör özelliği nedeniyle iktisadi dalgalanmaların boyutunu ve olumsuz etkilerini azaltmaktadır⁶⁷².

---

⁶⁷¹ Işık ve Mert, ss. 308–309.

⁶⁷² Işık, s. 77.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MALİYE POLİTİKASININ EKONOMİK İSTİKRAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ ve TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Maliye politikasının ekonomik istikrarın sağlanmasında bir iktisat ve istikrar politikası aracı olarak kullanılmasına ilişkin literatürde oluşmuş bir fikir birliği bulunmamaktadır. Bununla birlikte maliye politikası ekonomik istikrarsızlıkları ortadan kaldırma adına devletler tarafından 1929 Bunalımı'ndan günümüze kadar kullanılmış ve halen kullanılmaktadır. Ancak maliye politikasının ekonomik istikrarsızlıklarla mücadelede bir istikrar politikası aracı olarak kullanım dozu ve önemi hâkim iktisadi yaklaşıma göre zaman içerisinde farklılaşmıştır. Bununla birlikte 2008 yılında başlayan küresel ekonomik kriz sonrasında ortaya çıkan istikrarsızlıklarla mücadelede diğer istikrar politikası araçlarının özellikle de para politikasının yetersiz kalması sonucunda maliye politikasının önemi ve kullanım dozu yeniden artmıştır.

2008 sonrasında ekonomik istikrarı sağlamaya yönelik politikaların merkezine uzun bir aradan sonra yeniden maliye politikasının yerleştirilmesi ile bir bakıma maliye politikasına iadeitibar yapılmıştır. Böylelikle 1970'li yılların sonunda kullanım alanı daralan ve istikrar politikalarında sadece destekleyici bir araç olan maliye politikası yeniden ekonomik istikrarın sağlanmasında en ön safta yerini almıştır. Ancak bu değişime rağmen maliye politikasının ekonomik istikrarın sağlanmasındaki etkisine ilişkin kuşkular ortadan kalkmamıştır.

Bunun temel nedenlerinden biri ve belki de en önemlisi maliye politikasının ekonomik faaliyetle arasındaki karşılıklı ilişki nedeniyle etkisinin ölçülmesinin çokta kolay olmamasıdır. Başka bir ifade ile maliye politikasının ekonomik istikrar üzerinde ne derece etkili olduğunu ortaya koyabilmek için öncelikle maliye politikasının ekonomi üzerindeki etkisini net bir şekilde gösterecek bir ölçü biriminin bulunması gerekmektedir. Böylelikle maliye politikası uygulamalarının ekonomik istikrar üzerindeki bütüncül etkisini tespit etmek mümkün olabilecektir.

Bu doğrultuda maliye politikasının ekonomik istikrarın sağlanması konusundaki tartışmalı etkisinin var olup olmadığının inceleneceği bu bölümde öncelikli olarak maliye politikasının ekonomik istikrarın sağlanmasındaki rolünde meydana gelen değişim uzun dönemli bir perspektifle ele alınacaktır. Sonraki kısımda ise maliye politikasının ekonomi üzerindeki net etkisini ve bu etkinin yönünü konjonktürel dalgalanmalardan bağımsız olarak ortaya koyan bir gösterge olan mali etki analizinden hareketle ve Türkiye örneği üzerinden maliye politikasının ekonomik istikrarın sağlanmasındaki etkisi incelenecektir.

3.1. EKONOMİK İSTİKRAR VE MALİYE POLİTİKASININ DEĞİŞEN ROLÜ

Neoliberal politikaların etkisi ile 1970'li yılların sonlarına doğru maliye politikası, makroekonomik bir iktisat politikası aracı olarak önemini yitirmiştir. Buna ek olarak anılan dönemde maliye politikasının etkisiz, uygulanamaz ve gereksiz bir iktisat politikası aracı olduğu yaygın bir şekilde kabul görmüştür. Bu bakış açısıyla maliye politikasının, dışlama etkisi nedeniyle etkisiz; gecikmeler sorunu, araçların seçimine ilişkin güçlükler gibi uygulama sorunlarından dolayı uygulanamaz; düşük enflasyon ve istikrarlı büyüme için para politikası yeterli görüldüğünden dolayı da gereksiz olduğu iddia edilmiştir⁶⁷³.

1980'lerden 2000'lerin başlarına kadar geçen zaman boyunca, bazı politik ön yargı ve kaygıların yanında konjonktürel dalgalanmaların üstesinden gelinmesinde otomatik stabilizatörlerin yeterli olduğu yönündeki kanı, merkez bankalarının bağımsızlık derecelerindeki artış ile para teorisi ve politikasında yaşanan ciddi gelişmeler ileri sürülerek maliye politikasına karşı bir olumsuz bakış açısı oluşturulmuştur⁶⁷⁴.

Bu bakış açısının bir sonucu olarak takip eden süreçte hem 1980'ler hem de 1990'lar boyunca maliye politikası, aktif bir iktisat politikası aracı olarak kullanılmamıştır. Söz konusu süreçte makroekonomik politika önceliklerinin de değişmesi ile birlikte Keynesyen iktisat ve onun temel uygulama aracı olan maliye politikasının uygulama alanı daralırken devletin küçültülmesine yönelik görüşler ve bu bağlamda özelleştirme ile denk bütçe konusunda yaşanan tartışmalarla birlikte para politikasının iktisat politikası içerisindeki önemi artmış ve rolü genişlemiştir⁶⁷⁵. Bu eğilim sonucunda tam istihdama ulaşma hedefine verilen öncelik terk edilmiş ve makroekonomi politikalarının temel hedefi değişmiştir. Bu değişim ile birlikte iktisat politikalarının temel hedefi fiyat istikrarını sağlamak ile sınırlandırılmıştır. Yaşanan bu gelişmelere paralel olarak maliye politikasının faaliyet alanı bütçe açığının kontrol altında tutulması ve borçların sürdürülebilirliği ile sınırlandırılmış ve konjonktür karşıtı maliye politikalarının kullanımından büyük ölçüde vazgeçilmiştir⁶⁷⁶.

Ancak Japonya'nın 1990'ların başlarında durgunluğa girmesi ile maliye politikasına ilişkin tartışmalar yeniden başlamıştır. Buna ek olarak 1997 Asya Krizi ile Asya Kaplanları olarak adlandırılan ülkelerde ortaya çıkan şiddetli resesyon ve 2000'lerin başlarında ABD ve Avrupa'da ortaya çıkan resesyon belirtileri maliye politikasının özellikle de genişletici maliye politikası uygulamalarının ekonomik

⁶⁷³ Göker, 2014a, s. 104.

⁶⁷⁴ Şen ve Kaya, 2015, s. 75.

⁶⁷⁵ Şen ve Kaya, 2015, s. 72.

⁶⁷⁶ Göker ve Dane, s. 106.

faaliyetleri teşvik etmedeki rolünü tekrar gündeme getirmiştir. 2001 yılında ABD’de ortaya çıkan resesyon ve bu resesyonla mücadelede vergi indirimlerinin Amerikan hükümeti tarafından devreye sokulması maliye politikasının makroekonomik politika alanında güçlü bir şekilde yeniden dönüşünün ilk işaretleri olmuştur. Bununla birlikte Avrupa Birliği ülkelerinde maliye politikasının konjonktürel dalgalanmaları minimize ederek ekonomik istikrarın sağlamasındaki rolüne ilişkin mesafeli bakış 2000’li yılların başına kadar devam etmiştir.⁶⁷⁷

Ancak talep daralması, üretim ve istihdamın azalması ve finans sektöründe yaşanan iflaslar ile ABD’de başlayan ve hızla diğer ülkelere yayılan küresel finansal kriz⁶⁷⁸ ile birlikte devletin ekonomideki rolü ve maliye politikasının iktisat politikası içerisindeki önemine ilişkin olumsuz bakış açısı değişime uğramıştır. Küresel kriz azalan özel sektör talebini telafi etmek, finansal sektörü kurtarmak ve sonrasında regüle etmek için devletin ekonomideki payının azaltılmasını hedefleyen neoliberal politikaların aksine devletin ekonomilere yoğun ve kapsamlı bir şekilde müdahalesini gerekli kılmıştır. Bu süreç sonunda hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkelerde devletin ekonomiye müdahalesi yeniden genel kabul görmüştür⁶⁷⁹. Bu değişime paralel olarak krizin üstesinden gelmek için birçok ülkede genişletici maliye politikası uygulamalarını temel alan mali paketlerin devreye sokulması ile birlikte maliye politikası iktisat politikası içerisinde kaybettiği yerini büyük ölçüde geri almıştır⁶⁸⁰.

1970’lerin sonundan küresel krizin başlangıcına kadar geçen süreçte benzer ekonomik problemler faiz oranlarında indirime gidilmesiyle büyük oranda çözülmekteydi. Başka bir ifade ile bu süreçte para politikası ekonomik istikrarı sağlamada başarılı ve yeterli olmuştur. Ancak 2008 yılında yaşanan krizde faiz indirimleri yoluyla ekonomide canlanmayı sağlamak mümkün olmamıştır. Faiz oranlarında yapılan indirimler sonucunda nominal faiz oranlarının sıfıra dayanmış ve artık böyle bir durumda, para politikasının iktisadi faaliyetleri canlandırmada bir araç olarak kullanılabilme olanağı ortadan kalkmış; yani para politikası etkinlik sınırlarına ulaşmıştır. Ekonomide bir nevi Keynes’in ileri sürdüğü likidite tuzağı durumu ortaya çıkmıştır⁶⁸¹.

Likidite tuzağı durumunda ekonomide faiz oranları sıfır ya da sıfıra yakındır. Bu durumda bireyler ellerinde nakit para tutmayı tercih ederler ve Say kanunun aksine herhangi bir malın arzı, başka bir mala yönelik talep yaratmak yerine nakit paraya

---

⁶⁷⁷ Şen ve Kaya, 2015, s. 72.

⁶⁷⁸ Elena Pelinescu ve Petre Caraiani, “Fiscal Policy in the Context of the Economic Crisis”, **Romanian Journal of Fiscal Policy**, Cilt: 1, Sayı: 1, Temmuz-Aralık, 2010, s. 1.

⁶⁷⁹ Göker, 2014a, s. 104.

⁶⁸⁰ Şen ve Kaya, 2015, s. 72.

⁶⁸¹ Şen ve Kaya, 2015, s.73.

talep yaratır. Dolayısıyla bu özel durumda talep yetersizliğini telafi etmek için para politikası etkin değilken maliye politikası tam etkilidir⁶⁸². Bu doğrultuda yaşanan krizin ardından özellikle para aktarım mekanizmalarının bozulmuş olması, faiz indirimlerinin ve dolayısıyla para politikasının etkinliğini sınırlandırmıştır⁶⁸³.

2008 krizi ve sonrasında faiz oranlarının sıfır ya da sıfıra yakın olması ile para politikası bir iktisat politikası seçeneği olmaktan çıkmıştır. Çünkü kriz öncesinde ve kriz süresince para otoriteleri sistematik riskleri ölçmede ve bu riskleri ortadan kaldıracak yeterli düzeyde önlemleri almada başarılı olamamıştır⁶⁸⁴. Böyle bir durumda elde tek seçenek kalmaktaydı; o da, uzun yıllardır ihmal edilen, mesafeli durulan diğer bir iktisat politikası aracı olan maliye politikasıydı⁶⁸⁵. Başka bir ifade ile mevcut durum yani yaşanan derin durgunluk ve yüksek hızla artan işsizlik oranları konjonktür karşıtı maliye politikalarını kaçınılmaz kılmıştır⁶⁸⁶.

Bunun üzerine uygun zamanda, uygun dozda, uygun koşullarda ve uygun araçlarla uygulanacak bir iradi aktif maliye politikasının ekonomik faaliyetleri etkilemek suretiyle krizden çıkışta etkili olabileceği gerek akademik, gerekse bürokratik ve siyasi çevrelerde ciddi ölçüde tartışılmaya ve geniş ölçüde kabul görmeye başlamıştır⁶⁸⁷. Bu değişime paralel olarak mali kırılganlığı olmayan sanayileşmiş ülkeler ve yükselen piyasalara sahip ülkelerde krizin aşılması için yerel otoriteler ve uluslararası kuruluşlar tarafından maliye politikası önlemleri tavsiye edilmeye başlanmıştır⁶⁸⁸. Bu doğrultuda birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede aktif genişletici maliye politikası uygulamalarının yaratacağı çarpan etkisi ile bozulan ekonomik istikrar yeniden sağlanmaya çalışılmıştır⁶⁸⁹. Başka bir ifade ile 1929 Bunalımı'nın ardından Keynes'in ileri sürdüğü varsayımlar çerçevesinde oluşan telafi edici maliye politikası uygulamaları 2008 yılında yaşanan krizin çözümü için uygulanan iktisat politikaları içerisinde yeniden önem kazanmıştır⁶⁹⁰.

Bu doğrultuda Euro bölgesi ülkelerinde kriz sonrasında para politikası araçlarının etkinliğini kaybetmesi ile birlikte maliye politikasına ekonomik istikrar ve ekonomik büyüme hedeflerinin gerçekleştirilmesi için yeniden önemli bir rol

---

⁶⁸² Göker, 2014a, s.105.

⁶⁸³ OECD, s. 106.

⁶⁸⁴ Osman Nuri Aras, "Türkiye'ye Makro Ekonomik Etkileri Bakımından 2008 Küresel Krizi", **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar**, Cilt:47, Sayı:550, Aralık, 2010, s. 6.

⁶⁸⁵ Şen ve Kaya, 2015, s.73.

⁶⁸⁶ Göker, 2014a, s.105.

⁶⁸⁷ Şen ve Kaya, 2015, s.73.

⁶⁸⁸ Ömer Faruk Batirel, "Global Ekonomik Kriz ve Türk Kamu Maliyesi", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:7 Sayı:13 Bahar 2008, s. 9.

⁶⁸⁹ Emrah İsmail Çevik, Sel Diboğlu, Ali M. Kutan, "Monetary and Fiscal Policy Interactions: Evidence from Emerging European Economies", **Journal of Comparative Economics**, Cilt:42, Sayı:4, 2014, s. 1079.

⁶⁹⁰ Fırat ve Aydın, s. 37.

verilmiştir⁶⁹¹. ABD’nde de 2009 yılından itibaren önce dolaysız sonra da dolaylı vergi indirimi uygulamaları ve başta altyapı olmak üzere kamu harcamaları artışları ile toplam talebi canlandırmayı amaçlayan genişletici iradi maliye politikası tedbirleri alınmıştır⁶⁹². Benzer biçimde OECD ülkelerinde de finansal küresel krizin ardından toplam talebin artırılmasında iradi maliye politikalarının yarattığı mali etki önemli bir rol oynamaktadır. Bu doğrultuda birçok OECD ülkesi krizin etkilerinin ortadan kaldırılması ve ekonomik istikrarın yeniden sağlanması adına maliye politikası uygulamaları çerçevesinde farklı büyüklükte mali paketler açıklamışlardır. Bu durum yaşanan krizin derinliğini ve maliye politikasının uzun dönemde istikrarlı bir büyümenin sağlanması, krizin ekonomi ya da toplum üzerinde ortaya çıkardığı etkilerin azaltılması gibi ekonomik ve sosyal hedeflerin yanında kısa dönemde makroekonomik istikrarın sağlanamamasındaki önemini net bir şekilde ortaya koymaktadır⁶⁹³.

Maliye politikasına karşı hep ihtiyatlı bir duruş sergileyen IMF’nin bile maliye politikası ve maliye politikası uygulamalarına bakışı bu süreç içerisinde değişmiştir⁶⁹⁴. Bu değişimin temel nedeni ülkelerin toplam talebi desteklemek için kullandıkları iki geleneksel politika olan ihracat öncülüğünde ekonomik büyüme politikası ile para politikasının yaşanan küresel kriz ortamında etkinliklerinin daha az olmasıdır. Bu politikalardan ilki tüm dünyanın ekonomik daralma yaşaması nedeniyle dünya ticaret hacminin daralmasından dolayı ikincisi ise parasal aktarım mekanizmasının yaşanan kriz nedeniyle zayıflatması ve birçok ülkede merkez bankalarının hareket alanlarının oldukça daralmasından dolayı kendisinden beklenen etkileri gösterememektedir⁶⁹⁵.

Bu noktada uygulanacak maliye politikasının temel özellikleri; yaşanan krizin yarattığı ekonomik istikrarsızlık ve onun boyutu dikkate alındığında büyük ölçekli, uzun soluklu, çeşitlendirilmiş, birbirini izleyen, mali alana sahip, sürdürülebilir olarak sayılmaktadır. Bununla birlikte bu özellikleri içinde barındıran bir maliye politikası uygulamasının karşılaşacağı temel zorluk ise amaçlar arasındaki çatışmaların nasıl ortadan kaldırılacağı ve amaçlar arasındaki dengenin doğru sağlanması olacaktır⁶⁹⁶.

Maliye politikasının rolüne ilişkin bakış açısındaki bu değişim ile birlikte Keynesyen politikalara bakış açısı da değişmiş ve Keynesyen politikalar kısa dönemli

⁶⁹¹ Vladimir Vladimirov ve Maria Neicheva, “The Stabilizing Role of Fiscal Policy: Theoretical Background and Empirical Evidence”, **IBSU Scientific Journal**, Cilt: 2, Sayı:1, 2008, s. 7.

⁶⁹² Hakan Ay ve Öznur Uçar, “Üç Küresel Ekonomik Krizin Analizi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**”, Cilt:17, Sayı:1, 2015, ss.22–23

⁶⁹³ OECD, s. 105.

⁶⁹⁴ Şen ve Kaya, 2015, s. 73.

⁶⁹⁵ Antonio Spilimbergo, Steve Symansky, Olivier Blanchard, ve Carlo Cottarelli, “Fiscal Policy for the Crisis”, **IMF Staff Position Note**, SPN/08/01, 29 December 2008, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/spn/2008/spn0801.pdf>, (04.01.2015), s. 2.

⁶⁹⁶ Spilimbergo ve diğerleri., s. 3.

pragmatik çözümlerin ötesinde yeniden bütüncül bir anlam taşımaya başlamıştır. Böylelikle maliye politikası artık sadece bir talep yönetimi aracı olarak kullanılmayacak buna ek olarak ekonomilerdeki istikrarsızlık ve piyasalardaki risk birikiminin oluşmasını engelleyecek; devletin bu aşamada müdahalelerine de yer veren önerileri kapsayacak şekilde daha kapsamlı bir yapıya ve geniş bir uygulama alanına sahip olacaktır⁶⁹⁷.

2008 yılından bu güne yaşanan kriz sonrasında ekonomik istikrarın yeniden sağlanmasına odaklanan maliye politikası uygulamalarını üç farklı dönemde analiz etmek mümkündür. İlk olarak yaşanan krizin hemen ardından para politikası uygulamalarının etkisinin sınırlı kalmasını takiben Büyük Buhran sonrasında yaşananların bir benzerinin tekrarlanmaması için canlandırma paketlerinin uygulandığı dönem birinci dönem olarak kabul edilebilir. İkinci dönem ilk dönemde uygulanan maliye politikaları neticesinde artan kamu borçları nedeniyle canlandırma paketlerinin yerine kemer sıkma politikalarının tekrar gündeme gelmeye başladığı ve mali konsolidasyonu yeniden sağlamayı hedefleyen politikaların uygulanmaya başlandığı 2010 yılı sonrasında kapsamaktadır. Ancak ikinci dönemde yaşanan bu politika değişimi küresel ekonominin durgunluktan tam olarak çıkmadığı sadece güçsüz bir iyileşmenin yaşandığı bir süreci kapsamaktadır. Üçüncü dönem ise bu politika değişikliğinden günümüzde uzanan süreci kapsamaktadır. Bu süreç içerisinde düşük büyüme oranları vergi gelirlerinin azalmasına neden olmakta, uygulanan sıkı maliye politikası uygulamaları ekonomik canlanmanın yavaşlamasına neden olmakta ve mali tuzak olasılığı ekonomileri tehdit etmektedir⁶⁹⁸.

Dünyanın 2008 sonrasında yaşanan küresel krizde 1929 Büyük Bunalıma kıyasla, gerek maliye gerekse de para politikası uygulamalarında daha çabuk ve daha etkili bir tepki verdiği bir gerçektir⁶⁹⁹. Bu süreçte maliye politikasının ortaya çıkardığı etki ve bu etkinin yönü halen tartışmalı olmakla birlikte özellikle durgunluk dönemlerinde para politikasına kıyasla toplam talebi ve dolayısıyla iktisadi faaliyetleri etkilemede daha etkin bir iktisat politikası aracı olduğu bir kez daha görülmüştür⁷⁰⁰.

Özellikle bu tip derin kriz dönemlerinde para politikasının uygulamada ekonomik faaliyetler üzerindeki etkinliğinin azaldığının ortaya çıkması kısa dönemde krizler için kullanılabilir en iyi çözümün maliye politikası olduğu yönündeki geleneksel Keynesyen görüşe güç kazandırmıştır⁷⁰¹. Bununla birlikte diğer iktisat

---

⁶⁹⁷ Balseven, s. 188.

⁶⁹⁸ Göker, 2014a, s. 103.

⁶⁹⁹ Ersan Bocutoğlu, Aykut Ekinci, "Genel Teori, Küresel Krizler ve Yeniden Maliye Politikası", **Maliye Dergisi**, Sayı:156, Ocak-Haziran 2009, s. 80.

⁷⁰⁰ Şen ve Kaya, 2015, s. 73.

⁷⁰¹ Bocutoğlu, Ekinci, s. 80.

politikası aracı olan para politikasına göre daha net ve kesin sonuçlar ortaya koyduğu tartışmasız olan maliye politikasının uygulama süreçlerinden kaynaklanan defoları nedeniyle hantal bir yapısı olduğu şüphe gerektirmeyen bir gerçektir⁷⁰².

Bu konuda üzerinde durulması gereken bir diğer önemli konu ise maliye politikalarının krizden ciddi biçimde etkilenen gelişmekte olan ülkelerdeki uygulanabilirliği ve başarı şansıdır. Maliye politikasının ekonomi üzerindeki etkisine ilişkin olarak yapılan çalışmalar 1970'lerde yaşanan ve petrol fiyatlarının ani bir şekilde artması ile başlayan kriz ve 1997 Asya Krizi gibi küresel istikrarsızlıkların gelişmekte olan ülkelerde maliye politikasının ekonomik istikrarın sağlanmasındaki etkisini sınırlandırdığını göstermektedir⁷⁰³. Bu çerçevede, literatürde, gelişmekte olan ülkelerde uygulanan maliye politikalarının ekonomik istikrarı sağlayıp sağlamadığı konusunda bir fikir birliği bulunmamaktadır⁷⁰⁴.

Bununla birlikte maliye politikası sadece toplam talep seviyesi üzerindeki etkisi nedeniyle değil aynı zamanda yatırım ortamının iyileştirilmesine olan katkısı nedeniyle⁷⁰⁵ uzun yıllardır gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ekonomik istikrarın sağlanmasında temel politika aracı olarak kullanılmıştır ve kullanılmaktadır. Günümüzde maliye politikası halen (ve yeniden) konjonktürel dalgalanmaların ekonomi üzerinde yarattığı etkilerin hafifletilmesinde anahtar öneme sahiptir⁷⁰⁶.

3.2. EKONOMİK İSTİKRARIN SAĞLANMASINDA MALİYE POLİTİKASININ ETKİSİ: MALİ ETKİ ANALİZİ TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Maliye politikası devletin sahip olduğu mali araçları; fiyat istikrarını, tam istihdamı, ekonomik büyüme ve gelişmeyi, adil bir gelir ve servet dağılımını sağlamak ve konjonktürel dalgalanmalardan arınmış istikrarlı bir ekonomik yapıyı korumak amacıyla kullanması şeklinde tanımlanmaktadır⁷⁰⁷. Bu tanımlama maliye politikası ve maliye politikası araçlarının başta toplam gelir ve istihdam düzeyi olmak üzere birçok makroekonomik değişken üzerinde etkili olduğuna ilişkin Keynesyen düşüncenin

⁷⁰² Şen ve Kaya, 2015, s. 73.

⁷⁰³ Joseph Ntamatungiro, "Fiscal Sustainability in Heavily Indebted Countries Dependent on Nonrenewable Resources: The Case of Gabon", **IMF Working Paper WP/04/30**, African Department, International Monetary Fund, Şubat, 2004, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2004/wp0430.pdf>, (30.06.2015), s. 5.

⁷⁰⁴ Takım, 2011a, s. 157.

⁷⁰⁵ Antonio Spilimbergo, "Measuring the Performance of Fiscal Policy in Russia", **IMF Working Paper WP/05/241**, Research Department, International Monetary Fund, Aralık, 2005, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2005/wp05241.pdf>, (30.06.2005), s. 3.

⁷⁰⁶ Dumitru ve Stanca, s. 1.

⁷⁰⁷ Akan ve diğerleri, s. 110.

kendisine geniş bir uygulama alanı bulduğu 1929 Bunalımı'ndan bu yana genel kabul görmüş bir fikri ifade etmektedir⁷⁰⁸.

2008 yılında başlayan ve günümüzde etkileri halen devam eden küresel ekonomik kriz ve sonrasında yaşanan gelişmeler özellikle gelişmiş ekonomilerde istikrarın sağlanabilmesi için sadece para politikası uygulamalarının ve otomatik stabilizatörlerin yeterli olmadığını, iradi maliye politikalarına da ihtiyaç olduğunu net bir şekilde kanıtlamıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak yaşanan küresel kriz ile birlikte oluşan ekonomik istikrarsızlık talep yetersizliğini ortadan kaldırarak ekonomiyi istikrara kavuşturmak için Keynesyen politikaların yeniden uygulanmasına neden olmuştur⁷⁰⁹.

Başka bir deyişle önceki bölümlerde teorik olarak açıklanan maliye politikasının ekonomik istikrarın sağlanmasındaki etkisi uygulamada da yeniden ve güçlü bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde de maliye politikasının her bir makroekonomik değişken üzerindeki etkisi farklı olsa da bu etkinin varlığı kabul edilmektedir⁷¹⁰. Bununla birlikte maliye politikasının bu bilinen ve kabul görmüş etkisinin nasıl ölçüleceği tartışmalı bir konu olarak varlığını sürdürmektedir.

Bunun temel nedeni maliye politikası ile ekonomideki makro değişkenler ve dengeler arasındaki karşılıklı ilişkinin varlığıdır. Bu karşılıklı ilişki nedeniyle maliye politikası bir taraftan, bu değişken ve dengeleri etkilerken diğer taraftan da bu değişken ve dengelerde meydana gelen değişimlerden etkilenmektedir⁷¹¹. Ekonomi ile maliye politikası arasındaki bu karşılıklı etkileşimin yanında uygulanan para politikası, döviz kuru sistemi, kamu borç seviyesi ve ekonomide atıl kapasite olup olmaması gibi faktörler maliye politikasının etkinliği üzerinde etkili olan diğer önemli faktörlerdir⁷¹². Dolayısıyla maliye politikasının genel olarak başarısı ve etkinliğini ölçmek kolay değildir. Bununla birlikte maliye politikasının ekonomi üzerindeki etkisinin ölçülebilmesi, hem geçmiş dönemlerde yapılan uygulamaların doğruluğunun tespiti, hem de gelecek dönemlerde yapılacak uygulamalarının büyüklük ve yönlerinin doğru bir şekilde belirlenebilmesi için bir gereklidir⁷¹³.

---

⁷⁰⁸ Ataç, s. 45.

⁷⁰⁹ Zsolt Darvas, "The Impact of the Crisis on Budget Policy in Central and Eastern Europe", **OECD Journal on Budgeting**, Cilt:10, Sayı:1, <http://dx.doi.org/10.1787/16812336>, (13.11.2014), s. 2.

⁷¹⁰ Alasdair Scott, "Why Is It So Hard to Determine the Effects of Fiscal Stimulus?" **World Economic Outlook 2008 Financial Stress, Downturns, and Recoveries**, International Monetary Fund, Washington, D.C., Ekim, 2008, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2008/02/pdf/c5.pdf>, (30.06.2015), s. 164.

⁷¹¹ Cebi ve Özlale, s. 1.

⁷¹² Mathew Joseph, Karan Singh, Ranjan Kumar Dash, Jyotirmoy Bhattacharya, Ritika Tewari, "Indian Economy: Selected Methodological Advances", **ICRIER Working Paper 253**, Indian Council for Research on International Economic Relations, Şubat, 2011, s. 5.

⁷¹³ Ataç, s. 46.

Tüm maliye politikası araçlarına ilişkin gelişmeleri ve dolayısıyla maliye politikasının seyrini bütçe üzerinden izlemek mümkündür. Bu açıdan bütçe dengesi maliye politikasının performansının değerlendirilmesinde önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir⁷¹⁴. Buna göre bütçe açıklarının ya da denk bağlanan bütçenin ekonomi üzerinde genişletici, bütçe fazlalarının ise daraltıcı bir etki ortaya çıkardığı ifade edilmektedir⁷¹⁵. Ancak yukarıda açıklandığı üzere maliye politikası ve araçları ile üzerinde etkili oldukları makroekonomik değişkenler ve dengeler arasında karşılıklı bir etkileşim vardır. Maliye politikası bir taraftan ekonomi üzerinde kamu harcamaları ve vergiler gibi maliye politikası araçları ile etkili olurken bu araçlar aynı zamanda ekonomide meydana gelen değişikliklerden de etkilenmektedir⁷¹⁶.

Başka bir ifade ile maliye politikası uygulamaları sonucunda ortaya çıkan bütçe dengesi makroekonomik değişkenler ve dengelerde meydana gelen değişimlerin hem nedeni hem de sonucu olabilmektedir⁷¹⁷. Bunun yanında bütçe dengesi içerisinde olan her bir maliye politikası aracının etkisi, araçların yapılarından kaynaklanan farklılıklar nedeniyle diğerinden ayrılmaktadır⁷¹⁸. Bu nedenle maliye politikasının başarı ve etkinliğinin daha gerçekçi bir şekilde ortaya konulmasında bütçe dengesi yetersiz kalmakta ve farklı bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmaktadır⁷¹⁹.

Bu noktada ekonomi üzerinde maliye politikasının etkisinin ne yönde ve hangi büyüklükte olduğunun belirlenebilmesi için önemli bir gösterge olarak mali etki kavramı karşımıza çıkmaktadır. Mali etki bir gösterge olarak yapısal bütçe dengesinin hesaplanması, vergi ve harcamalarda zaman içerisinde meydana gelen değişikliklerin analizi gibi değişkenleri içeren maliye politikasına ilişkin kullanışlı bir mali analiz aracı şeklinde ifade edilebilir⁷²⁰. Literatürde farklı yöntemler ile ölçülen ve bütçe dengesindeki değişikliklerin toplam talep ve dolayısıyla ekonomi üzerinde etkilerini ortaya koyan ve oransal olarak ifade edilebilen bir büyüklük olan mali etki, maliye politikasının ekonomi üzerindeki bütünleşik etkisinin ortaya konulmasında önemli bir kolaylık sağlamaktadır⁷²¹. Böylelikle cari bütçe dengesinin maliye politikasının etkisini göstermedeki yetersizlikleri ortadan kaldırılmaktadır⁷²².

⁷¹⁴ Cebi ve Özlale, s. 1.

⁷¹⁵ Hüseyin Şen ve Ayşe Kaya, "Türkiye'de Maliye Politikaları Ne Ölçüde Etkili?: Bir Mali Etki Analizi", **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı: 368, Nisan, 2012, s. 162.

⁷¹⁶ Renee Philip ve John Janssen, "Indicators of Fiscal Impulse for New Zealand", **New Zealand Treasury Working Paper 02/30**, Wellington, Aralık, 2002, s. 1.

⁷¹⁷ Peter S. Haller, Richard D. Haas, Ahsan S. Mansur, "A Review of The Fiscal Impulse Measure", **IMF Occasional Paper No:44**, International Monetary Fund, Washington D.C., Mayıs, 1986, http://petersheller.com/documents/IMF_OP44.pdf, (13.11.2014), s. 2.

⁷¹⁸ Philip ve Janssen, s. 3.

⁷¹⁹ Cebi ve Özlale, s. 1.

⁷²⁰ Philip ve Janssen, s. 3.

⁷²¹ Hüseyin Şen ve Ayşe Kaya, "Mali Etki-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Nedensellik Analizi (1980-2010)", **Maliye Dergisi**, Sayı:163, Temmuz-Aralık, 2012, s. 62.

⁷²² Haller ve diğerleri, s. 2.

Ekonomik istikrarın sağlanması; yani ekonomide fiyat istikrarının sağlanması, tam istihdama ulaşılması ve böylelikle uzun dönemde istikrarlı bir büyümenin sağlanması konusunda, önceki başlıklar altında yapılan teorik açıklamalarla da ortaya konulduğu üzere, maliye politikasının bir etkisi olduğu kabul edilmektedir. Bununla birlikte maliye politikasının genel olarak etkisinin tespit edilmesine ilişkin zorluk maliye politikası uygulamalarının ekonomik istikrar üzerindeki etkilerinin tespit edilmesi hususunda da karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle bu başlık altında öncelikle maliye politikasının ekonomi üzerindeki etkisini net bir şekilde ortaya konulmasına yardımcı olan mali etkinin teorik çerçevesi açıklanacak ardından ülkemiz için mali etkinin hesaplanması yapılacak ve son olarak yapılan bu hesaplama çerçevesinde Türkiye’de maliye politikasının ekonomik istikrar üzerindeki etkisi 1980–2014 yıllarını kapsayan dönem için analiz edilecektir.

3.2.1. Mali Etki Analizinin Teorik Çerçevesi

Daha önce değinildiği üzere bütçe dengesinin sonuçları ekonomi üzerinde genişletici ya da daraltıcı yönde etkiler ortaya çıkarabilir. Bunun yanında maliye politikası uygulamasının sonuçları açısından bir gösterge niteliğinde olan bütçe dengesi ile ekonomi arasında karşılıklı bir etkileşim bulunmaktadır. Başka bir ifade ile bütçe dengesi maliye politikasının etkisini ölçmede yeterli bir gösterge değildir⁷²³. Bu nedenle iradi maliye politikası ve dolayısıyla kamu bütçe pozisyonundaki değişimlerin etkilerini gerçekçi bir şekilde ortaya koyacak bir ölçüm yöntemi ve göstergeye ihtiyaç durulmaktadır⁷²⁴.

Bu noktada bütçe dengesinde meydana gelen değişikliklerin ekonomi üzerindeki etkilerini ve bu etkilerin yönünü ve büyüklüğünü belirlemede mali etki (fiscal impulse) maliye politikasının gerçek etkisinin ne olduğunu gösterebilen önemli bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır⁷²⁵. Mali etki analizi bütçe dengesinin ekonomi üzerindeki etkisini cari bütçe dengesindeki değişimlerin gözlemlenmesi suretiyle ortaya konulmasından daha doğru sonuçlara ulaşabilmek için geliştirilmiştir. Bununla birlikte mali etki kavramı ve ölçüm yöntemleri başta maliye politikasının ekonomi üzerindeki etkisini göstermedeki yeterlilikleri konusunda olmak üzere birçok farklı

⁷²³ Garry J. Schinasi, “International Comparisons of Fiscal Policy: The OECD and IMF Measures of Fiscal Impulse”, **International Finance Discussion Papers Number: 274**, Şubat, 1989, <http://www.federalreserve.gov/pubs/ifdp/1986/274/ifdp274.pdf>, (13.11.2014), s. 1.

⁷²⁴ Afonso S. Bevilaqua ve Rogério L. F. Werneck, “Fiscal Impulse in The Brazilian Economy, 1989–1996”, **Texto Para Discussão No:379**, Departamento De Economia, Rio, Ekim, 1997, <http://www.econ.puc-rio.br/pdf/td379.pdf>, (30.06.2015), s. 7.

⁷²⁵ Cem Çebi, **Kamu Kesimi İtibariyle Mali Etki Hesaplaması: Türkiye Uygulaması**, Araştırma Genel Müdürlüğü Çalışma Tebliği No:2, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara, Haziran, 2002, s. 1.

konuda eleştirilmektedir⁷²⁶. Bu başlık altında öncelikle mali etki kavramının maliye politikasının ekonomi üzerindeki etkisini ölçmeye yarayan bir gösterge olarak tanımlaması yapılacak, sonrada hesaplama yöntemleri açıklanacaktır.

3.2.1.1. Mali Etkinin Tanımı ve Kapsamı

Mali etki kavramının tanımı üzerinde literatürde kesin bir uzlaşma bulunmamaktadır. Bu çerçevede mali etki kavramı farklı çalışmalarda, farklı araştırmacılar tarafından farklı bakış açıları ile tanımlanmaktadır. Bu farklılık sadece kavramsal boyutta kalmamakta, mali etkinin formüle edilmesinde de kendini göstermektedir. Bu farklı tanımlara geçmeden önce mali etkiyi geniş bir bakış açısıyla bütçe dengesindeki değişikliklerin toplam talep ve dolayısıyla ekonomi üzerindeki etkisini ortaya koyan bir kavram ve gösterge olarak ifade etmek mümkündür⁷²⁷.

Mali etki genelde bütçe dengesindeki değişimlerden kaynaklanır. Bu nedenle mali etki basit bir şekilde bütçe dengesindeki değişiklikler temel alınarak tanımlanmaktadır⁷²⁸. Başka bir ifade ile mali etki tanımlamalarının çıkış noktası olarak genelde bütçe dengesi alınmaktadır. Bu doğrultuda mali etki, cari bütçe dengesinde (açığı) önceki yıla göre oluşan değişimin GSYİH'ya oranı olarak tanımlanmaktadır. Bir önceki yılı, baz yıl olarak kabul eden bu tanımın tek avantajı basit olmasıdır. Buna karşılık bu tanımlamanın cari bütçe dengesi (açığı) üzerindeki konjonktürel etkileri göz önüne almaması en önemli dezavantajı olarak karşımıza çıkmaktadır⁷²⁹.

Bunun yanında vergi gelirlerinin ve kamu harcamalarının iradi maliye politikası dışındaki değişkenlerde de etkileniyor olması, farklı vergi ve harcama türlerinin ekonomik etkilerinin farklı olması ve bütçe finansmanında kullanılan farklı finansman kaynaklarının ekonomi üzerindeki etkilerindeki farklılık bu tanımlamanın diğer dezavantajları olarak belirtilmektedir. Bu tanımlama basit olmasına karşın, tüm bu dezavantajlar cari bütçe dengesinin maliye politikasının ekonomi üzerindeki etkilerini ortaya koyan doğru bir mali etki ölçüsü olmasını engellemektedir⁷³⁰. Sonuç olarak bu tanımlama basit olmakla birlikte iradi maliye politikasının etkisini ortaya koyarken

---

⁷²⁶ Sheetal K. Chand, "Fiscal Impulses and Their Fiscal Impact". **IMF Working Paper WP/92/38**, Fiscal Affairs Department, International Monetary Fund, Mayıs, 1992, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=884751, (30.06.2015), s. 1.

⁷²⁷ Spilimbergo, s. 3.

⁷²⁸ Francisco de Castro, Jana Kremer ve Thomas Warmedinger, "How to Measure a Fiscal Stimulus", **Presupuesto y Gasto Publico**, Instituto de Estudios Fiscales, Sayı: 59, 2010, s. 104.

⁷²⁹ Alberto Alesina ve Roberto Perotti, "Fiscal Expansions and Fiscal Adjustments in OECD Countries", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No: 5214, Ağustos, 1995, s. 7.

⁷³⁰ Spilimbergo, s. 10.

kamu gelir ve harcamaları ile bütçe dengesi üzerindeki konjonktürel etkileri göz ardı etmektedir⁷³¹.

Bu sorunu ortadan kaldırmak ve gerçekleşen bütçe dengesinde meydana gelen değişmelerin ekonomi üzerindeki etkisini doğru biçimde ölçmek için mali etki, yapısal bütçe dengesinde meydana gelen yıllık değişim olarak tanımlanmakta⁷³² ve bu tanımlamadan hareketle oransal olarak yapısal bütçe dengesinin, GSYH'ya oranı olarak ifade edilmektedir⁷³³. Benzer bir şekilde mali etki yapısal birincil bütçe dengesinde (faiz dışı dengede) meydana gelen değişmeler olarak da tanımlanmaktadır⁷³⁴. Yapısal birincil bütçe dengesi (faiz dışı denge) ise konjonktürel etkilerden arındırılmış kamu gelirlerinden yine konjonktürel etkilerden arındırılmış kamu harcamalarının ve net faiz ödemelerinin düşülmesiyle hesaplanmaktadır⁷³⁵. Bu tanımlama çerçevesinde mali etki, yapısal faiz dışı bütçe açığında meydana gelen yıllık değişimin, fiili ya da potansiyel milli gelire oranı olarak formüle edilmektedir⁷³⁶. Bu yaklaşıma benzer başka bir bakış açısıyla mali etki cari dönem yapısal bütçe dengesi ile önceki dönemde gerçekleşen bütçe dengesi arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır⁷³⁷.

Ancak gerek yapısal bütçe dengesinin gerekse yapısal birincil bütçe dengesinin iradi maliye politikası uygulamalarının yanında hükümetin kontrolü dışındaki yapısal ve geçici gelişmelerden de etkilendiği ve otomatik stabilizatörlerin etkilerini görmezden geldiği ileri sürülmektedir⁷³⁸. Bu bakış açısıyla ve buraya kadar yapılan tanımlamaların artı ve eksileri göz önüne alındığında mali etkinin en kapsamlı ve aynı zamanda kamu maliyesi için kullanışlı tanımı bütçe dengesinin ya da birincil bütçe dengesinin GSYH'ya olan oranındaki değişim olarak da tanımlanmaktadır⁷³⁹.

Literatürde bu tanımlar dışında yapılmış olan diğer bazı tanımlara da kısaca değinilmesi yararlı olacaktır. Mali etki, iradi maliye politikalarının ekonomi üzerinde neden olduğu etkinin büyüklüğü şeklinde tanımlanabilir. Bir diğer tanımlama ise mali etkiyi maliye politikasının yönünü belirleyen bir gösterge olduğundan hareketle

---

⁷³¹ Bevilaqua ve Werneck, s. 7.

⁷³² Olivier J. Blanchard, "Suggestions for a New Set of Fiscal Indicators", **OECD Economics Department Working Papers, No: 79**, OECD Publishing, Nisan, 1990, http://www.oecd-ilibrary.org/economics/suggestions-for-a-new-set-of-fiscal-indicators_435618162862, (30.06.2015), s. 5.

⁷³³ Şen ve Kaya, 2012a, s. 162.

⁷³⁴ Philip ve Janssen, s 3.

⁷³⁵ Iris Claus, Aaron Gill, Boram Lee, Nathan McLellan, "An Empirical Investigation of Fiscal Policy in New Zealand", **New Zealand Treasury Working Paper 06/08**, Wellington, Temmuz, 2006, <http://www.treasury.govt.nz/publications/research-policy/wp/2006/06-08/twp06-08.pdf>, (13.11.2014), s. 21.

⁷³⁶ Şen ve Kaya, 2012a, s. 162.

⁷³⁷ Joseph ve diğerleri, s. 6.

⁷³⁸ de Castro ve diğerleri, s. 105 ve 109.

⁷³⁹ Manuela Raisova, "Fiscal Impulse Under Conditions of The Slovak Republic", **Curentul Juridic**, Yıl:10, Cilt:4, Sayı:51, 2012, http://revcurentjur.ro/arhiva/attachments_201204/recjurid124_5A.pdf, (13.01.2015), s. 55

bütçenin toplam talep ve dolayısıyla ekonomi üzerindeki etkisinin genişletici ya da daraltıcı yönde mi yoksa nötr mü olduğunu ortaya koyan bir ölçü olarak tanımlanmaktadır⁷⁴⁰. Benzer bir bakış açısıyla yapılan daha basit bir tanımlamada ise mali etki kamu kesimi bütçe pozisyonunda meydana gelen iradi değişikliklerin ekonomi üzerinde meydana getirdiği etkileri ölçen bir gösterge olarak ele alınmaktadır⁷⁴¹. Mali etki farklı bir perspektif ile cari dönem konjonktürel bütçe dengesi ile gerçekleşen bütçe dengesi arasındaki fark olarak ifade edebileceğimiz⁷⁴² mali duruştaki yıllık değişim olarak da tanımlanmaktadır⁷⁴³.

Bütçe dengesinden hareket eden farklı yaklaşımlar çerçevesinde mali etki tanımı ve/veya ölçüsü ortaya koyan açıklamalardan farklı bir bakış açısı ile mali etkiyi kamu harcamaları ve kamu gelirleri açısından ayrı ayrı ele alan bir tanımlamada yapmak mümkündür. Bu çerçevede iradi maliye politikasının ekonomi üzerindeki etkisi göstermek amacıyla kamu harcamaları ve geliri için iki ayrı mali etki tanımı yapılmaktadır. Buna göre kamu harcamaları için hesaplanan mali etki, cari dönem yapısal (konjonktürel etkilerden arındırılmış) kamu harcamalarının cari dönem GSYH'na oranı ile önceki dönem yapısal (konjonktürel etkilerden arındırılmış) kamu harcamalarının önceki yıl GSYH'na oranı arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır. Kamu geliri için de benzer bir hesaplama yapılmaktadır. Buna göre kamu gelirlerinin mali etkisi ise konjonktürel etkilerden arındırılmış cari dönem kamu gelirlerinin GSYH'na oranı ile önceki dönem konjonktürel etkilerden arındırılmış kamu gelirlerinin önceki yıl GSYH'na oranı arasındaki farkı ifade etmektedir⁷⁴⁴.

Buraya kadar yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere mali etkinin spesifik bir tanımlaması bulunmamakta ve tanımlamalar genellikle, mali etki kavramı ile neyin ölçülmek veya analiz edilmek istendiğine bağlı olarak değişmektedir. Bununla birlikte mali etkinin tanımına ilişkin olarak bazı ortak noktalar bulunmaktadır⁷⁴⁵. İlk olarak mali etki tanımlanırken ya kamu maliyesindeki değişime (girdi-odaklı) ya da maliye politikasının makroekonomik değişkelerin üzerindeki etkisine (çıktı odaklı) odaklanılmaktadır⁷⁴⁶. İkinci olarak mali etkinin tanımı yapılırken belirli bir dönem referans alınmaktadır. Üçüncü olarak mali etki ölçümünde kullanılacak güvenilirliği olan ve pratik olarak uygulanabilir ölçüm yöntemlerine ve bu yöntemlerle yapılacak ölçüm sonuçlarının değerlendirilebilmesi için bir değerlendirme aralığına vurgu

⁷⁴⁰ Şen ve Kaya, 2012a, s. 163.

⁷⁴¹ Bevilaqua ve Werneck, s. 7.

⁷⁴² Oscar Melhado, "Fiscal Sustainability and Resource Mobilization in The Dominican Republic", **IMF Working Paper WP/03/19**, Western Hemisphere Department, International Monetary Fund, Ocak, 2003, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2003/wp0319.pdf>, (30.06.2015), s. 22.

⁷⁴³ Spilimbergo, s. 12.

⁷⁴⁴ Vladimirov ve Neicheva, s. 12.

⁷⁴⁵ de Castro ve diğerleri, s. 106.

⁷⁴⁶ Raisova, s. 55.

yapılmaktadır⁷⁴⁷. Dördüncü olarak mali etki genel olarak GSMH ya da GSYH'nın bir oranı olarak ifade edilmektedir. Son olarak da; mali etki iradi maliye politikası uygulamalarının bütçe dengesi üzerinden özelde toplam talep, genelde ekonomi üzerindeki etkisini tahmini olarak ortaya koyan bir göstergedir⁷⁴⁸.

Mali etki kavramının farklı tanımlarında odaklanılan bu beş nokta göz önüne alındığında; mali etkiyi kısaca, belirli bir dönem temel alınarak maliye politikasında meydana gelen değişimlerin; bütçe dengesinde meydana gelen değişimlerden hareketle, makroekonomik değişkenler, toplam talep ve dolayısıyla ekonomi üzerindeki konjonktürel hareketlerden arındırılmış genel etkisini, güvenilir ve kolay bir şekilde ölçülmesini sağlayan, değerlendirilebilir sonuçlar üreten, GSMH'nın ya da GSYH'nın oranı olarak ifade edilen bir gösterge şeklinde tanımlamamız mümkündür.

3.2.1.2. Mali Etkinin Ölçümü ve Hesaplama Yöntemleri

Mali etkinin tanımlanmasında karşılaşılan güçlüğü bir benzeri mali etkinin ölçümü ve hesaplanmasında da yaşanmaktadır. Mali etkinin hesaplanması ve ölçümünün zor olmasının yanında otomatik stabilizatörlerin etkinliğine ve konjonktürel dalgalanmalara bağlı olarak değişim gösteren bazı faktörlerin mutlak suretle göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmektedir. Bu çerçevede bütçe gelir ve harcamalarının yapısal bileşenleri, iradi maliye politikası uygulamalarındaki ve diğer ekonomik faktörlerdeki değişim ve bu faktörlerin mali etki üzerindeki etkileri, mali etkinin hesaplanması ve ölçüm yapılırken mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Bu faktörlerin yanında, yapısal harcamalarda meydana gelen değişimler ve vergi esnekliklerinde meydana gelen değişimlerin de mali etkinin hesaplanmasında ve ölçümünde oynadıkları belirleyici rol nedeniyle dikkate alınması gerektiği ifade edilmektedir⁷⁴⁹.

Sıralanan tüm bu faktörler aynı zamanda mali etkinin hem büyüklüğü hem de dozunu belirlemede etkili olmaktadır. Mali etkinin büyüklüğünün ve dozunun belirlenmesinde bir takım ölçüler de geliştirilmiştir. Bu çerçevede kamu gelir ve harcamalarındaki değişim farkı olarak ifade edebileceğimiz mali duruştan hareketle daha geniş kapsamlı ve iki yönlü bir değerlendirme yapmak mümkündür. Buna göre mali etki GSYH'nın -%0,5 ile %0,5'i arasında bir değer alırsa maliye politikasının ekonomi üzerindeki etkisinin nötr olduğu kabul edilmektedir. Mali etkinin, GSYH'nın %0,5 ile %1,5 arasında değer alması durumunda maliye politikasının etkisinin

⁷⁴⁷ de Castro ve diğerleri, s. 106.

⁷⁴⁸ Şen ve Kaya 2012a, s. 163.

⁷⁴⁹ Şen ve Kaya, 2012a, s. 163.

genişletici olduğu; GSYH'nın %1,5'inden daha fazla bir değer alması durumunda ise maliye politikasının ekonomi üzerinde aşırı genişletici bir etkiye sahip olduğu ifade edilmektedir. Tam tersi durumda ise mali etkinin GSYH'nın -% 0,5 ile -%1,5 arasında bir değer alması durumunda ekonomi üzerindeki etkisinin daraltıcı; mali etkinin GSYH'nın -%1,5'inden daha düşük bir değer alması durumunda ise ekonomi üzerindeki etkisinin aşırı daraltıcı olduğunu söylemek mümkündür⁷⁵⁰. Buna ek olarak her iki yönde de bütçe dengesindeki değişimin büyüklüğünün en az iki yıl süreyle GSYH'nın en az %1,5'i oranında olması durumunda ise mali etki, agresif mali etki olarak tanımlanmaktadır⁷⁵¹.

Yukarıda açıklanan ölçeklendirmeden de anlaşılacağı üzere mali etkinin pozitif bir değer alması bir önceki döneme göre genişletici maliye politikalarının uygulandığını, negatif bir değer alması ise bir önceki döneme göre daraltıcı maliye politikalarının uygulandığını göstermektedir⁷⁵². Mali etkinin aldığı değerler önceki yıla göre artış göstermesi ise maliye politikasının genişletici etkisini göstermektedir⁷⁵³. Üzerinde durulması gereken bir diğer konu ise mali etkinin bütçe dengesinin seviyesi itibarıyla almış olduğu bir değer değil; uygulanan maliye politikaları sonucunda bütçe dengesinde yaşanan değişim ile ilgili olduğudur⁷⁵⁴.

Bununla birlikte mali etkinin genişletici ya da daraltıcı etkisi kamu borç seviyesi, beklentiler, para politikası uygulaması ve vergi harcamalardaki değişim gibi farklı sınırlamalar ve konulara göre farklılaşmaktadır. Bu nedenle gerek genişletici gerekse daraltıcı yönde yaklaşık olarak aynı büyüklükte değere sahip olan ancak farklı yıllara ilişkin olarak hesaplanmış mali etkinin ekonomi üzerinde yaratacağı sonuçlar karşılaştırılabilir değildir⁷⁵⁵. Başka bir ifade ile aynı mali etki sonucunun elde edildiği iki farklı yılda maliye politikasının ekonomi üzerindeki etkisi farklı olabilir. Son olarak şunu da belirtmek gerekir ki, mali etki ölçümü ile elde edilen gösterge maliye politikasının kısa veya uzun dönemde ekonomi üzerindeki etkisini bir bütün olarak gösteren bir değişken değildir. Ancak mali etki, maliye politikasının toplam talep ve dolayısıyla ekonomi üzerindeki belirli bir zaman dilimindeki genişletici ya da daraltıcı etkisini ölçmeyi sağlayan en iyi ölçüm yöntemidir⁷⁵⁶.

---

⁷⁵⁰ Alesina ve Perotti, s. 10.

⁷⁵¹ Francesco Giavazzi, Tullio Jappelli, ve Marco Pagano, "Searching for Non-Linear Effects of Fiscal Policy: Evidence from Industrial and Developing Countries", **European Economic Review**, Cilt:7, Sayı: 44, 2000, s. 1268.

⁷⁵² Şen ve Kaya, 2012a, s. 163.

⁷⁵³ Magda Kandil ve Hanan Morsy. "Fiscal Stimulus and Credibility in Emerging Countries", **IMF Working Paper WP/10/123**, Western Hemisphere and European Department, International Monetary Fund, Mayıs, 2010, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2010/wp10123.pdf>, (13.08.2015), s. 3.

⁷⁵⁴ Şen ve Kaya, 2012a, s. 163.

⁷⁵⁵ Philip ve Janssen, s. 17.

⁷⁵⁶ Haller ve diğerleri, s. 4.

Ancak mali etkinin ölçümü ve hesaplama şeklinin ne olacağına ilişkin üzerinde uzlaşılan ideal bir yöntem bulunmamaktadır⁷⁵⁷. Bununun doğal bir sonucu olarak mali etkinin ölçümü ve hesaplamasında literatürde farklı yöntemler kullanılmaktadır. Yöntemler arasındaki farklılaşmaya esas olan konuları şu şekilde sıralamak mümkündür⁷⁵⁸;

- Hesaplama yapılacak baz yılın belirlenmesi,
- Otomatik stabilizatörlerin etkisinin hesaplamadaki rolü (kullanılıp, kullanılmayacağı),
- Potansiyel milli gelirin hesaplanmasında seçilecek yöntem.

Maliye politikasının ekonomi üzerindeki toplam etkisini göstermek ve maliye politikası uygulamalarına ilişkin uluslararası karşılaştırmalara hizmet edecek tek bir değişken oluşturmak için geliştirilen mali etkinin doğru bir şekilde hesaplanarak ölçülmesinin iki temel yararı bulunmaktadır. Bunlardan ilki hükümetlerin maliye politikası uygulamalarının bütçe ve ekonomi üzerindeki etkilerinin ve dolayısıyla hükümetlerin maliye politikası performansının izlenmesinde kullanışlı bir ölçü geliştirilmiş olmasıdır. İkincisi ise maliye politikası değişikliklerinin yarattığı etkilerin zaman içerisinde takip edilebilmesi ve uluslararası karşılaştırmaların yapılabilmesine imkân sağlamış olmasıdır⁷⁵⁹. Mali etkinin hesaplanması ve ölçülmesinde en çok kullanılan yöntemler olan IMF ve OECD'nin mali etki ölçüm ve hesaplama yöntemlerinin yanı sıra Blanchard'ın kendi adıyla anılan mali etki ölçümü ile Heller, Haas ve Mansur'un yaptıkları ortak çalışmada ortaya koydukları mali etki ölçümü yöntemi mali etki hesaplamasında kullanılan belli başlı yöntemler olarak belirtilmektedir. Bu başlık altında sayılan bu mali etki ölçüm yöntemleri açıklanacaktır.

3.2.1.2.1. IMF'nin Mali Etki Ölçüm Yöntemi

IMF tarafından kullanılan mali etki ölçüm yöntemi, esas olarak German Council of Economic Experts tarafından geliştirilmiştir⁷⁶⁰. Bu yöntemde maliye politikasının iradi ve otomatik stabilizatör etkileri arasında bir ayırım yapılmaksızın belirli bir zaman diliminde toplam talep üzerindeki bütünsel etkisi hesaplanmaktadır⁷⁶¹. Bu etkinin ortaya konabilmesi için cari bütçe dengesinin geçici

⁷⁵⁷ Haller ve diğerleri, s. 3.

⁷⁵⁸ Şen ve Kaya, 2012a, s. 164.

⁷⁵⁹ Garry J. Schinasi ve Mark S. Lutz, "Fiscal Impulse" **IMF Working Paper WP/91/91**, European and Fiscal Affairs Departments, International Monetary Fund, Eylül, 1991, https://www.researchgate.net/publication/5125778_Fiscal_Impulse, (30.06.2015), s. 1.

⁷⁶⁰ Haller ve diğerleri, s. 3.

⁷⁶¹ Schinasi s. 7.

ve konjonktürel etkilerden arındırılması gerekmektedir⁷⁶². Bu doğrultuda öncelikle ekonomik faaliyet düzeyindeki değişimin bütçe üzerindeki etkisinin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu amaçla mali etki hesaplaması yapılmadan önce konjonktürel olarak nötr bütçe dengesi (cyclically neutral budget balance) hesaplanmaktadır⁷⁶³.

Konjonktürel olarak nötr bütçe dengesi hesaplanabilmesi için öncelikle ekonominin genel performansının kabul edilebilir olduğu yani gerçekleşen GSYH'nın potansiyel GSYH'ya en yakın olduğu yıl, baz yıl olarak seçilmektedir. Mali etkinin bir baz yıl temel alınarak hesaplanması bu yöntemi diğerlerinden ayıran en önemli özelliktir⁷⁶⁴. Mali etki hesaplamasında kullanılan IMF yöntemi kapsamında konjonktürel olarak nötr bütçe hem gelir esnekliğini hem de harcama esnekliğini kullanmayı gerekli kılmakta;⁷⁶⁵ ve bu hesaplama yapılırken, gelirlerin gerçekleşen milli gelire, harcamaların da potansiyel milli gelire karşı birim esneklikte olduğu varsayılmaktadır⁷⁶⁶. Buradan hareketle baz yıl için bütçe gelirlerinin gerçekleşen milli gelire, bütçe harcamalarının ise potansiyel milli gelire oranlarının değişmeyeceği kabul edilerek, analize konu dönemdeki herhangi bir yıl için konjonktürel olarak nötr bütçe dengesine ulaşılmaktadır⁷⁶⁷.

Daha öncede açıklandığı üzere IMF'nin mali etki ölçüm yöntemi, maliye politikası uygulamasının toplam talep üzerindeki etkisini ölçmektedir. Maliye politikasının toplam talep üzerindeki bu etkisi hesaplanırken hangi maliye politikası yönteminin kullanıldığına bakılmamakta; hem iradi maliye politikası hem de otomatik stabilizatörlerin toplam talep üzerindeki genel etkisinin ölçülmektedir. Bu çerçevede mali etkinin ölçümü yapılırken iradi maliye politikalarının bütçe üzerindeki etkileri ile harcamalar ve vergilerin gelir esnekliklerine göre farklılaşan otomatik stabilizatör etkileri hesaplamaya birlikte dâhil edilmektedir⁷⁶⁸. Bu yöntem, aşağıda yer alan eşitlik (1)'de gösterildiği gibi formüle edilmektedir⁷⁶⁹:

$$FI = (\Delta G - g_0 \Delta YP) - (\Delta T - t_0 \Delta Y) \quad (1)$$

---

⁷⁶² Schinasi ve Lutz s. 2.

⁷⁶³ Chand, s. 2.

⁷⁶⁴ Alesina ve Perotti, s. 9.

⁷⁶⁵ Çebi, s. 3.

⁷⁶⁶ Schinasi ss. 7–8.

⁷⁶⁷ Şen ve Kaya, 2012a, s. 165.

⁷⁶⁸ Haller ve diğerleri, s. 2.

⁷⁶⁹ Mariam Camarero, "The IMF Fiscal Impulses and The Determination of The Real Exchange Rate of The Spanish Peseta", **Applied Economic Letters**, Cilt: 9, Sayı: 4, 2002, <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13504850110057965>, (30.06.2015), s. 236.

Eşitlikte FI , mali etkiyi, G cari dönem kamu harcamalarını, g_0 , baz alınan yıldaki kamu harcamalarının baz yıl potansiyel GSYH'sına oranını, T , cari dönem kamu gelirlerini, t_0 , baz alınan yıldaki kamu gelirlerinin baz yıl nominal GSYH'sına oranını, YP , cari dönem potansiyel GSYH'sını, Y , ise cari dönem potansiyel GSYH'sını göstermektedir.

IMF yöntemi çerçevesinde hesaplanan mali etkinin GSYH ile ilişkilendirmek iki ayrı yoldan mümkün olmaktadır. Bunlardan ilki, nominal düzeyde bütçenin devresel etkisini hesapladıktan sonra bir önceki döneme göre fark alınması ve bulunan mali etki rakamlarının GSYH içindeki payının bulunmasıdır. Kullanılabilecek ikinci yol ise nominal düzeyde bütçenin devresel etkisini hesapladıktan sonra önce hesaplanan yılı GSYH içindeki payını bulmak ardından da bir önceki dönem için bulunan rasyodan bunu çıkarmaktır. Aslında, her iki yöntem de benzer sonuçlar vermekte arada küçük farklar oluşmaktadır⁷⁷⁰.

IMF'nin mali etki ölçüm yöntemi, gerek veri tedariki gerekse ölçüm kolaylığı bakımından diğer mali etki ölçüm yöntemlerine göre bazı üstünlüklere sahiptir. IMF'nin mali etki ölçüm yönteminin en büyük avantajı son derece basit bir şekilde hesaplanabilmesidir. Hesaplama için sadece cari ve potansiyel GSYH'daki değişimler, baz yıla ait harcama ve vergilerin sırasıyla nominal ve potansiyel GSYH'ya oranları ve cari bütçe dengesindeki değişim yeterli olmaktadır⁷⁷¹. Buna karşın diğer mali etki ölçüm yöntemlerinin kavramsallaştırılma süreçleri ve oluşturulma şekilleri çok karmaşıktır. Bu durum IMF mali etki ölçüm yönteminin aksine, diğer yöntemlerin basit bir ölçü birimi olarak kolayca kullanımını zorlaştırmaktadır⁷⁷².

Ancak bu yöntem bazı eksiklikleri de bünyesinde barındırmaktadır. Vergi gelirlerinin gerçekleşen GSYH'ya, harcamaların ise potansiyel GSYH'ya birim esnek olduğu varsayımı oldukça sınırlayıcı bir varsayımdır. Bu varsayımın gerçekçi olup olmadığı da tartışmalıdır⁷⁷³. Buna ek olarak bu varsayım doğrultusunda hesaplanan oranların zaman içerisinde göstereceği değişim göz ardı edilmektedir⁷⁷⁴. Bunun dışında baz yıl seçimine yeteri kadar dikkat edilmemesi durumu bu yöntemin bir diğer dezavantajı olarak karşımıza çıkmaktadır⁷⁷⁵. Sonuç olarak basit ve eleştirilere açık olmakla birlikte IMF'nin mali etki tanımı ve ölçüm yöntemi mali etkinin yönünü başka bir ifade ile maliye politikasının toplam talep ve dolayısıyla ekonomi üzerindeki etkisinin daraltıcı mı, genişletici mi yoksa nötr mü olduğunu ortaya koyma noktasında

---

⁷⁷⁰ Çebi, s. 3.

⁷⁷¹ Haller ve diğerleri, s. 4.

⁷⁷² Chand, s. 3.

⁷⁷³ Şen ve Kaya, 2012a, s. 165.

⁷⁷⁴ Haller ve diğerleri, s. 5.

⁷⁷⁵ Alesina ve Perotti, s. 9.

kullanışlı ve yararlı bir bakış açısı ve basit bir hesaplama metodu ortaya koymaktadır⁷⁷⁶.

3.2.1.2.2. OECD'nin Mali Etki Ölçüm Yöntemi

Dutch measure olarak da bilenen OECD'nin mali etki ölçüm yönteminde⁷⁷⁷ gelir ve harcama esnekliklerine ilişkin herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır⁷⁷⁸. Bununla birlikte bu yöntemde bütçe kalemleri içsel ve dışsal değişkenler olarak ayrıştırılmaktadır⁷⁷⁹. Bu çerçevede OECD yönteminde, gelir ve harcama esneklikleri dışsal değişkenler olarak ele alınmaktadır. Söz konusu esneklikler yardımıyla da yapısal bütçe dengesine ulaşılmaktadır⁷⁸⁰. OECD'nin yapısal bütçe dengesi iki temel bileşenden oluşmaktadır. Bunlardan ilki iradi maliye politikası kaynaklı bileşen, diğeri ise gelir kaynaklı bileşendir⁷⁸¹.

OECD'nin mali etki ölçüm yönteminde IMF yönteminden farklı olarak mali etkinin hesaplanmasında otomatik stabilizatörlerin etkisi dikkate alınmamakta⁷⁸², bu çerçevede maliye politikasının genel etkisi değil yalnızca iradi maliye politikası uygulamalarının etkileri dikkate alınmaktadır⁷⁸³. Bunun yanında OECD'nin mali etki ölçüm yönteminde önceki yıl referans noktası olarak alınmaktadır⁷⁸⁴. Yapılan bu açıklamalar neticesinde OECD'nin mali etki ölçümünü IMF'nin ölçüm yönteminden ayıran iki temel özelliği hesaplanmanın baz yıla değil, önceki yıla göre yapılması ve konjonktürel yapısal bütçe dengesi hesaplanırken kamu harcama ve vergilerin esnekliklerine ilişkin bir kısıtlama getirmemiş olmasıdır⁷⁸⁵.

OECD'nin mali etki ölçüm yönteminde konjonktürel dalgalanmaların etkileri, vergi gelirlerinin; kurumlar vergisi, kişisel gelir vergisi, sosyal güvenlik primleri ve dolaylı vergiler şeklinde dördü bir ayrıma ve harcamaların konjonktürel düzeltme işlemine tabi tutulması ile giderilmeye çalışılmaktadır. Potansiyel milli gelir ise üretim fonksiyonu kullanılarak elde edilmektedir. Bu temel var sayımlardan hareketle OECD'nin mali etki ölçüm yönteminde yapısal vergi gelirleri eşitlik (2)'de yapısal harcamalar ise eşitlik (3)'te gösterildiği gibi formüle edilmektedir⁷⁸⁶:

---

⁷⁷⁶ Camarero, s. 236.

⁷⁷⁷ Alesina ve Perotti, s. 9.

⁷⁷⁸ Şen ve Kaya, 2012a, s. 165.

⁷⁷⁹ Schinasi ve Lutz s. 2.

⁷⁸⁰ Şen ve Kaya, 2012a, s. 165.

⁷⁸¹ Schinasi, ss. 4–5.

⁷⁸² Schinasi s. 4.

⁷⁸³ Haller ve diğerleri, s. 2.

⁷⁸⁴ Alesina ve Perotti, s. 9.

⁷⁸⁵ Haller ve diğerleri, s. 5.

⁷⁸⁶ Şen ve Kaya, 2012a, s. 166.

$$T_i^*/T_i = (Y^p/Y)^{\alpha,i} \quad (2)$$

$$G^*/G = (Y^p/Y)^\beta \quad (3)$$

Eşitlikte T_i baz yıldaki gerçekleşen vergi gelirlerini, T_i^* baz yıldaki yapısal vergi gelirlerini, G yatırım harcamaları dışındaki gerçekleşen bütçe harcamalarını, G^* yatırım harcamaları dışındaki yapısal bütçe harcamalarını, α, i baz yıldaki vergi gelirlerinin milli gelir esnekliğini ($\alpha > 0$) ve β ise baz yıldaki kamu harcamalarının milli gelir esnekliğini ($\beta < 0$), göstermektedir. Buna göre yapısal bütçe dengesi aşağıda yer eşitlik (4)'teki gibi formüle edilmektedir;

$$YBD = \Sigma T_i^* - G^* + Yatırım Harcamaları \quad (4)$$

Kısaca OECD yönteminde mali etki, cari dönem birincil bütçe dengesi ile önceki yıl kamu harcamalarının cari yıl potansiyel GSYH'nın değişimi oranında; vergi gelirlerinin ise cari yıl nominal GSYH'nın değişimi oranında arttığı varsayımı ile hesaplanması durumunda oluşacak birincil bütçe dengesi arasındaki fark olarak ifade etmek mümkündür⁷⁸⁷.

Diğer hesaplama yöntemlerine geçmeden önce bu noktada IMF'nin ve OECD'nin mali etki ölçüm yöntemleri arasındaki farklılıklara değinmek gerekmektedir. Bu amaçla öncelikle iki yöntem arasındaki temel metod farklılığını ortaya koymak gerekmektedir. Buna göre OECD mali etki ölçüm ve hesaplama yönteminde bütçe dengesinin ekonomik büyüme sürecinde nasıl bir seyir izlediğini belirlemek için yapısalci yaklaşımı kullanmaktadır. IMF ise mali etki yönteminde baz alınan yıla göre belirlenen bir zaman aralığında yapısal bütçe dengesi üzerinden mali etkinin değişimini ölçmektedir. Bu temel farklılığın yanında OECD'nin mali etki ölçüm yöntemine göre hesaplanan yapısal bütçe dengesindeki değişimler IMF yöntemine göre elde edilen mali etki bileşenine karşılık gelmesine rağmen, mali etkinin ölçümünde OECD ve IMF'nin yöntemlerinde belirgin farklılıklar bulunmaktadır⁷⁸⁸.

Bu farklılıklar her şeyden önce her iki kurumun kendilerine ait farklı veri tabanlarından elde ettikleri verileri kullanmalarından kaynaklanmaktadır. Bunun yanında her iki kurumun analizinde de potansiyel milli gelir hesaplanmaktadır. Ancak gerek IMF'nin gerekse OECD'nin bu hesaplamada kullandıkları yöntemler farklıdır. Son fark ise mali etkinin hesaplamasında farklı yöntemlerin kullanılmasından

⁷⁸⁷ Alesina ve Perotti, s. 8.

⁷⁸⁸ Şen ve Kaya, 2012a, s. 166.

kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede IMF otomatik stabilizatörlerin etkilerini hesaplamaya dâhil etmekte; OECD ise dâhil etmemektedir⁷⁸⁹.

Bu kapsamda değerlendirilebilecek bir diğer farklılık ise mali sürüklenme konusunda ortaya çıkmaktadır. OECD mali etkiyi ölçerken, mali sürüklenmeyi maliye politikasının yapısal bir parçası olduğu varsayımı ile hesaplamaya dâhil ederken IMF mali sürüklenmeyi hesaplamaya dâhil etmemekte⁷⁹⁰ ve mali sürüklenmenin bütçe dengesinin uyarlanmış bir ölçümü olduğunu kabul etmektedir⁷⁹¹. Hesaplamaya ilişkin son farklılık ise IMF vergilerin ve kamu harcamalarının gelir esnekliklerini tahmin etmekte ve hesaplamada bu değişkenlerin geçmiş yıl ortalama oranlarını kullanmakta iken OECD'nin mali etkiyi ölçerken marjinal vergi oranı ile marjinal harcama oranını tahmin edip kullanmasıdır⁷⁹².

3.2.1.2.3. Blanchard'ın Mali Etki Ölçüm Yöntemi

Blanchard, kısa dönem mali etki üzerinde durmuş ve mali etkiyi yapısal bütçe dengesini dikkate alarak analiz etmeye çalışmıştır⁷⁹³. Bilindiği gibi bütçe dengesinin konjonktürel hareketlerden arındırılarak hesaplanması ve maliye politikasının daha rasyonel bir bakış açısıyla değerlendirilmesine imkân vermekte olan yapısal bütçe dengesi, gerçekleşen millî gelirin potansiyel üretim seviyesine eşit olması durumunda oluşacak olan bütçe dengesini göstermektedir⁷⁹⁴. Diğer bir tanımla, yapısal bütçe dengesi ekonominin tam istihdam seviyesinde olması durumunda ortaya çıkabilecek olan bütçe dengesinin tahmini değerini ifade etmektedir⁷⁹⁵. Bu doğrultuda Blanchard yapısal bütçe dengesinin ekonomi tam istihdamda iken bütçe dengesinin ne olması gerektiğini ortaya koymak amacıyla hesaplamaktadır. Buradan hareketle Blanchard yapısal bütçe dengesinin, maliye politikasının ekonomi üzerindeki etkisini ortaya koymada uygun bir ölçü olup olmadığı sorusuna cevap aramıştır⁷⁹⁶.

Mali etkinin bir ölçüsü olarak yapısal bütçe dengesinin, maliye politikasının ekonomi üzerindeki etkisinin bir ölçüsü olup olmayacağı konusu tartışmalıdır. Çünkü maliye politikası ekonomiyi iki ana kanaldan etkilemektedir. Bunlardan ilki vergi ve harcamaların ekonomik birimlerin kararları üzerinde ortaya çıkan etkisidir. İkincisi ise maliye politikası değişimlerinin toplam talep üzerinden ekonomide yarattığı etkidir.

---

⁷⁸⁹ Schinasi ve Lutz s. 2.

⁷⁹⁰ Schinasi, s. 1.

⁷⁹¹ Şen ve Kaya, 2012a, s. 166.

⁷⁹² Schinasi, s. 1.

⁷⁹³ Şen ve Kaya, 2012a, s. 166.

⁷⁹⁴ Cebi ve Özlale, s. 2.

⁷⁹⁵ Haluk Egeli ve Ahmet Özen, **Teoride ve Uygulamada Bütçe Politikası**, Altın Nokta Yayınevi, İzmir, 2013, s. 112.

⁷⁹⁶ Philip ve Janssen, s. 4.

Yapısal bütçe dengesi bu iki ana kalandan yalnızca ikincisinin etkisini ortaya koymaktadır. Maliye politikasının ilk kanaldan ekonomi üzerinde yarattığı etkiler görmezden gelindiğinde, yapısal bütçe dengesi mali etkinin göstergesi olarak kabul edilmektedir⁷⁹⁷.

Yapısal bütçe dengesinin hesaplanabilmesi için kamu gelir ve harcama esnekliklerin hesaplanmasını sağlayacak belirli göstergelerin tespit edilmesi gerekmektedir⁷⁹⁸. Bu çerçevede Blanchard uygulaması basit ve kolay olan⁷⁹⁹, demografik değişimler gibi çok yavaş değişen faktörleri dikkate almayan⁸⁰⁰ ve potansiyel GSYH'nın belirlenmesinde karşılaşılan hesaplama sorunlarının mali etkinin hesaplanmasındaki etkisini gideren ve bu nedenle potansiyel GSYH hesaplaması gerektirmeyen bir mali etki ölçüm yöntemi geliştirmiştir⁸⁰¹. Bununla birlikte Blanchard mali etkiyi hesaplarken işsizlik oranı ile ekonomik aktivite arasında istikrarlı bir ilişkinin olduğu varsayımını kabul etmektedir⁸⁰².

Blanchard'ın geliştirdiği ve kendi adıyla anılan (Blanchard Fiscal Impulse)⁸⁰³ bu mali etki ölçüm yöntemi, iradi maliye politikasına dayanmakta ve birincil bütçe fazlasının sağlanmasına yönelik olarak hesaplanmaktadır. Blanchard mali etkiyi ölçerken kamu gelirlerinin ve kamu harcamalarının esneklikleri ile Okun katsayısından istifade etmiştir⁸⁰⁴. Uzun dönemde işsizlik ve ekonominin çıktı seviyesi arasında ters yönlü bir ilişkinin olması olarak açıklayabileceğimiz Okun Yasası'ndan hareketle önceki yıl işsizlik oranının değişmeyeceği varsayımı altında⁸⁰⁵ cari yıl bütçe dengesi üzerindeki konjonktürel etkiler ortadan kaldırılmış olmaktadır⁸⁰⁶. Bu varsayımdan hareketle esneklikler oluşturulmakta ve yapısal bütçe dengesi hesaplanmaktadır⁸⁰⁷. Yapısal bütçe dengesinin doğru bir şekilde hesaplanabilmesi için Söz konusu ölçüm yöntemini aşağıda yer alan eşitlik (5)'teki gibi göstermek mümkündür:

$$BFI_t = (r_t(U_{t-1}) - g_{t-1}(U_{t-1})) - (r_{t-1} - g_{t-1}) \quad (5)$$

⁷⁹⁷ Blanchard, ss. 8-9.

⁷⁹⁸ Blanchard, s. 11.

⁷⁹⁹ Bevilaqua ve Werneck, s. 7.

⁸⁰⁰ Ide Kearney, Daniel McCoy, David Duffy, Michael McMahon, Diarmaid Smyth, "Assessing The Stance of Irish Fiscal Policy" **Budget Perspectives Konferansı Bildiri Kitabı**, Konferans Tarihi:19 Eylül 2000, Dublin, Economic and Social Research Institute, ESRI Series Number: 2001/1, Dublin, 2001, https://www.esri.ie/pubs/Budget00chp_Kearney_Assessing%20the%20Stance.pdf, (30.06.2015), s. 19.

⁸⁰¹ Schinasi ve Lutz s. 6.

⁸⁰² Kearney, ve diğerleri, s. 19.

⁸⁰³ Philip ve Janssen, s 11.

⁸⁰⁴ Şen ve Kaya, s. 167.

⁸⁰⁵ Kearney ve diğerleri, s. 13.

⁸⁰⁶ Bevilaqua ve Werneck, s. 7.

⁸⁰⁷ Kearney ve diğerleri, s. 13.

Bu eşitlikte BFI GSYH'nın bir oranı olarak Blanchard mali etkisini, r her bir yıl için GSYH'nın bir oranı olarak birincil bütçe gelirlerini, g her bir yıl için GSYH'nın bir oranı olarak birincil bütçe kamu harcamalarını ve U ise her bir yıl için işsizlik oranını ifade etmektedir⁸⁰⁸. Bu çerçevede önceki yılı baz alarak hesaplanan Blanchard'ın mali etki göstergesi işsizlik oranının önceki yıl ile aynı olduğu varsayımı altında hesaplanan cari yıl yapısal birincil bütçe dengesinin cari yıl GSYH'na oranı ile önceki yıl yapısal birincil bütçe dengesinin önceki yılın GSYH'a oranı arasındaki fark olarak tanımlanabilir⁸⁰⁹.

3.2.1.2.4. Heller, Haas ve Mansur'un Mali Etki Ölçüm Yöntemi

Peter Heller, Richard Haas ve Ahsan Mansur çalışmalarında potansiyel çıktı seviyesinin mali etkinin hesaplanmasındaki önemine vurgu yapmaktadır. Buna göre potansiyel çıktı seviyesindeki değişiklikler tahmin edilen mali etki sonuçlarında önemli farklılıklara sebep olmaktadır⁸¹⁰. Yazarlar mali etkiyi mali duruştan yola çıkarak ölçmeye çalışmıştır⁸¹¹. Bahsi geçen yazarlara göre bütçe dengesini aşağıda yer alan eşitlik (6)'daki gibi ifade etmek mümkündür:

$$FB_t = R_t - G_t \quad (6)$$

Yukarıda yer alan eşitlikte FB_t t yıldaki birincil bütçe dengesini, R_t t yıldaki (baz alınan yıldaki) nominal kamu gelirlerini, G_t ise t yıldaki (baz alınan yıldaki) nominal kamu harcamalarını göstermektedir. Buradan hareketle eşitlik (6)'dan yola çıkılarak bütçe dengesi aşağıda yer alan eşitlik (7)'deki gibi çözümlenebilir:

$$FB_t = (r_0 Y_t^* - g_0 Y_t^*) - [r_0 (Y_t^* - Y_t)] - FS_t \quad (7)$$

Eşitlikte r_0 baz yıl nominal gelirlerin baz yıl nominal GSYH'ya oranını (R_0/Y_0), g_0 (G_0/Y_0) nominal kamu harcamalarının baz yıl nominal GSYH'ya oranını, Y_t baz alınan yıldaki nominal fiyatlarla gerçekleşen GSYH'yı, Y_t^* baz alınan yıldaki nominal fiyatlarla potansiyel GSYH'yı, FS_t ise baz alınan yıldaki mali durumu göstermektedir. Formülde ele alınan baz yılda fiili ve potansiyel GSYH birbirine eşittir. Eşitlik (7)'nin sağ tarafında

⁸⁰⁸ Philip ve Janssen, s. 28.

⁸⁰⁹ Blanchard, s. 12.

⁸¹⁰ Schinasi ve Lutz s. 6.

⁸¹¹ Şen ve Kaya, s. 167.

yer alan ilk ifade baz yıl bütçe fazlasını, ikinci ifade ise konjonktürel bileşeni göstermektedir⁸¹². Eşitlik (7) yeniden yazılırsa aşağıda yer alan Eşitlik (8) elde edilir;

$$FB_t = (r_0Y_t^* - g_0Y_t^*) - FS_t \quad (8)$$

Eşitlik (8)'den hareketle mali duruş aşağıda yer alan eşitlik (9)'daki gibi formüle edilebilir:

$$FS_t = (r_0Y_t - R_t) - (g_0Y_t^* - G_t) \quad (9)$$

Burada ele alınan mali duruş formülasyonu, nominal vergilerin milli gelire göre birim esnekliğe sahip olduğunu, kamu harcamalarının ise nominal fiyatlarla potansiyel hasılaya birim esnek olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu durumda; kamu gelirleri nominal GSYİH ile kamu harcamaları ise potansiyel GSYİH ile orantılı bir artış gösterirse, konjonktürel olarak nötr bir etkiye sahip olacaklardır⁸¹³. Yukarıda yer alan eşitlik (9)'un birinci farkı ise mali etki ölçümünü vermektedir⁸¹⁴. Buna göre mali etki aşağıda yer alan eşitlik (10)'da gösterildiği şekilde hesaplanmaktadır⁸¹⁵.

$$FI_t = \Delta FS_t = (\Delta G_t - g_0\Delta Y_t^*) - (\Delta R_t - r_0\Delta Y_t) \quad (10)$$

$$= \Delta FB_t - g_0\Delta Y_t^* + r_0\Delta Y_t \quad (11)$$

Heller ve diğerleri sonuç olarak yaptıkları çalışmada $\Delta(FS/Y)$ değerini mali etkinin ölçüsü olarak ifade etmektedir. Bu oran herhangi bir yıl için hesaplanan mali duruş/GSYH oranının mali duruşun konjonktürel olarak nötr olduğu baz yıla göre nasıl değiştiğini göstermektedir. Başka bir ifade ile mali etki belirli bir yıl için baz yıla göre mali duruştaki değişikliği yansıtmaktadır⁸¹⁶. Mali Duruş/GSYH oranı (FS/Y) , iki dönem boyunca değişmeyip; sabit kalırsa, $\Delta(FS/Y) = 0$ olursa, bu durumda artçı bir ek etki meydana gelmeyecektir. Bununla birlikte bu oran pozitif (negatif) bir değer alırsa maliye politikası önceki yıla göre daha genişletici (daraltıcı) bir etki meydana getirmiş olacaktır⁸¹⁷.

Buraya kadar açıklanan ve farklı bakış açıları ile oluşturulmuş olan tüm yöntemlerle yapılan hesaplamalarda elde edilen sonuçlar birbirleriyle

⁸¹² Philip ve Janssen, s. 27.

⁸¹³ Şen ve Kaya, s. 167.

⁸¹⁴ Heller ve diğerleri, s. 4.

⁸¹⁵ Philip ve Janssen, s. 28.

⁸¹⁶ Heller ve diğerleri, s. 4.

⁸¹⁷ Philip ve Janssen, s. 28.

benzeşmektedir⁸¹⁸. Bununla birlikte oluşturulmasında ve uygulamasında farklılık olan ancak benzer sonuçlar ortaya çıkaran bu yöntemlerden hangisinin seçileceği ise elde bulunan veri setine ve incelenen durumun koşullarına değişmektedir⁸¹⁹. Bu koşullar göz önüne alınarak en basit ve anlaşılır sonucunu verecek olan yöntem hesaplama için seçilmelidir.

3.2.2. Türkiye İçin Mali Etkinin Hesaplanması

Maliye politikasının ekonomik istikrar ile ilişkisini açıklayabilmek için öncelikle maliye politikasının ekonomi üzerindeki net etkisinin ölçülmesi gerekmektedir. Söz konusu ilişkinin açıklanabilmesi için gerekli olan ve bir maliye politikası göstergesi olarak ifade edebileceğimiz mali etki bu ölçümün yapılması için kullanılmaktadır. Böylelikle maliye politikasının kamu gelir ve harcamalarında yaptığı değişiklik neticesinde toplam talep ve dolayısıyla ekonomi üzerinde ortaya çıkardığı net etkiyi ölçmek mümkün olmaktadır.

Bu doğrultuda ülkemizde maliye politikasının ekonomi üzerindeki etkisinin büyüklüğünü ve yönünü ortaya koymak adına Kalkınma Bakanlığının 2015 yılı Temmuz ayında yayımladığı Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950–2015 adlı yayınından elde edilen veri seti kullanılarak 1980–2014 dönemine ilişkin mali etki hesaplanmıştır. Mali etki hesaplamasında IMF tarafından kullanılan ve esas olarak German Council of Economic Experts tarafından geliştirilen IMF mali etki ölçüm yöntemi kullanılmıştır. IMF'nin mali etki tanımı ve ölçüm yöntemi mali etkinin yönünü büyüklüğünü ortaya koyma noktasında kullanışlı ve yararlı bir bakış açısı ve basit bir hesaplama metodu ortaya koymaktadır. Bunun yanında IMF yönteminde mali etkinin hesaplanabilmesi için gerekli veri tedariki son derece kolaydır ve analiz sonunda ortaya çıkan değerler basit, anlaşılır ve kullanışlı bir maliye politikası göstergesi sunmaktadır. Tüm bu nedenlerden ötürü mali etki hesaplamasında IMF'nin mali etki ölçüm yöntemi tercih edilmiştir.

Daha önce açıklandığı üzere bu yöntemde maliye politikasının iradi ve otomatik stabilizatör etkileri arasında bir ayırım yapılmamaktadır. Yöntemin bu özelliği maliye politikasının etkilerinin bütüncül bir şekilde ortaya konulması için önemli bir avantaj sunmaktadır. IMF'nin mali etki ölçüm yönteminde mali etkinin hesaplanabilmesi için öncelikle cari bütçe dengesinin geçici ve konjonktürel etkilerden arındırılması gerekmektedir. Bu doğrultuda öncelikle konjonktürel olarak nötr bütçe dengesi (cyclically neutral budget balance) hesaplanmaktadır. Konjonktürel olarak

---

⁸¹⁸ Spilimbergo, s. 12.

⁸¹⁹ Alesina ve Perotti, s. 9.

nötr bütçe dengesi hesaplanabilmesi için öncelikle incelenen dönem içerisinde yer alan ve ekonominin genel performansının kabul edilebilir olduğu bir yıl, baz yıl olarak seçilmektedir.

Bu doğrultuda çalışmamızda GSYH'da eski seri yeni seri uyumlaştırmasını sağlamak ve kriz yıllarının ölçüm üzerindeki olumsuz etkilerinin minimize etmek amacıyla baz yıl olarak 1998 yılı seçilmiştir. Sonraki aşamada mali etki ölçümünde kullanılacak olan potansiyel GSYH rakamları hesaplanmıştır. Bu hesaplama için öncelikle 1998 fiyatları ile hesaplanan GSYH rakamları Hodrick-Prescott düzeltme yöntemine göre Eviews programı ile düzenlenmiş ve GSYH deflatörü ile çarpılarak reel seri haline dönüştürülmüştür. Sonraki aşamada analize konu her bir yıl için konjonktürel olarak nötr bütçe dengesinin hesaplanabilmesi için baz yıl için kamu gelirlerinin baz yıl gerçekleşen GSYH'sına, baz yıl kamu harcamalarının ise baz yıl potansiyel GSYH'sına oranları hesaplanmıştır. Bu hesaplama elde edilen oranların sabit olacağı kabul edilerek, analize konu dönemdeki herhangi bir yıl için konjonktürel olarak nötr bütçe dengesine ulaşılmıştır.

Mali etkinin ölçümünde kullanılan kamu harcamaları ve gelirlerine ilişkin veriler 2005 yılı ve öncesinde analitik bütçe sınıflandırmasına uyumlaştırılmış konsolide bütçe kamu harcama ve gelir verileri ile 2005 yılı sonrasında ise yeni bütçe sınıflandırması doğrultusunda merkezi yönetim kamu harcama ve gelir verilerinden oluşmaktadır ve Kalkınma Bakanlığının 2015 yılı Temmuz ayında yayımladığı Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950–2015 adlı yayınından elde edilmiştir. Genel devlet harcama ve gelir verileri yerine konsolide bütçe harcama ve gelir verilerinin tercih edilme sebebi özellikle 2000 yılı öncesine ilişkin olarak veri teminine yönelik sıkıntılardan kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte yukarıda açıklanan veri setinin hesaplamada kullanılması sonucunda analize konu dönem için tüm kamu harcama ve gelir kalemlerinde tam bir bütünlük sağlanmıştır.

Hesaplamaya ilişkin veri setinin temini ve potansiyel GSYH'nın hesaplanmasının ardından Türkiye'de 1980–2014 yıllarını kapsayan dönem için mali etki, IMF yöntemi kullanılarak hesaplanmıştır. Bu çerçevede 1980–2014 yılı için IMF yöntemi ile Türkiye için hesaplanan mali etki verileri aşağıda yer alan Tablo 1'de gösterilmiştir.

**Tablo 1 Türkiye'de Mali Etkinin Büyüklüğü ve Yönü 1980–2014
(GSYH'nın Yüzdesi Olarak)**

Yıllar	Bütçe Dengesi İtibariyle Mali Etki	Faiz Dışı Bütçe Dengesi İtibariyle Mali Etki
1980*		
1981	2,81	3,23
1982	1,92	2,00
1983	1,09	1,75
1984	0,15	0,92
1985	3,23	3,73
1986	0,95	1,90
1987	-0,01	0,91
1988	2,22	3,78
1989	2,52	3,60
1990	1,20	2,28
1991	0,54	1,74
1992	1,58	2,68
1993	-1,18	1,66
1994	4,58	8,08
1995	1,56	4,22
1996	-2,04	2,59
1997	-0,35	1,65
1998	0,17	5,73
1999	-1,74	2,60
2000	-0,70	5,12
2001	-2,40	6,18
2002	-1,11	1,96
2003	2,00	3,48
2004	2,17	1,81
2005	3,54	1,87
2006	0,82	0,85
2007	-0,58	-0,25
2008	1,00	1,21
2009	-1,54	-1,28
2010	1,09	0,65
2011	1,77	1,30
2012	0,08	0,51
2013	1,21	1,31
2014	0,60	0,59

Kaynak: 1980–2014 yıllarını kapsayan mali etki tarafımızdan hesaplanmıştır.

*Hesaplamaya konu edilen dönem 1980–2014 yılları arasını kapsamaktadır. Ancak IMF yöntemi ile yapılan mali etki hesaplamasında maliye politikasının etkisi hesaplanırken, hesaplamaya konu değişkenlerin önceki döneme göre değişimi göz önüne alınmaktadır. Bu nedenle hesaplamaya konu veri setinin başlangıcı olan 1980 yılına ilişkin mali etki hesaplaması yapılmamıştır.

Bu çerçevede gerek incelenen dönem boyunca uygulanan istikrar programları gerekse 2005 yılı sonrasında açıklanan orta vadeli mali plan ve programlar için önemli bir hedef gösterge olan faiz dışı bütçe dengesinin mali etkinin yönü ve büyüklüğüne olan etkisi de göz önüne alınarak iki farklı mali etki hesaplaması yapılmıştır. Başka bir ifade ile faiz harcamalarının toplam kamu harcamalarına dâhil edilmediği durum göz önüne alınmış ve genel konsolide bütçe dengesi ve faiz dışı konsolide bütçe dengesi için anılan dönemde iki farklı mali etki hesaplaması yapılmıştır. Böylelikle uygulanan maliye politikalarının önceki dönemlerin ve/veya hükümetlerin getirdiği yükten arındırılarak cari yıldaki maliye politikaların etkisinin yönü ve büyüklüğünün de ortaya konulması mümkün olmuştur.

Tablo 1’de yer alan veriler Türkiye ekonomisinin yaşadığı değişim ve dönüşüm süreçleri göz önüne alınarak 1980–1990, 1991–2002 ve 2002 sonrası olmak üzere üç döneme ayrılarak incelenebilir. İlk olarak 24 Ocak 1980 programı ile başlayan ve Türkiye ekonomisinin ithal ikameci strateji tek edilerek dışa açıldığı, ihracata yönelik sanayileşme stratejisine geçişin yapıldığı, devletin ekonomideki rolünün değişmeye başladığı⁸²⁰ ve sermaye hareketlerinin serbestleştirildiği 1980–1990 dönemi incelenecektir. Bu yıllar arasında mali etkinin genellikle pozitif değer aldığı görülmektedir. Bu dönem içerisinde mali etkinin sadece 1987 yılında %-0.01 olarak negatif değer aldığı görülmektedir. Ancak daha önce açıklandığı üzere mali etkinin GSYH’nin yüzdesi olarak -0,5 ile 0,5 arasında bir değer alması durumunda maliye politikasının ekonomi üzerindeki etkisinin nötr olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle 1987 yılı için bulunan bu mali etki değeri maliye politikasının daraltıcı bir etki göstermesinden ziyade maliye politikasının etkisinin nötr olduğunu göstermektedir.

1980 yılındaki askeri darbe ve sonrasında 1986 yılına kadar geçilen süreçte ekonomi 1980 öncesine göre nispeten istikrarlı bir süreç izlemiştir. Enflasyonun belirli bir düzeyi aşmadığı ve ekonomik büyümenin sürekli olarak pozitif olduğu bu dönemde maliye politikasının etkisi sürekli olarak genişletici yönde olmuştur. Bu dönem içerisinde 1984 yılında dönemin hükümeti tarafından uygulamaya konan ve arz yönlü iktisat yaklaşımına dayanan düzenlemeler vergi gelirlerinin hızla azalmasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda 1985 yılında bütçe açığının GSYH’ya oranı Katma Değer Vergisinin devreye girmesine karşın bir önceki yıla göre iki kat artmıştır⁸²¹. Bunun sonucunda 1985 yılında mali etki %3,23 gibi bir değer almış ve maliye politikası aşırı genişletici bir etki göstermiştir.

⁸²⁰ Mustafa İsmihan, “Kronik İstikrarsızlık ve Potansiyel Büyüme Hızı: Türkiye Deneyimi, 1960–2006”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:24, Sayı:1, 2009, s. 76.

⁸²¹ Ayşe Kaya, **Mali Sürdürülebilirlik: Teori ve Türkiye Uygulaması**, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No:292, İstanbul, 2013, s. 11.

1986 sonrası kamu açıkları, enflasyon ve işsizlik oranları sürekli artmıştır. Bunun sonucunda fiyat istikrarı bozulmuş, borçlanma artmış, bozulan dış ticaret dengesi ve yavaşlayan ekonomik büyüme ekonomiyi istikrardan uzaklaştırmaya başlamıştır. Bu dönem içerisinde özellikle 1987 yılında yapılan genel seçimlerin ardından bozulan makroekonomik dengeye ve kendini yeniden göstermeye başlayan enflasyona⁸²² karşın maliye politikasının etkisinin genişletici olduğu görülmektedir. Bu durum bir taraftan artan bütçe açıklarının genişletici etkisini ortaya koyarken diğer taraftan mali disiplinden giderek uzaklaşıldığını göstermektedir. Buna paralel olarak mali etki de 1988 sonrasında da genişletici yönde değerler almaya devam etmiştir. Mali etkinin 1980–1990 yılları arasında aldığı değerlerden hareketle söz konusu dönemde ülkemizde uygulanan maliye politikalarının konjonktür karşıtı olmadığını; büyük ölçüde konjonktür yanlı/yönlü olduğunu söylemek mümkündür.

Liberalleşme politikalarının bir uzantısı olarak 1989 yılında 32 Sayılı Kararın kabulü ile konvertibilite kabul edilmiş, finansal serbestleşme politikası benimsenmiş ve 1983 yılında başlatılan sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi süreci tamamlanmıştır⁸²³. 1989 yılında 32 Sayılı Kararın kabulünün ardından artan sermaye girişleri, hem cari açığı hem de kamu açıklarını arttırmıştır. Bunun yanında artan sermaye girişleri Türk Lirasının değerlenmesine, faiz oranlarının yükselmesine, para arzının ve kredi stokunun genişlemesine sebep olmuştur. Tüm gelişmeler sonucunda ekonomi, istikrardan uzaklaşmış ve var olan istikrarsızlıklar daha da güçlenmiştir⁸²⁴. Tüm bu gelişmeler sonucunda ihracata dayalı büyüme stratejisi yerini sermaye ithalatına dayalı ithalata yönelik büyüme stratejisine bırakmıştır⁸²⁵.

1991–2002 dönemi genel olarak bir yandan yüksek bütçe açıkları, yüksek enflasyon ve yüksek faiz oranları nedeniyle artan faiz harcamaları sonucunda kamu finansman dengesinde ciddi problemlerin ortaya çıktığı; bir yandan da dış ödemeler dengesi açıklarının bir türlü kontrol altına alınamadığı bir dönemdir⁸²⁶. Genel olarak değerlendirildiğinde 1995 yılına kadar mali etki pozitif değer almış başka bir ifade ile maliye politikasının etkisi genişletici olmuştur. Bunun temel nedeni ise ilgili dönem boyunca uygulanan seçim ekonomileri, yaşanan siyasi istikrarsızlıklar, kısa vadeli sermaye girişlerine ve kısa vadeli ve suni büyümeye dayanan politikaların uygulanmasıdır⁸²⁷. Bunun yanında 1991–1994 yılları arasında Merkez Bankası Hazine ilişkisinin sağlam esaslara oturtulamaması da maliye politikasının genişletici

⁸²² Karagöz ve Ergün, s. 172.

⁸²³ Hayal Ayça Şimşek, "Türkiye'de 2000 Sonrasında Uygulanan İstikrar Programlarının Kamu Maliyesine Etkileri" **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar**, Cilt:44, Sayı:512, Aralık, 2007, s. 53.

⁸²⁴ Karagöz ve Ergün, s. 172.

⁸²⁵ Kaya, s. 15.

⁸²⁶ Şimşek, s. 53.

⁸²⁷ Karacan ve Sana Çevik, s. 170.

sonuçlar doğurmasında⁸²⁸ ve mali etkinin pozitif değer almasında etkili olmuştur. 1996 yılından itibaren ise bu eğilim tersine dönmüş ve mali etki negatif değer almaya yani maliye politikasının ekonomi üzerindeki etkisi daraltıcı olmaya başlamıştır.

1989 yılında sermaye hareketlerinin serbest bırakılması sonucunda Türk Lirasının değerinin artması, artan faiz oranları ve iç borçlar ile birlikte yükselen faiz harcamaları ve 1991 yılında yaşanan Körfez krizinin savaşa dönüşmesi bunun yanında aynı yıl sonunda alınan erken seçim kararı ile mali disiplinden uzaklaşmış ve maliye politikası konjonktür yönlü olarak uygulanmıştır. Bunun sonucunda mali etki 1991 ve 1992 yıllarında pozitif değer almıştır. 1993 yılında yapılan bazı düzenlemeler ile faiz oranlarında belirli ölçüde azalma sağlanmıştır⁸²⁹.

Makroekonomik dengelerde görülen önceki yıllara göre sürekli artan bozulmalar 1994 yılına gelindiğinde Türkiye ekonomisini sürdürülemez bir noktaya getirmiştir. Bu nedenle dönemin hükümeti ilke olarak, kamu maliyesinin disipline edilerek kamu açıklarının kontrol altına alınması, böylelikle borç yükünün ve faiz ödemelerinin azaltılması, enflasyonun düşürülmesi ve Türk Lirasına istikrar kazandırılmasını amaçlayan bir istikrar programı uygulamaya koymuştur⁸³⁰. 1994 yılında uygulamaya konulan bu programa ve gerçekleşen negatif büyüme oranına karşın mali etki %4,58 gibi yüksek bir pozitif değer almaktadır. Başka bir ifade ile maliye politikası alınan tüm tedbirlere rağmen 1994 yılında genişletici bir etki yapmıştır. Bu değer açıklanmaya muhtaçtır.

Bu durum teoride gelişmekte olan ülkeler maliye politikasının konjonktür yanlı/yönlü olduğu, özellikle enflasyonist genişleme dönemlerinde anti konjonktürel olmadığı/olmayacağı iddiasını desteklemektedir. Bu genişletici yönlü etkinin en temel nedenlerinden biri iradi maliye politikasının gecikmeler sorunudur. Bunun yanında maliye politikasına ilişkin olarak uygulamada yaşanan sorunlarda istenilen boyutta daraltıcı bir etkinin ortaya çıkmasına engel olmuştur. Program kapsamında alınacağı açıklanan tüm tedbirler kısa sürede uygulamaya konulamamıştır. Bunun da ötesinde dönemin hükümeti aldığı kararları uygulamada kararlı davranmamış ve program kamuoyundan da yeterli destek bulamadığı için istenilen sonuçlara ulaşamamıştır⁸³¹.

Bir diğer neden ise yüksek enflasyon ortamında yaşanan kriz nedeniyle dış borçlanma çok zorlaşmış olması ve bu nedenle iç borçlanmaya ağırlık verilmesidir. Bunun sonucunda gerekli kaynağın tedarik edilebilmesi için ödenen yüksek faizlerin etkisi ile alınan tüm tedbirlere karşın faiz ödemelerindeki artış devam etmiştir. Bu

---

⁸²⁸ Karabıçak, s. 57.

⁸²⁹ Kaya, s. 15.

⁸³⁰ Kaya, ss. 17–18.

⁸³¹ Zübeyir Turan, "Dünyadaki Ve Türkiye'deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi", **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, 2011, s. 65

nedenle kamu harcamaları istenilen düzeyde düşürülemedi. Ayrıca para politikasında herhangi bir sıkılaştırmaya da gidilemedi. Bunun dışında bu genişletici etki bu gibi mali konsolidasyon dönemlerinde, mali konsolidasyon politikalarının yüksek kamu borçlanması ile finanse edilmesi durumunda özel kesim tüketim ve yatırım harcamalarının büyüme hızına olan pozitif etkisi ile de açıklanabilir⁸³².

Mali etki 1995 yılında yine pozitif değer almakla birlikte önceki yıla göre genişletici etkinin büyüklüğü üçte bir oranında azalmıştır. Yine pozitif değer alması önceki yıl mevcut olan yapısal sorunların ve bu sorunların yarattığı ekonomik koşulların devam ettiğini göstermektedir. Bununla birlikte 1995 yılı içerisinde 1994 yılında alınan önlemlerin etkilerinin ekonomi üzerinde kendini göstermeye başlaması neticesinde makro göstergelerin bir kısmında belirli ölçüde bir iyileşme sağlanmıştır. Bu nedenle maliye politikasının genişletici etkisi önceki yıla göre çok daha düşüktür.

1995–1998 yılları arasında ise siyasi istikrarsızlık artış göstermiş buna ek olarak 1997 yılında Aysa Krizi ve 1998 yılında ise Rusya Krizi yaşanmıştır. 1998 yılında enflasyonla mücadelede kamu harcama kesintileri ve vergi gelirlerinin artırılmasına yönelik düzenlemelerin yanında özelleştirmenin hızlandırılması, vergi ve sosyal güvenlik reformu gibi yapısal düzenlemeleri de içeren yeni bir istikrar programı uygulamaya konulmuştur⁸³³. Gerek IMF ile yapılan yakın izleme anlaşması ile 1998 Temmuz ayı başında uygulamaya konulan bu programın etkisi, gerekse aynı yıl yaşanan Rusya krizinin ekonomimizde meydana getirdiği yavaşlamanın etkisi ile 1998 yılında mali etki %0,17 olarak gerçekleşmiş ve daraltıcı olmamakla birlikte neredeyse nötr bir değer almıştır.

1999 yılında uygulanan seçim ekonomisi ve sonrasında yaşanan 17 Ağustos depremi ile turizm gelirinde yaşanan önemli düşüşler ve diğer dışsal etkenler ekonomi üzerinde son derece olumsuz sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Bunun üzerine kronik enflasyon, yüksek bütçe açıkları, yaşanan ekonomik daralma ve ciddi bir bankacılık sektörü krizi ile mücadele etmek amacıyla 2000–2002 yıllarını kapsayacak şekilde IMF destekli, Döviz Kuruna Dayalı Enflasyonla Mücadele Programı adında, yüksek kamu açıklarına bağlı yüksek enflasyonun azaltılmasını hedefleyen bir istikrar programı uygulamaya konulmuştur⁸³⁴. Bu amacı gerçekleştirilmesi için belirlenen enflasyon hedefi ile uyumlu bir şekilde faiz dışı fazlanın artırılmasına yönelik, sıkı maliye politikası uygulamasına gidilmiştir⁸³⁵. Bu doğrultuda uygulanan sıkı maliye

⁸³² Fatih Özatay, "Mali Disiplin ve Büyüme: Türkiye Deneyimi", **Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni 2012/110**, Kasım, 2012, <http://www.tek.org.tr/dosyalar/tasarruflar3.pdf>, (11.02.2015), s. 10.

⁸³³ Karabıçak, s. 58.

⁸³⁴ Şimşek, s. 54.

⁸³⁵ Karagöz ve Ergün, s. 175.

politikası sonucunda büyümenin negatif olduğu ve enflasyon oranının beklentilerin altında olmakla birlikte düştüğü 1999 yılında mali etki %-1,75 gibi daraltıcı bir değer almıştır.

Programın uygulamasına devam edilen 2000 yılında da mali etki önceki yıla göre daha küçük olmakla birlikte -%0.70 gibi bir negatif değer almıştır. Bu değer 1998 yılında Yakın İzleme Anlaşması ile başlayan ve Döviz Kuruna Dayalı Enflasyonla Mücadele Programı ile devam eden mali disiplini sağlamayı amaçlayan sıkı maliye politikası uygulamasından Kasım ayının sonunda yaşanan bankacılık sistemi kaynaklı likidite krizine rağmen taviz verilmediğini göstermektedir. Uygulanan program çerçevesinde vergi gelirlerinin artması, faiz dışı harcamaların kontrol altına alınması, faiz oranlarının düşmesi sonucunda faiz harcamalarının azalması ve özelleştirmeden elde edilen gelirlerin artması mali etkinin negatif değer alması ve maliye politikasının daraltıcı etkisinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur⁸³⁶.

1999 yılında uygulamasına başlanan ve sabit döviz kuru rejimini enflasyon çıpası olarak kullanan program önce bankacılık sistemi kaynaklı bir likidite krizi olan Kasım 2000 krizi ve ardından siyasi bir kriz ile uyarılan Şubat 2001 krizi sonucunda başarısız olmuştur. Şubat 2001 krizinin ardından dalgalı kur rejimine geçilmesi ile birlikte 2001 yılının Nisan ve Mayıs aylarında iki aşamada açıklanan ve Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı adı verilen yeni bir istikrar programı uygulamaya konulmuştur. Uygulanan önceki programdan temel farkı döviz kuru stratejisinin değiştirilmesi olan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı önceki IMF programının maliye politikasına ilişkin tüm öğelerini barındırmıştır⁸³⁷. Bu doğrultuda 2001 yılında mali etki analize konu dönem içerisindeki en düşük değer olan -%2,40 olarak hesaplanmıştır. Başka bir ifade ile 1999 yılından itibaren uygulanmakta olan sıkı ve anti konjonktürel maliye politikası uygulaması devam etmiştir.

2002 yılı ve sonrası dönemde ise 2001 yılında uygulamaya konan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve sonrasında uygulanan istikrar politikaları doğrultusunda mali disiplini temel alan sıkı maliye politikası uygulamasının büyük ölçüde devam ettiğini söylemek mümkündür. Bu dönem içerisinde enflasyon oranı uzun yıllar sonrasında tek haneye inmiştir⁸³⁸. Benzer bir şekilde 2002 yılına kadar gerek kamu maliyesinin gerekse ekonominin en önemli sorunlardan biri olan bütçe açıkları ve kamu kesimi borçlanması da 2002'den sonra azalma eğilimine girmiştir⁸³⁹.

---

⁸³⁶ Kaya, s. 22.

⁸³⁷ Turan, ss.76–77.

⁸³⁸ Ahmet Yılmaz ve Ali Arı, "Gevşek Parasal Göstergeler ve Enflasyon Hedeflemesi Stratejisi Altında, Enflasyonla Mücadele: 2001–2011 Türkiye Deneyimi" **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:35, Sayı:1, 2013, ss. 22 ve 26.

⁸³⁹ Karabıyık ve Uçar, s. 46.

Söz konusu dönem siyasi istikrar açısından da önceki 20 yıllık süreden olumlu olarak ayrılmaktadır.

2002 ve 2014 yıllarını kapsayan bu dönem için ölçülen mali etkinin büyüklüğü ve yönü incelendiğinde mali etkinin 2002, 2007 ve 2009 yıllarında negatif değer aldığı görülmektedir. 2002 yılında Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı yeni hükümetin açıkladığı Acil Eylem Planı ile desteklenerek uygulamaya devam edilmiş ve kamu maliyesi açısından mali disipline ve sıkı maliye politikasının sürdürüleceğine vurgu yapılmıştır. Bu doğrultuda 2002 yılı için hesaplanan mali etki önceki altı yılda olduğu gibi negatif değer almıştır. Başka bir ifade ile sıkı maliye politikası uygulamasının devam ettiğini söylemek mümkündür.

2003 yılından 2007 yılına kadar ölçülen mali etki farklı büyüklüklerde olmakla birlikte önceki yıllardan farklı olarak pozitif değer almıştır. Özellikle 2004 ve 2005 yıllarında enflasyonun tek haneye düşmesi ve yüksek bir büyüme performansına ulaşılması ile birlikte maliye politikası genişletici yönde etki göstermiş ve mali etki ölçümünde 2002 ve sonrasında ulaşılan en yüksek iki değer ölçülmüştür. Bu bulgu maliye politikasının 2003 yılı ile birlikte önceki yıllara göre gevşediğini işaret etmektedir.

Ancak 2006 yılında açık enflasyon hedeflemesine geçilmesi ile birlikte para ve maliye politikaları uyumlaştırılmış ve maliye politikası yeniden sıkılaştırılmıştır⁸⁴⁰. Bunun sonucunda mali etki yine genişletici yönde olmakla beraber 2006 yılında önceki yıla göre ciddi oranda azalarak %0,82 olarak ölçülmüştür. 2007 yılında ise mali etkinin yönü negatif olarak değişmiş ve -%0,58 olarak gerçekleşmiştir. Bu değer maliye politikasının ekonomi üzerindeki etkisinin daraltıcı yönde olmakla beraber nedeysenötr olduğu göstermektedir. Mali etkinin yönü ve büyüklüğünde 2005 yılında sonra yaşanan bu değişimde enflasyonda yeniden başlayan artış trendine paralel olarak maliye politikası uygulamasının sıkılaştırılmasının etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

Küresel krizin etkilerinin ülkemizde de hissedilmeye başlandığı yılı olan 2008'de mali etki önceki iki yıla benzer şekilde ve benzer bir büyüklük ile pozitif değer almıştır. Bunun nedeni ülkemizde krizin etkilerinin yılın son aylarında hissedilmiş olmasıdır. Krizin etkilerinin güçlü bir şekilde ekonomi üzerinde hissedildiği 2009 yılında ise mali etki 2002 sonrasında ölçülen en yüksek negatif yönlü değere ulaşarak -%1,54 olmuştur. 2009 yılında krizin etkilerini azaltmak için alınan genişletici maliye politikası tedbirlerine karşın mali etkinin negatif değer almış olması hem maliye

---

⁸⁴⁰ Kaya, s. 31.

politikası gecikmelerinden hem de bu önlemler alınırken mali disiplinden uzaklaşmamasının göz önünde tutulmasından kaynaklanmaktadır.

2010 yılı ve sonrasında ise ölçülen mali etki sürekli olarak pozitif değer almıştır. Ancak 2012 ve 2014 yılları için ölçülen mali etkinin büyüklüğünün maliye politikasının genişletici etkisinin çok güçlü olmadığını göstermektedir. 2010 sonrası için maliye politikasının etkisindeki değişimin büyüme performansı ile paralel olduğunu belirtmek gerekmektedir. Buradan hareketle 2010 yılı sonrasında maliye politikasının etkisinin konjonktür yönlü/yanlı olduğunu söylemek mümkündür. Diğer taraftan genişletici etkinin büyüklüğünün belirli bir seviyenin altında seyretmesi sıkı maliye politikasından tamamen vaz geçilmediğini ve mali disiplinden uzaklaşmadığını göstermektedir.

Analize konu olan 1980–2014 yılları arasında faiz dışı bütçe dengesi göz önünde tutularak ölçülen mali etki incelendiğinde 2007 ve 2009 yılları dışında tüm yıllar için hesaplanan mali etkinin pozitif değer aldığı görülmektedir. Faiz dışı bütçe dengesi üzerinden hesaplanan mali etki pozitif değer aldığı yılların neredeyse tamamında genel bütçe dengesine göre hesaplanan mali etkiden daha büyük bir genişletici etkiye işaret etmektedir. Bu durum analize konu dönem içerisinde faiz dışı bütçe dengesi ile ölçülen mali etkinin genel bütçe dengesi ile ölçülen mali etkiye nazaran genişletici etkisinin daha büyük olduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte faiz dışı bütçe dengesi ile ölçülen mali etkinin daraltıcı olduğu 2007 ve 2009 yıllarında genel bütçe dengesi ile ölçülen mali etkide negatif değer almaktadır. Her iki yıl için hesaplanan iki farklı mali etki değeri karşılaştırıldığında ise faiz dışı bütçe dengesi ile hesaplanan mali etkinin boyutunun genel bütçe dengesi ile hesaplanan mali etkiden daha küçük olduğu görülmektedir. Başka bir ifade ile 2007 ve 2009 yıllarından faiz dışı bütçe dengesi itibarıyla maliye politikasının daraltıcı etkisi genel bütçe dengesi itibarıyla maliye politikasının daraltıcı etkisinden daha küçük olarak ölçülmektedir.

Sonuç olarak yapılan mali etki analizi ve bu analiz neticesinde ulaşılan mali etki değerleri incelendiğinde Türkiye’de uygulanan maliye politikasının 1990’lı yılların ortasına kadar konjonktür yanlı/yönlü olduğu 1994 yılında yaşanan kriz ile başlayan ve 2003 yılına kadar süren sürekli istikrarsızlık döneminde ise büyük ölçüde konjonktür karşıtı olarak uygulandığı söylenebilir. 2003 yılı sonrasında ise ekonomik istikrarın bozulduğu 2006 ve küresel krizin etkilerinin ülkemizde net olarak görüldüğü 2009 yıllarında konjonktür karşıtı olarak uygulandığı ifade edilebilir. Bu kriz ve/veya ekonomik istikrarsızlığın arttığı dönemler dışında ise uygulanan maliye politikasının konjonktür yönlü/yanlı olduğunu söylemek mümkündür.

Bu kapsamda maliye politikasının kriz yılları ve sonrasında konjonktür karşıtı olarak uygulanması nedeniyle kısa dönemde ekonomik istikrarın sağlanmasında etkisinin pozitif olduğu söylenebilir. Diğer yandan kriz dönemlerin atlatılmasının ardından ve/veya ekonomide kriz dönemlerine göre nispi bir istikrarın sağlanması ile birlikte maliye politikası uygulamalarının etkisinin konjonktür yanlı/yönlü olarak gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Kısaca Türkiye örneği üzerinden 1980–2014 yıllarını kapsayacak şekilde yaptığımız mali etki analizinden hareketle maliye politikasının ekonomik istikrarın sağlanmasındaki pozitif etkisinin kısa dönemde var olduğu söylenebilir. Uzun dönemde ise bu etkinin varlığının daha ayrıntılı bir analiz ile araştırılması gerekmektedir. Görüldüğü gibi mali etki analizi ile maliye politikasının ekonomi üzerindeki genel etkisi hakkında fikir sahibi olmak ve maliye politikasının başarısı ve yönü üzerine genel bir değerlendirme yapmak mümkündür.

Ancak maliye politikasının ekonomik istikrar üzerindeki net etkisinin ortaya konulabilmesi için mali etki analizi ve bu analiz ile elde edilen sonuçlar tek başına yeterli olmamaktadır. Bu nedenle maliye politikasının ekonomik istikrarın sağlanmasındaki teorik çerçevede varlığı kabul edilen etkisinin gerçekte var olup olmadığının daha net ve açıklayıcı bir şekilde ortaya konulması için mali etki analizini ve bu analiz neticesinde ulaşılan sonuçları temel alan daha ayrıntılı bir incelemenin gerekliliği açıktır. Bu kapsamda sonraki başlık altında ekonomik istikrarsızlığın var olduğu kriz yıllarının ardından yapılan konjonktür karşıtı uygulamalar nedeniyle kısa dönemde varlığından bahsedebileceğimiz maliye politikasının ekonomik istikrar üzerindeki bu etkisinin uzun dönemde de var olup olmadığı daha ayrıntılı olarak incelenecektir.

3.2.3. Ekonomik İstikrarın Sağlanmasında Maliye Politikasının Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama

Maliye politikası bir iktisat politikası aracı olarak Keynesyen bakış açısının ortaya çıkmasından günümüze kadar ekonomik istikrarın sağlanmasında ve sürdürülmesinde kullanılmış ve halen kullanılmaktadır. Bununla birlikte maliye politikasının kullanım dozu ve iktisat politikası içindeki önemi ekonomik istikrarın tanımındaki değişime, hâkim iktisadi bakış açısına, ekonomik istikrarsızlığın türüne ya da şiddetine göre farklılaşmıştır. Bu farklılaşmaya karşın maliye politikası başta durgunluk kaynaklı istikrarsızlıklar olmak üzere ekonomik istikrarın sağlanmasında gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler tarafından bir iktisat politikası aracı olarak kullanılmaktadır.

Maliye politikasının ekonomik istikrarın sağlanması konusundaki net etkisi ve bu etkinin yönünün ne olduğuna ilişkin olarak literatür çok açık olmasına karşın uygulamada bu etkiyi ölçecek ve net bir şekilde ortaya koyacak tek bir gösterge bulunmamaktadır. Bununla birlikte maliye politikasının ekonomi üzerindeki etkisinin ölçülmesinde karşılaşılan bu sorunun aşılmasında maliye politikasının ekonomi üzerindeki genel etkisini ortaya koyan mali etki ölçümü bir önceki başlık altında açıklandığı üzere yararlı bir çözüm olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ancak mali etki analizi maliye politikasının ekonomik büyüme, fiyat istikrarı veya istihdam seviyesi gibi makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisinin belirlenmesinde iyi bir yol gösterici olmakla birlikte özellikle uzun dönemli analizler için tek başına yeterli olamamaktadır. Bu nedenle maliye politikasının ekonomik istikrarın sağlanmasındaki teorik çerçevede varlığı kabul edilen etkisinin gerçekte olup olmadığının ortaya konulması için mali etki analizini ve bu analiz neticesinde ulaşılan sonuçları temel alan daha ayrıntılı bir incelemenin gerekliliği açıktır.

Bu doğrultuda, bu başlık altında Türkiye örneği üzerinden ve seçilmiş belirli bir zaman aralığını kapsayacak şekilde yapılacak inceleme ile maliye politikasının ekonomik istikrarın sağlanması noktasındaki uygulamada tartışmalı olan etkisinin var olup olmadığı analiz edilecektir. Bu kapsamda öncelikle bu incelemeye yapmaya olanak sağlayacak değişkenlerin ve bu değişkenlere ait veri setinin ve incelenecek zaman aralığının belirlenmesi gerekmektedir.

Maliye politikasının ekonomi üzerindeki etkisini ve bu etkinin yönünü konjonktürel etkilerden arındırarak net bir şekilde ortaya koyan mali etki göstergesi, maliye politikası değişkeni olarak seçilmiştir. Ekonomik istikrarın en basit ve temel tanımı ile bir ekonomide fiyat istikrarı ile tam istihdamın eş anlı olarak sağlanması olarak ifade edilmesinden hareketle fiyat istikrarını temsilen enflasyon oranı; istihdamı temsilen işsizlik oranı ekonomik istikrarı temsil eden değişkenler olarak seçilmiştir. Bunun yanında ekonomik istikrarsızlığın genel olarak uzun dönem büyüme trendinden sapmalar olarak ifade edilmesi ve ekonomik istikrar ile büyüme arasındaki yakın ilişki göz önüne alınarak büyüme oranı ekonomik istikrarı temsil eden bir diğer değişken olarak seçilmiştir.

Söz konusu değişkenlere ilişkin veri seti oluşturulurken Türkiye'nin ithal ikameci sanayileşme stratejisini terk ederek ihracata dönük sanayileşme modeline geçtiği, ekonominin serbestleştirilmesine yönelik ilk adımların atıldığı ve ekonominin dışa açıldığı yıl olan 1980 yılı başlangıç noktası olarak seçilmiştir. Başka bir ifade ile analiz 1980–2014 yıllarını kapsayan veri seti ile yapılacaktır. Sonraki aşamada ise söz konusu değişkenlerin arasındaki ilişkinin incelenmesinden hareketle ifade edilen

dönemde maliye politikasının ekonomik istikrar üzerindeki etkisi/katkısı açıklanacaktır.

3.2.3.1. Kullanılan Veri Seti ve Yöntem

Araştırmada kullanılacak olan değişkenler genel bütçe dengesi itibariyle hesaplanan mali etki, enflasyon oranı, işsizlik oranı ve büyüme oranıdır. Değişkenlere ilişkin veri seti 1980–2014 yıllarına ait yıllık verileri kapsamaktadır. Verilerin alındığı kaynaklar belirlenirken incelenecek dönemin tümünü kapsayıp kapsamadığı dikkate alınmıştır. Mali etkiye ilişkin veriler bir önceki bölümde tarafımızca yapılan hesaplama sonucunda üretilmiştir. İşsizlik oranı ve büyüme oranına ait veriler Kalkınma Bakanlığı'nın veri tabanından; enflasyon verisi ise IMF'nin World Economic Outlook Database isimli veri tabanından elde edilmiştir. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde genel bütçe dengesi itibariyle hesaplanan mali etki değişkeni MEGBD, işsizlik oranı değişkeni İŞSZ, enflasyon oranı değişkeni ENF, büyüme oranı değişkeni ise BYM ifadesi gösterilecektir.

Daha önce açıklandığı üzere maliye politikasının ekonomik istikrar üzerindeki etkisini analiz etmek için maliye politikası göstergesi olarak mali etki değişkeni, ekonomik istikrar göstergesi olarak da işsizlik oranı, enflasyon oranı ve büyüme oranı seçilmiştir. Maliye politikasının ekonomik istikrar üzerindeki etkisi analiz edileceği için mali etki değişkeni yapılacak tüm analizlerde bağımsız değişken olarak belirlenecek; diğer değişkenler ise bağımlı değişken olarak analize dâhil edilecektir.

Sonraki başlık altında ayrıntılı olarak açıklanacak olan birim kök testleri sonucunda modelde kullanılan değişkenlerin durağan olup olmadığına bakılmıştır. Maliye politikası değişkeni olarak seçilen genel bütçe dengesi itibariyle hesaplanan mali etki göstergesi ekonomik istikrarı temsilen seçilen enflasyon ve işsizlik oranlarının farklı derecelerde durağan hale geldikleri tespit edilmiştir. Bu nedenle söz konusu değişkenlerin arasındaki ilişki incelenirken ARDL sınır testi yaklaşımından yararlanılacaktır. ARDL sınır testi yaklaşımı çerçevesinde söz konusu değişkenler incelenirken iki farklı model kullanılacaktır. Bu modellerden ilkinde mali etki değişkeni ile işsizlik arasındaki ilişki; ikincisinde ise mali etki değişkeni ile enflasyon arasındaki ilişki incelenecektir. Bununla birlikte bir diğer ekonomik istikrar göstergesi olarak seçilen büyüme oranı ile maliye politikası değişkeni olan genel bütçe dengesi itibariyle hesaplanan mali etkinin düzey değerlerinde durağan oldukları bulunmuştur. Bu nedenle söz konusu iki değişken arasındaki ilişki düzey değerlerinde tahminlenecektir.

3.2.3.2. Ampirik Uygulama

Bu başlık altında öncelikli olarak zaman serilerinin durağan olup olmadığını inceleyen birim kök testlerine ilişkin teorik açıklamalar ve analize konu değişkenlere ait zaman serilerinin durağanlık analizi yapılacaktır. Sonraki aşamada ise bu analiz sonucunda elde edilen serilerin durağanlık dereceleri göz önünde bulundurularak kullanılacak eş bütünleşme testine ilişkin teorik açıklamanın ardından değişkenlerin arasında bir ilişkinin olup olmadığını ortaya koymak adına örneğimize uygun yöntemler uygulanacaktır. Uygulamaya ilişkin hesaplamalar yapılırken Eviews 9 programından yararlanılmıştır.

3.2.3.2.1. Birim Kök Testleri

İncelenen değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığını zaman serileri analizi ile ortaya konulmaktadır. Ancak bazı durumlarda bu değişkenler arasındaki ilişki sahte olabilmektedir. Bu durum, yani değişkenler arasındaki ilişkinin sahte olup olmaması, incelenen değişkenlere ait serilerin durağan olup olmamasıyla ilişkilidir⁸⁴¹. Serilerin durağan olmaması durumunda yukarıda ifade edilen sahte regresyon ortaya çıkmakta; buradan hesaplanan istatistikler gerçeği yansıtmamakta ve bunun sonucunda incelenen değişkenler arasındaki ilişki doğru bir şekilde ortaya konamamaktadır⁸⁴².

Görüldüğü üzere incelenen değişkenlere ait zaman serilerinin durağan olup olmadığı yapılan analizin sonucunun doğruluğu için büyük önem taşımaktadır. Durağanlık testi birçok yolla yapılabilir. Bununla birlikte durağanlık testi için genellikle birim kök sınaması kullanılmaktadır. Bu çerçevede analize konu zaman serilerinin durağan olup olmadığını tespit etmek için çalışmada Dickey-Fuller (ADF), Phillips-Perron (PP) ve Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS) testleri birim kök sınamasında kullanılmıştır. Bu testlerde kullanılan denklem hem sabit hem de trendlidir. Zaman serilerinin durağanlık testlerinin sonuçları aşağıda yer alan Tablo 2'de gösterilmiştir.

Birim kök sınaması ilk olarak ADF (Augmented Dickey-Fuller) testi ile yapılmıştır. Zaman serilerinin durağanlığının araştırılmasında en çok kullanılan yöntemlerden biri olan ve Dickey ve Fuller tarafından geliştirilen genişletilmiş

⁸⁴¹ Bora Süslü, Selahattin Bekmez, "Türkiye'de Zaman Tutarsızlığının ARDL Yöntemi ile İncelenmesi", **BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi**, Cilt:4, Sayı:2, 2010, s.96.

⁸⁴² Nilgün Çil Yavuz, "Durağanlığın Belirlenmesinde KPSS ve ADF Testleri: İMKB Ulusal-100 Endeksiyle Bir Uygulama", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt:54, Sayı:1, 2004, s.241.

Augmented Dickey-Fuller, ADF birim kök testi aşağıdaki denklem kullanılarak yapılmaktadır⁸⁴³.

$$\Delta Y_t = a_0 + a_1 t + a_2 Y_{t-1} + \sum_{i=1}^m a_{3i} \Delta Y_{t-i} + u_t \quad (12)$$

Yukarıda yer alan (12) nolu denklemde ΔY_t durağan olup olmadığı test edilen değişkenin birinci farkını, t genel eğilim değişkenini, ΔY_{t-i} ise gecikmeli fark terimini göstermektedir. Δ işareti ise ilgili değişkenin birinci farkının alındığını göstermektedir. Denkleme gecikmeli fark terimlerinin dâhil edilmesinin nedeni ise hata teriminde ardışık bağımlılık problemine rastlanmamasıdır⁸⁴⁴. Yukarıdaki denkleme göre yapılan ADF birim kök testi ile elde edilen sonuçlar aşağıda yer alan Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: ADF Birim Kök Test Sonuçları

DEĞİŞKENLER	ADF T İSTATİSTİĞİ DÜZEY		ADF T İSTATİSTİĞİ 1. FARK	
	Sabitli	Sabitli ve Trendli	Sabitli	Sabitli ve Trendli
İŞSZ	-2,063438	-2,516649	-5,146406*	-5,074976*
BYM	-6,484875*	-6,416153*	-	-
ENF	-0,900492	-1,708853	-5,726021*	-5,898511*
MEGBD	-4,780888*	-4,262735*	-	-
MacKinnon Kritik Değerleri				
%1 Anlamlılık Düzeyi	-3.646342	-4.262735	-3.653730	-4.273277
%5 Anlamlılık Düzeyi	-2.954021	-3.552973	-2.957110	-3.557759
%10 Anlamlılık Düzeyi	-2.615817	-3.209642	-2.617434	-3.212361
* işareti %1 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.				

ADF birim kök testinde bulunan T değerinin kritik değerlerin altında olması durumunda seride birim kök vardır hipotezi kabul edilmekte ve serinin durağan olmadığı ifade edilmektedir. Bu durum serilerin farkının alınması gerektiğini göstermektedir. Bununla birlikte bulunan T istatistiğinin sınır değerlerin üstünde olması durumunda ise seride birim kök vardır hipotezi reddedilmekte ve serinin durağan olduğu ifade edilmektedir⁸⁴⁵.

Tablo 2’de yer alan ADF birim kök testleri incelendiğinde işsizlik ve enflasyon serilerinin düzeyde durağan olmadıkları; birinci farkları alındığında ise serilerin

⁸⁴³ David A. Dickey, ve Wayne A. Fuller, “Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root”. *Econometrica*, Cilt:49, Sayı:4, <http://www.u.arizona.edu/~rlo/readings/278800.pdf>, (17.08.2015), ss. 1057–1072.

⁸⁴⁴ Orhan Karaca, “Türkiye’de Faiz Oranı İle Döviz Kuru Arasındaki İlişki: Faizlerin Düşürülmesi Kurları Yükseltir Mi?”, *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni 2005/14*, Ekim, 2005, www.tek.org.tr/dosyalar/karaca-05.pdf, (17.08.2015), s. 5.

⁸⁴⁵ Funda Yurdakul, “Yapısal Kırımların Varlığı Durumunda Geliştirilen Birim Kök Testleri”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:2, Sayı:2, 2000, s. 23.

durağan hale geldikleri gözlemlenmektedir. Başka bir ifade ile bu iki serinin durağanlık dereceleri I(1) olmaktadır. Buna karşın büyüme ve mali etki genel bütçe dengesi serilerinin düzeyde durağan oldukları gözlemlenmiştir. Bu iki serinin durağanlık dereceleri I(0) olmaktadır.

Analizde kullanılacak serilerin birim kök sınamalarına Phillips-Perron (PP) birim kök testi ile devam edilmiştir. Çünkü Phillips-Perron (PP) birim kök testi ADF birim kök testini tamamlayıcısı olarak ifade edilmektedir. PP testinde hata terimlerinin dağılımının istatistiksel olarak bağımsız ve sabit varyanslı olduğu varsayıldığı ADF testinden farklı olarak hata terimindeki koşullu değişen varyansın durumu dikkate alınmakta ve seriler arasındaki ilişki için parametrik olmayan bir düzeltmenin yapılması tavsiye edilmektedir. Phillips-Perron (PP) birim kök testi için kullanılan model aşağıda yer alan (13) nolu denklemde gösterilmiştir.⁸⁴⁶.

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 t + \delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (13)$$

Denklemde β_0 sabit terimi, Y_{t-1} bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerini, ε_t ise hata terimini ifade etmektedir. PP birim kök testinde kullanılan ve düzeltme faktörü eklenmiş formül ise aşağıda yer alan (14) nolu denklemde gösterilmiştir.

$$Z_\alpha = T(\hat{\phi}_1 - 1) - CF \quad (14)$$

Denklemde yer alan CF ifadesi Phillips ve Perron 1998 yılında yaptıkları çalışma ile Dickey-Fuller testine ekledikleri düzeltme faktörünü temsil etmektedir. Eklenen bu düzeltme faktörü hata terimlerinin normal dağılıma sahip olmaması durumunda ortaya çıkan sapmanın etkisini yok etmektedir⁸⁴⁷. Bu doğrultuda hesaplanan Phillips-Perron (PP) birim kök testinin sonuçları aşağıda yer alan Tablo 3'te gösterilmiştir.

⁸⁴⁶ Cüneyt Kılıç, "Tüketici Kredileri ve Cari Açık Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 29, Sayı: 2, 2015, s. 414.

⁸⁴⁷ Hüseyin Avni Egeli, ve Haluk Egeli, "Bir Geçiş Ekonomisi Olarak Kırgızistan'ın Dış Borçlarının Sürdürülebilirliği", **Sosyoekonomi Dergisi**, Yıl:4, Sayı:7, 2008, s. 21.

Tablo 3 PP Birim Kök Test Sonuçları

DEĞİŞKENLER	PP T İSTATİSTİĞİ DÜZEY		PP T İSTATİSTİĞİ 1. FARK	
	Sabitli	Sabitli ve Trendli	Sabitli	Sabitli ve Trendli
İŞSZ	-1.980620	-2.496291	-7.877425*	-8.118883*
BYM	-7.674622*	-8.034089*	-	-
ENF	-0.888625	-1.618597	-5.743231*	-5.903609*
MEGBD	-4.758798*	-4.784345*	-	-
MacKinnon Kritik Değerleri				
%1 Anlamlılık Düzeyi	-3.646342	-4.262735	-3.653730	-4.273277
%5 Anlamlılık Düzeyi	-2.954021	-3.552973	-2.957110	-3.557759
%10 Anlamlılık Düzeyi	-2.615817	-3.209642	-2.617434	-3.212361
* İşareti %1 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.				

PP birim kök testinde ADF birim kök testine benzer şekilde bulunan T değerinin kritik değerlerin altında olması durumunda seride birim kök vardır hipotezi kabul edilmekte ve serinin durağan olmadığı ifade edilmektedir. Bu durum serilerin farkının alınması gerektiğini göstermektedir. Bununla birlikte bulunan T istatistiğinin sınır değerlerin üstünde olması durumunda ise seride birim kök vardır hipotezi reddedilmekte ve serinin durağan olduğu ifade edilmektedir.

Tablo 3'te yer alan PP birim kök testi sonuçları incelendiğinde ADF birim kök testi sonuçlarına paralel olarak işsizlik ve enflasyon serilerinin düzeyde durağan olmadıkları; birinci farkları alındığında ise serilerin durağan hale geldikleri gözlemlenmektedir. Başka bir ifade ile bu iki serinin durağanlık dereceleri I(1) olmaktadır. Buna karşın büyüme ve mali etki genel bütçe dengesi serilerinin düzeyde durağan oldukları gözlemlenmiştir. Bu iki serinin durağanlık dereceleri I(0) olmaktadır.

Serilerin durağanlık sınamalarında son olarak Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin tarafından geliştirilen ve kısaca KPSS olarak adlandırılan birim kök testi uygulanmıştır. KPSS birim kök testi ADF ve PP birim kök testlerinden farklı olarak seride birim kök olmadığı hipotezini test etmektedir. Bu kapsamda KPSS birim kök testinde hesaplanan LM istatistiğinin kritik değerlerden küçük olması seride birim kök olmadığı yani serinin durağan olduğu anlamına gelmektedir⁸⁴⁸.

Başka bir ifade ile ADF birim kök testi sonucunda serinin birim kökü olduğu hipotezi reddedilmez ve KPSS birim kök testi sonucunda serinin birim kökü olmadığı hipotezi reddedilirse incelenen serinin durağan olmadığını karar verilmektedir. KPSS birim kök testinde kullanılan denklem aşağıda yer alan (15) nolu eşitlikte gösterilmiştir.

⁸⁴⁸ Denis Kwiatkowski, Peter Phillips, Peter Schmidt ve Yongcheol Shin, "Testing The Null Hypothesis of Stationarity Against The Alternative of A Unit Root: How Sure Are We That Economic Time Series Have A Unit Root?" **Journal of Econometrics**, , Cilt: 54, Sayı: 1-3, 1992, ss. 159-178.

$$\hat{\eta} = T^{-2} \sum_{t=1}^T \frac{S_t^2}{S^2(I)} \quad (15)$$

KPSS birim kök testinde yukarıda denklem ile LM testi kullanılarak hesaplanan η değeri kritik değerlerden büyükse birim kök yoktur temel hipotezi reddedilir. Bu durum incelenen zaman serisinin durağan olduğunu göstermektedir. Buna karşın hesaplanan η değeri kritik değerlerden küçük ise serinin durağan olmadığı ifade edilmektedir. Bu durumda serin farkı alınarak durağan olup olmadığı kontrol edilir⁸⁴⁹. Bu doğrultuda KPSS birim kök testine ilişkin sonuçlar aşağıda yer alan Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4 KPSS Birim Kök Test Sonuçları

DEĞİŞKENLER	KPSS LM İSTATİSTİĞİ DÜZEY		KPSS LM İSTATİSTİĞİ 1. FARK	
	Sabitli	Sabitli ve Trendli	Sabitli	Sabitli ve Trendli
İŞSZ	0.483102	0.082662**	0.367670**	-
BYM	0.159259**	0.114892**	-	-
ENF	0.328315**	0.168905	-	0.088351**
MEGBD	0.241395**	0.102589**	-	-
KPSS Asimptotik Kritik Değerler				
%1 Anlamlılık Düzeyi	0.739000	0.216000	0.739000	0.216000
%5 Anlamlılık Düzeyi	0.463000	0.146000	0.463000	0.146000
%10 Anlamlılık Düzeyi	0.347000	0.119000	0.347000	0.119000
** işareti %5 düzeyinde, anlamlılığı ifade etmektedir.				

Tablo 4 incelendiğinde diğer birim kök testlerinden farklı olarak işsizlik değişkeninin düzeyde sabitte durağan olmadığı ancak düzeyde sabit ve trendli de durağan olduğu gözlemlenmektedir. Benzer bir durum enflasyon sersi içinde geçerlidir. Bu durum parçalı birimi kökün varlığına işaret etmektedir. Bununla birlikte KPSS birim kök testlerinin sonuçlarının da beklendiği gibi ADF ve PP birim kök testlerine paralel sonuçlara ulaşılmıştır. Aşağıda yer alan Tablo 5'te değişkenlere ait zaman serilerinin birim kök analiz sonuçları neticesinde bulunan birim kök analiz sonuçları toplu olarak gösterilmiştir.

Tablo 5 Değişkenlerin Zaman Serilerinin Birim Kök Analiz Sonuçları

DEĞİŞKENLER	ADF		PP		KPSS	
	Sabitli	Sabitli ve trendli	Sabitli	Sabitli ve trendli	Sabitli	Sabitli ve trendli
İŞSZ	I(1)	I(1)	I(1)	I(1)	I(1)	I(1)
BYM	I(0)	I(0)	I(0)	I(0)	I(0)	I(0)
ENF	I(1)	I(1)	I(1)	I(1)	I(1)	I(1)
MEGBD	I(0)	I(0)	I(0)	I(0)	I(0)	I(0)

⁸⁴⁹ Çil Yavuz, ss. 243-244.

Tablo 5'te görüldüğü üzere işsizlik ve enflasyon serilerinin trendli ve gecikmesiz I(0) değerleri her üç birim kök testinde de düzeyde durağan değildir. Bu nedenle söz konusu değişkenlerin zaman serilerini durağan hale getirmek için birinci farkları I(1) alınmıştır. Serilerin birinci farkları alındıktan sonra yapılan birim kök testlerinde serilerin durağan oldukları gözlenmiştir. Diğer taraftan büyüme ve genel bütçe dengesi itibariyle hesaplanan mali etki serilerinin trendli ve gecikmesiz I(0) değerleri her üç birim kök testinde de düzeyde durağan olarak bulunmuştur.

Birim kök testlerinin tamamlanmasının ve serilerin eş bütünleşme derecelerinin tespit edilmesinin ardından değişkenlerin aralarındaki nedenselliğin belirlenmesi için öncelikle eş bütünleşme analizi yapılarak değişkenler arasında uzun dönemli ilişkilerin olup olmadığının kontrol edilmesi gerekir. Sonraki başlık altında bu eş bütünleşme testleri uygulanarak değişkenler arasındaki ilişki incelenecektir.

3.2.3.2.2. Eş Bütünleşme Testi

Maliye politikasının ekonomik istikrara olan etkisinin incelendiği analize konu olan değişkenlere ait zaman serilerinin durağanlık testleri yapıldıktan ve eş bütünleşme dereceleri belirlendikten sonra bu başlık altında söz konusu değişkenler arasındaki ilişkinin analizinin yapılabilmesi için eş bütünleşme testi uygulanacaktır. Başka bir ifade ile serilerin uzun dönemde birlikte hareket edip edemedikleri incelenecektir.

Ampirik çalışmalar makroekonomik zaman serilerinin büyük çoğunluğunun birim kök içerdiğini başka bir ifade ile durağan olmayan seriler olduğunu göstermektedir. Bu durumda durağan olmayan bu seriler arasında sahte regresyon sorunuyla karşılaşmaktadır. Sahte regresyon sorununu ortadan kaldırmak için kullanılan ilk yöntem serilerin farklarının alınıp regresyona sokulmasıdır. Ancak bu uygulama uzun dönem dengesi için önemli olan bilgilerin kaybedilmesine yol açmaktadır. Çünkü bu uygulama ile yani serileri durağan hale getirmek için farklarının alınması sonucunda özgün düzeylerinde belirlenen uzun dönem ilişkisinin yitirilmesine neden olabilmektedir. Bu durum eş bütünleşme analizinin çıkış noktası olmuştur⁸⁵⁰.

Engle ve Granger tarafından 1987 yılında yaptıkları çalışmada geliştirilen eş bütünleşme (cointegration) testi ile bu soruna bir çözüm bulunmuştur. Engle ve Granger tarafından geliştirilen eş bütünleşme testi düzeyde durağan olmayan serilerin

⁸⁵⁰ Erdal Karagöl, Erman Erbaykal ve H. Murat Ertuğrul, "Türkiye'de Ekonomik Büyüme İle Elektrik Tüketimi İlişkisi: Sınır Testi Yaklaşımı", **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt:8, Sayı:1 2007, s. 75.

uzun dönemde birlikte hareket edip etmediklerini ortaya koymaktadır. Eğer analiz edilen değişkenlere ait zaman serileri arasında bir eş bütünleşme ilişkisi varsa yani söz konusu seriler uzun dönemde birlikte hareket ediyorlarsa, düzey değerleriyle yapılacak analizde sahte regresyon problemiyle karşılaşılmayacaktır⁸⁵¹.

Ancak gerek Engle ve Granger tarafından geliştirilen Engle-Granger eş bütünleşme testi gerekse daha sonra Johansen'in 1988 ve Johansen ile Juselius'un 1990 yılında yaptıkları çalışmalarla geliştirilen Johansen eşbütünleşme testi, ele alınan tüm serilerin düzeyde durağan olmamasını ve aynı derecede farkı alındığında durağan hale gelmeleri durumunda uygulanabilmektedir. Başka bir ifade ile bu eş bütünleşme testlerinin uygulanabilmesi için serilerin bütünleşme derecelerinin aynı olması gerekmektedir⁸⁵². Bu durum söz konusu eş bütünleşme testleri için önemli kısıt olarak karşımıza çıkmaktadır⁸⁵³.

Ancak maliye politikasının ekonomik istikrar üzerindeki etkisini inceleme amacıyla seçtiğimiz değişkenlerin zaman serilerinin durağanlık dereceleri bu koşulu sağlamamaktadır. Türkiye örneğini ele aldığımız çalışmamızdaki dört seriden ikisi düzeyde durağan çıkarken ikisi birinci farkı alındığında durağan hale gelmektedir. Bu durumda Engle-Granger ve Johansen eşbütünleşme testlerinin kullanılması mümkün değildir. Çünkü hem Engle Granger hem de Johansen eş bütünleşme testleri için tüm serilerin düzeyde durağan olmamaları ve aynı derecede farkı alındığında durağan hale gelmeleri gerekir. Eğer serilerden bir veya daha fazlası çalışmamızda olduğu gibi düzey halinde durağan yani $I(0)$ ise söz konusu iki test ile eş bütünleşme ilişkisinin araştırılması mümkün değildir⁸⁵⁴.

Böyle bir durumda Pesaran, Shin ve Smith tarafından yapılan çalışma⁸⁵⁵ ile geliştirilen ARDL sınır testi yaklaşımı kullanılmaktadır. Serilerin hangi düzeyde durağan olduklarına bakılmaksızın aralarında bir eş bütünleşme ilişkisinin var olup olmadığının araştırılabilmesi ARDL sınır testi yaklaşımının diğer eş bütünleşme testlerine göre en önemli avantajı olarak karşımıza çıkmaktadır⁸⁵⁶. Bunun yanında ARDL sınır testi yaklaşımı düşük sayıda gözlemi içeren verilerle de sağlıklı sonuçlar

---

⁸⁵¹ Karaca, s. 6.

⁸⁵² Karaca, s. 6.

⁸⁵³ Ethem Esen, Selim Yıldırım ve S. Fatih Kostakoğlu, "Feldstein-Horioka Hipotezinin Türkiye Ekonomisi İçin Sınanması: ARDL Modeli Uygulaması", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt:7, Sayı: 1, Nisan, 2012, s.256.

⁸⁵⁴ Karagöl ve diğerleri, s. 75.

⁸⁵⁵ M. Hashem Pesaran, Yongcheol Shin, Richard J. Smith, "Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships. **Journal of Applied Econometrics**, Cilt:16 Sayı:3, 2001, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/jae.616/epdf>, ss. 289–326.

⁸⁵⁶ Esen ve diğerleri, s. 256.

vermektedir⁸⁵⁷. Sınır testinin yapılabilmesi için öncelikle bir kısıtlanmamış hata düzeltme modeli (Unrestricted Error Correction Model; UECM) oluşturulur⁸⁵⁸.

Bu kapsamda çalışmamızda iki farklı model oluşturulmuştur. Bu modellerden ilki mali etki değişkeni ile işsizlik arasındaki ilişkiyi analiz etmek için ikincisi ise mali etki değişkeni ile bir diğer ekonomik istikrar göstergesi olan enflasyon oranı arasındaki ilişkiyi analiz etmek için oluşturulmuştur. Bu modeller aşağıda sırasıyla (16) ve (17) nolu denklemlerde gösterilmiştir.

$$\Delta \dot{I}SSZ_1 = a_0 + a_1 \dot{I}SSZ_{t-1} + a_2 MEGBD_{t-1} + \sum_{i=1}^m a_{3i} \Delta \dot{I}SSZ_{t-i} + \sum_{i=0}^m a_{4i} \Delta MEGBD_{t-i} + u_t \quad (16)$$

$$\Delta ENF_1 = a_0 + a_1 ENF_{t-1} + a_2 MEGBD_{t-1} + \sum_{i=1}^m a_{3i} \Delta ENF_{t-i} + \sum_{i=0}^m a_{4i} \Delta MEGBD_{t-i} + u_t \quad (17)$$

Eş bütünleşme ilişkisinin varlığının test edilmesi için bağımlı ve bağımsız değişkenlerin birinci dönem gecikmelerine F testi yapılır. Bu testin için temel hipotez her iki model içinde ($H_0: a_1 = a_2 = 0$) şeklinde kurulur. Hipotezin test edilmesi için Wald testi ile bir F istatistiği hesaplanması suretiyle yapılmaktadır⁸⁵⁹. Böylelikle eş bütünleşme ilişkisi analiz edilmektedir. Sonraki aşamada hesaplanan F istatistiği Pesaran, Shin ve Smith'in çalışmalarında⁸⁶⁰ yer alan tablo verilen alt ve üst kritik değerleri ile karşılaştırılır.

Herhangi bir anlamlılık düzeyi için hesaplanan F istatistiği Pesaran, Shin ve Smith'in çalışmalarında verilen üst kritik değer üzerinde olması durumunda seriler arasında bir eş bütünleşme ilişkisinin olduğunu; alt değer altında kalması durumunda ise seriler arasında bir eş bütünleşme ilişkisinin bulunmadığı anlaşılmaktadır. Başka bir ifade ile hesaplanan F istatistiğinin sınır değerlerin altına ve/veya üstüne denk gelmesi durumunda değişkenlerin bütünleşme derecelerini hesaba katmaksızın eş bütünleşme ilişkisinin olduğu ve/veya olmadığı yönünde kesin bir yorum yapılabilmektedir⁸⁶¹. Örneğin eğer hesaplanan F istatistiği sınır değer üzerinde ise boş hipotez reddedilecek ve seriler arasında eş bütünleşme olduğu kararı verilecektir⁸⁶². Diğer taraftan F istatistiğinin, alt ve üst kritik değerlerin arasına düşmesi halinde durumunda ise değişkenlerin arasındaki eş bütünleşme ilişkisine dair kesin

⁸⁵⁷ Karagöl ve diğerleri, s. 75.

⁸⁵⁸ Karaca, s. 7.

⁸⁵⁹ Esen ve diğerleri, s. 256.

⁸⁶⁰ Pesaran ve diğerleri, ss. 300-305.

⁸⁶¹ Karaca, s. 7.

⁸⁶² Esen ve diğerleri, s. 256.

bir yorum yapılamamaktadır. Böyle bir durumda serilerin bütünleşme derecelerini hesaba katan diğer yöntemlerin kullanılması gerekmektedir⁸⁶³.

Sınır testi yönteminin uygulaması sırasında ilk olarak yukarıdaki (16) ve (17) nolu denklemlerde m olarak ifade edilen gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Gecikme sayısının belirlenmesi için Akaike, Schwarz ve Hannan-Quinn gibi kritik değerlerden yararlanılır ve en küçük kritik değeri sağlayan gecikme uzunluğu modelin gecikme uzunluğu olarak belirlenir⁸⁶⁴. Ayrıca burada da testin sağlıklı sonuç vermesi için hata terimleri serisinde ardışık bağımlılık olmaması gerekmektedir⁸⁶⁵.

Çalışmamızda incelediğimiz veri seti yıllık olduğu için maksimum gecikme uzunluğu Akaike kriterine göre 4 olarak belirlenmiştir. Ardından modelde otokorelasyon problemi olup olmadığını araştırmak için LM testi yapılmıştır. Yapılan test sonucuna göre otokorelasyon sorununa rastlanmamıştır. Gecikme uzunluğunun 4 olarak belirlenmesinden sonra ilk olarak (16) nolu denklemde belirtilen mali etki ve işsizlik değişkenlerine ait seriler arasında sonra da (17) nolu denklemde belirtilen mali etki ve enflasyon oranı değişkenlerine ait seriler arasında Pesaran ve diğerleri tarafından geliştirilen ARDL sınır testi yaklaşımı ile eş bütünleşme analizi yapılmıştır.

Öncelikle işsizlik oranı ile mali etki değişkeni arasında bir eş bütünleşme ilişkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. Aşağıda yer alan Tablo 6'da (16) numaralı denklemin 4 gecikme ile tahmin edilmesinden sonra ($H_0: a_1 = a_2 = 0$) hipotezini sınamak için hesaplanan F istatistiği değeri ile Pesaran ve diğerlerinin çalışmasından alınan kritik değerler gösterilmiştir.

Tablo 6 (16) Nolu Denklem İçin Sınır Testinde Hesaplanan F İstatistiğinin Kritik Değerlerle Karşılaştırılması

k	F İstatistiği	%1 anlamlılık düzeyindeki kritik değerler*		%5 anlamlılık düzeyindeki kritik değerler*		%10 anlamlılık düzeyindeki kritik değerler*	
		I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)
1	2,356219	6,84	7,84	4,94	5,73	4,04	4,78

Not: k (16) numaralı denklemdeki bağımsız değişken sayısıdır. * işareti ile gösterilen değerler Pesaran ve diğerleri, s. 300'den alınmıştır.

Bu kritik değerler tek bağımsız değişken ve yüzde 5 anlamlılık düzeyi için geçerlidir. Tabloda hesaplanan F istatistiğinin alt kritik değerden düşük olduğu görülmektedir. Bunun anlamı ise ele aldığımız iki değişken arasında beklenenin aksine koentegre ilişki çıkmadığı, dolayısıyla bir eş bütünleşme ilişkisinin mevcut

⁸⁶³ Karagöl ve diğerleri, s. 76.

⁸⁶⁴ Karagöl ve diğerleri, s. 76.

⁸⁶⁵ Karaca, s. 7.

olmadığı ve serilerin uzun dönemde birlikte hareket etmediğidir. İki değişken arasında uzun dönemde bir ilişkinin olmadığı yönünde bir sonuca ulaşılması üzerine aynı iki değişken arasındaki kısa dönemli ilişki araştırılmıştır. Hata düzeltme modeline dayanan kısa dönem eş bütünleşme ilişkisi, ARDL (1,0) modeli ile elde edilmiştir. Modelin sonuçları ise aşağıda yer alan Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7 (16) Nolu Denklem İçin ARDL(1,0) Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

Değişkenler	Kat Sayı	T İstatistiği	P Değeri
İŞSZ(-1)	0.827198	7.465212	0.0000
MEGBD	-0.192645	-1.827137*	0.0776
C	1.791985	1.777924	0.0856

Not: * işareti %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 7’de yer alan veriler incelendiğinde kat sayının %5 düzeyinde anlamlı olduğu anlaşılmaktadır. Mali etki değişkeni ile işsizlik oranı arasında eş bütünleşme ilişkisi bulunamadığından katsayının yorumlanması mümkün değildir. Bununla birlikte katsayının istatistik olarak anlamlı olması nedeniyle iki değişken arasındaki ilişkinin negatif yönlü olduğunu yani mali etki değişkeni ile işsizlik oranı arasında kısa dönemde ters yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu söylemek mümkündür.

İşsizlik oranı ile mali etki değişkeni arasında eş bütünleşme ilişkisinin olup olmadığı araştırılmasının ardından bu kez mali etki değişkeni ile enflasyon oranı arasında bir eş bütünleşme ilişkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. Aşağıda yer alan Tablo 8’de (17) numaralı denklemin 4 gecikme ile tahmin edilmesinden sonra ($H_0: a_1 = a_2 = 0$) hipotezini sınamak için hesaplanan F istatistiği değeri ile Pesaran ve diğerlerinin çalışmasından alınan kritik değerler gösterilmiştir.

Tablo 8 (17) Nolu Denklem İçin Sınır Testinde Hesaplanan F İstatistiğinin Kritik Değerlerle Karşılaştırılması

k	F İstatistiği	%1 anlamlılık düzeyindeki kritik değerler*		%5 anlamlılık düzeyindeki kritik değerler*		%10 anlamlılık düzeyindeki kritik değerler*	
		I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)
1	4,661390	6,84	7,84	4,94	5,73	4,04	4,78

Not: k (17) numaralı denklemden bağımsız değişken sayısıdır. * işareti ile gösterilen değerler Pesaran ve diğerleri, s. 300’den alınmıştır.

Bu kritik değerler tek bağımsız değişken ve yüzde 5 anlamlılık düzeyi için geçerlidir. Tabloda hesaplanan F istatistiğinin alt kritik değerden düşük olduğu görülmektedir. Bunun anlamı ise ele aldığımız iki değişken arasında beklenen aksine koentegre ilişki çıkmadığı, dolayısıyla bir eş bütünleşme ilişkisinin mevcut olmadığı ve serilerin uzun dönemde birlikte hareket etmediğidir. İki değişken arasında

uzun dönemde bir ilişkinin olmadığı yönünde bir sonuca ulaşılması üzerine aynı iki değişken arasındaki kısa dönemli ilişki araştırılmıştır. Bu iki değişken arasında hata düzeltme modeline dayanan kısa dönem eş bütünleşme ilişkisi, ARDL (1,3) modeli ile elde edilmiştir. Modelin sonuçları ise aşağıda yer alan Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9 (17) Nolu Denklem İçin ARDL(1,3) Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

Değişkenler	Kat Sayı	T İstatistiği	P Değeri
ENF (-1)	0.967134	15.99170*	0.0000
MEGBD	2.558352	2.291975*	0.0306
MEGBD (-1)	-2.400258	-2.173433*	0.0394
MEGBD (-2)	2.337524	2.102270*	0.0458
MEGBD (-3)	2.996665	2.788066	0.0100
C	-3.517268	-0.969047	0.3418

Not: * işareti %5 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 9'da yer alan veriler incelendiğinde kat sayının %5 düzeyinde anlamlı olduğu anlaşılmaktadır. Mali etki değişkeni ile enflasyon oranı arasında eş bütünleşme ilişkisi bulunmadığından katsayıların yorumlanması mümkün değildir. Bununla birlikte kısa dönemde kurulan modelde katsayının istatistiki olarak anlamlı olması nedeniyle iki değişken arasındaki ilişkinin yönü değerlendirilebilir. Mali etki değişkeni ile enflasyon oranı arasında kısa dönemde ters yönlü sonrasında ise pozitif yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu söylemek mümkündür.

Daha önce ifade edildiği üzere bir diğer ekonomik istikrar göstergesi olarak seçilen büyüme oranı ile maliye politikası değişkeni olan genel bütçe dengesi itibariyle hesaplanan mali etki değişkenleri düzeyde durağandır. Bu nedenle söz konusu iki değişken arasındaki ilişki Ewiev's 9 programında en küçük kareler yöntemi kullanılarak tahmin edilmiştir*. Yapılan analiz sonucunda mali etki ile büyüme arasında uzun dönemde anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Mali etki değişkeni beklendiği gibi pozitif bir değer almıştır ancak sonuç istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır. Bu durum büyüme oranındaki değişimin sadece maliye politikasının etkisi ile açıklanmasındaki zorluktan kaynaklanmaktadır. Başka bir ifade ile büyüme üzerinde etkili olan tek değişken maliye politikası değildir.

3.2.3.3. Uygulama Sonuçları

Çalışmanın bu kısmında maliye politikasının ekonomik istikrarın sağlanmasında bir etkisinin olup olmadığı Türkiye örneği üzerinden 1980–2014

* Yapılan regresyon analizine ilişkin sonuçlar Ek 1'de gösterilmiştir.

yıllarını kapsayan bir dönem için incelenmiştir. Bu çerçevede ekonomik istikrar göstergeleri olarak işsizlik oranı, enflasyon oranı ve büyüme oranı; maliye politikası değişkeni olarak da mali etki göstergesi seçilmiştir. Daha sonra bu değişkenlere ait incelenen dönemi kapsayan zaman serileri oluşturulmuştur.

Kullanılan zaman serilerden büyüme oranı (BYM) ve genel bütçe itibariyle hesaplanan mali etki (MEGBD) serileri düzeyde durağan; işsizlik oranı (İŞSZ) ve enflasyon oranı (ENF) serileri ise birinci farkı alındığında durağan çıkmıştır. Bu nedenle MEGBD değişkeni ile İŞSZ ve ENF değişkenleri arasındaki ilişki ayrı ayrı ARDL sınır testi yaklaşımı ile incelenmiş; MEGBD değişkeni ile BYM değişkeni arasındaki ilişki ise en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilmiştir.

MEGBD değişkeni ile İŞSZ değişkeni arasında beklenenin aksine eş bütünleşme ilişkisi tespit edilememiştir. Bunun üzerine yapılan ARDL (1,0) Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli ile iki değişken arasındaki kısa dönemli nedensellik ilişkisi analiz edilmiştir. Analiz sonucunda kısa dönemde iki değişken arasında istatistiki olarak anlamlı ve negatif yönlü bir nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir. Buna göre mali etkide meydana gelen değişimler işsizlik oranı üzerinde bir dönem gecikmeli negatif bir etki meydana getirmektedir. Bu durum maliye politikası gecikmelerini de doğrular nitelikte bir sonuç ortaya çıkarmaktadır. Bu açıdan bakıldığında maliye politikasının kısa dönemde işsizlik üzerinde konjonktür karşıtı bir etkisinin olduğunu söylemek mümkündür.

MEGBD değişkeni ile bir diğer ekonomik istikrar göstergesi olan ENF değişkeni arasında da beklenin aksine eş bütünleşme ilişkisi tespit edilememiştir. Bunun üzerine yapılan ARDL (1,3) Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli iki değişken arasındaki kısa dönemli nedensellik ilişkisi analiz edilmiştir. Analiz sonucunda kısa dönemde mali etki değişkeni ile enflasyon arasında istatistiki olarak anlamlı ve negatif yönlü bir nedensellik ilişkisinin varlığından bahsetmek mümkündür. Sonraki dönemlerde ise bu ilişkinin yönü değişmekte ve pozitif dönmektedir. Maliye politikasının bu etkisi enflasyon üzerinde kendisini bir dönem gecikmeli olarak göstermektedir. Buradan hareketle maliye politikasının fiyat istikrarı üzerinde kısa dönemde konjonktür karşıtı bir etkiye sahip olduğunu ancak takip eden dönemlerde ise maliye politikasının enflasyon üzerinde konjonktür yönlü bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca ulaşılan bu sonuçlar hem maliye politikası gecikmelerini doğrulamakta hem de mali etki analizinde ulaşılan sonuçları desteklemektedir.

Daha önce ifade edildiği üzere bir diğer ekonomik istikrar göstergesi olarak seçilen büyüme oranı (BYM) ile maliye politikası değişkeni olan genel bütçe dengesi itibariyle hesaplanan mali etki değişkenleri (MEGBD) düzeyde durağandır. Bu

nedenle söz konusu iki değişken arasındaki ilişki Ewiev 9 programında en küçük kareler yöntemi kullanılarak tahmin edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda mali etki ile büyüme arasında uzun dönemde anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Mali etki değişkeni beklendiği gibi pozitif bir değer almıştır ancak sonuç istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır. Bu durum büyüme oranındaki değişimin sadece maliye politikasının etkisi ile açıklanmasındaki zorluktan kaynaklanmaktadır. Başka bir ifade ile büyüme üzerinde etkili olan tek değişken maliye politikası değildir.

Sonuç olarak buraya kadar yapılan açıklamalar uygulama sonuçlarının mali etki analizinde çıkan sonuçlarla paralel olduğunu göstermektedir. Mali etki analizinde ifade edildiği üzere Türkiye’de maliye politikasının ekonomik istikrarın sağlanmasında kısa dönemde konjonktür karşıtı etkisi nedeniyle bir katkısı olduğu söylenebilir. Buna karşın mali etki analizinden hareketle konjonktür yönlü olduğunu söyleyebileceğimiz maliye politikası uygulamalarının ekonomik istikrar üzerinde uzun dönemde etkisinin ne olduğu belirsizdir. Bunun temel nedeni analize konu edilen değişkenlerin maliye politikasının dışında birçok farklı makro ve mikro değişken tarafından da etkilenmesidir.

SONUÇ

2008 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayan ve tüm dünyaya hızla yayılan finansal kriz ilerleyen süreçte ekonominin reel kesimine de sıçramıştır. Bu süreçte hem küresel ekonomi, hem de ülke ekonomileri 1929 yılından sonra yaşanan en büyük kriz ile karşı karşıya kalmıştır. Ekonomik kriz ve sonrasında yaşanan süreç, ekonomik istikrardan uzaklaşılması durumunda ortaya çıkan ekonomik, sosyal ve hatta siyasal maliyetlerin ne denli büyük olduğunu göstermiş ve ekonomik istikrarın gerek küresel ekonomi; gerekse gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından önemini net bir şekilde ortaya koymuştur.

Bir sabitliği ya da değişmezliği değil, öngörülebilir bir değişimi ifade eden bir kavram olarak ekonomik istikrarın temel tanımını bir ekonomide fiyat istikrarı ile tam istihdamın eş anlı olarak sağlandığı durum şeklinde ifade etmek mümkündür. Bununla birlikte, sadece iki değişkeni temel alarak yapılan bu tanım yararlı olmakla birlikte günümüz dinamik ekonomileri için yetersiz kalabilmektedir. Bu yetersizliği aşmak adına ekonomik istikrarı, fiyatlar genel düzeyindeki değişimlerin öngörülebilir ve kontrol edilebilir olduğu, doğal işsizlik oranında tüm emeğin istihdam edildiği, finansal sistemin ve finansal aktarım mekanizmalarının sağlıklı bir şekilde çalıştığı, cari işlemler dengesinde bir olumsuzluğun olmadığı, iktisadi dalgalanmaların yaşanmadığı ya da kontrol altında tutulduğu ve istikrarlı bir ekonomik büyümenin sağlandığı ekonomik ortam şeklinde tanımlamak mümkündür.

Bir ekonomide ekonomik istikrarın sağlanabilmesi için ekonominin farklı alanlarının eş zamanlı olarak istikrarlı olması gerekmektedir. Başka bir ifade ile bu alanlardan birinde veya daha fazlasında herhangi bir nedenle ortaya çıkacak dengesizlik içi ve/veya dış istikrarı bozarak ekonomiyi istikrardan uzaklaştıracaktır. Çünkü bu alanlardan birinde ortaya çıkan dengesizlik en az bir diğer alana yansımaya sebep olacaktır.

Diğer taraftan ekonomik istikrar ile ekonomik büyüme, fiyat istikrarı, istihdam seviyesi, finansal istikrar, dış ekonomik denge gibi birçok makroekonomik değişken arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu güçlü ilişkinin bir sonucu olarak, sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesinde, fiyat istikrarının sağlanmasında, istihdam seviyesinin yükseltilmesinde, finansal istikrarın sürdürülmesinde ve dış ekonomik dengenin sağlanmasında; ekonomik istikrarın hayati rolünün altını çizmek gerekmektedir.

Bu nedenle, gerek gelişmiş ve gerekse gelişmekte olan ülkeler için ekonomik istikrarın sağlanması, iktisat politikasının temel hedeflerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna ek olarak bir iktisat politikası hedefi olarak ele alındığında

ekonomik istikrar, diğ er iktisat politikası hedeflerinden ayrışmakta ve ö ne çı kmaktadır. Bu do ğ rultuda hangi nedenle ortaya çı kmış olursa olsun ekonomik istikrarsızlıkları ortadan kaldırarak ekonomiyi yeniden istikrara kavuş turacak politikalar ve programlar bütünü olarak ifade edebileceğ imiz istikrar programları, ekonomik istikrarsızlık yaş ay an tüm ö lkeler tarafından uygulanmaktadır. Temel amacı kısa dönemde ekonomik istikrarın yeniden sa ğ lanması olan istikrar politikalarının kullandı ğ ı temel araç lar ise para politikası, gelirler politikası, dış ticaret politikası ve maliye politikasıdır.

Maliye politikası makro etkileri aç ısından zaman zaman ciddi tartış malara konu olmakla birlikte, 1929 Buhranı'nın ardından Keynes'in görüş leri ve uygulamaları do ğ rultusunda oluş an geniş anlamıyla, ekonomik istikrarın sa ğ lanmasında bir iktisat ve istikrar politikası aracı olarak kullanılmaktadır. Bir iktisat ve istikrar politikası aracı olan maliye politikasının temel amaç larından biri de ekonomik istikrarın sa ğ lanmasıdır. Ancak bir iktisat ve istikrar politikası aracı olarak maliye politikasının ekonomik istikrarın sa ğ lanması ve sü rdürölmesi konusundaki başarısına iliş kin farklı görüş ler bulunmaktadır.

Bu farklılık teorik düzeyde farklı iktisadi görüş lerin devletin ekonomi içerisindeki rolüne ve bu do ğ rultuda maliye politikasının bir iktisat ve istikrar politikası aracı olarak kullanımına iliş kin farklı bakış aç ılarından kaynaklanmaktadır. Teorik düzeydeki bu farklılık kendini uygulamada da göstermektedir. Bu kapsamda yapılan çalış maların bir kısmında maliye politikasının başarılı ve etkili bir konjonktür karş ıtı araç olarak ekonomik istikrarın sa ğ lanması ve sonrasında sü rdürölmesinde kullanılabileceğini ifade edilmektedir. Diğ er taraftan yapılan bazı çalış malarda ise maliye politikasının uygulamada konjonktür karş ıtı de ğ il konjonktür yönlü oldu ğ u ifade edilmekte ve bu nedenle ekonomik istikrarın sa ğ lanmasında ve sü rdürölmesinde kullanılamayacağına; hatta bizatihi ekonomik istikrarsızlı ğ ın kayna ğ ı oldu ğ una vurgu yapılmaktadır.

Baş ka bir ifade ekonomik istikrarın sa ğ lanması; yani ekonomide fiyat istikrarının sa ğ lanması, tam istihdama ulaş ılması ve böylelikle uzun dönemde istikrarlı bir büyümenin gerç ekleş tirilmesi konusunda, maliye politikasının bir etkisi oldu ğ u kabul edilmektedir. Ancak bu etkinin yönü ve büyüklü ğ une iliş kin genel bir uzlaş ı bulunmamaktadır. Bu problemin aş ılabilmesi iç in öncelikle maliye politikasının etkisinin do ğ ru bir ř ekilde ortaya konması gerekmektedir. Ancak maliye politikasının söz konusu etkisinin de ğ erlendirilmesindeki temel problem, maliye politikasının ekonomi üzerindeki genel etkisinin ölç ülmesinde karş ılaş ılan güç lüktür. Bu güç lük maliye politikası uygulamalarının ekonomik istikrar üzerindeki etkilerinin tespit edilmesi hususunda da karş ımıza çı kmaktadır. Maliye politikasının uygulama performansının ve ortaya çık ardı ğ ı etkinin ölç ülmesindeki güç lü ğ ün yanında bu

güçlüğü aşmak için kullanılacak çok fazla maliye politikası performans ölçüsü ya da göstergesi de bulunmamaktadır.

Bunun temel nedeni maliye politikası ile ekonomideki makro değişkenler ve dengeler arasındaki karşılıklı ilişkinin varlığıdır. Bu karşılıklı ilişki nedeniyle maliye politikası bir taraftan, bu değişken ve dengeleri etkilerken diğer taraftan da bu değişken ve dengelerde meydana gelen değişimlerden etkilenmektedir. Dolayısıyla maliye politikasının genel olarak başarısı ve etkinliğini ölçmek kolay değildir. Bu nedenle maliye politikasının ekonomik istikrarın sağlanması konusundaki etkisinin doğru bir şekilde tespit edilmesi, bu amaçla uygulanan ve uygulanacak politikaların başarısının doğru bir şekilde değerlendirilmesi adına önem taşımaktadır.

Tüm maliye politikası değişkenlerini ve maliye politikası uygulamalarına ilişkin gelişmeleri bütçe ve bütçe dengesi üzerinden izlemek mümkündür. Bu açıdan bütçe dengesi maliye politikasının uygulama performansının değerlendirilmesinde önemli bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak maliye politikası bir taraftan ekonomi üzerinde kamu harcamaları ve vergiler gibi maliye politikası araçları ile etkili olurken bu araçlar aynı zamanda ekonomide meydana gelen değişikliklerden de etkilenmektedir. Başka bir ifade ile maliye politikası uygulamaları sonucunda ortaya çıkan bütçe dengesi makroekonomik değişkenler ve dengelerde meydana gelen değişimlerin hem nedeni hem de sonucu olabilmektedir. Bu nedenle maliye politikası uygulamasının performansının daha gerçekçi ve net bir şekilde ortaya konulması ve yukarıda ifade edilen ölçüm gücünün ortadan kaldırılması noktasında bütçe dengesi yetersiz kalmakta ve farklı bir bakış açısına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu noktada ekonomi üzerinde maliye politikasının etkisinin ne yönde ve hangi büyüklükte olduğunun belirlenebilmesi için önemli bir gösterge olarak mali etki kavramı karşımıza çıkmaktadır. Literatürde farklı yöntemler ile ölçülen ve bütçe dengesindeki değişikliklerin toplam talep ve dolayısıyla ekonomi üzerindeki etkilerini ortaya koyan ve oransal olarak ifade edilebilen bir büyüklük olarak ifade edebileceğimiz mali etki, maliye politikasının ekonomi üzerindeki bütünlük etkisinin ortaya konulmasında önemli bir kolaylık sağlamaktadır. Böylelikle cari bütçe dengesinin maliye politikasının etkisini göstermedeki yetersizlikleri ortadan kaldırılmaktadır. Dolayısıyla mali etki analizi ile maliye politikasının ekonomi üzerindeki etkisi konjonktürel etkilerden arındırılmış olarak net bir şekilde ortaya konulmakta ve uygulanan maliye politikasının sonuçları hakkında gerçekçi bir değerlendirme yapmak mümkün olmaktadır.

Bu kapsamda çalışmamızda maliye politikasının ekonomik istikrarın sağlanmasındaki tartışmalı etkisinin varlığı, mali etki analizinden hareketle; Türkiye örneği üzerinden, 1980–2014 yıllarını kapsayacak şekilde yapılan iki aşamalı bir

analiz ile incelenmiştir. İlk aşamada yapılan mali etki analizi ile birlikte, maliye politikası uygulamasının kamu gelir ve harcamalarında yaptığı değişiklik neticesinde toplam talep ve dolayısıyla ekonomi üzerinde ortaya çıkardığı net etkiyi ölçmek mümkün olmuştur. İkinci aşamada ise mali etki analizinden elde edilen sonuçlardan hareketle ülkemizde maliye politikasının ekonomik istikrarı temsil eden değişkenlerle arasındaki ilişki incelenerek ülkemizde maliye politikasının ekonomik istikrarın sağlanmasındaki tartışmalı etkisinin varlığı incelenmiştir.

Analizin ilk aşamasında öncelikle Türkiye için mali etki hesaplanmış ve böylelikle incelenen dönemde maliye politikasının uygulama performansını ortaya koyacak bir değişken elde edilmiştir. Bu aşamada, ele alınan dönemde, ülkemiz için yapılan mali etki hesaplamasında IMF tarafından kullanılan ve esas olarak German Council of Economic Experts tarafından geliştirilen IMF mali etki ölçüm yöntemi kullanılmıştır. IMF'nin mali etki tanımı ve ölçüm yöntemi basit, anlaşılır ve kullanışlı bir maliye politikası göstergesi sunması, mali etkinin yönünü büyüklüğünü ortaya koyma noktasında bütüncül, kullanışlı ve yararlı bir bakış açısına sahip olması ve veri tedarikinin kolay olduğu basit bir hesaplama metodu ortaya koyması nedeniyle tercih edilmiştir.

IMF mali etki yöntemi kullanılarak ülkemiz için 1980–2014 yıllarını kapsayacak şekilde yapılan mali etki analizi ve bu analiz neticesinde ulaşılan mali etki değerleri incelendiğinde Türkiye'de uygulanan maliye politikasının 1990'lı yılların ortasına kadar konjonktür yanlı/yönlü olduğu; 1994 yılında yaşanan kriz ile başlayan ve 2003 yılına kadar süren sürekli siyasal ve ekonomik istikrarsızlıkların yaşandığı dönemde ise büyük ölçüde konjonktür karşıtı olarak uygulandığı söylenebilir. 2003 yılı sonrasında ise ekonomik istikrarın bozulduğu 2006 yılı ve küresel krizin etkilerinin ülkemizde net olarak görüldüğü 2009 yılında ise maliye politikası uygulamasının konjonktür karşıtı olarak uygulandığı ifade edilebilir. Bu kriz ve/veya ekonomik istikrarsızlığın arttığı dönemler dışında ise 2003 yılı sonrası dönemde uygulanan maliye politikasının konjonktür yönlü/yanlı olduğunu söylemek mümkündür.

Bu kapsamda ülkemizde incelemeye konu olan 1980–2014 yılları arasında maliye politikasının kriz yılları ve sonrasında konjonktür karşıtı olarak uygulanması nedeniyle kısa dönemde ekonomik istikrarın sağlanmasında etkisinin pozitif olarak değerlendirmek mümkündür. Diğer yandan kriz dönemlerin atlatılmasının ardından ve/veya ekonomide kriz dönemlerine göre nispi bir istikrarın sağlanması ile birlikte incelenen dönem itibarıyla ülkemizde maliye politikası uygulamalarının etkisi konjonktür yanlı/yönlü olarak değişmektedir. Kısaca Türkiye örneği üzerinden 1980–2014 yıllarını kapsayacak şekilde yaptığımız mali etki analizinden hareketle ülkemizde maliye politikasının ekonomik istikrarın sağlanmasındaki pozitif etkisinin

kısa dönemde var olduğu söylenebilir. Uzun dönemde ise bu etkinin varlığının daha ayrıntılı bir analiz ile araştırılması gerekmektedir.

Mali etki analizi ile maliye politikasının ekonomi üzerindeki genel etkisi hakkında fikir sahibi olmak ve maliye politikasının başarısı üzerine genel bir değerlendirme yapmak mümkündür. Ancak maliye politikasının ekonomik istikrar üzerindeki net etkisinin ortaya konulabilmesi için mali etki analizi ve bu analiz ile elde edilen sonuçlar tek başına yeterli olmamaktadır. Bu nedenle maliye politikasının ekonomik istikrarın sağlanmasındaki teorik çerçevede varlığı kabul edilen etkisinin gerçekte var olup olmadığının daha net ve açıklayıcı bir şekilde ortaya konulması için mali etki analizini ve bu analiz neticesinde ulaşılan sonuçları temel alan daha ayrıntılı ve uzun dönem perspektifine sahip bir incelemenin gerekliliği açıktır.

Bu amaçla, maliye politikasının ekonomik istikrarın sağlanmasındaki etkisine ilişkin olarak yaptığımız analizin ikinci aşamasında mali etki analizi sonucunda ulaştığımız maliye politikası performans göstergesi ile ekonomik istikrarın temel tanımından hareketle, ekonomik istikrarı temsilen seçilen göstergeler arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişki analiz edilerek, maliye politikasının ekonomik istikrar üzerindeki tartışmalı etkisinin var olup olmadığı Türkiye örneği üzerinden ve 1980–2014 yıllarını kapsayacak şekilde yapılan analiz ile incelenmiştir.

Analizde maliye politikasının ekonomi üzerindeki etkisini ve bu etkinin yönünü konjonktürel etkilerden arındırarak net bir şekilde ortaya koyan mali etki, maliye politikası değişkeni olarak seçilmiştir. Ekonomik istikrarın en basit ve temel tanımı ile bir ekonomide fiyat istikrarı ile tam istihdamın eş anlı olarak sağlanması olarak ifade edilmesinden hareketle fiyat istikrarını temsilen enflasyon oranı; istihdamı temsilen işsizlik oranı ekonomik istikrarı temsil eden değişkenler olarak seçilmiştir. Bunun yanında ekonomik istikrarsızlığın genel olarak uzun dönem büyüme trendinden sapmalar olarak ifade edilmesi ve ekonomik istikrar ile büyüme arasındaki yakın ilişki göz önüne alınarak büyüme oranı ekonomik istikrarı temsil eden bir diğer değişken olarak seçilmiştir. Tüm değişkenlere ait zaman serileri oluşturulmuş ve zaman serilerinin birim kök testleri yapılmıştır.

Kullanılan zaman serilerine yapılan birim kök testleri sonucunda büyüme oranı (BYM) ve genel bütçe itibarıyla hesaplanan mali etki (MEGBD) serileri düzeyde durağan; işsizlik oranı (İŞSZ) ve enflasyon oranı (ENF) serileri ise birinci farkı alındığında durağan çıkmıştır. Bu nedenle MEGBD değişkeni ile İŞSZ ve ENF değişkenleri arasındaki ilişki ayrı ayrı ARDL sınır testi yaklaşımı ile incelenmiş; MEGBD değişkeni ile BYM değişkeni arasındaki ilişki ise en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilmiştir.

MEGBD değişkeni ile İŞSZ değişkeni arasında beklenenin aksine eş bütünleşme ilişkisi tespit edilememiştir. Bunun üzerine yapılan ARDL (1,0) Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli ile iki değişken arasındaki kısa dönemli nedensellik ilişkisi analiz edilmiştir. Analiz sonucunda kısa dönemde iki değişken arasında istatistiki olarak anlamlı ve negatif yönlü bir nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir. Buna göre mali etkide meydana gelen değişimler işsizlik oranı üzerinde bir dönem gecikmeli negatif yönlü bir etki meydana getirmektedir. Bu durum maliye politikası gecikmelerini de doğrular nitelikte bir sonuç ortaya çıkarmaktadır. Bu açıdan bakıldığında maliye politikasının kısa dönemde işsizlik üzerinde konjonktür karşıtı bir etkisinin olduğunu söylemek mümkündür.

Maliye politikası ile işsizlik arasındaki bu negatif yönlü ilişki esasen beklenen bir durumu göstermektedir. Ülkemizde kamunun toplam istihdam içerisindeki doğrudan payı %10'lar civarındadır. Buna ek olarak kamu projelerinde dolaylı olarak istihdam edilen emek miktarı da göz önüne alındığında istihdamın büyük bir bölümünün kamu tarafından sağlandığını ifade etmek mümkündür. Diğer taraftan yüksek işsizlikle mücadelede kamu istihdamının bir araç olarak kullanılması maliye politikası ile işsizlik arasındaki kısa dönemli bağı güçlendirmektedir.

Bunun sonucunda ülkemizde maliye politikası değişimleri işsizlik oranı üzerinde etkili olmaktadır. Kısa dönemde genişletici yönlü maliye politikası değişimleri işsizliği azaltırken; daraltıcı yönlü maliye politikası değişimleri ise işsizlik oranında bir artışa neden olmaktadır. Ancak maliye politikası uygulamalarının ve kamu istihdam stratejilerinin yeni istihdam alanları yaratmada başarısız olması, kriz dönemlerinde kamu yatırımlarının azalması ve kamusal hizmetlerde yapılan kesintiler sonucunda doğrudan ve dolaylı kamusal istihdamın azaltılması ile gibi nedenlerle maliye politikası değişimlerin işsizlik üzerindeki etkisi uzun dönemde ortadan kalkmaktadır.

MEGBD değişkeni ile bir diğer ekonomik istikrar göstergesi olan ENF değişkeni arasında da beklenin aksine eş bütünleşme ilişkisi tespit edilememiştir. Bunun üzerine yapılan ARDL (1,3) Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli iki değişken arasındaki kısa dönemli nedensellik ilişkisi analiz edilmiştir. Analiz sonucunda kısa dönemde mali etki değişkeni ile enflasyon arasında istatistiki olarak anlamlı ve negatif yönlü bir nedensellik ilişkisinin varlığından bahsetmek mümkündür. Sonraki dönemlerde ise bu ilişkinin yönü değişmekte ve pozitif dönmektedir. Maliye politikasının bu etkisi enflasyon üzerinde kendisini bir dönem gecikmeli olarak göstermektedir. Buradan hareketle maliye politikasının fiyat istikrarı üzerinde kısa dönemde konjonktür karşıtı bir etkiye sahip olduğunu ancak takip eden dönemlerde ise maliye politikasının enflasyon üzerinde konjonktür yönlü bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca ulaşılan bu sonuçlar hem maliye politikası

gecikmelerini doğrulamakta hem de mali etki analizinde ulaşılan sonuçları desteklemektedir.

Maliye politikasının ile enflasyon arasında kısa dönemde ortaya çıkan negatif yönlü ilişkinin temel nedeni maliye politikasının etkisinin gecikmeli olarak ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Başka bir ifade ile enflasyon ve/veya durgunlukla mücadele kapsamında alınan maliye politikası tedbirlerinin etkileri kendisini gecikmeli olarak göstermektedir. Örneğın enflasyonla mücadele çerçevesinde alınan daraltıcı maliye politikası tedbirlerinin ekonomi üzerindeki etkisi ortaya çıkıncaya kadar enflasyon artışı devam etmektedir. Tedbirlerin alındığı yıl mali etki önceki yıla göre daralmakta ancak, enflasyon oranı değişmemekte ve hatta artmaya devam etmektedir. Gecikmelerin ortadan kalkması ile birlikte ise uygulanmaya devam eden daraltıcı maliye politikası etkisini göstermekte; uygulanan daraltıcı maliye politikası sonucunda mali etki daralmaya devam etmekte ve enflasyon oranı da düşmektedir. Başka bir ifade ile mali etki ile enflasyon arasındaki ilişkinin yönü pozitif olarak değişmektedir.

Ülkemiz örneğı üzerinden de benzer bir değerlendirme yapmak mümkündür. Kriz yıllarında gerekli daraltıcı ve/veya genişletici tedbirler alınmakta bu tedbirler etkisini gecikmeli olarak göstermektedir. Maliye politikasının beklenen etkiyi göstermesi ve ekonominin yeniden istikrara kavuşmasının ardından da maliye politikası ile enflasyon oranı arasındaki pozitif yönlü ilişki sonraki dönemlerde bir dahaki iktisadi dalgalanma ya da kriz dönemine kadar varlığını sürdürmektedir. Ülkemiz özelinde bunun temel nedeni ekonomik büyüme pahasına fiyat istikrarsızlığının kabul edilmesi; başka bir ifade ile ekonomik büyüme hedefinin kriz dönemleri dışında fiyat istikrarına tercih edilmesidir. Bu nedenle maliye politikasının özelde fiyat istikrarı genelde ise ekonomik istikrara katkısı değerlendirilirken bu tercihin mutlaka göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Daha önce ifade edildiğı üzere bir diğer ekonomik istikrar göstergesi olarak seçilen büyüme oranı (BYM) ile maliye politikası değişkeni olan genel bütçe dengesi itibariyle hesaplanan mali etki (MEGBD) değişkenleri düzeyde durağandır. Bu nedenle söz konusu iki değişken arasındaki nedensellik ilişkisi en küçük kareler yöntemi kullanılarak tahmin edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda mali etki ile büyüme arasında uzun dönemde anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Mali etki değişkeni beklendiğı gibi pozitif bir değer almıştır ancak sonuç istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır. Buna göre iki değişken arasında pozitif bir nedensellik ilişkisinin varlığından söz etmek mümkündür ancak katsayının istatistiki olarak anlamsız olması nedeniyle bu ilişkinin büyüklüğü yorumlanamamaktadır.

Bu çerçevede ülkemizde mali etkinin pozitif değer aldığı dönemlerde ekonomik büyüme performansının yükseldiği, negatif değer aldığı dönemlerde ise ekonomik büyüme performansının düştüğünü ifade etmek mümkündür. Ekonomik büyümenin ülkemizde temel iktisat politikası hedefi olarak benimsendiği ve devletin ekonomi içerisindeki payı göz önünde tutulursa iki değişken arasındaki pozitif yönlü bu nedensellik ilişkisinin beklenen bir sonuç olduğunu ifade etmek gerekmektedir. İki değişken arasındaki bu nedensellik ilişkisinin istatistiki olarak anlamsız olmasının temel nedeni büyüme oranındaki değişimin sadece maliye politikasının etkisi ile açıklanmasındaki zorluktan kaynaklanmaktadır. Başka bir ifade ile büyüme üzerinde etkili olan tek değişken maliye politikası değildir.

Sonuç olarak maliye politikasının ekonomik istikrar üzerine etkisini ortaya koymak üzere yapılan uygulama sonuçları ile mali etki analizinde elde edilen ve birbiriyle örtüşen sonuçlardan hareketle; Türkiye’de maliye politikasının ekonomik istikrarın sağlanmasında kısa dönemde konjonktür karşıtı etkisi nedeniyle bir katkısı ve/veya olumlu bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Buna karşın uzun dönemde konjonktür yanlı/yönlü olduğunu söyleyebileceğimiz maliye politikası uygulamalarının ekonomik istikrar üzerinde etkisinin ne olduğu belirsizdir. Bunun temel nedeni analize konu edilen değişkenlerin maliye politikasının dışında birçok farklı makro ve mikro değişken tarafından da etkilenmesidir.

KAYNAKÇA

Abdioğlu, Z., & Terzi, H. (2009). Enflasyon ve Bütçe Açıkları İlişkisi: Tanzi ve Patinkin Etkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(2), 195-211.

Abuk Duygulu, A. (1998). Döviz Kuru İstikrarının Ekonomik İstikrar Açısından Değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(1), 107-118.

Akalın, G. (1986). *Kamu Ekonomisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.

Akan, Y., Arslan, İ., & Kaynak, S. (2008, Ocak - Haziran). Türkiye'de Ekonomik İstikrarı Sağlamada Maliye Politikası Uygulamaları (Bir Ampirik Çalışma:1980 - 2006). *Sosyoekonomi Dergisi*(7), 107-116.

Akdoğan, A. (1999). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları.

Aktan, C. (1990). Çağdaş İktisadi Düşünceler. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1-2), 211-230.

Akyol Eser, K. (2012). Finansal Serbestleme Sürecinde Artan Kısa Vadeli Sermaye Hareketler: Türkiye Ekonomisine Etkiler, Riskler ve Politika Araçları. *Mesleki Yeterlik Tezi*.

Akyol, S., & Varlık, S. (2010). Bir Küresel Kamu Malı Olarak Finansal İstikrar: Eleştirel Değerlendirmeler. *Ekonomik Yaklaşım*, 21(75), 141-162.

Alesina, A., & Perotti, R. (1995). Fiscal Expansions and Fiscal Adjustments in OECD Countries. *NBER Working Paper Series, Working Paper No: 5214*.

Altay, A. (2010). Maliye Politikası Karar Alıcılarının (Yapıcılarının) Politika Davranışları Üzerinde Yeni Ekonominin Olası Etkileri. *Maliye Politikasının Oluşturulmasında Parlamentonun Rolü Uluslararası Sempozyumu* (s. 239-247). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlük Basım Evi. Erişim: https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/sivas_sempozyumu.pdf (04.01.2015)

Aras, O. (2010). Türkiye'ye Makro Ekonomik Etkileri Bakımından 2008 Küresel Krizi". *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 47(550), 5-18.

Arestis, P., & Sawyer, M. (2013). Moving from Inflation Targeting to Prices and Incomes Policy. *Panoeconomicus*, 60(1), 1-17. doi:10.2298/PAN1301001A

Arıcan, E., & Okay, G. (2014). Ekonomik İstikrarsızlık Ortamında Merkez Bankalarının Uyguladığı Para Politikaları ve Türkiye Örneği. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-50.

Ataç, B. (2012). *Maliye Politikası Gelişimi, Amaçları, Araçları ve Uygulama Sorunları*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Ay, H., & Uçar, Ö. (2015). Üç Küresel Ekonomik Krizin Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1), 11-32.

Bakan, S. (2009). 1980'den Günümüze Türkiye'de Uygulanan Neo-Liberal İktisat Politikaları. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 116-125.

Balseven, H. (2009). İngiltere'de Maliye Politikaları: Kriz Ortamında Dolaşan Keynesyen Ruh. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(3), 175-195.

Başçı, E., & Kara, H. (2011). Finansal İstikrar ve Para Politikası. *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, 26(302), 9-25.

Batirel, Ö. F. (2008). Global Ekonomik Kriz ve Türk Kamu Maliyesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 1-9.

Baydur, C., & İslamoğlu, B. (2013). Geçici Fiyat İstikrarı: 2002 – 2011 Türkiye Örneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(16), 9-20.

Bayrakdar, S. (2015). Türkiye İçin İşsizlik Histerisi ya da Doğal İşsizlik Oranı Hipotezinin Geçerliliğinin Sınanması. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 45-61.

Bayraktutan, Y., & Özkaya, M. (2002). IMF İstikrar Politikalarının Doğu Asya'da Ekonomik Performans Sonuçları. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(3), 1-18.

Bevilaqua, A., & Werneck, R. (1997). Fiscal Impulse in The Brazilian Economy, 1989-1996. *Texto Para Discussão No:379*. Erişim: <http://www.econ.puc-rio.br/pdf/td379.pdf> (30.06.2015)

Bilge, S. (2012). Devlet Borçlarının Sınıflandırılması. F. Tekin, & Ş. Tosunoğlu (Dü) içinde, *Devlet Borçları* (s. 24-49). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:2571.

Blanchard, O. (1990). Suggestions for a New Set of Fiscal Indicators. *OECD Economics Department Working Papers, No: 79*. doi:10.1787/18151973

Blanchard, O., Dell'Ariccia, G., & Mauro, P. (2010, September). Rethinking Macroeconomic Policy. *Journal of Money, Credit and Banking*, 42(6), 199-215.

Bocutoğlu, E., & Ekinci, A. (2009, Ocak-Haziran). Genel Teori, Küresel Krizler ve Yeniden Maliye Politikası. *Maliye Dergisi*, 66-82.

Borio, C., & Drehmann, M. (2009, June). Towards an Operational Framework for Financial Stability: "Fuzzy" Measurement and its Consequences. *BIS Working Papers No:284*.

Bozkurt, C., & Karatay Göğül, P. (2010). Para ve Maliye Politikalarının Koordinasyonu. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 2(2), 27-44.

Camarero, M. (2002). The IMF Fiscal Impulses and The Determination of The Real Exchange Rate of The Spanish Peseta. *Applied Economic Letters*, 9(4), 235-240. doi:10.1080/13504850110057965

Canbay, T. (2009). *Dünyada Vergileme Anlayışındaki Değişim (Antikçağdan Günümüze)*. Bursa: Dora Yayınları.

Cebeci, K. (2005). Devletin Fiyat İstikrarı Amacına Yönelik Bir Politika Olarak Enflasyon Hedeflemesi Yaklaşımı. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları Dergisi*(47), 253-272.

Çebi, C. (2002). *Kamu Kesimi İtibariyle Mali Etki Hesaplaması: Türkiye Uygulaması*. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü Çalışma Tebliği No:2.

Çebi, C., & Özlale, Ü. (2011). *Türkiye'de Yapısal Bütçe Dengesi ve Mali Duruş*. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Çalışma Tebliği No:11/11.

Çelebi, A. (1998). *Türkiye'de Ekonomik İstikrarsızlığın Dışsal-Yapısal Nedenleri ve İstikrar Politikaları*. Manisa: Emek Matbaacılık.

Çelebi, A. (2000). *Kamu Ekonomisi Analizi*. Manisa: Emek Matbaası.

Çevik, E. İ., Diboğlu, S., & Kutan, A. M. (2014). Monetary and Fiscal Policy Interactions: Evidence from Emerging European Economies. *Journal of Comparative Economics*, 42(4), 1079-1091.

Chand, S. (1992). Fiscal Impulses and Their Fiscal Impact. *IMF Working Paper WP/92/38*. Erişim:http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=884751 (30.06.2015)

Chote, R., Emmerson , C., & Tetlow , G. (2008). The Fiscal Rules and Policy Framework. C. E. Robert Chote içinde, *The IFS Green Budget* (s. 29-61). The Institute for Fiscal Studies. Erişim: <http://www.ifs.org.uk/budgets/gb2008/gb2008>.(03.05.2015)

Çiçek, H., Gözegir, S., & Çevik, E. (2010). Bir Maliye Politikası Aracı Olarak Borçlanma ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1999-2009). *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 141-156.

Çil Yavuz, N. (2004). Durağanlığın Belirlenmesinde KPSS ve ADF Testleri: İMKB Ulusal-100 Endeksiyle Bir Uygulama. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 54(1), 239-247.

Cin, F., Yalçın, B., & Doğru, M. (2000-2001). Heterodoks Politikalar Işığında Türkiye'de Uygulanmakta Olan İstikrar Programı ve Bir Değerlendirme. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*(23-24), 65-90.

Claus, I., Gill, A., Lee, B., & McLellan, N. (2006). An Empirical Investigation of Fiscal Policy in New Zealand. *New Zealand Treasury Working Paper 06/08*. Erişim: <http://www.treasury.govt.nz/publications/research-policy/wp/2006/06-08/twp06-08.pdf> (13.11.2015)

Crockett, A. (1997). Why Is Financial Stability a Goal of Public Policy. M. F. Proceedings (Dü.), *Maintaining Financial Stability in a Global Economy* içinde (s. 7-36). Jackson Hole, Wyoming: FED Kansas City. Erişim: <https://www.kansascityfed.org/publicat/sympos/1997/pdf/s97crock.pdf> (03.10.2015)

Darıcı, B. (2012). Finansal İstikrar ve Finansal İstikrara Yönelik Kamusal Sorumluluk Çerçevesinde Para Politikası: Türkiye Analizi. *Bankacılar Dergisi*(83), 34-66.

Darvas, Z. (2010). The Impact of the Crisis on Budget Policy in Central and Eastern Europe. *OECD Journal on Budgeting*, 10(1), 1-41. doi:10.1787/16812336

de Castro, F., Kremer, J., & Warmedinger, T. (2010). How to Measure a Fiscal Stimulus. *Presupuesto y Gasto Publico*(59), 103-116.

Dickey, D., & Fuller, W. (1981). Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root. *Econometrica*, 49(4), 1057-1072. Erişim: <http://www.u.arizona.edu/~rlo/readings/278800.pdf> (03.10.2015)

Doğan, S., & Tunalı, Ç. (2011). Küreselleşme Sürecinde Finansal İstikrar-Para Politikası İlişkisi: Türkiye İçin Bir Değerlendirme (2001 Krizi Sonrası). *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 61(2), 51-81.

Doğanalp, N. (2015). Kamu İç Borcu ve Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(33), 181-188.

Dumitru, I., & Stanca, R. (2010). Fiscal Discipline and Economic Growth – The Case of Romania. *Munich Personal RePEc Archive, MPRA Paper No. 27300*. Erişim: https://mpa.ub.uni-muenchen.de/27300/1/MPRA_paper_27300.pdf (30.06.2015)

Durkaya, M., & Ceylan, S. (2006, Ocak-Haziran). Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme. *Maliye Dergisi*, 79-89.

Düzgün, R. (2010). Türkiye Ekonomisinde Para ve Maliye Politikalarının Etkinliği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(11), 230-237.

Egeli, H., & Egeli, H. (2008). Bir Geçiş Ekonomisi Olarak Kırgızistan'ın Dış Borçlarının Sürdürülebilirliği. *Sosyoekonomi Dergisi*, 4(7), 11-26.

Egeli, H., & Özen, A. (2013). *Teoride ve Uygulamada Bütçe Politikası* (Gözden Geçirilmiş, Güncellenmiş 2. Baskı b.). İzmir: Altın Nokta.

Eğilmez, M. (2016). *Kamu Maliyesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Eker, A., Altay, A., & Sakal, M. (2005). *Maliye Politikası (Teoriler, İlkler ve Yöntemler)*. İzmir: Birleşik Matbaacılık Ltd. Şti.

Elmendorf, D., & Furman, J. (2008). *If, When, How: A Primer on Fiscal Stimulus*. The Brookings Institution. Erişim: http://www.uquebec.ca/observgo/fichiers/45353_DE-11.pdf (01.03.2015)

Emil, F., & Yılmaz, H. (2003). Kamu Borçlanması, İstikrar Programları ve Uygulanan Maliye Politikalarının Kalitesi: Genel Sorunlar ve Türkiye Üzerine Gözlemler. *ERC Working Papers in Economics* 03/07, 1-54. Erişim: <http://www.erc.metu.edu.tr/menu/series03/0307.pdf> (03.06.2015)

Erdem, E., İlgün, M., & Dumrul, C. (2011). Finansal İstikrarın Bankacılık Sisteminin Borç Verme Politikaları Üzerindeki Etkisi: 2008 Küresel Krizi Çerçevesinde Türkiye Üzerine Bir İnceleme. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 5(1), 9-34.

Ergül, T. (2012). Enflasyon ve Maliye Politikası. B. Ataç içinde, *Maliye Politikası I* (s. 96-113). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2560.

Ergül, Y., & Arslan, M. (2009). Finansal İstikrarsızlık Hipotezi, Tobin Vergisi ve Uluslararası Finansal Sistem: Post Keynesyen Bir Çerçeve. *Ekonomik Yaklaşım*, 20(72), 21-42.

Erkam, S. (2010). *Maliye Politikalarının Etkinliği: Teori ve Bir Uygulama*. Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.

Esen, E., Yıldırım, S., & Ertuğrul, H. (2012). Feldstein-Horioka Hipotezinin Türkiye Ekonomisi İçin Sınanması: ARDL Modeli Uygulaması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(1), 251-267.

Ferreiro, J., & Gómez, C. (2014). Implementing a Voluntary Wage Policy: Lessons from the Irish and Spanish Wages Policies before the Crisis. *Panoeconomicus*, 61(1), 107-127. doi:10.2298/PAN1401107F

Fırat, E., & Aydın, A. (2013). Ekonomik Kriz İle Mücadelede Kurala Dayalı Maliye Politikalarının Rolü. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(2), 35-44.

Fry, M., Julius, D., Mahadeva, L., Roger, S., & Sterne, G. (2000). Key Issues in The Coice of Monetary Policy Framework. L. Mahadeva, & G. Sterne içinde, *Monetary Policy Frameworks in a Global Context* (s. 1-216). Routledge. Bank of England. Erişim: <https://books.google.com> (03.06.2015)

Giavazzi, F., Japelli, T., & Pagano, M. (2000). Searching for Non-Linear Effects of Fiscal Policy: Evidence from Industrial and Developing Countries. *European Economic Review*, 7(44), 1259-1289.

Göker, Z. (2014a). Küresel Kriz Sonrası Maliye Politikalarında Değişim ve Mali Tuzak Riski. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 1(40), 103-116.

Göker, Z. (2014b). Küresel Kamusal Bir Kötü Olarak İşsizlik ve Maliye Politikasının Rolü. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 81-90.

Göker, Z., & Dane, K. (2013). Tam İstihdamın Sağlanmasında Maliye Politikasının Rolü ve Post-Keynesyen Çözüm Önerileri. *Akdeniz İİBF Dergisi*(26), 103-119.

Göktan, A. (2008). Türkiye’de Mali Sürdürülebilirlik Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(2), 425-445.

Gonzalez-Garcia, J., Lemus, A., & Mrkaic, M. (2013). Fiscal Multipliers in The ECCU. *IMF Working Paper WP/13/117*. Erişim: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp13117.pdf> (01.03.2015)

Güler Hazman, G. (2011). Türkiye'de Gelir Dağılımında Adalet ve Sosyal Güvenlik Harcamaları Arasındaki Nedensellik İlişkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1), 205-216.

Gümüş, E. (2012). Stagflasyon ve Maliye Politikası. B. Ataç içinde, *Maliye Politikası I* (s. 132-149). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2560.

Günaydın, İ., & Eser, L. (2012). Bağımsız Maliye Politikası Kurulu Uygulanabilir mi? *Maliye Dergisi*(163), 36-60.

Güngör, K. (2005). İktisadın Tarihine Kısa Bir Bakış ve Merkantilizmden Günümüze İktisadi Düşünceler. Erişim:http://www2.aku.edu.tr/~kgungor/kamil_gungor.pdf (10.11.2015)

Han, E. (2010). Kalkınma ve Azgelişmişlik. E. Kutlu içinde, *İktisadi Kalkınma ve Büyüme* (s. 2-24). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No:1575.

Hanif, M., & Arby, M. (2008). Monetary and Fiscal Policy Coordination. *Munich Personal RePEc Archive, MPRA Paper No. 10307*, 1-10. Erişim: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/10307/1/MPRA_paper_10307.pdf (03.10.2015)

Haykır Hobikoğlu, E. (2011). Yeni Ekonomide Konjonktür Dalgalanmaları Bağlamında Schumpeterci Yaklaşım ve İnovasyon İlişkisi. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*(43, Prof. Dr. Mustafa E. Erkal'a Armağan Özel Sayı 1), 289-306.

Heller, P., Haas, R., & Mansur, A. (1986). A Review of The Fiscal Impulse Measure. *IMF Occasional Paper No:44*,. Erişim: http://petersheller.com/documents/IMF_OP44.pdf (13.11.2014)

Hemming, R. (2013). The Macroeconomic Framework for Managing Public Finances. R. Allen, R. Hemming, & B. Potter içinde, *The International Handbook of Public Financial Management* (s. 17-37). Palgrave Macmillan. Erişim: <http://www.books.google.com.tr> (03.05.2015)

IMF. (2008). *World Economic Outlook 2008 Financial Stress, Downturns, and Recoveries*. Washington D. C.: International Monetary Fund.

İpeker, M. (2002). *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Finansal Sistem İstikrarının Sağlanmasındaki Rolü*. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi.

Işık, S. (2009). Tam İstihdam Ve Fiyat İstikrarı Kapsamında Neo-Liberal Yaklaşımlara Post-Keynesyen Karşı Duruşlar: Devletin Nihai İşveren Olma Rolü. *Ekonomik Yaklaşım*, 20(70), 61-88.

Işık, S., & Mert, M. (2009). İstihdam ve İşsizlik Sorununu Çözmeye Yönelik İstihdam/Gelir Garantisi Politikasının Uygulanabilirliği: Antalya Örneği. *Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s. 306-323). Ankara: Belediye İş Sendikası Yayını.

İsmihan, M. (2009). Kronik İstikrarsızlık ve Potansiyel Büyüme Hızı: Türkiye Deneyimi, 1960-2006. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(1), 73-91.

Joseph, M., Singh, K., Dash, R., Bhattacharya, J., & Tewari, R. (2011). Indian Economy: Selected Methodological Advances. *ICRIER Working Paper 253*.

Kandil, M., & Morsy, H. (2010). Fiscal Stimulus and Credibility in Emerging Countries. *IMF Working Paper WP/10/123*. Erişim: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2010/wp10123.pdf> (13.08.2015)

Karabıçak, M. (2000). Türkiye'de Ekonomik İstikrarsızlığın Tarihsel Gelişim Süreci. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 49-65.

Karabıyık, İ., & Uçar, M. (2010). Türkiye'de 1980 Sonrası Uygulanan IMF Destekli İstikrar Programlarının Ekonomik Açından Değerlendirilmesi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 5(2), 37-58.

Karaca, O. (2005). Türkiye’de Faiz Oranı İle Döviz Kuru Arasındaki İlişki: Faizlerin Düşürülmesi Kurları Yükseltir Mi? *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni 2005/14*. Erişim: www.tek.org.tr/dosyalar/karaca-05.pdf (17.08.2015)

Karacan, R., & Sanal Çevik, F. (2015). Ekonomik İstikrar Açısından Üretim Ekonomisi ve Parasal Ekonominin Karşılaştırılması. *ZfWT Zeitschrift für die Welt der Türken (Journal of World of Turks)*, 7(1), 161-176.

Karagöl, E., Erbaykal, E., & Ertuğrul, H. (2007). Türkiye’de Ekonomik Büyüme İle Elektrik Tüketimi İlişkisi: Sınır Testi Yaklaşımı. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 8(1), 72-80.

Karagöz, K., & Ergün, S. (2010). Türkiye’de Ekonomik İstikrarsızlığın Kaynakları: Ekonometrik Bir Değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 169-185.

Karakurt, B. (2010). Küresel Mali Krizi Önlemede Maliye Politikasının Rolü ve Türkiye’nin Krize Maliye Politikası Cevabı. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(2), 167-195.

Karapınar Kocağ, E., & Bakan, S. (2013). Avrupa Birliği’ne Üyeliğin Maastricht Kriterleri Çerçevesinde Ekonomik İstikrar Açısından Değerlendirilmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(1), 941-966.

Kaya, A. (2013). *Mali Sürdürülebilirlik: Teori ve Türkiye Uygulaması*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No:292.

Kayalidere, G. (2011). Türkiye'nin Maliye Politikalarının Bütçe Kısıtı Teorisi Açısından Sürdürülebilirliği: VAR Analizi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları Dergisi*, 35-60. Erişim: <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuamk/article/view/1023018824/1023017983> (13.11.2014)

Kearney, I., McCoy, D., Duffy, D., McMahon, M., & Smyth, D. (2001). Assessing The Stance of Irish Fiscal Policy. *Budget Perspectives Konferansı Bildiri Kitabı* (s. 1-25). Dublin: Economic and Social Research Institute. Erişim: https://www.esri.ie/pubs/Budget00chp_Kearney_Assessing%20the%20Stance.pdf (30.06.2015)

Khairullof, D., & Belyaeva, M. (2014). Theoretical Approaches to Definition of Regional Economic Stability. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(28), 86-89.

Kılıç, C. (2015). Tüketici Kredileri ve Cari Açık Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(2), 407-420.

Kovancılar, B. (2008). *Dünya Bir Pazar Yeri Hayata ve Piyasaya Dair*. Liberte Yayınları.

Küçükale, Y. (2003). İstikrar Politikalarının Sürdürülebilirliği Üzerine Bir Not: Tepkilerin Değişimi İstikrar Politikalarının Sürdürülebilirliğini Etkiler Mi? *VI. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu*. Ankara: Gazi Üniversitesi. Erişim: http://www.yakupkucukkale.net/publications/response_variability.pdf (15.03.2015)

Kwiatkowski, D., Phillips, P., Schmidt, P., & Shin, Y. (1992). Testing The Null Hypothesis of Stationarity Against The Alternative of A Unit Root: How Sure Are We That Economic Time Series Have A Unit Root? *Journal of Econometrics*, 54(1-3), 159-178.

Laidler, D. (2003). The Price Level, Relative Prices and Economic Stability: Aspects of The Interwar Debate. *BIS Working Papers No:136*, 1-43.

Mankiw, N. (2012). *Principles of macroeconomics (Sixth Edition)*. South-Western Cengage Learning.

Melhado, O. (2003). Fiscal Sustainability and Resource Mobilization in The Dominican Republic . *IMF Working Paper WP/03/19*. Erişim: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2003/wp0319.pdf> (30.06.2015)

Meriç, M. (2003). Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Transfer Harcamalarının Gelişimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(2), 171-191.

Miynat, M. (2003). *Liberalizasyon Sürecinde Uygulanan İstikrar Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi (1980 Sonrası Türkiye Örneği)*. Manisa: Yayınlanmamış Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Muth, J. F. (1961) Rational Expectations and the Theory of Price Movements, *Econometrica*, 29(3), 315-335.

Nadaroğlu, H. (2000). *Kamu Maliyesi Teorisi* (Gözden Geçirilmiş ve Düzeltilmiş 11. Baskı b.). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Ntamatungiro, J. (2004). Fiscal Sustainability in Heavily Indebted Countries Dependent on Nonrenewable Resources: The Case of Gabon. *IMF Working Paper WP/04/30*. Erişim: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2004/wp0430.pdf> (30.06.2015)

OECD. (2009). The Effectiveness and Scope of Fiscal Stimulus. *OECD Economic Outlook, Interim Report* (s. 105-147). içinde Paris: OECD Publishing. doi:10.1787/eco_outlook-v2008-sup2-en

Önder, İ. (2012a). Maliye Politikası: Kavramlar, Etkinliği ve Sınırları. E. B. Ataç içinde, *Maliye Politikası I* (s. 2-29). Eskişehir: T. C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:2560.

Önder, İ. (2012b). Durgunluk ve Maliye Politikası. B. Ataç içinde, *Maliye Politikası I* (s. 114-131). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2560.

Özatay, F. (2012). Mali Disiplin ve Büyüme: Türkiye Deneyimi. *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni 2012/110*. Erişim: <http://www.tek.org.tr/dosyalar/tasarruflar3.pdf> (11.02.2015)

Özcan, B. (2011). Finansal Açıklığın Makroekonomik Değişkenlerin Oynaklığı Üzerine Etkisi: Bir Yazın Taraması. *Journal of Yaşar University*, 6(22), 3712-3743.

Özince, E. (2005). Finansal İstikrar, Basel II ve Bankalar Açısından Etkileri. *Bankacılar Dergisi*(53), 18-22.

Özker, N. (2009). Mali Politikaların Güncel Duyarlılığı ve Dönemsel Formül Esnekliği Yaklaşımında Etkinlik. *Mali Politikaların Güncel Duyarlılığı Ve Dönemsel Formül Esnekliği Yaklaşımında Etkinlik*(11), 2-14.

Özsağır, A. (2015). *İstikrarın Şifreleri (Siyasal İstikrar - Ekonomik İstikrar)*. Ankara: Şeçkin Yayıncılık.

Öztürk, N. (2012). *Maliye Politikası*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Palley, T. (2001). Government as Employer of Last Resort: Can It Work? P. Voos (Dü.), *Proceedings of The 53rd Annual Meetings of The Industrial Relations Research Association* içinde (s. 269-274). Illinois: The Industrial Relations Research Association. Erişim: http://www.thomaspalley.com/docs/articles/macro_policy/government_employe.pdf (13.11.2014)

Pearson, M., Shin, Y., & Smith, R. (2001). Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289-326. doi:10.1002/jae.616

Peker, O., & Bölükbaş, M. (2013). Türkiye’de Dış Borçlanmanın Belirleyicileri: Ekonometrik Bir Analiz. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(2), 289-302.

Pelinescu, E., & Caraianni, P. (2010). Fiscal Policy in the Context of the Economic Crisis. *Romanian Journal of Fiscal Policy*, 1(1), 1-21.

Perrotti, R. (2007, September). Fiscal Policy in Developing Countries: A Framework and Some Questions. *World Bank Policy Research Working Paper 4365*.

Philip, R., & Jassen, J. (2002). Indicators of Fiscal Impulse for New Zealand. *New Zealand Treasury Working Paper 02/30*.

Pınar, A. (2012). İradi Politikalar ve Otomatik İstikrar Sağlayıcılar. E. B. Ataç içinde, *Maliye Politikası I* (s. 80-95). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2560.

Pınar, A. (2013). *Maliye Politikası Teori ve Uygulama* (6. Bası b.). Ankara: Turhan Kitabevi.

Popa, A., & Giurca Vasilescu, L. (2010). Financial Stability or Economic Stability? *Finance – Challenges of the Future*, 9(11), 96-100.

Raisova, M. (2012). Fiscal Impulse Under Conditions of The Slovak Republic. *Curentul Juridic*, 4(51), 54-62. Erişim: http://revcurentjur.ro/arhiva/attachments_201204/recjurid124_5A.pdf (30.06.2015)

Safdari, H., Hosseinya, A., Vasheghani Farahani, S., & Jafari, G. (2016 (Online Erişilebilirlik: Ekim, 2015)). A Picture for The Coupling of Unemployment and Inflation”,. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*(444), 744-750.

şanlısoy, S. (2010). Politik İstikrarsızlık - Ekonomik Süreç Politikaları Etkileşimi. *Sosyoekonomi Dergisi*(13/2010-2), 191-214.

Sargent, T. (2013). *Rational Expectations and Inflation (Third Edition)*. Princeton University Press. Erişim: <https://books.google.com> (13.07.2015)

Savaş, V. (2000). *İktisatın Tarihi* (4. b.). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Schinasi, G. (2004). Defining Financial Stability. *IMF Working Paper*, WP/04/187.

Schinasi, G. J. (1989). “International Comparisons of Fiscal Policy: The OECD and IMF Measures of Fiscal Impulse. *International Finance Discussion Papers Number: 274*. Erişim: <http://www.federalreserve.gov/pubs/ifdp/1986/274/ifdp274.pdf> (13.11.2014)

Schinasi, G. J., & Lutz, M. S. (1991). Fiscal Impulse. *IMF Working Paper WP/91/91*. Erişim:https://www.researchgate.net/publication/5125778_Fiscal_Impulse (30.06.2015)

Scott, A. (2008). Why Is It So Hard to Determine the Effects of Fiscal Stimulus? IMF içinde, *World Economic Outlook 2008 Financial Stress, Downturns, and Recoveries* (s. 164-166). Washington D. C.: International Monetary Fund. Erişim: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2008/02/pdf/c5.pdf> (30.06.2015)

şen, H., & Kaya, A. (2012a). Türkiye’de Maliye Politikaları Ne Ölçüde Etkili?: Bir Mali Etki Analizi. *Vergi Dünyası Dergisi*(368), 162-170.

şen, H., & Kaya, A. (2012b). Mali Etki-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Nedensellik Analizi (1980-2010). *Maliye Dergisi*(163 Temmuz - Aralık), 61-75.

Şen, H., & Kaya, A. (2015, Ocak-Mart). Ekonomik Krizlerin Değişmeyen İmdatçısı: Maliye Politikası. *Sosyoekonomi Dergisi*(23), 55-86.

Şen, H., & Sağbaş, İ. (2015). *Vergi Teorisi ve Politikası*. Ankara: Kalkan Offset.

Seyidoğlu, H. (2003a). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama* (Geliştirilmiş 15. Baskı b.). İstanbul: Güzem Can Yayınları, No:20.

Seyidoğlu, H. (2003b). Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4(2), 141-156.

Şimşek, H. A. (2007). Türkiye’de 2000 Sonrasında Uygulanan İstikrar Programlarının Kamu Maliyesine Etkileri. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 44(512), 52-68.

Sivrekli Demirca, E., & Ener, M. (2004). IMF’nin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye’de Uygulanan İstikrar Programları Üzerine Etkileri. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(1-2), 83-102.

Spilimbergo, A. (2005). Measuring the Performance of Fiscal Policy in Russia. *IMF Working Paper WP/05/241*. Erişim: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2005/wp05241.pdf> (30.06.2015)

Spilimbergo, A., Symansky, S., Blanchard, O., & Cottarelli, C. (2008). Fiscal Policy for The Crisis. *IMF Staff Position Note*. Erişim: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/spn/2008/spn0801.pdf> (04.01.2015)

Stiglitz, J. E. (2006). *Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı* (4. b.). (A. Taşçıoğlu, & D. Vural, Çev.) Plan B San. Tic. Ltd. Şti.

Süslü, B., & Bekmez, S. (2010). Türkiye’de Zaman Tutarsızlığının ARDL Yöntemi ile İncelenmesi. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 2(4), 85-110.

Takım, A. (2011a). Türkiye’de 1960-1980 Yılları Arasında Uygulanan Kalkınma Planlarında Maliye Politikaları. *Maliye Dergisi*(160), 154-176.

Takım, A. (2011b). Türkiye’de Para Politikası Stratejilerinin Fiyat İstikrarına Etkisi: Enflasyon Hedeflemesi Örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi (Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi)*, 7(13), 15-35.

Tanzi, V. (2006, June). Fiscal Policy: When Theory Collides with Reality. *Ceps Working Document*(246), 1-18.

Tarı, R., & Kumcu, F. (2005). Türkiye’de İstikrarsız Büyümenin Analizi (1983-2003 Dönemi). *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(3), 156-179.

Taşar, M. (2009). IMF İstikrar Programlarının Temel Esasları ve Reform Gereksinimi. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*(18), 105-144.

Tcherneva, P. (2008). The Return of Fiscal Policy: Can the New Developments in the New Economic Consensus Be Reconciled with the Post-Keynesian View? *The Levy Economics Institute Working Paper No. 539*. Erişim: http://www.levyinstitute.org/pubs/wp_539.pdf (13.11.2014)

Tcherneva, P., & Wray, L. (2005). Is Argentina’s Job Creation Project Jefes de Hogar A True Employer of Last Resort Program? *Center for Full Employment And Price Stability Working Paper No.43*. Erişim: <http://www.cfeps.org/pubs/wp-pdf/WP43-Tcherneva-Wray.pdf> (13.11.2014)

TCMB. (2013). *Enflasyon ve Fiyat İstikrarı*. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.

Tiryaki, G. (2012). *Finansal İstikrar ve Bankacılık Düzenlemeleri (1990-2010 Türkiye Tecrübesi Işığında)*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No:289.

Tokucu, E., Çıtak, F., & Künü, S. (2011). Tam İstihdam İçin Son İstihdam Edici Olarak Devlet. *7. Ekonomik Yaklaşım Kongresi: Türkiye Ekonomisi’nin Dinamikleri: Politika Arayışları, 22-23 Aralık 2011*. Ankara. Erişim: www.ekonomikyaklasim.org/eykongre2011/?download=12.pdf (13.11.2014)

Topallı, N. (2006). Kriz Sonrası Uygulanan IMF Tipi İstikrar Programları ve Ekonomik Etkileri: Güneydoğu Asya Ve Türkiye Örneği. *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi*(11), 143-156.

Tosunoğlu , Ő. (2012). Devlet Borçlanmasının Genel Özellikleri. F. Tekin, & Ő. Tosunoğlu (Dü) içinde, *Devlet Borçları* (s. 2-23). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2571.

Tuğcu, C. (2012). Türkiye’de Finansal Yapı, Krizler ve Ekonomik İstikrar Kararları. M. Toprak, & N. Çatalbaş (Dü) içinde, *Türkiye Ekonomisi* (s. 188-221). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2895.

Tük Dil Kurumu. (2015). *Büyük Türkçe Sözlük*. Erişim: <http://www.tdk.gov.tr> (13.02.2014)

Tunay, K. B. (2010). *50. Yılında Phillips Eğrisi: Makro Ekonomik İstikrar ve Maliyetleri*. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.

Turan, S. (2002, Mayıs). İktisadi İstikrar ve Vergi Politikası Uygulamasına İlişkin Sorunlar. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, 1(1), 59-86.

Turan, Z. (2011). Dünyadaki Ve Türkiye’deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 56-80.

Turanlı, R. (2000). *İktisadi Düşünce Tarihi* (3. b.). İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.

Türk, İ. (2013). *Maliye Politikası* (25. b.). Ankara: Turhan Kitabevi.

TÜSİAD. (2012). *Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Türk Mali Sistemi İçerisindeki Yeri: Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Sonuçları*. İstanbul: TÜSİAD.

Uçkan, B. (1999). Gelirler Politikası ve Sosyal Diyalog. *Çimento İşveren Dergisi*, 13(1), 16-21.

Ulusoy, A. (2013). *Maliye Politikası* (7. b.). Trabzon: Derya Kitabevi, Celepler Matbaacılık.

Umutlu, G., Alizadeh, N., & Erkiliç, A. Y. (2011). Maliye Politikası Araçlarından Borçlanma ve Vergilerin Ekonomik Büyümeye Etkileri. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(1), 75-93.

Ünsal, E. (2000). *Makro İktisat* (Genişletilmiş 3. b.). Ankara: İmaj Yayıncılık.

Uysal, Y. (2007). Türkiye’de Enflasyon: Sektörel Kaynakları ve İç Ticaret Hadleri. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 44(508), 21-34.

Vladimirov, V., & Neicheva, M. (2008). The Stabilizing Role of Fiscal Policy: Theoretical Background and Empirical Evidence. *IBSU Scientific Journal*, 2(1), 7-22.

Wray, L. (1997). Government as Employer of Last Resort: Full Employment without Inflation. *The Levy Economics Institute Working Paper No. 213*. Erişim: <http://www.levyinstitute.org/pubs/wp213.pdf> (11.13.2014)

Wray, L. (2000a). Public Service Employment: Full Employment Without Inflation. *Center for Full Employment and Price Stability Working Paper No.3*. Erişim:<http://www.cfeps.org/pubs/wp-pdf/WP3-Wray.pdf> (11.13.2014)

Wray, L. (2000b). The Employer of Last Resort Approach to Full Employment. *Center for Full Employment and Price Stability Working Paper No.9*. Erişim: <http://www.cfeps.org/pubs/wp-pdf/WP9-Wray.pdf> (11.13.2014)

Wyplosz, C. (2002). Fiscal Policy: Institutions Versus Rules. *Centre for Economic Policy Research Discussion Paper Series No:3238*, 1-37.

Yaraşır Tümlüce, S., & Buyrukoğlu, S. (2013, Eylül-Ekim). Türkiye’de Kamu ve Özel Yatırımlar Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi: Dışlama Etkisi (1980-2010). *Mali Çözüm Dergisi*(119), 59-77.

Yiğidim, A. (2012). Büyüme Politikaları: Türkiye Ekonomisi Açısından Bir Değerlendirme. *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni 2012/74*, 1-10. Erişim: <http://www.tek.org.tr/dosyalar/buyume6.pdf> (11.02.2014)

Yıldırım, E., Çakmaklı, S., & Özkan, F. (2011). Eskiden Yeniye Neo-Klasik Sentez: Bir Literatür Taraması. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 66(4), 153-184.

Yılmaz, A., & Arı, A. (2013). Gevşek Parasal Göstergeler ve Enflasyon Hedeflemesi Stratejisi Altında, Enflasyonla Mücadele: 2001–2011 Türkiye Deneyimi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35(1), 11-31.

Yurdakul, F. (2000). Yapısal Kırımların Varlığı Durumunda Geliştirilen Birim Kök Testleri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 21-33.

